

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ
UNIVERSITY OF PIRAEUS

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΣ ΦΟΝΤΑΜΕΝΤΑΛΙΣΜΟΣ & ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑ

Όνοματεπώνυμο: Ζαγοριανάκος Δημήτρης

Τμήμα: ΠΜΣ Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών

A.M: ΜΘ 16007

Επιβλέπουσα καθηγήτρια: Μπόση Μαίρη

Αφιερώνεται στους γονείς μου

Το έργο που εκπονήθηκε και παρουσιάζεται στην υποβαλλόμενη διπλωματική εργασία είναι αποκλειστικά ατομικό δικό μου. Όποιες πληροφορίες και υλικό που περιέχονται έχουν αντληθεί από άλλες πηγές, έχουν καταλλήλως αναφερθεί στην παρούσα διπλωματική εργασία. Επιπλέον τελώ εν γνώσει ότι σε περίπτωση διαπίστωσης ότι δεν συντρέχουν όσα βεβαιώνονται από μέρους μου, μου αφαιρείται ανά πάσα στιγμή αμέσως ο τίτλος.

Ευχαριστίες

Θερμές ευχαριστίες σε όλους τους Καθηγητές του Τμήματος Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών του Πανεπιστημίου Πειραιώς για την άκρως κατατοπιστική διδασκαλία τους στον τομέα των Διεθνών Σχέσεων. Ιδιαίτερη μνεία πρέπει να γίνει -ασφαλώς- στην επιβλέπουσα καθηγήτρια μου, κα Μαίρη Μπόση για την διαρκή στήριξη και την εξαιρετική επιστημονική καθοδήγησή της, αλλά και στα μέλη της Τριμελούς Επιτροπής, κα Μαριλένα Σημίτη και κ. Αριστοτέλη Τζιαμπίρη, αλλά και τον κ. Αθανάσιο Πλατιά για την αμέριστη συμπαράστασή και τις συμβουλές τους, αφού συνέβαλαν καθοριστικά στη συγγραφή και ολοκλήρωση της παρούσας διπλωματικής εργασίας.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω τον κ. Ιωάννη Κωνσταντόπουλο για την πολύτιμη βοήθεια που μου προσέφερε στον τομέα των πηγών σε όλη τη διάρκεια της μεταπτυχιακής φοίτησής μου στο Τμήμα.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή.....	7
Κεφάλαιο 1: Γενικές αρχές περί Τρομοκρατίας.....	15
<i>α) Η Τρομοκρατία υπό το πρίσμα της αναρχίας και των εθνικοαπελευθερωτικών κινήματων.....</i>	<i>15</i>
<i>β) Θεωρητική προσέγγιση της Τρομοκρατίας.....</i>	<i>17</i>
<i>γ) Η βία ως μορφή τρομοκρατίας.....</i>	<i>22</i>
<i>δ) Περί του ορισμού της Τρομοκρατίας.....</i>	<i>23</i>
<i>ε) Απόπειρες ορισμού της Τρομοκρατίας.....</i>	<i>29</i>
<i>στ) Η μετάβαση στη Διεθνή Τρομοκρατία.....</i>	<i>32</i>
<i>ζ) Η Διεθνής Ασφάλεια στο Μεταψυχροπολεμικό κόσμο.....</i>	<i>35</i>
Κεφάλαιο 2: Ορισμός της Διεθνούς Ασφάλειας, Ορισμός του Θρησκευτικού Φονταμενταλισμού, Διεπιστημονική Προσέγγιση του Θρησκευτικού Φονταμενταλισμού.....	38
<i>α) Η έννοια της ασφάλειας υπό το πρίσμα των θεωριών των διεθνών σχέσεων.....</i>	<i>38</i>
<i>β) Διεθνής ασφάλεια και τρομοκρατία.....</i>	<i>48</i>
<i>γ) Το φαινόμενο του θρησκευτικού φονταμενταλισμού.....</i>	<i>62</i>
Κεφάλαιο 3: Είδη Θρησκευτικού Φονταμενταλισμού: ένα ιστορικό πλαίσιο.....	77
<i>α) Ιουδαϊκός φονταμενταλισμός.....</i>	<i>77</i>
<i>β) Χριστιανικός φονταμενταλισμός.....</i>	<i>85</i>
<i>γ) Ισλαμικός φονταμενταλισμός.....</i>	<i>106</i>
Κεφάλαιο 4: Ο Θρησκευτικός Φονταμενταλισμός σήμερα και αύριο ως μέσο εξάπλωσης της Τρομοκρατίας.....	127
<i>α) Από τον πόλεμο στη Συρία στη διεθνή τρομοκρατία σήμερα.....</i>	<i>127</i>
<i>β) Μια «ρισοκίνδυνη» πρόβλεψη για το μέλλον.....</i>	<i>147</i>
Κεφάλαιο 5: Θρησκευτικός Φονταμενταλισμός στην Ελλάδα.....	150
Κεφάλαιο 6: Κοινωνιολογική προσέγγιση Θρησκ. Φονταμενταλισμού.....	168

Συμπέρασμα.....	179
Βιβλιογραφία.....	180

Εισαγωγή

Ο θρησκευτικός φονταμενταλισμός αποτελεί ένα παγκόσμιο φαινόμενο, το οποίο απασχολεί όλα τα κράτη, ανά τον κόσμο. Στην εποχή μας, ο θρησκευτικός φονταμενταλισμός χρησιμοποιείται ως μέσο εξάπλωσης της τρομοκρατίας. Σκοπός αυτής της διπλωματικής εργασίας είναι η περιγραφή και η κατανόηση του φαινομένου του θρησκευτικού φονταμενταλισμού καθώς και τις τρομοκρατίας -τόσο ως ξεχωριστά δεδομένα, όσο και σε άμεση συνάρτηση- ως ζήτημα εθνικής και διεθνούς ασφαλείας, πάντοτε μέσα σε διεθνολογικά πλαίσια.

Ξεκινώντας με το **πρώτο κεφάλαιο**, γίνεται εκτενής λόγος για τις γενικές αρχές τις τρομοκρατίας. Αρχικά γίνεται μία προσπάθεια να αποδοθεί ένας ικανοποιητικός ορισμός περί τρομοκρατίας (καθότι δεν υπάρχει ένας επαρκής ορισμός παρά οι προσωπικές εκτιμήσεις διαφόρων φορέων και κρατικών μηχανισμών). Συγκεκριμένα τον ορισμό της τρομοκρατίας αποδίδουν οι ΗΠΑ (ως μία τακτική, μία μορφή πολέμου, η οποία αποσκοπεί στην επίτευξη πολιτικών αποτελεσμάτων), το αμερικανικό υπουργείο εξωτερικών (η προ-υπολογισμένη βία, που συνίσταται σε επιθέσεις κατά αμάχων πολιτών ή άλλων στόχων από συνωμοτικές και τρομοκρατικές ομάδες), το FBI (η παράνομη άσκηση βίας, κατά ατόμων ή περιουσίας με σκοπό τη διάβρωση ή τη φθορά μιας κυβέρνησης, αμάχου πληθυσμού ή τμημάτων τους , με στόχο την ανάπτυξη πολιτικών και κοινωνικών σκοπών), το Ηνωμένο Βασίλειο (η χρήση βίας για πολιτικούς σκοπούς και εμπεριέχει τη χρήση βίας και τον εκφοβισμό του πληθυσμού ή τμήματός του) το TREVΙ (η χρήση ή την απειλή χρήσης βίας από συγκεκριμένη ομάδα ανθρώπων για την επίτευξη πολιτικών στόχων) και το NATO (η χρήση βίας, ως αποτέλεσμα υπολογισμού και απόκτησης πολιτικών και ιδεολογικών οφελών κατά ατόμων και περιουσίας).

Ιδιαίτερη αναφορά στο κεφάλαιο αυτό γίνεται και στις διάφορες κατηγορίες της τρομοκρατίας: 1)τρομοκρατία ως πόλεμος, 2)τρομοκρατία ως υποκατάστατο πολεμικών πράξεων (υπάρχουν τρία σενάρια γύρω από αυτήν την κατηγορία: α)το σενάριο της διεθνούς συνωμοσίας, β)το σενάριο των μαζικών καταστροφών, γ)το σενάριο της αντικατάστασης του πολέμου από την τρομοκρατία), 3)τρομοκρατία ως ανταρτοπόλεμος (η άποψη αυτή εκφράζεται για λόγους εντυπωσιασμού της κοινής γνώμης και για εκφοβισμό, διότι η πιθανότητα χρήσης της ατομικής τρομοκρατίας από αντάρτες απαγορεύεται από το Πρωτόκολλο της Γενεύης), 4)τρομοκρατία ως πολιτική βία (συνδέεται με την κατάλυση του δημοκρατικού πολιτεύματος από μία στρατιωτική δύναμη), 5)κρατική τρομοκρατία (μπορεί να λαμβάνει χώρα σε ένα ολοκληρωτικό κράτος, το οποίο συνεπάγεται: ένας απόλυτος αρχηγός, υποταγή στους νόμους, έλεγχος του ιδιωτικού κεφαλαίου, νομιμότητα μέσω της μαζικής λαϊκής υποστήριξης, ή και χρήση της βίας από το κράτος μέσω του στρατού της αστυνομίας και των μυστικών υπηρεσιών) 6)αριστερή τρομοκρατία, 7)ακροδεξιά τρομοκρατική βία, 8)ισλαμικός εξτρεμισμός, 9)τρομοκρατία κατά παραγγελία, 10)τρομοκρατία του ενός θέματος, 11)πυρηνική τρομοκρατία, 12)χημική τρομοκρατία 13)βιολογική τρομοκρατία, 14)ηλεκτρονική τρομοκρατία. Επιπλέον, γίνεται αναφορά στην ολοένα και μεγαλύτερη δράση του Ισλαμικού Κράτους, αναφορικά με τις επιθέσεις εναντίον δυτικών στόχων, τη στρατολόγηση μουσουλμάνων που διαμένουν σε ολόκληρο τον

κόσμο, την είσοδο τζιχαντιστών σε ευρωπαϊκό έδαφος. Οι ηγέτες των κρατών-μελών της Ε.Ε αλλά και των υπόλοιπων χωρών ανά τον κόσμο, εστιάζουν στην τελευταία αυτή παράμετρο, δηλαδή στην είσοδο τζιχαντιστών στην εδαφική τους επικράτεια. Πιστεύουν πως ο μοναδικός τρόπος, για να περάσουν οι τρομοκράτες σε δυτικό έδαφος είναι μόνο μέσω των διαφόρων μεταναστευτικών ρευμάτων. Πιστεύουν, ότι ο τρομοκράτης, υποκρινόμενος τον μετανάστη μπορεί να περάσει σε δυτικό έδαφος απαρατήρητος. Το ενδεχόμενο αυτό δημιουργεί αίσθημα ξеноφοβίας και ανασφάλειας από τις πολιτικές ηγεσίες, οι οποίες το μεταδίδουν και στο λαό, ο οποίος με τη σειρά του επιδίδεται σε ρατσιστικές και ξеноφοβικές ενέργειες. Άμεσοι αποδέκτες των ενεργειών αυτών είναι κυρίως μετανάστες ή και πολίτες δεύτερης και τρίτης γενιάς, κυρίως μουσουλμάνοι στο θρήσκευμα.

Επιπροσθέτως στο κεφάλαιο αυτό, γίνεται μία περιγραφή του ISIS. Το ISIS ως θεμέλιο λίθο το Ισλάμ, το οποίο ανέκαθεν αποτελούσε πηγή του αγώνα τους ενάντια στους μη μουσουλμάνους και ύψιστος καταλύτης του πολιτικού αναβρασμού. Οι τζιχαντιστές χρησιμοποιούν τη θρησκεία, για να δημιουργήσουν μία «θρησκευτική ταυτότητα», η οποία υπερνικά την εθνική. Στη σημερινή του μορφή, ο ισλαμισμός έχει ως αιχμή του μία αίσθηση διεκδίκησης εκ μέρους των μουσουλμάνων, ένα αίσθημα, που φαίνεται να προσπαθεί να ανατρέψει την ηγεμονία της Δύσης, τόσο στο επίπεδο των πολιτισμικών αξιών, όσο και σε αυτό της οικονομικής, πολιτικής και στρατιωτικής ισχύος. Η δράση του ISIS, αλλά και των όλων σχεδόν των ισλαμικών οργανώσεων πηγάζει από την ιδέα του «ιερού πολέμου» (τζιχάντ). Βασική θέση των Ισλαμιστών είναι, ότι η ισλαμική παράδοση οφείλει να εξαπλωθεί σε ολόκληρη την ανθρωπότητα, η μάχη εναντίον των απίστων με σκοπό τον προσηλυτισμό τους, την υποταγή ή τον αφανισμό τους.

Τέλος, μέσα στις ενέργειες για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας περιλαμβάνεται η ίδρυση του TREVI που αποστολή του είναι ο συντονισμός των πληροφοριών σε θέματα τρομοκρατίας, η συνεργασία των αστυνομικών αρχών και γενικά οτιδήποτε αφορά το διεθνές έγκλημα. Επίσης, στις 18 Φεβρουαρίου 2015 προτάθηκε η θέσπιση ενός ψηφίσματος, σχετικά με τις απειλές του ISIS στη ναυσιπλοΐα και την είσοδο τρομοκρατών στην Ευρώπη, με το πρόσχημα της παράνομης μετανάστευσης.

Στο **δεύτερο κεφάλαιο**, δίνεται ένας πλήρης ορισμός της διεθνούς ασφάλειας, καθώς του θρησκευτικού φονταμενταλισμού, ενώ στη συνέχεια επιχειρείται και μια διεπιστημονική προσέγγιση του δεύτερου. Οι γενικότερες αλλαγές στο διεθνές περιβάλλον στη μεταψυχροπολεμική εποχή έφεραν στην επιφάνεια για άλλη μια φορά τη συζήτηση για την έννοια της ασφάλειας. Αν και οι μεταβολές στο διεθνές περιβάλλον επέκτειναν τις εντάσεις, δεν κατάφεραν να σταθεροποιήσουν το άναρχο διεθνές σύστημα, τουλάχιστον με έναν τρόπο που να καθορίζεται από τις μεγάλες σχολές σκέψης του ρεαλισμού και του ιδεαλισμού. Για παράδειγμα, ο John Mearsheimer ορίζει την δομή του διεθνούς συστήματος πάνω σε πέντε υποθέσεις σχετικά με το πώς είναι οργανωμένος ο κόσμος, υποθέσεις που βέβαια έχουν κάποια πραγματική βάση: α) τα κράτη είναι οι κύριοι δρώντες στη διεθνή πολιτική και λειτουργούν σε ένα άναρχο διεθνές σύστημα, β) οι μεγάλες δυνάμεις πάντοτε έχουν κάποια επιθετική ικανότητα, γ) τα κράτη ουδέποτε μπορούν να είναι σίγουρα, εάν τα άλλα κράτη έχουν εχθρικές προθέσεις απέναντί τους, δ) οι μεγάλες δυνάμεις δίνουν

μεγάλη αξία στην επιβίωση τους, ε) τα κράτη είναι ορθολογικοί δρώντες που μέσα σε λογικά πλαίσια είναι αποτελεσματικοί στο να σχεδιάζουν στρατηγικές και να μεγιστοποιούν τις πιθανότητες επιβίωσής τους. Στην συνέχεια εκτός των άλλων θα δούμε πως η σχολή των ιδεαλιστών κάνει λόγο για ακόμα μια θεωρία που υποστηρίζει πως η πτώση της Σοβιετικής Ένωσης θα οδηγήσει στην επικράτηση της δημοκρατίας, όχι μόνο για τον λόγο ότι τα δορυφορικά κράτη της τέως ηγεμονικής δύναμης στην συντριπτική πλειοψηφία τους συγκροτούνται πλέον γύρω από τις δυτικού τύπου δημοκρατικές συμμαχίες, αλλά επειδή η θεωρία της δημοκρατικής ειρήνης θα είναι εκείνη που θα επιβιώσει ως ισχυρότερη. Σύμφωνα και με τον Francis Fukuyama, η θεωρία αυτή υποστηρίζει ότι οι δημοκρατίες δεν πολεμούν η μια την άλλη, αντιθέτως, δημιουργούν ζώνες ειρήνης και ασφάλειας. Αντίθετα, ο Kenneth N. Waltz υποστηρίζει πως αν αυτό ίσχυε, τότε δεν θα αναφερόμασταν σε θεωρία, αλλά σε ένα γεγονός.

Στη συνέχεια θα δούμε πως ο David C. Rapoport, ως ένας από τους «πατέρες» της μελέτης της τρομοκρατίας, διακρίνει «τέσσερα κύματα» της τρομοκρατίας (Αναρχισμός, Άντι-Αποικιακό, Νέο-Επαναστατική Αριστερά, Θρησκευτικός Εξτρεμισμός), καθένα με τα δικά του χαρακτηριστικά, επομένως και διαφορετικό κοινό, υποστηρικτές και συμμάχους, ή ακόμα και τρόπο λειτουργίας, με διάρκεια -περίπου- μερικές δεκαετίες για το καθένα. Η σημερινή φιλελεύθερη δημοκρατία είναι σήμερα υπό απειλή μεγαλύτερη απ' ότι έχει υπάρξει ως τώρα μέσα στον αιώνα που ζούμε. Οι κίνδυνοι προέρχονται από διαφορετικές πηγές, όλες σε κάποιο βαθμό διασυνδεδεμένες. Η ανάπτυξη ιμπεριαλιστικών εξωτερικών πολιτικών, οι εσωτερικές αναστατώσεις από κοινωνικές αναταραχές οδηγούν στην προοδευτική υποβάθμιση των εθνικών προτύπων και του ηθικού, κάτι το οποίο εκμεταλλεύονται οι πολιτικοί εξτρεμιστές της δεξιάς και της αριστεράς.

Η τρομοκρατία θα ήταν ανίσχυρη χωρίς δημοσιότητα, αφού εξαρτάται από την επίδραση που ασκεί σε δραματικές επιπτώσεις, ώστε να αναγκάσει και να κρατήσει την προσοχή του κοινού, χειρίζοντας με μαεστρία τα Media. Είναι γεγονός ότι, η τρομοκρατία και τα μέσα ενημέρωσης συνδέονται μεταξύ τους, σε μια εγγενώς συμβιωτική σχέση, που τρέφεται και εκμεταλλεύεται η μία την άλλη για τους δικούς της σκοπούς. Η πιο συχνά χρησιμοποιούμενη και παγιωμένη άποψη των περισσότερων πολιτικών, ακαδημαϊκών και άλλων ερευνητών, είναι ότι, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης μπορούν να χαρακτηριστούν είτε ως «οι καλύτεροι φίλοι των τρομοκρατών», είτε ως «το οξυγόνο της δημοσιότητας, στο οποίο (οι τρομοκράτες) βασίζονται», από τη γνωστή μεταφορά της πρώην Βρετανίδας Πρωθυπουργού Margaret Thatcher. Η προπαγάνδα των τρομοκρατών και η διάδοσή της στη σημερινή εποχή, βασίζεται όλο και περισσότερο, στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, όπως είναι το Facebook, το Twitter και το YouTube. Παρόμοια με όλους τους οργανισμούς, οι τρομοκρατικές ομάδες χρειάζονται χρηματοδότηση για την επίτευξη των πολιτικών τους στόχων. Εκείνη που δεν έχουν αξιόπιστη χρηματοδότηση, είτε στρέφονται στην εγκληματικότητα, είτε εξαφανίζονται από τις σελίδες της ιστορίας. Το 90% των τρομοκρατικών ομάδων εξαφανίζονται από την ιστορία μέσα στα πρώτα χρόνια ύπαρξής τους. Ως κύριες πηγές χρηματοδότησης των τρομοκρατικών ομάδων παρουσιάζονται ευεργέτες (π.χ. κράτος Ιράν που υποστηρίζει την Χεζμπολάχ, το Πακιστάν το Λασκάρ -ι- Τάιμπα) ή εθελοντικές συνεισφορές από την κοινότητά τους (π.χ. Αλ Κάιντα).

Στην συνέχεια θα μελετήσουμε το φαινόμενο του θρησκευτικού φονταμενταλισμού μέσα από την «ματιά» του πολιτικού επιστήμονα Samuel Huntington και κυρίως του έργου του «Σύγκρουση Πολιτισμών», διαπιστώνοντας πως όλο και περισσότερο ο παράγων θρησκεία και τα πολιτιστικά χαρακτηριστικά θα αποτελούν κριτήριο γεωπολιτικών θεωρήσεων ή/και αποφάσεων. Είναι δεδομένη η διαχρονικότητα των λεγομένων του Huntington, όχι τόσο για το αν τα κρίνουμε ως ορθά ή λανθασμένα, αλλά γιατί οι θέσεις του καλώς ή κακώς βρίσκουν βάση μέχρι και σήμερα, είτε αυτές μεταφράζονται ως πόλεμος στην Κριμαία, είτε πόλεμος κατά του Ισλαμικού Κράτους. Το κυριότερο όμως είναι πως επιβεβαιώνει την διαχρονικότητα της μόνιμης επιθυμίας του ανθρώπου για ισχύ και πλούτο. Έπειτα γίνεται μια σύντομη κοινωνιολογική προσέγγιση του φαινομένου αυτού -το οποίο θα δούμε εκτενώς στο τελευταίο κεφάλαιο- μέσα από την σκοπιά των Durkheim, Weber και άλλων και τέλος γίνεται μια σύντομη διάκριση του θρησκευτικού φονταμενταλισμού στις κυριότερες εκφάνσεις του, τον ιουδαϊκό, τον χριστιανικό και τον ισλαμικό φονταμενταλισμό.

Στο **τρίτο κεφάλαιο**, σαν συνέχεια της «κατηγοριοποίησης» του θρησκευτικού φονταμενταλισμού, βλέπουμε ότι φονταμενταλισμός είναι ένα φαινόμενο που υπάρχει και στις τρεις γνωστές μας μονοθεϊστικές θρησκείες. Επομένως, ο θρησκευτικός φονταμενταλισμός είναι η στενή και κατά γράμμα τήρηση των γραφών και χαρακτηρίζεται από μια πολύ μεγάλη ακαμψία όσον αφορά το πώς διαβάζονται και ερμηνεύονται οι νόμοι και οι κανόνες της συγκεκριμένης θρησκείας. Από ψυχολογικής άποψης θα μπορούσε να πει κανείς ότι ο φονταμενταλισμός φαίνεται να έχει σαν στόχο το να αισθανθούν πιο ισχυρά, ανώτερα και έχοντα το δίκιο με το μέρος τους, τα μέλη της εκάστοτε ομάδας, με το να προβάλλουν όλα τα αρνητικά και επιθετικά χαρακτηριστικά στα άτομα που βρίσκονται έξω από την δική τους ομάδα. Ο φονταμενταλισμός συνήθως αναπτύσσεται σε καταστάσεις όπου υπάρχει πολύ μεγάλη κοινωνική αστάθεια και απελπισία και όπου ένας ακραίος και άκαμπτος τρόπος λειτουργίας φαίνεται να δίνει μια αίσθηση σιγουριάς και ασφάλειας. Όταν κάποιος δεν νιώθει καλά με την έλλειψη σιγουριάς θα καταφύγει στην κατά λέξη ερμηνεία των νόμων που γι' αυτόν θα σημαίνει ακριβείς οδηγίες για το πώς πρέπει να σκέφτεται και πώς πρέπει να κινείται. Μια όσο το δυνατόν πιο πλήρης ιστορική καταγραφή από την σκληρή και διαστρεβλωμένη τήρηση του Τορά, από τους ορθόδοξους Εβραίους για παράδειγμα, στην παραγραφή και ερμηνεία της Αγίας Γραφής κατά τον δοκούν, με κάθε λογής τρόπο μέσα στους αιώνες, τόσο από την Ορθόδοξη όσο και την Καθολική Εκκλησία (μέχρι την τελική διάσπασή τους) και στο ξέσπασμα της Μεταρρύθμισης και της Αντιμεταρρύθμισης, μέχρι την δημιουργία του Ισλάμ και την διάσπαση των πιστών του σε σίιτες και σουνίτες και τις σύγχρονες μορφές «τζιχάντ».

Ο αναγνώστης στο κεφάλαιο αυτό «έρχεται αντιμέτωπος» με μια πλήρη ιστορική αναδρομή σχετικά με την γέννηση, την άνοδο και την πτώση πολλών γνωστών ακτιβιστικών οργανώσεων και τρομοκρατικών οργανώσεων που με όπλο τον θρησκευτικό φονταμενταλισμό επιχείρησαν ή και εφάρμοσαν την ατζέντα τους. Από τους Ουαχαμπίτες του 18^{ου} αιώνα και του Αδελφούς Μουσουλμάνους του 1929 που ήταν η βάση για το Πολιτικό Ισλάμ και την επιρροή του σε γερά θεμέλια ως την εποχή μας, μέχρι την Χεζμπολάχ, την Φατάχ, τους Ταλιμπάν, την Αλ Κάιντα και το

νεότερο Ισλαμικό Κράτος, καθώς και τον «σεισμό» που προκάλεσε η Αραβική Άνοιξη (και τα αποτελέσματα αυτής) στη Μέση Ανατολή και τη Βόρεια Αφρική.

Στο **τέταρτο κεφάλαιο**, η προσοχή πλέον στρέφεται αποκλειστικά στο σήμερα και την χρησιμοποίηση του θρησκευτικού φονταμενταλισμού ως μέσω εξάπλωσης απλού φόβου και σκληρής τρομοκρατίας. Το ενδιαφέρον μας εδώ στην αρχή μονοπωλεί το ξέσπασμα του εμφυλίου πολέμου στη Συρία ως αντίδραση στο καθεστώς Άσαντ και βρίσκεται σε εξέλιξη από τον Μάρτιο του 2011 και αυτό κρίνοντας παράλληλα τις εκάστοτε κινήσεις τόσο των Μεγάλων Δυνάμεων (ΗΠΑ, Ρωσία, Κίνα κλπ) στην διεθνή σκακιέρα, όσο και τις κινήσεις των χωρών γύρω από τη Συρία (Ισραήλ, Ιράκ, Ιράν). Ο πόλεμος έχει τις απαρχές του στην εξέγερση που ξέσπασε στη Συρία στο πλαίσιο της Αραβικής Άνοιξης. Η συριακή κυβέρνηση ανέπτυξε τον στρατό για να καταστείλει την εξέγερση, και αρκετές πόλεις πολιορκήθηκαν. Σύμφωνα με μάρτυρες, στρατιώτες που αρνήθηκαν να ανοίξουν πυρ εναντίον αμάχων εκτελέστηκαν με συνοπτικές διαδικασίες από το στρατό της Συρίας. Η κυβέρνηση της Συρίας αρνήθηκε τη φημολογία για αποστασίες, και κατηγόρησε «ένοπλες συμμορίες» για την πρόκληση ταραχών.

Στη συνέχεια θα δούμε πως οι τζιχαντιστές εν έτει 2013 κυριαρχούν περισσότερο στην Αντιπολίτευση και το καθεστώς Ασάντ ανακτά την στρατιωτική του πρωτοβουλία. Τον Απρίλιο του ίδιου έτους ο Συριακός Στρατός μαζί με την Οργάνωση Χεσμπολάχ εξαπολύουν επίθεση στην πόλη Κουσέιρ. Ο Αμπού Μπακρ αλ Μπαγκντάντι, ηγέτης της Αλ Κάιντα, στο Ιράκ, αναλαμβάνει την πατρότητα του μετώπου Αλ Νούσρα και ανακοινώνει την συνένωση των δυο οργανώσεων με την ονομασία Ισλαμικό Χαλιφάτο στο Ιράκ και το Λεβάντε (ISIS). Τον Νοέμβριο του 2013 ως μέρος της συνεχιζόμενης Κουρδικής εξέγερσης, το Δυτικό Κουρδιστάν δεν αναγνωρίζεται επίσημα ως αυτόνομο κράτος από την Συριακή κυβέρνηση, παρόλο που οι Κούρδοι μαχητές παίρνουν μέρος στις μάχες κατά του ISIS.

Το 2014 φαίνεται ότι ο εμφύλιος έχει ξεσπάσει και στις δυνάμεις που είχαν ενωθεί κατά του Ασάντ. Η προέλαση του Ισλαμικού κράτους στο Ιράκ πυροδοτεί ριζική αλλαγή στις προτεραιότητες της διεθνούς κοινότητας. Μερικές ομάδες σαλαφιστών ανταρτών και ο Ελεύθερος Συριακός στρατός (FSA) επιτίθενται στον ISIS. Η Αλ Κάιντα αποστασιοποιείται από τον ISIS. Η Τουρκία χαρακτηρίζει το μέτωπο Αλ Νούσρα τρομοκρατική οργάνωση μετά την κατάκτηση της πόλης Κεσάμπ. Ο Ελεύθερος Συριακός Στρατός έχει διασπαστεί. Τον Μάιο, μετά από μάχη τριών ετών ο Συριακός στρατός του Ασάντ καταλαμβάνει την Χομς. Τον Ιούνιο, το ISIS καταλαμβάνει την Μοσούλη και το Τικρίτ, αλλάζει το όνομα του σε Ισλαμικό Κράτος και κηρύσσει την ίδρυση του Παγκόσμιου Χαλιφάτου. Μετά από αυτή την συμβολική κίνηση διάφορες τζιχαντιστικές ομάδες και οργανώσεις όπως η Ανσάρ Αλ Σαρία (Λιβύη), οι Ταλιμπάν, και η Μπόκο Χαράμ (Νιγηρία) ορκίστηκαν πίστη στο νέο χαλίφη. Αρχικά η Αλ Κάιντα τηρούσε εχθρική στάση προς το ισλαμικό κράτος, αργότερα τάχθηκε υπέρ του ισλαμικού κράτους. Στην Συρία, ο Ασάντ κερδίζει το 90% των ψήφων στις περιοχές που αυτός κατέχει και η ζωή φαίνεται να επιστρέφει σταδιακά σε πολλές περιοχές της Χώρας. Οι ΗΠΑ βομβαρδίζουν το Ισλαμικό Κράτος, ενώ το Ισλαμικό Κράτος καταστρέφει σημαντικές αρχαιότητες που χρονολογούνται από την εποχή του Χριστού.

Στις αρχές του 2015, το Χαλέπι ήταν η σημαντικότερη περιοχή αντιπαράθεσης των αντιμαχόμενων δυνάμεων της Αντιπολίτευσης που τώρα είχαν διαχωριστεί αλλά και κατά του Ασαντ. Το Χαλέπι είναι σημαντική πόλη και για τις δυο πλευρές, τόσο στρατιωτικά αλλά και σε πολιτικό επίπεδο. Τον Οκτώβριο του ίδιου έτους δημιουργήθηκε το (FDS), οι Δημοκρατικές Δυνάμεις της Συρίας οι οποίες πολεμούν κατά του ISIS και συγκεκριμένα κατά του ISIL, ιδρύθηκε με αποστολή να αγωνιστεί για την δημιουργία μιας κοσμικής, δημοκρατικής και ομοσπονδιακής Συρίας, κατά μήκος των εδαφών της Επανάστασης της Rojava στη βόρεια Συρία και έχει συμμαχήσει με τις κουρδικές ομάδες YPG και YPJ.

Τον Μάρτιο του 2016 ο Αραβικός Σύνδεσμος κατέταξε την Χεζμπολάχ στην λίστα με τις τρομοκρατικές οργανώσεις. Η Χεζμπολάχ μάχεται στο πλευρό του Άσαντ. Στο πλευρό της Χεζμπολάχ τάχθηκε ο Ιρακινός υπουργός Εξωτερικών, ενώ έντονες ενστάσεις διατύπωσαν το Ιράν και ο Λίβανος. Τον Σεπτέμβριο, οι υπουργοί Εξωτερικών των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής Τζον Κέρι και της Ρωσίας Σεργκέι Λαβρόφ ανακοίνωσαν ένα σχέδιο για την κήρυξη εκεχειρίας στη Συρία, έπειτα από μια ημέρα μαραθώνιων διαπραγματεύσεων στη Γενεύη. Η εκεχειρία έληξε μια εβδομάδα μετά με την Αμερική να είναι εξοργισμένη με τις ειδήσεις περί του βομβαρδισμού μιας πομπής φορτηγών με ανθρωπιστική βοήθεια κοντά στο Χαλέπι της Συρίας. Υπό τον έλεγχο των ανταρτών στο Χαλέπι παραμένουν μόνο δύο σημαντικές συνοικίες, η Σουκάρι και η αλ-Μασάντ μαζί με μια χούφτα μικρών συνοικιών. Η ανακατάληψη του Χαλεπίου, που είναι διαιρεμένο σε καθεστωτικούς και αντικαθεστωτικούς από το 2012, είναι η μεγαλύτερη νίκη του Ασαντ απέναντι στους αντάρτες αφότου ξεκίνησε ο πόλεμος στη Συρία. Το Ισλαμικό Κράτος έχει εξαπολύσει επίθεση στην Παλμύρα σε αντίποινα για την επιτυχημένη προέλαση του Συριακού στρατού στο Χαλέπι. Στις 22 Δεκεμβρίου το Ισλαμικό Κράτος εκτελεί με βάνουσο τρόπο δυο Τούρκους στρατιώτες βάζοντας τους φωτιά, στο βίντεο που δόθηκε στην δημοσιότητα πρωταγωνιστεί ο αρχηγός της οργάνωσης Αμπού Μπακρ αλ-Μπαγκντάντι ο οποίος καλεί σε εκδίκηση κατά της Τουρκίας. Ο συριακός στρατός ανακοίνωσε την κατάπαυση του πυρός που θα τεθεί σε ισχύ, στις 00.00 της 30ής Δεκεμβρίου με εγγυήτριες δυνάμεις την Ρωσία και την Τουρκία. Από τη συμφωνία αποκλείεται το Ισλαμικό Κράτος, το πρώην Μέτωπο αλ-Νούσρα και οι ένοπλες οργανώσεις που συνδέονται με αυτά.

Τον Φεβρουάριο του 2017, η συριακή κυβέρνηση κατηγορήθηκε από την Διεθνή αμνηστία ότι σε όλη την περίοδο της κρίσης εκτελέστηκαν σε συριακή φυλακή πάνω από 13000 αιχμάλωτοι. Στην έκθεσή της η Διεθνής Αμνηστία αναφέρει ότι οι εκτελέσεις πραγματοποιήθηκαν στη φυλακή Σαϊντνάγια κυρίως από το 2011 έως το 2015, όμως είναι πιθανό να συνεχίζονται και ισοδυναμούν με εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας. Η πλειονότητα των εκτελεσμένων ήταν άμαχοι που ήταν αντίθετοι στο καθεστώς του Σύρου προέδρου Μπασάρ αλ Άσαντ. Η συριακή κυβέρνηση έχει διαψεύσει επανειλημμένως αυτές τις κατηγορίες. Σημαντικό πλήγμα στον αγώνα κατά της ισλαμικής τρομοκρατίας δέχθηκε η Αλ Κάιντα όταν αμερικάνικο, μη επανδρωμένο αεροσκάφος βομβάρδισε την περιοχή που βρισκόταν ο δεύτερος σε ιεραρχία της Αλ Κάιντα, Αμπού Αλ Χαϊρ Αλ Μάσρι. Ο Αλ Μάσρι ήταν γαμπρός του Οσάμα Μπιν Λάντεν και υπαρχηγός της οργάνωσης. Οι ΗΠΑ θεωρούν ότι η δολοφονία ενός τόσο σημαντικού στελέχους της Αλ Κάιντα θα οδηγήσει σε απάντηση από την πλευρά των τζιχαντιστών.

Στις 28 Φεβρουαρίου 2017, η Ρωσία και η Κίνα ασκούν βέτο σε μια απόφαση του ΟΗΕ που προέβλεπε την επιβολή κυρώσεων στη Συρία επειδή έκανε χρήση χημικών όπλων. Μετά τις επιθέσεις με χημικά όπλα, ο Αμερικανός πρόεδρος Ντόναλντ Τραμπ διέταξε πυραυλική επίθεση εναντίον αεροπορικής βάσης του καθεστώτος Ασαντ στη Συρία. Η Ρωσία ακύρωσε το μνημόνιο που είχε συνυπογράψει με τις ΗΠΑ για την αποφυγή αεροπορικής εμπλοκής στη Συρία και ζήτησε έκτακτη συνεδρίαση του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ, ενώ ο Πούτιν συγκάλεσε το ρωσικό Συμβούλιο Εθνικής Ασφαλείας. Οι άντρες των Συριακών Δημοκρατικών Δυνάμεων (SDF), της συμμαχίας μεταξύ Κούρδων και Αράβων που στηρίζεται από τις δυνάμεις των ΗΠΑ, ανακοίνωσαν την απελευθέρωση της Ράκα στις 17 Οκτωβρίου 2017, ύστερα από τις πολύμηνες μάχες κατά των τζιχαντιστών του αυτοαποκαλούμενου Ισλαμικού Κράτους. Στις 8 Νοεμβρίου ο Συριακός Αραβικός Στρατός με τη στήριξη των συμμάχων του, ανάμεσά τους και η σιίτικης λιβανέζικη παραστρατιωτική οργάνωση Χεζμπολάχ, απελευθέρωσε την Αμπού Καμάλ, τελευταία πόλη και προπύργιο της οργάνωσης Ισλαμικό Κράτος (ISIS) στη Συρία. Στις 19 Ιανουαρίου 2018, έχοντας ως κύριο λόγο την προφύλαξη των συνόρων με την Συρία, εισέβαλε ο Τουρκικός στρατός στην Συρία με κύριο στόχο την πόλη Αφρίν, κάτι που αποτελεί ένα ακόμη μέρος της μακροχρόνιας Κουρδοτουρκικής σύγκρουσης που επικρατεί από το 1978 και προέκταση του Συριακού Εμφύλιου πολέμου. Εθελοντές από την Ευρώπη είχαν ξεκινήσει να μάχονται υπέρ των Κούρδων, προερχόμενοι από διάφορες χώρες του κόσμου. Στις 28 Ιανουαρίου μετά από μια σκληρή μάχη με τους Κούρδους, Σύριοι αντάρτες προσκείμενοι στις Τουρκικές δυνάμεις είχαν καταφέρει να συμπεριλάβουν στον έλεγχο τους, το όρος της Μπάρσας. Πλέον ο πόλεμος στην Συρία διανύει το 8^ο έτος του.

Έπειτα βλέπουμε, πως η τρομοκρατία του Ισλαμικού Κράτους εξαπλώνεται με μίσος και μεθοδικότητα σε όλη την Ευρώπη, μέσα από τις επιθέσεις που έλαβαν χώρα τα τελευταία χρόνια. Οι «μαχητές» του Ισλαμικού Κράτους έχοντας πλέον στα στρατεύματα τους Ευρωπαίους πολίτες με καταγωγή από χώρες της Μέσης Ανατολής και την Αφρικής, μπαίνουν νόμιμα στις χώρες όπου είναι υπήκοοι και σκορπούν τον θάνατο. Από το 2014 μέχρι και σήμερα περίπου 600 άνθρωποι έχουν χάσει τη ζωή τους και χιλιάδες έχουν τραυματιστεί από τις επιθέσεις τρομοκρατικών οργανώσεων. Στο τέλος του κεφαλαίου αυτού γίνεται μια πρόβλεψη για το μέλλον της τρομοκρατία διεθνώς.

Στο **πέμπτο κεφάλαιο**, το ενδιαφέρον στρέφεται στις εξάρσεις θρησκευτικού φονταμενταλισμού στην Ελλάδα. Θα παρατηρήσουμε μέσα από αυτό το κεφάλαιο πως η Ελλάδα είναι μια χώρα «προνομιούχα» ως προς την απουσία σοβαρών εξάρσεων θρησκευτικού φονταμενταλισμού με την παρουσία εκτεταμένων σοβαρών επεισοδίων ένοπλης βίας και σε αυτό βοηθά σίγουρα η θρησκευτική ομοιογένεια του συνολικού πληθυσμού της Ελλάδας. Έτσι η προσοχή μας εστιάζεται κυρίως σε διαδηλώσεις παλαιοημερολογιτών, στα βίαια τάγματα εφόδου της Χρυσής Αυγής κατά μεταναστών, αλλά και στο επίδοξο και πρώην τρομοκράτες χρησιμοποίησαν την χώρα μας ως μέσο διέλευσης για την υπόλοιπη Ευρώπη για να επιτύχουν τους σκοπούς τους τις προηγούμενες δεκαετίες, πόσο μάλλον σήμερα, εκμεταλλευόμενοι το έντονο μεταναστευτικό κύμα προς την χώρα μας, λόγω και του πολέμου που μαίνεται στη Συρία. Σε συνέχεια αυτού, δεν θα μπορούσαμε βέβαια να μην κάνουμε λόγο το έντονο μεταναστευτικό πρόβλημα που βιώνει τα τελευταία χρόνια η χώρα

μας, κυρίως στα νησιά του Αιγαίου, ειδικά στα Κέντρα Υποδοχής και Ταυτοποίησης (ή κέντρα Καταγραφής) πιο γνωστά ως hot spots, με τα επεισόδια που λαμβάνουν χώρα να είναι πλέον καθημερινό φαινόμενο.

Το παρόν πόνημα ολοκληρώνεται με το **έκτο κεφάλαιο**, όπου γίνεται μια εκτενής και όσο το δυνατόν πιο πλήρης κοινωνιολογική προσέγγιση του θρησκευτικού φονταμενταλισμού, από το πως γεννιέται και εδραιώνεται μια θρησκεία και πως διαχωρίζονται ομάδες ατόμων από μια επίσημη θρησκεία, την άνοδο της νεωτερικότητας και την έξαρση -πιο πρόσφατα- του θρησκευτικού και δη του ισλαμικού φονταμενταλισμού μέχρι και σήμερα, καθώς και τον ρόλο που παίζει ο παράγοντας πολιτική στην εξίσωση αυτή. Και όλα αυτά, με την «βοήθεια» σπουδαίων -διεθνώς αναγνωρισμένων- κοινωνιολόγων και πολιτικών επιστημόνων, όπως ο Braun, ο Fromm, ο Marx, ο Weber και ο Heywood.

Κεφάλαιο 1: Γενικές αρχές περί τρομοκρατίας

Σύμφωνα με τον Α. Δαλδάκη: «Η τρομοκρατία είναι σύστημα και συνείδηση της κάθε εξουσίας, και είναι συνείδηση γιατί οι εξουσιαστές γνωρίζουν «επιστημονικά» και πρακτικά πως μόνο με τον τρόπο καθίσταται δυνατόν σ' αυτούς να επιβάλλουν και να διατηρούν τον έλεγχο τους επί των λαών. Και είναι σύστημα, γιατί είναι πλήθος οι τρόποι και τα μέσα που χρησιμοποιούνται ή μπορεί να χρησιμοποιηθούν για την άσκηση της τρομοκρατίας προς επιβολή της εξουσίας. Αυτό δε το πλήθος των τρόπων και των μέσων συστηματοποιείται και δομείται κατά τέτοιο τρόπο, ώστε η άσκηση της τρομοκρατίας να γίνεται αποτελεσματικότερα και συγκερασματικότερα, ανάλογα πάντα με τις συνθήκες και με το βαθμό της εκδηλούμενης κάθε τόσο αντιδράσεως εκ μέρους των κοινωνιών επί των οποίων και επιβάλλεται η εξουσία». (...)»¹

α) Η Τρομοκρατία υπό το πρίσμα της αναρχίας και των εθνικοαπελευθερωτικών κινημάτων

Οι αναρχικοί ιδεολόγοι των τελών του 19^{ου} αιώνα και των αρχών του 20^{ου} χρησιμοποιούσαν την βία² ως λεκτικής έκφρασης στις δημόσιες ομιλίες, στα βιβλία ή στα φυλλάδια που εξέδιδαν.³ Η βία που μπορεί να ασκούσαν τα άτομα εκείνη την εποχή ήταν ατομικής φύσεως και όχι δράσεως οργανωμένων ομάδων. Σημαντικός θεωρητικός του αναρχισμού ήταν ο Μπακούνιν,⁴ ο οποίος δεν άσκησε ποτέ βία ο ίδιος, αλλά είχε την τάση εξύφανσης συνωμοσιών και σύστασης συνωμοτικών ομάδων, οι περισσότερες από τις οποίες ήταν ανύπαρκτες.⁵

Ωστόσο, βασική διαφορά των παραδοσιακών αναρχικών κινημάτων με τη σημερινή τρομοκρατία έγκειται περισσότερο στο γεγονός ότι οι γνωστοί αναρχικοί ιδεολόγοι και φιλόσοφοι δεν δίδαξαν τη χρήση της άμεσης βίας ή της τρομοκρατίας όπως τη γνωρίζουμε σήμερα, αλλά ακόμα και όταν κάποιοι από αυτούς έκαναν χρήση άμεσης βίας (π.χ. επώνυμες απόπειρες κατά της ζωής Ευρωπαίων και Αμερικανών

1. Από τον πρόλογο του βιβλίου του Ανδρέα Δαλδάκη, «Ουτοπία: ο ρεαλισμός του μέλλοντος», Αθήνα 2002, Εκδόσεις Ιδιωτική.

2. Για τον ορισμό της βίας ως μορφή τρομοκρατίας βλ. σελ. 8 στο συγκεκριμένο κεφάλαιο.

3. Βλ. περισσότερα στο κεφάλαιο «Αναρχία και τρομοκρατία», σελ. 23-24, Μπόση Μαίρη (1996), *Ελλάδα και Τρομοκρατία – Εθνικές και Διεθνείς Διαστάσεις*, Αθήνα, Εκδόσεις ANT N. Σάκκουλα.

4. https://en.wikipedia.org/wiki/Mikhail_Bakunin.

5. Woodcock G., *Anarchism*. Duclos Jacques, *Οι Αναρχικοί*. Τζολ Τ., *Οι Αναρχικοί*. Μπακούνιν, Θεός και Κράτος, *Αντιεξουσιαστικός Σοσιαλισμός. Κροπότκιν, Αναρχία*. «Bakunin thought that the robber was society's "enemy par excellence", for the robber had rejected society out of hand». W. Laquer, *Terrorism*, Boston, Little Brown and Co., 1977 σελ. 7.

ηγετών⁶), η πράξη τους ήταν καθαρά προσωποποιημένη και υποκειμενικά ηρωική.⁷ Κατά τη διάρκεια του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, οι πράξεις τρομοκρατίας ήταν άμεσα συνδεδεμένες με την αριστερά, παρόλο που ποτέ δεν υπήρξαν αποδεικτικά στοιχεία για την ταύτισή της με την τρομοκρατία.⁸

Αντίθετα, τα εθνικοαπελευθερωτικά κινήματα (αλλά και, γενικότερα, ο αγώνας για αυτοδιάθεση) συνδέονται, σχεδόν πάντοτε, με την τρομοκρατία. Όπως είναι γνωστό, κυρίως μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, εμφανίστηκε στο προσκήνιο ένας μεγάλος αριθμός απελευθερωτικών κινήσεων που στρέφονταν κατά του αποικιοκρατικού ζυγού ή όποιας άλλης ξένης κατοχής. Τα μέλη των κινήματων αυτών, αντιμετωπίζονταν από την κεντρική εξουσία ως τρομοκράτες και απεχθείς εγκληματίες. Πράγματι, στις περισσότερες περιπτώσεις οι απελευθερωτικοί αυτοί αγώνες,⁹ κάτω από τις ιδιάζουσες συνθήκες του «ανταρτοπολέμου» και με τη χρήση μέσων πολεμικών που προκαλούν φόβο στους κατακτητές και τους συνεργάτες τους, θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως τρομοκρατικές επιθέσεις,¹⁰

Βέβαια, το ερώτημα που γεννάται σε αυτές τις περιπτώσεις είναι το εξής απλό: έχουν την δυνατότητα τα εκφοβιστικά αυτά αγωνιστικά μέσα να βρουν μια ηθική και νομική δικαίωση, λόγω του δίκαιου σκοπού στον οποίο κατατείνουν, και σε καταφατική περίπτωση, μέχρι ποιού σημείου μια τέτοια δικαίωση μπορεί να καλύψει ενδεχόμενη τρομοκρατική δράση.¹¹ Για πολλούς, θα ήταν αναμενόμενο, η ταύτιση ή σύνδεση των δύο αυτών εννοιών να λήξει με το τέλος της αποαποικιοποίησης. Αντιθέτως, η ύπαρξη εθνικών ομάδων και μειονοτήτων στο εσωτερικό των κρατών, πολλές από τις οποίες ήταν καταπιεζόμενες και απομονωμένες από το πλαίσιο των εθνικών κρατών, διατήρησε το ζήτημα στο προσκήνιο. Είναι γεγονός ότι πολλές από τις προαναφερθείσες ομάδες διαθέτουν αγωνιστικό, μαχητικό ή εθνικοαπελευθερωτικό χαρακτήρα, έχοντας άλλοτε σε μεγαλύτερο και άλλοτε σε

6. Τέτοια περιστατικά ήταν οι Πρόεδροι Garfield & McKinley των ΗΠΑ, όπως και αρκετές αποτυχημένες απόπειρες κατά του Βίσμαρκ και του Κάιζερ. Ο Γάλλος πρόεδρος Καρνότ δολοφονήθηκε το 1894, ο Ισπανός πρωθυπουργός Αντόνιο Κάνοβας το 1897, η Βασίλισσα Ελισάβετ (Ζίτα) της Αυστρίας το 1898, ο Βασιλιάς Ουμπέρτο της Ιταλίας το 1900. W. Laquer, *The Age of Terrorism*, σελ. 18.

7. W. Laquer, *The Age of Terrorism*, Little Brown and Co., 1987., σελ. 19.

8. Στη πραγματικότητα, οι μόνοι που χρησιμοποίησαν την τρομοκρατία ήταν οι Black Hundred, μια ομάδα της άκρας δεξιάς στη Ρωσία, που έδρασε κατά του νεοσύντατου σοβιετικού κράτους και είχε τη συμπαράσταση της αστυνομίας. Laquer W., *The Age of Terrorism*, οπ. παρ., σελ. 20.

9. Βλ. Petra, J. and Zeitlin, M., (eds), *Latin America. Reform or Revolution?*, Fawcett, USA, 1968

10. Π. Παπαδάτος, όπ. π. υποσημ. 4, σελ. 24.

11. Επιγραμματικά μπορεί να αναφερθεί ότι τόσο από τον Χάρτη του Ο.Η.Ε. όσο και το εθιμικό διεθνές δίκαιο, αναγνωρίζεται το δικαίωμα των λαών στην αυτοδιάθεση. Το συγκεκριμένο δικαίωμα εφαρμόστηκε κατά την περίοδο της αποαποικιοποίησης, ενώ αμφισβητούμενο είναι από την επιστήμη αν μπορεί να εφαρμοστεί και εκτός αποαποικιακού πλαισίου. Ο αγώνας των λαών για αυτοδιάθεση και εθνική ανεξαρτησία αναγνωρίζεται και από το διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο, μέσα από τις Συμβάσεις της Γενεύης της 12 Αυγούστου του 1949 και κυρίως από τα δύο συμπληρωματικά Πρωτόκολλα σχετικά με την προστασία των θυμάτων των διεθνών ενόπλων συγκρούσεων του 1977. Αναλυτικότερα βλ. στο: Αθ. Βαμβούκος, *Τρομοκρατία και Διεθνές Δίκαιο*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση (1991), σελ. 27-54.

μικρότερο βαθμό τάσεις αυτονομησης ακόμη και απόσχισης. Κατά συνέπεια, η σύγκυση μεταξύ τρομοκρατίας και εθνικοαπελευθερωτικών ομάδων συνεχίζει να υφίσταται, πολλές φορές εσκεμμένα προς όφελος των κρατών.¹² Την σύγκυση αυτή περιγράφει χαρακτηριστικά η φράση «one man's terrorist is another man's freedom fighter», δηλαδή τα εθνικοαπελευθερωτικά κινήματα των μεν είναι την ίδια στιγμή οι απεχθείς τρομοκράτες των δε. Όντως, τα παραδείγματα είναι πολλά με χαρακτηριστικότερο όλων την Οργάνωση για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης, η οποία για τον αραβικό κόσμο αποτελείται από αγωνιστές της ελευθερίας, ενώ για το Ισραήλ, και ίσως τους Δυτικούς, συνιστά μια τρομοκρατική οργάνωση. Το ίδιο ισχύει και για τον Ιρλανδικό IRA, τη βασκική ETA και κουρδικό PKK.

Με τον σαφή διαχωρισμό της τρομοκρατίας από τα εθνικοαπελευθερωτικά κινήματα, έχουμε ως αποτέλεσμα ένα σταθερό ζητούμενο από εκείνους που επιθυμούν και ζητούν έναν ορισμό για την τρομοκρατία. Με τη σαφή διάκριση θα διευκρινιστούν τα όρια των κινήματων αυτών, η υπέρβαση των οποίων θα ισοδυναμεί με διεθνή παρανομία. Παρόλα αυτά όμως, αυτό αποτελεί δύσκολο εγχείρημα και βασικό σημείο αντιπαράθεσης μεταξύ Δυτικών και Αναπτυσσόμενων κρατών. Ο συμβιβασμός που επιτυγχάνεται κάθε φορά συνδυάζει με απλό παραθετικό τρόπο, αφενός την απερίφραστη καταδίκη της τρομοκρατίας, και αφετέρου την επαναβεβαίωση της αρχής της αυτοδιάθεσης των λαών και της νομιμότητας των εθνικοαπελευθερωτικών κινήματων καθώς και την πλήρη επιφύλαξη του δικαιώματος για αγώνα κατά της ξένης κατοχής και κυριαρχίας.¹³

β) Θεωρητική προσέγγιση της Τρομοκρατίας¹⁴

Όπως και σε όλες τις άλλες επιστήμες, έτσι και στην Πολιτική Επιστήμη, ο ορισμός είναι μια εξίσωση, όπου κάποιος νέος ή «κακώς» αντιληπτός όρος διατυπώνεται μέσω -τουλάχιστον- δύο γνωστών παλαιότερων και δοκιμασμένων όρων¹⁵. Ωστόσο απλές, μη επιστημονικές ερμηνείες απαιτούν μόνο ένα στοιχείο, οι οποίες δεν συγκαταλέγονται στην κατηγορία των ορισμών, αλλά στην κατηγορία των συνωνύμων, μεταφράσεων, ταυτολογιών ή απλώς κάποιων τίτλων. Τέτοια παραδείγματα είναι: Τρομοκρατία = Έγκλημα, Τρομοκρατία = Κομμουνισμός, Τρομοκρατία = Σοσιαλισμός.¹⁶ Επιπλέον, παρατηρούνται και ορισμοί με δύο και τρία

12. Φ. Δασκαλοπούλου-Λιβαδά, *Τρομοκρατία: Νεότερες Εξελίξεις στο Διεθνές Δίκαιο*, Αθήνα-Κομοτηνή: Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα (1998), σελ. 22.

13. Βλ. Φ. Δασκαλοπούλου-Λιβαδά, όπ. π. υποσημ. 22, σελ. 24.

Καθώς και στο Petra, J. and Zeitlin, M., (eds), *Latin America. Reform or Revolution?*, Fawcett, USA, 1968.

14. Βλ. περισσότερα στο κεφάλαιο «Αναρχία και τρομοκρατία», σελ. 23-24, Μπόση Μαίρη (1996), *Ελλάδα και Τρομοκρατία – Εθνικές και Διεθνείς Διαστάσεις*, Αθήνα, Εκδόσεις ANT N. Σάκκουλα.

15. Βλ. περισσότερα στο κεφάλαιο «Προβλήματα ορισμού της τρομοκρατίας», σελ. 31-32, Μπόση Μαίρη (1996), *Ελλάδα και Τρομοκρατία – Εθνικές και Διεθνείς Διαστάσεις*, Αθήνα, Εκδόσεις ANT N. Σάκκουλα.

16. Alex P. Schmid, *Political Terrorism: A Research Guide to Concepts, Theories, Data Bases and Literature, with a Bibliography by the author and a world directory of terrorism organizations by A. Jongman* (Amsterdam: North Holland Publishing Company, 1984), σελ. 5.

στοιχεία όπως: Τρομοκρατία = Πολιτική δολοφονία, Τρομοκρατία = Θανάτωση αθώων, Τρομοκρατία = Βία για πολιτικούς λόγους. Ο Alex P. Schmid σε σχετική έρευνά του, έχει ταξινομήσει τις λέξεις που χρησιμοποιήθηκαν περισσότερο στην προσπάθεια ανάλυσης της τρομοκρατίας σε ένα σύνολο από 109 λέξεις,¹⁷ εκ των οποίων, εκείνες με μεγαλύτερη συχνότητα χρήσεως σε ποσοστά % είναι οι ακόλουθες: Βία-δύναμη 83%, Πολιτική 65%, Φόβος-τρόμος 51%, Εκφοβισμός 47%, Ψυχολογικός αντίκτυπος-αναμενόμενες αντιδράσεις 41,5%, Θύμα-στόχος-διαφοροποίηση 37,5%, Με σκοπό, σχεδιασμό, συστηματικά οργανωμένη πράξη 32% και Μέθοδος πάλης, στρατηγική, τακτική 30,5%. Παραδείγματα αυτών των προσεγγίσεων και θεωριών του ορισμού της τρομοκρατίας, ακολουθούν από την επόμενη παράγραφο και εξής.

Τρομοκρατία ως πόλεμος. Συχνά η τρομοκρατία ταυτίζεται με τον πόλεμο.¹⁸ Η μεταφορική έννοια πόλεμος δημιουργεί αμέσως την εικόνα δύο οργανωμένων στρατιωτικών ομάδων, εξοπλισμένων για μάχη, παρατεταγμένων ο ένας απέναντι στον άλλον, μέσα στις επαγγελματικές αρχές τιμής που μάχονται ο ένας τον άλλον βάσει πολεμικών κωδίκων και κανόνων. Η πραγματικότητα είναι τελείως διαφορετική, εάν υπολογίσουμε ότι ανάμεσα στα θύματα υπάρχει και μεγάλο ποσοστό άμαχου πληθυσμού.

Τρομοκρατία ως υποκατάστατο πολεμικών πράξεων. Ο Brian Jenkins¹⁹ αναφέρει τρία σενάρια που περιγράφουν την τρομοκρατία ως υποκατάστατο πολεμικών πράξεων:

1. Το σενάριο της διεθνούς συνωμοσίας, σύμφωνα με το οποίο, όλοι οι τρομοκράτες είναι μέλη κάποια αόριστης μυστικής οργάνωσης, η οποία στοχεύει σε μια παγκόσμια αποσταθεροποίηση.
2. Το σενάριο των μαζικών καταστροφών που θα προκληθούν από τρομοκράτες, οι οποίοι θα αποκτήσουν πυρηνικά όπλα (nuclear terrorism).²⁰
3. Το σενάριο της αντικατάστασης του πολέμου από την τρομοκρατία.

*Τρομοκρατία ως ανταρτοπόλεμος.*²¹ Τα ΜΜΕ έχουν υποστηρίξει ότι η τρομοκρατία είναι «αντάρτικο πόλεμος» ή «ανταρτοπόλεμος». Η άποψη αυτή

17. Βλ. Alex P. Schmid, *Political Terrorism: A Research Guide to Concepts, Theories, Data Bases and Literature, with a Bibliography by the author and a world directory of terrorism organizations by A. Jongman* (Amsterdam: North Holland Publishing Company, 1984), σελ. 76-77.

18. Η κλασική έννοια του πολέμου (όπως διατυπώθηκε από «United States General Orders 100, April 24, "Lieber's Code»), είναι «η κατάσταση ένοπλης διαμάχης (armed hostility) μεταξύ ανεξάρτητων κρατών ή κυβερνήσεων» (7 Moore International Law 154 (1906), παρατίθεται στον Bishop W. William, *International Law, Cases and Materials, Third Edition*, Little Brown & Company, Boston, USA, 1971 σελ. 947-948. Ο Χάρτης των Ηνωμένων Εθνών στο άρθρο 2 αναφέρει: «Ο Οργανισμός και τα Μέλη του, εν τη επιδιώξει των εν άρθρω 1 εκτιθεμένων, θα ενεργώσι συμφώνως προς τας ακόλουθους αρχάς...».

19. https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/reprints/2006/RAND_RP1215.pdf

20. Βλ. κεφάλαιο «Πυρηνική στρατηγική», σελ. 253-265, Κωνσταντίνος Κολιόπουλος (2010), *Η στρατηγική σκέψη από την αρχαιότητα έως σήμερα*, Αθήνα, Εκδόσεις 3^η Χιλιάδα.

εκφράζεται για λόγους εντυπωσιασμού της ατομικής τρομοκρατίας από αντάρτες απαγορεύεται από το Πρωτόκολλο της Γενεύης.²²

Τρομοκρατία ως πολιτική βία. Η πολιτική βία δεν περιλαμβάνει μόνο την άσκηση ατομικής βίας, η οποία ασκείται μεταξύ ομάδων ή συνόλων. Πολιτική βία μπορεί να θεωρηθεί η κατάλυση του δημοκρατικού πολιτεύματος από μια στρατιωτική κυβέρνηση. Η πολιτική βία μπορεί να ευθύνεται για τη δημιουργία αντιτιθέμενων ιδεολογικά τρομοκρατικών ομάδων.

Τρομοκρατία ως κρατική τρομοκρατία. Μπορεί να λαμβάνει χώρα σε ένα ολοκληρωτικό κράτος το οποίο συνεπάγεται ένας απόλυτα αρχηγός, υποταγή στους νόμους, έλεγχος του ιδιωτικού κεφαλαίου, νομιμότητα μέσω της μαζικής λαϊκής υποστήριξης (π.χ. ΕΣΣΔ, Λιβύη του Καντάφι, Κούβα, Συρία, Ιράν, Ιράκ επί Σαντάμ Χουσεϊν). Μια άλλη ερμηνεία της κρατικής τρομοκρατίας απαντάται στη χρήση της βίας από το κράτος, μέσω του στρατού, της αστυνομίας, ή των μυστικών υπηρεσιών.

*Μη εδαφική-διεθνική τρομοκρατία.*²³ Οι Sloan και Kearney²⁴ προτείνουν να οριστεί η διεθνής τρομοκρατία ως «μη-εδαφική», δηλαδή ως ένα είδος τρομοκρατικών πράξεων μη γεωγραφικά περιορισμένων. Συγκεκριμένα:

1. Οι τρομοκράτες είναι νέοι άνδρες (κυρίως) και καλά οπλισμένοι κυμαινόμενοι ηλικιακά από 24 ετών.
2. Εισέρχονται νόμιμα στη χώρα που διεξάγουν την τρομοκρατική ενέργεια. Οι μαζικές μετακινήσεις σε χώρες με καλύτερη οικονομία και η σχετική ευκολία απόκτησης πλαστών διαβατηρίων παρέχουν ευκαιρίες σε επιδοξους τρομοκράτες. Οι ανεπτυγμένες βιομηχανικά χώρες (Ιταλία, Γαλλία, Γερμανία) δέχονται μετανάστες από τον Τρίτο Κόσμο και μπορεί να είναι περισσότερο ευάλωτες σε τρομοκρατικές επιθέσεις.
3. Οι περισσότερες απαγωγές και δολοφονίες στη μέση του δρόμου
4. Τα περισσότερα θύματα της μη εδαφικής τρομοκρατίας έχουν υψηλές πολιτικές διασυνδέσεις.
5. Τα περισσότερα θύματα είναι πρέσβεις, πρόξενοι ή διπλωμάτες, αλλά και σύμβουλοι, στρατιωτικοί ακόλουθοι, εκπρόσωποι ξένων βιομηχανιών κλπ.
6. Ορισμένες τρομοκρατικές ενέργειες έχουν ως άμεσο σκοπό απλώς την απελευθέρωση άλλων τρομοκρατών που βρίσκονται κρατούμενοι.

21. Βλ. το αντίστοιχο κεφάλαιο «Ανταρτοπόλεμος», σελ. 265-281, Κωνσταντίνος Κολιόπουλος (2010), *Η στρατηγική σκέψη από την αρχαιότητα έως σήμερα*, Αθήνα, Εκδόσεις 3η Χιλιάδα.

22. Για περισσότερα βλ. Περράκης, Ε. Σ., *Η πολεμική κατοχή στο Σύγχρονο Διεθνές Δίκαιο*, τομ. Α', Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1990, σελ. 31-43.

23. Βλ. περισσότερα στο κεφάλαιο «Μη-εδαφική τρομοκρατία», σελ. 49-51, Μπόση Μαίρη (1996), *Ελλάδα και Τρομοκρατία – Εθνικές και Διεθνείς Διαστάσεις*, Αθήνα, Εκδόσεις ANT Ν. Σάκκουλα

24. Stephen Sloan, Richard Kearney, *Non-territorial terrorism: An empirical approach to policy formation, Conflict*, Vol. 1, No. 1 and 2, 1978, σελ. 132.

7. Σε περίπτωση μη εδαφικής τρομοκρατίας, ελάχιστα κράτη επιδιώκουν μια συγκεκριμένη στρατηγική.
8. Τα ΜΜΕ ευνοούν την ανάπτυξη μη εδαφικής τρομοκρατίας, μέσω της δημοσιότητας που λαμβάνει το θέμα τους.
9. Οι τρομοκράτες συνήθως δεν είναι συνεπείς με τα χρονικά όρια που δίνουν στις αρχές για την ικανοποίηση των αιτημάτων τους.
10. Οι τρομοκράτες συχνά δεν αμείβονται για τις πράξεις τους.
11. Διαρκώς αυξάνεται η συνεργασία διαφόρων τρομοκρατικών ομάδων και εγχώριων υποστηρικτών τους, δίνοντας μια νέα διάσταση στη μη εδαφική τρομοκρατία.

Η Martha Crenshaw²⁵ είναι ο δημιουργός του όρου *διεθνική τρομοκρατία*.²⁶ Υποστηρίζει ότι η τρομοκρατία γίνεται διεθνική όταν έχει σχέση με άτομα διαφορετικών εθνοτήτων, όταν έχει σκοπό να επηρεάσει όχι μόνο την κυβέρνηση που τα περιθάλπτει, αλλά και μια ξένη κυβέρνηση. Επίσης, επηρεάζει και υπερεθνικούς αντιπάλους, όπως είναι οι πολυεθνικές εταιρίες. Η διεθνική τρομοκρατία είναι μια εξωτερική ενός εσωτερικού πολέμου, ειδικά όταν γίνεται για την υποτίμηση των εθνικών συνόρων.

Τρομοκρατία και έγκλημα.²⁷ Ο Γ. Πανούσης²⁸ αναφέρει, ότι η τρομοκρατία ως κοινωνικό-πολιτικό φαινόμενο δεν μπορεί να ενταχθεί στον εγκληματολογικό προβληματισμό, γιατί το προβαλλόμενο έννομο αγαθό (κοινωνική δομή, λειτουργία, πολιτική εξουσία), τα κίνητρα (αλτρουιστικά, ιδεολογία) αντίθετα με τα εγωιστικά που χαρακτηρίζουν τους εγκληματίες κοινού ποινικού δικαίου, ο στόχος (δομικές, κοινωνικές ή ριζικές πολιτικές αλλαγές), η οργάνωση (διεθνείς και κρατικές διασυνδέσεις) και η αντιμετώπιση, βρίσκονται έξω από το γνωστικό αντικείμενο της εγκληματολογίας.

ΜΜΕ και τρομοκρατία. Σύμφωνα με τον Ralph E. Dawling:²⁹ 1) Οι τρομοκρατικές ομάδες δρουν για πολιτικούς λόγους. 2) Η τρομοκρατία είναι συμβολική πράξη που γίνεται για την ικανοποίηση των ίδιων των τρομοκρατών και όχι για την προβολή τους στον Τύπο. 3) Ο Dawling δεν λαμβάνει υπόψη του τους ψυχικά ασθενείς, ούτε τους εγκληματίες, που εγκληματούν με απώτερο σκοπό το κέρδος. Σύμφωνα με την Amy Sands Redlick,³⁰ η ροή της πληροφόρησης μπορεί να γίνει όπλο προπαγάνδας. Παρέχει στην κοινωνία πληροφορίες που μπορούν να

25. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/01402398708437313>

26. Βλ. περισσότερα στο κεφάλαιο «Διεθνική τρομοκρατία», σελ. 51-2, Μπόση Μαίρη (1996), *Ελλάδα και Τρομοκρατία – Εθνικές και Διεθνείς Διαστάσεις*, Αθήνα, Εκδόσεις ANT N. Σάκκουλα.

27. Βλ. περισσότερα στο κεφάλαιο «Τρομοκρατία και έγκλημα», σελ. 53-54, Μπόση Μαίρη (1996), *Ελλάδα και Τρομοκρατία – Εθνικές και Διεθνείς Διαστάσεις*, Αθήνα, Εκδόσεις ANT N. Σάκκουλα.

28. https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%93%CE%B9%CE%AC%CE%BD%CE%BD%CE%B7%CF%82_%CE%A0%CE%B1%CE%BD%CE%BF%CF%8D%CF%83%CE%B7%CF%82

29. <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1460-2466.1986.tb03036.x/abstract>

ερμηνεύσουν άτομα ή ομάδες στη χρήση της βίας. Το διεθνές σύστημα πληροφοριών συχνά παρέχει σε δυσαρεστημένες ομάδες ικανοποιητική τεχνολογική γνώση για να καταφύγουν στη χρήση βίας. Η πληροφόρηση γύρω από μια πετυχημένη τρομοκρατική επίθεση μπορεί να ερμηνεύσει παρόμοιες ενέργειες ανά τον κόσμο.

Ευρωπαϊκή Ένωση και τρομοκρατία. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο σύμφωνα με το άρθρο C267³¹ στις 11/10/1982 προχωρά στην ψήφιση δύο προτάσεων που αφορούν τον «αγώνα κατά της τρομοκρατίας και περί τρομοκρατίας». Προτάθηκε επίσης η δημιουργία ενός Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου με απώτερο σκοπό την εκδίκαση τρομοκρατικών εγκλημάτων. Τον Ιανουάριο του 1976 δημιουργήθηκε η ομάδα TREVI.³² Αρμοδιότητες του TREVI ήταν οι ανταλλαγές πληροφοριών, ο συντονισμός των πληροφοριών σε θέματα τρομοκρατίας, η συνεργασία των αστυνομικών αρχών και γενικά ότι αφορά το διεθνές έγκλημα. Σταδιακά η TREVI ασχολήθηκε και με άλλα θέματα όπως: 1) TREVI I με θέμα την τρομοκρατία και τη συνεργασία των αστυνομικών δυνάμεων. 2) TREVI II με θέμα τη δημόσια τάξη, τον ποδοσφαιρικό χουλιγκανισμό, την εγκληματολογική έρευνα. 3) TREVI III με θέμα το οργανωμένο διεθνές έγκλημα, όπως είναι η διακίνηση ναρκωτικών. 4) TREVI 92 για την αστυνομία και την ασφάλεια που έχει σχέση με την ελευθερία κίνησης ατόμων και τη διευκόλυνση ελέγχων στα σύνορα που είναι διαφορετικοί για κάθε κράτος μέλος.

Ωστόσο, σε αυτό το σημείο αξίζει να αναφέρουμε τις σημαντικότερες ομάδες διακυβερνητικής συνεργασίας των κοινοτικών εταίρων, που ασχολούνται με θέματα τρομοκρατίας, οι οποίες είναι:

1. Η ομάδα TREVI.
2. Η Ευρωπαϊκή Πολιτική Συνεργασία (EPC) που προωθεί μια κοινή εξωτερική πολιτική μεταξύ κρατών μελών.
3. Η ad hoc ομάδα μετανάστευσης που εξετάζει την πολιτική και την πρακτική κατάργησης των συνόρων.

30. https://books.google.gr/books?id=Up4uDwAAQBAJ&pg=PA230&lpg=PA230&dq=amy+sands+redlick+terrorism&source=bl&ots=RwLtSrHlme&sig=fTUETJ9orzj_CyqavTDbjpg-hTU&hl=el&sa=X&ved=0ahUKewjCnZTV5eXZAhWH_ywKHbZPDZEQ6AEILDAB#v=onepage&q=amy%20sands%20redlick%20terrorism&f=false

31. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52005AE0529>

32. Το TREVI είναι αρχικά του Terrorism, Radicalism, Extremism and political violence. Απώτερος στόχος της ήταν η δημιουργία κάποιας μορφής συνεργασίας μεταξύ των ευρωπαϊκών αστυνομικών δυνάμεων για την αντιμετώπιση της διεθνικής εγκληματικότητας είναι τόσο παλιά όσο και η έννοια της ίδιας της ευρωπαϊκής ενότητας. Η πρώτη κίνηση προς την κατεύθυνση της άτυπης συνεργασίας ελήφθη στη δεκαετία του 1970, με τη συγκρότηση της ομάδας TREVI με υπουργούς Εσωτερικών και Δικαιοσύνης των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων. Αρχική ανησυχία TREVI ήταν για την αντιμετώπιση της διεθνούς τρομοκρατίας, αλλά σύντομα επεκτάθηκε και εστίαση της προσοχής του να καλύψει άλλες περιοχές του διασυνοριακού εγκλήματος εντός της Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Πηγή: Ten Years Of Europol 1999-2009 (σελ. 11).

4. Η ομάδα Schengen (1984) που ασχολείται με την κατάργηση των τυπικών διαδικασιών μεταξύ τελωνείων, οι οποίες αφορούν τη διακίνηση ατόμων και αγαθών στα κράτη μέλη.
5. Οι ομάδες Pompidou που ασχολούνται με θέματα ναρκο-τρομοκρατίας και το διεθνές έγκλημα.

γ) Η βία ως μορφή τρομοκρατίας

Προτού επιχειρήσουμε να δώσουμε έναν ορισμό στο παγκόσμιο φαινόμενο της Τρομοκρατίας, κρίνεται απαραίτητη η προσέγγιση της βίας -αν και έχει γίνει σύντομη αναφορά σε προηγούμενη σελίδα- ως μορφή τρομοκρατίας. Αρχικά, τι ορίζουμε ως βία; Η βία πηγάζει από την επιθετικότητα, η οποία γεννιέται από την αντιπαράθεση στις προσδοκίες των ατόμων και την αντικειμενική ικανοποίηση των αναγκών τους. Σύμφωνα με την καθηγήτρια Μαίρη Μπόση, υπάρχουν 3 τύποι βίας: α) οι ταραχές (π.χ. λαϊκές εξεγέρσεις), β) η συνωμοτική βία (συγκεκριμένη και προερχόμενη π.χ. από μειονότητα ή μεγαλύτερη μερίδα ατόμων), γ) πόλεμοι (π.χ. εμφύλιος, επανάσταση, Β' Παγκόσμιος Πόλεμος). Οι 3 παραπάνω τύποι συνήθως είναι κατά του κράτους. Υπάρχει βέβαια και η βουλευτική βία, που προέρχεται από το αίσθημα σχετικής ματαίωσης. Η διάδοση κανονιστικής αιτιολόγησης, δηλαδή η ύπαρξη ιδεολογίας που νομιμοποιεί την βία, πηγάζει από το δικαίωμα της αντίστασης στην καταπίεση. Αυτή τη μορφή βίας χρησιμοποιεί το Ισλάμ, καθώς και η μαρξιστική ιδεολογία. Η διάδοση μια εργαλειακής αιτιολόγησης (γραπτή, προφορική, ηλεκτρονική) για την ιστορική αποτελεσματικότητα της βίας, λόγω του αισθήματος περιθωριοποίησης, αναγάγουν την βία από κοινωνική, σε πολιτική βία.

Ο μόνος τρόπος ανατροπής κάποιας μορφής καταπίεσης είναι η βία. Όλα τα κράτη άλλωστε, έχουν μορφές βίας. Έναυσμα για την εκδήλωση πολιτικής βίας αποτελεί ένα γεγονός, όπως για παράδειγμα ο Μάης του '68, που προκάλεσε αναστάτωση σε όλη την Ευρώπη και τον κόσμο. Τα κράτη έχουν την ικανότητα να απορροφούν κραδασμούς, προερχόμενους από κάποια ασύμμετρη απειλή ή ασύμμετρο πόλεμο³³. Η κρατική βία έχει τον χαρακτήρα νόμιμης βίας, αν και νομικός χαρακτήρας αμφισβητείται. Αυθαιρεσίες ωστόσο χρήσης κρατικής βίας έχουν παρατηρηθεί στην Χιλή, την Τουρκία και πιο έντονα στο Γκουαντάναμο της Κούβας. Αξίζει να αναφέρουμε πως πριν από περιπτώσεις γενοκτονίας ή εμφυλίου πολέμου, χρήση βίας από το κράτος θεωρείται «αναγκαία».

Η κυριότερη μορφή βίας -πόσο μάλλον στην εποχή μας- είναι η θρησκευτική βία. Η πρώτη σύνδεση βίας και θρησκείας εμφανίζεται τον 18^ο και τον 19^ο αιώνα, έπειτα στην περίοδο της αποικιοκρατίας, στην συνέχεια τον 20^ο αιώνα από νομοδιδάσκαλους του Ισλάμ, φτάνοντας έτσι στο σήμερα. Ως θρησκευτική βία επομένως, ορίζεται η τρομοκρατία, η οποία συστηματικοποιείται μέσα από την ερμηνεία του θρησκευτικού κειμένου, αυτό που ορίζει ο Jonathan Matusitz ως junk terrorism.³⁴ Το Πολιτικό Ισλάμ, αυτό που γνωρίζουμε ευρύτερα ως Ισλαμισμός,³⁵ ορίζει την θρησκευτική βία ως τη χρήση -συνήθως- ειρηνικών μεθόδων για την

33. Όρος που εμφανίστηκε μετά την 11^η Σεπτεμβρίου 2001. Είναι εν καιρώ ειρήνης και όχι πολέμου.

επίτευξη πολιτικών στόχων, με άλλα λόγια είναι η νομιμοποιημένη βία. Το πως αυτή γίνεται αντιληπτή είναι τελείως υποκειμενικό από τον καθένα, όμως θα προσπαθήσουμε να προσεγγίσουμε το ζήτημα αυτό εκτενώς σε κεφάλαιο που ακολουθεί. Οι αρχές της θρησκευτικής βίας συνοψίζονται ως εξής:

1. Τα μέσα δικαιώνουν το αποτέλεσμα
2. Ιερός πόλεμος
3. Τυφλή υπακοή
4. Ισχυρισμοί απόλυτης αλήθειας της ερμηνείας του Κορανίου
5. Κατάλληλοι τόποι και χρόνοι

δ) Περί του ορισμού της Τρομοκρατίας

Όπως είδαμε και στις προηγούμενες σελίδες, ο προσδιορισμός του φαινομένου της τρομοκρατίας αποτελεί εγχείρημα τουλάχιστον δύσκολο, λόγω των εννοιολογικών δυσχερειών που παρουσιάζει η προσέγγιση του. Στις περισσότερες των περιπτώσεων, τα φαινόμενα τρομοκρατικής βίας αναλύονται σε περιπτωσιολογικό επίπεδο καταγράφοντας απλά τις μορφές έκφρασης τους. Για το λόγο αυτό, θεωρείται σκόπιμη μια αρχική πολιτική προσέγγιση του φαινομένου, μέσω της οποίας θα αναλυθούν οι αιτίες της γέννησης, ύπαρξης και εξέλιξης του περίπλοκου και πολυεπίπεδου φαινομένου της τρομοκρατίας.

Η καθηγήτρια Μαίρη Μπόση³⁶ τονίζει πως στην πορεία της ανθρώπινης ιστορίας έχουν καταγραφεί πολλές αναφορές πράξεων πολιτικής βίας και τρομοκρατίας που σχετίζονται με μορφές και εκφράσεις βίαιης διαφοροποίησης από εξουσιαστικές, δομικές ή θεσμικές εκφράσεις του κράτους και των εκπροσώπων του. Είτε αναφερόμαστε σε μυστικές αδελφότητες, είτε σε αυτονομιστικά κινήματα, όπως οι Ιρλανδοί αυτονομιστές (IRA), είτε στη χρήση βίας από Αρμένιους κατά Τούρκων μετά τη Γενοκτονία της περιόδου 1915-1917, το ζήτημα παραμένει το ίδιο. Η βία επιμένει να εμφανίζεται με διαφορετικούς τρόπους και μέσα, εφόσον το τμήμα του κοινωνικού συνόλου αισθάνεται, ότι δεν εκπροσωπείται και δεν συμμετέχει στο σύνολο ή σε τμήμα της εξουσίας.

Ο ορισμός της τρομοκρατίας καθαυτός, εμφανίζεται για πρώτη φορά στη Γαλλική Επανάσταση (1789) από τους Ιακωβίνους,³⁷ οι οποίοι επιδόθηκαν σε πράξεις

34.Περισσότερα για το junk terrorism στον παρακάτω επισυναπτόμενο σύνδεσμο:
<https://books.google.gr/books?id=SS-PBAAAQBAJ&pg=PA134&lpg=PA134&dq=junk+terrorism&source=bl&ots=md-4r8h5Od&sig=HamqkN7IIDtroM0KzW2Uhh0WWLo&hl=el&sa=X&ved=0ahUKÉwiKhajN0OXZAhUDkCwKHQVCDawQ6AEIljAB#v=onepage&q=junk%20terrorism&f=false>

35. <https://en.wikipedia.org/wiki/Islamism>

36. Μπόση Μαίρη (2000) *Περί του Ορισμού της Τρομοκρατίας*, σελ. 33-64, Αθήνα: Εκδόσεις Τραυλός.

37. https://en.wikipedia.org/wiki/Maximilien_Robespierre

βίας ως προϋπόθεση για την οικοδόμηση της νέας κοινωνικής τάξης. Τμήμα της δράσης των Ιακωβίνων αποτέλεσε και η εκτέλεση ατόμων που ανήκαν στην αριστοκρατία, με μόνη αιτιολογία το γεγονός, ότι ήταν αριστοκράτες. Τον 19^ο αιώνα οι όροι «τρομοκρατία» και «τρομοκράτης» άρχισαν να χρησιμοποιούνται ευρέως από τα μέσα του αιώνα αυτού και σταδιακά αποκτούν αυτόνομο ιδεολογικό περιβάλλον σε πολλές χώρες. Παραδείγματα αποτελούν η Ναρόνταγια Βόλια στη Ρωσία, οι Molly Maguires, οι Western Union of Mineworkers και οι Industrial Workers of the World στις ΗΠΑ, η Inner Macedonian Revolutionary Organisation στην Οθωμανική Μακεδονία, αγροτικές αναρχικές οργανώσεις επηρεασμένες από τα διδάγματα του Μπακούνιν στην Ισπανία του 1976 με την ονομασία Iberian Anarchist Federation.³⁸ Καθώς επίσης και οι Block Hundred που έδρασε στη Ρωσία με καθαρή ακροδεξιά και αντισημιτική ιδεολογία και αντικομμουνιστική, σχεδίαζαν και εκτελούσαν δολοφονίες των ηγετών του σοσιαλιστικού κινήματος. Άλλα παραδείγματα αποτελούν οι Ουστάσι στην Κροατία, οι Freikorps στη Γερμανία, οι Αδελφοί Μουσουλμάνοι στην Αίγυπτο, η οργάνωση LEHI στην Παλαιστίνη κλπ.

Επιπροσθέτως, η Βιομηχανική Επανάσταση³⁹ συνέβαλλε στην ανάπτυξη της εθνικής συνείδησης, ενώ ταυτόχρονα αποτελεί το πλαίσιο για την ανάπτυξη της τρομοκρατικής δράσης των αναρχικών στα τέλη του 19^{ου} αιώνα. Τα αναρχικά κινήματα εμφανίζονται, αναπτύσσονται και δρουν στη Γαλλία, την Ιταλία, την Ισπανία και τις ΗΠΑ και όπου η ραγδαία ανάπτυξη παραγωγής της Γαλλικής Επανάστασης προκάλεσε ιδεολογικές αντιπαραθέσεις με την εκμετάλλευση του ανθρώπου από τη νέα τάξη βιομηχανιών.

Η τρομοκρατία, έτσι τουλάχιστον όπως την εννοεί η δυτική κοινή γνώμη γεννιέται ιστορικά τη δεκαετία του 1960. Οι περισσότερες οργανώσεις εμπνεύστηκαν από το ιδεολογικό πλαίσιο του μαρξισμού-λενινισμού, αναπτύσσοντας αντιιμπεριαλιστική και αντιαποικιοκρατική συγκρότηση, ενώ δήλωναν εμπράκτως την αλληλεγγύη τους προς τα λαϊκά εθνικοαπελευθερωτικά κινήματα του Τρίτου Κόσμου. Είναι η ιστορική στιγμή που δημιουργείται σταδιακά το κίνημα των νέων, κατά του πολέμου στο Βιετνάμ υπέρ της ύπαρξης πατρίδας για τους Παλαιστίνιους, κατά των δικτατορικών καθεστώτων στην Λατινική Αμερική.

Η *αριστερή τρομοκρατία* εμφανίστηκε και έδρασε στο σύνολο των κρατών της Ευρώπης. Οι ένοπλες οργανώσεις που εμφανίστηκαν λειτούργησαν με συγκεκριμένη στρατηγική σχετικά με την δράση τους. Τα κράτη που βίωσαν το φαινόμενο της αριστερής τρομοκρατίας ήταν η Γαλλία, η Γερμανία, η Ιταλία και το Βέλγιο.⁴⁰ Κυριότερα χαρακτηριστικά των οργανώσεων της αριστερής τρομοκρατίας είναι:

38. <https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9ACE%BF%CE%BB%CE%B5%CE%BA%CF%84%CE%AF%CE%B2%CE%B1>

39. https://en.wikipedia.org/wiki/Industrial_Revolution

40. Θα μπορούσαμε να προσθέσουμε και την Ισπανία, λόγω των επιθέσεων από άτομα που ανήκαν σε βασικές και καταλανικές τρομοκρατικές ομάδες εναντίον κυβερνητικών στόχων, με απώτερο σκοπό την ανεξαρτησία της Καταλονίας και της Χώρας των Βάσκων (βάσκ. Euskal Herria), οι οποίες ανήκουν στην ισπανική επικράτεια.

1. Η επιλογή στόχων από τις συγκεκριμένες οργανώσεις γινόταν μέσα από την ομάδα στόχο των εκφραστών ή εκπροσώπων του κράτους.
2. Η ιδεολογική τοποθέτηση των συγκεκριμένων οργανώσεων εντάσσεται στον ευρύτερο ιδεολογικό χώρο της μαρξιστικής-λενινικής θεώρησης.⁴¹
3. Βασική προϋπόθεση των ομάδων αυτών είναι η ιδιαίτερα καλή γνώση για τον ποιόν και τη δραστηριότητα του στόχου.
4. Η παρακολούθηση των κινήσεών του για ένα χρονικό διάστημα είχε ως στόχο την αποφυγή λαθών και την αποφυγή ύπαρξης τυχαίων θυμάτων.
5. Οι οργανώσεις αυτές φρόντιζαν να κρατούν μυστικό το σύνολο της λειτουργικής του ύπαρξης, προκειμένου να αποφύγουν τις συλλήψεις και να διαιωνίσουν την δράση τους.
6. Η επώνυμη ανάληψη ευθύνης αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα χαρακτηριστικά των οργανώσεων της αριστερής τρομοκρατίας.

Η *ακροδεξιά τρομοκρατική βία* υπήρξε τμήμα της ανάπτυξης του κράτους από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα, απέκτησε ιδεολογικό περιεχόμενο μετά την Οκτωβριανή Επανάσταση⁴² (1917), ενώ κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου είχε ενεργό ρόλο σε διεθνές επίπεδο. Η ακροδεξιά βία απέδειξε τα ισχυρά στηρίγματά της σε φανατικούς ή παρακρατικούς μηχανισμούς, ενώ πολλές φορές έχουν αποκαλυφθεί και σχέσεις τους με μυστικές υπηρεσίες των κρατών.⁴³

Οι οργανώσεις της ακροδεξιάς τρομοκρατίας δεν επιλέγουν στόχους με προσοχή και παρακολούθηση, όπως οι αντίστοιχες αριστερές, δεν ενδιαφέρονται για την υστεροφημία της οργάνωσής τους, δεν δρουν κατά του κράτους. Η επιλογή των στόχων τους εστιάζεται στις ομάδες των λαθρομεταναστών⁴⁴ και των οικονομικών

41. Η μαρξιστική-λενινιστική θεωρία του κράτους είναι παραδειγματική εφαρμογή των αρχών του διαλεκτικού και ιστορικού υλισμού. Στηρίζεται σε δύο βασικές θέσεις. Ενώς Αφ', το κράτος είναι γέννημα των ταξικών κοινωνιών. Συνέπεια αυτής της θέσης είναι η θέση για τον μαρξισμό του κράτους στο ανώτατο στάδιο της κομμουνιστικής κοινωνίας, όπου οι τάξεις έχουν εξαλειφθεί. Ετέρου Αφ', σύμφωνα με τη δεύτερη θέση, η πορεία προς το ανώτατο στάδιο του κομμουνισμού, όπου το κράτος είναι περιττό, είναι διαλεκτική και περιλαμβάνει το πρώτο στάδιο της σοσιαλιστικής οικοδόμησης μέσα σε συνθήκες δικτατορίας του προλεταριάτου. Το κράτος ως δομή καταπίεσης δεν είναι μια φυσική ή μεταφυσική αναγκαιότητα, σημαίνει πως έχουν υπάρξει και μπορούν να υπάρξουν κοινωνίες όπου το κράτος ως δομή είναι περιττό. Πηγή: Περισσότερα στο διαθέσιμο link http://revolutionaryvigilance.blogspot.gr/2014/03/blog-post_14.html

42. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η ακροδεξιά τρομοκρατική ομάδα «Block Hundred», η οποία έδρασε στη Ρωσία και είχε καθαρά ακροδεξιά, αντισημιτική και αντικομμουνιστική ιδεολογία και απώτερος στόχος της ήταν η δολοφονία των ηγετών του Σοσιαλιστικού Κινήματος. Πηγή: Μπόση Μαίρη (2000) *Περί του Ορισμού της Τρομοκρατίας* (σελ33-64) Αθήνα: Εκδόσεις Τραυλός

43. Πολλά ακροδεξιά κινήματα στηριζόμενα από τις ΗΠΑ κυρίως στη Λατινική Αμερική αναρριχήθηκαν στην εξουσία πολλών κρατών. Τέτοια μπορούν να θεωρηθούν το καθεστώς Μπατίστα στην Κούβα, το οποίο ανατράπηκε από τον Φιντέλ Κάστρο και το Στρατιωτικό Καθεστώς του στρατηγού Πινοσέτ στη Χιλή, το οποίο ανέτρεψε τον νόμιμα εκλεγμένο πρόεδρο Αλιέντε.

μεταναστών, αλλά και σε αριστερά κόμματα και οργανώσεις και αθώους πολίτες. Τα κυριότερα χαρακτηριστικά της ακροδεξιάς τρομοκρατίας είναι:

1. Τα ιδεολογικά τους ερείσματα προέρχονται από το νέο-ναζισμό,⁴⁵ το φασισμό, τον ακραίο εθνικισμό, τον αντισημιτισμό.
2. Όσοι ασπάζονται αυτές τις ιδεολογίες είναι φιλικά προσκείμενοι σε οργανώσεις της ακροδεξιάς.⁴⁶
3. Οι οργανώσεις της ακροδεξιάς τρομοκρατίας έχουν σχετιστεί με παρακρατικές οργανώσεις, με κρατικούς μηχανισμούς και μυστικές υπηρεσίες.
4. Η επιλογή του στόχου τους είναι τυχαία.
5. Οι ομάδες αυτές επίσης διακατέχονται από αδυναμία σχεδιασμού συγκεκριμένων στρατηγικών.
6. Παρατηρείται, επίσης, έλλειψη αιτιολόγησης των ενεργειών τους.
7. Επιδεικνύουν αδιαφορία για την κοινωνική κατακραυγή, ενώ στη συμπεριφορά τους ενυπάρχει το στοιχείο του εντυπωσιασμού και της επίδειξης ισχύος.

Ο **ισλαμικός εξτρεμισμός**⁴⁷ δεν στερείται ιδεολογικού υποβάθρου, αγγίζει τα όρια του θρησκευτικού παραληρήματος, επιδίδεται σε πολύνεκρες τρομοκρατικές πράξεις. Ο φανατικός ισλαμιστής τρομοκράτης δεν ενδιαφέρεται για την άμεση αποκόμιση πολιτικού οφέλους. Μεγάλες οργανώσεις, όπως η Χεσμπολάχ⁴⁸ και η Χαμάς⁴⁹ στηρίζαν τις ενέργειες της ισλαμικής βίας. Σε συνδυασμό με την υποστήριξη και τη χρηματοδότηση που λάμβαναν από την κυβέρνηση των Ταλιμπάν στο

44. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η Χρυσή Αυγή στην Ελλάδα, η οποία έχει ιστορικό επιθέσεων εναντίον αλλοδαπών. Χαρακτηριστικότερες επιθέσεις είναι η επίθεση χρυσαυγιτών εναντίον Αιγύπτων ψαράδων το 2012 στην Ιχθυόσκαλα Περάματος, Οι εκφοβισμός εναντίον αλλοδαπών μικροπωλητών στη Ραφήνα και στο Μεσολόγγι και η καταστροφή των πάγκων τους, η συγκρότηση ταγμάτων εφόδου στη Μεσσηνία για την προστασία Ελλήνων, εναντίον του «λαθραίου αλλοδαπού εισβολέα», Πηγές: διαθέσιμο στο link <http://jailgoldendawn.com/2014/01/22/%CE%B7-%CE%B5%CF%80%CE%AF%CE%B8%CE%B5%CF%83%CE%B7-%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%82-%CE%B1%CE%B9%CE%B3%CF%8D%CF%80%CF%84%CE%B9%CE%BF%CF%85%CF%82-%CF%88%CE%B1%CF%81%CE%AC%CE%B4%CE%B5%CF%82-%CF%83%CF%84/>, διαθέσιμο στο link <http://tvxs.gr/news/ellada/epithesi-xrysaygiton-enantion-mikropoliton-metanaston-sto-panigyri-tis-rafinas>, διαθέσιμο στο link <http://www.newsbomb.gr/ellada/news/story/227969/i-hrysi-aygi-stinei-tagmata-asfaleias-kata-allodapon-eisvoleon>

45. Οι νεοναζιστές είναι ακροδεξιές πολιτικές και τρομοκρατικές ομάδες, οι οποίες ως νοσταλγοί του ναζισμού και της ισχύος του Χίτλερ κατά το Β παγκόσμιο πόλεμο και εκμεταλλεζόμενες την ξενοφοβία και την ιδέα της καθαρότητας της «άριας» φυλής και της ιδέας του αντισημιτισμού επιτίθενται εναντίον μεταναστών και γενικά ξένων υπηκόων που ζουν και εργάζονται μακριά από τις χώρες καταγωγής τους.

46. Τέτοιες οργανώσεις είναι η Χρυσή Αυγή, και το Εθνικό Μέτωπο της Μαρίν Λεπεν στη Γαλλία.

47. https://en.wikipedia.org/wiki/Islamic_extremism

Αφγανιστάν, οι ισλαμικές οργανώσεις, έχουν εισέλθει στο στόχαστρο των διωκτικών αρχών ως μια ακραία μορφή τρομοκρατίας. Η ισλαμική βία παραμένει επώνυμη. Η **τρομοκρατία κατά παραγγελία** σχετίζεται κυρίως με μισθοφόρους εξτρεμιστές ισλαμιστές, οι οποίοι έναντι αμοιβής αναλαμβάνουν δολοφονίες, δολιοφθορές, εμπρησμούς και άλλες βίαιες ενέργειες. **Τρομοκρατία του ενός θέματος**⁵⁰ θεωρείται μια εξτρεμιστική ενέργεια που διαπράττεται από διάφορες ομάδες ή άτομα. Ως δείγματα τρομοκρατίας του ενός θέματος έχουν εμφανιστεί ορισμένες πράξεις βίας που έχουν σχέση με τα δικαιώματα των ζώων, ενέργειες στις οποίες επιδίδονται εξτρεμιστικές οικολογικές οργανώσεις, καθώς και πράξεις βίας που στρέφονται υπέρ της απαγόρευσης των εκτρώσεων.

Η **πυρηνική τρομοκρατία**⁵¹ κερδίζει διαρκώς με τα χρόνια έδαφος στην διεθνολογική επικαιρότητα. Έτσι, στα πλαίσια της σύγχρονης τρομοκρατικής δραστηριότητας εντάσσεται και η χρήση των Όπλων Μαζικής Καταστροφής. Η διάλυση της ΕΣΣΔ προκάλεσε πανικό, εξαιτίας της κακής συντήρησης και εγκατάλειψης των σοβιετικών πυρηνικών εγκαταστάσεων. Η αποσύνθεση του πυρηνικού ιστού της τέως ΕΣΣΔ έγινε αφορμή για κλοπές πυρηνικών και ραδιενεργών υλικών⁵², εγείροντας έτσι ζητήματα διεθνούς ασφάλειας εξαιτίας της

48. Αποτελεί Σιιτική στρατιωτική και πολιτική οργάνωση με βάση το Λίβανο. Συμμετέχει στην κυβέρνηση και στο κοινοβούλιο της χώρας. Η ένοπλη πτέρυγα της οργάνωσης θεωρείται κίνημα αντίστασης στον αραβικό κόσμο.

49. Χαμάς είναι μια ριζοσπαστική ισλαμική τρομοκρατική οργάνωση η ονομασία της οποίας προέρχεται από το ακρώνυμο του πλήρους ονόματός της που σημαίνει Ισλαμικό Κίνημα Αντίστασης. Ιδρύθηκε το 1987 από δύο πρώην μέλη της Μουσουλμανικής Αδελφότητας της Αιγύπτου, τον Σείχη Αχμέτ Γιασίν και τον Μαχμούτ Αλ Ζαχάρ. Αποτελεί μια προέκταση της ιδεολογίας και της πρακτικής του κινήματος της ισλαμιστικής φονταμενταλιστικής Μουσουλμανικής Αδελφότητας. Η Χαμάς αποτελείται από μια πολιτική και από μια στρατιωτική πτέρυγα. Η στρατιωτική της πτέρυγα φέρει την ονομασία Ταξιαρχίες Ιζεντίν Αλ Κασσάμ. Υπολογίζεται ότι διαθέτει περίπου 20.000 πολεμιστές στους κόλπους της. Η Χαμάς έχει την βάση της στη Λωρίδα της Γάζας αλλά η πολιτική ηγεσία βρίσκεται τόσο στη Συρία όσο και στη Γάζα. Χρηματοδοτείται, οπλίζεται και εκπαιδεύεται από την Ισλαμική Δημοκρατία του Ιράν ενώ υποστηρίζεται από το καθεστώς της Συρίας. Έπειτα από την πρόσφατη εξέγερση στη Συρία εικάζεται ότι μέρος της ηγεσίας της που βρίσκεται στη Δαμασκό θα αναγκαστεί να αποχωρήσει και να πάει στην Αίγυπτο ή στο Κατάρ. Η Χαμάς απορρίπτει την ειρηνευτική διαδικασία και την ύπαρξη του Ισραήλ. Πηγή: Πρεσβεία του Ισραήλ στην Ελλάδα. Διαθέσιμο στο Link <http://embassies.gov.il/athens/AboutIsrael/the-middle-east/Pages/Hamas.aspx>

50. Ως δείγματα τρομοκρατίας του ενός θέματος έχουν εμφανιστεί ορισμένες πράξεις βίας, που έχουν σχέση με τα δικαιώματα των ζώων, ενέργειες, στις οποίες επιδίδονται εξτρεμιστικές οικολογικές οργανώσεις, καθώς και πράξεις βίας, που στρέφονται υπέρ της απαγόρευσης των εκτρώσεων. Πηγή: Μπόση Μαίρη (2000) *Περί του Ορισμού της Τρομοκρατίας* (σελ 48) Αθήνα: Εκδόσεις Τραυλός.

51. Βλ. κεφάλαιο «Πυρηνική στρατηγική», σελ. 253-265, Κωνσταντίνος Κολιόπουλος (2010), Η στρατηγική σκέψη από την αρχαιότητα έως σήμερα, Αθήνα, Εκδόσεις 3η Χιλιάδα.

52. Πλέον και μετά την πτώση της ΕΣΣΔ αναπτύχθηκαν ολοένα και περισσότερο οι τρόποι βιωσιμότητας ενός πυρηνικού οπλοστασίου. Ο συνηθέστερος τρόπος είναι η αύξηση του αριθμού των πυρηνικών όπλων σε ξηρά θάλασσα και αέρα, αλλά και η αραίωση, η απόκρυψη και η κινητικότητα των πυρηνικών όπλων και η σκλήρυνση των σιλό, όπου τοποθετούνταν οι πύραυλοι. Επίσης, η πτώση της ΕΣΣΔ συνεπάγεται διασπορά των πυρηνικών όπλων και ορισμένες επακόλουθες αρνητικές συνέπειες: 1) Αυξάνεται η πιθανότητα χρήσης πυρηνικών όπλων, όσο αυξάνεται ο αριθμός των χωρών που τα κατέχουν, 2) Αυξάνεται η πιθανότητα πυρηνικών ατυχημάτων και ανεξέλεγκτης καταστροφής της πυρηνικής υποδομής χωρών που φιλοδοξούν να αποκτήσουν πυρηνικά όπλα, 4)

απόκτησης πυρηνικών από τους ανταγωνιστές της στο πολυπολικό πλέον διεθνές σύστημα.

Η **χημική τρομοκρατία**⁵³ χρησιμοποιείται με αποτέλεσμα μαζικούς θανάτους, έχει γίνει κυρίως από παραθησκευτικές και ακροδεξιές οργανώσεις.⁵⁴ Τα χημικά αυτά ανήκουν στην κατηγορία των όπλων μαζικής καταστροφής, άρα οι επιθέσεις με χημικές ουσίες συγκαταλέγονται στις πλέον επικίνδυνες και καταστροφικές για τον άνθρωπο και το περιβάλλον. Η χημική τρομοκρατία θεωρείται ότι διαθέτει μικρότερο συντελεστή δυσκολίας σε σχέση με την πυρηνική, καθώς τα χημικά αποκτώνται χωρίς ιδιαίτερες δυσκολίες,⁵⁵ χωρίς πολλές δαπάνες, ενώ οι προφυλάξεις που απαιτούνται για τη χρήση τους είναι μικρότερες από αυτές που απαιτούνται για την χρήση των πυρηνικών. Βασικά κίνητρα της χημικής τρομοκρατίας είναι η καταστροφή ενός διεφθαρμένου πολιτικού συστήματος, ο αγώνας κατά μιας τυραννικής κυβέρνησης, η ολοκλήρωση μια αποκαλυπτικής προφητείας ή η τιμωρία των ενόχων.

Η **βιολογική τρομοκρατία** ή βιοτρομοκρατία θα μπορούσε να αποδειχθεί ισχυρότερη της χημικής βίας,⁵⁶ λόγω των μολυσματικών της δυνατοτήτων και του χρόνου επώασης του μικροβίου στον ανθρώπινο οργανισμό. Τα χαρακτηριστικά της είναι ότι δεν έχει συγκροτημένη δομή και δεν ενδιαφέρεται για αντεπίθεση από τις αρχές. Έχει κάνει αρκετές προσπάθειες με θεαματικά αποτελέσματα και διαθέτει εξειδικευμένα άτομα στη χρήση των ειδικών όπλων που χρησιμοποιεί. Τέλος, διακατέχεται από την επιθυμία της μεγαλύτερης εξέλιξης στο θέμα της βιοτρομοκρατίας. Πιθανός τόπος της βιοτρομοκρατικής οργάνωσης είναι παραθησκευτικές οργανώσεις, ομάδες που διαδίδουν αποκαλυπτικές προφητείες,

Όσο πιο ευάλωτες είναι οι πυρηνικές δυνάμεις των νέων πυρηνικών χωρών, τόσο θα αυξάνει η ασφάλεια σε περίοδο κρίσεων, 5) Όσο περισσότερες χώρες αποκτούν πυρηνικά όπλα, τόσο αυξάνει ο κίνδυνος να κυβερνάται μία από αυτές από «φανατικό» ή «παρανοϊκό» ηγέτη, ο οποίος, όντας, πολιτικά ανεξέλεγκτος και αδιαφορώντας για τις συνέπειες, να αποφασίσει να χρησιμοποιήσει πυρηνικά όπλα, είτε για προώθηση των όποιων στόχων του, είτε για την πολιτική του επιβίωση, 6) Όσο θα αυξάνει η διασπορά των πυρηνικών, τόσο θα μεγαλώνει ο κίνδυνος διατάραξης τοπικών ισορροπιών και θα αυξάνεται ο αριθμός των κρατών που θα αναγκαστούν να λάβουν μέρος στον πυρηνικό ανταγωνισμό εξοπλισμών, για να διατηρήσουν στο μέλλον την ισορροπία δυνάμεων. Γενικώς γίνεται αντιληπτό, ότι από το 1991 και μετά η γνώση της κατασκευής πυρηνικών όπλων δεν είναι πλέον εξωτική και η μόνη δυσκολία συνίσταται στην εξεύρεση των απαραίτητων υλικών για την κατασκευή τους. Πηγές: Κολιόπουλος Κωνσταντίνος (2010), *Η στρατηγική σκέψη. Από την Αρχαιότητα έως σήμερα*, (σελ 253-254), Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα. Πλατιάς Αθανάσιος (1995) *Το Νέο Διεθνές Σύστημα. Ρεαλιστική Προσέγγιση των Διεθνών Σχέσεων* (σελ 194-195) Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

53. Βλ. κεφάλαιο «Πυρηνική στρατηγική», σελ. 253-265, Κωνσταντίνος Κολιόπουλος (2010), *Η στρατηγική σκέψη από την αρχαιότητα έως σήμερα*, Αθήνα, Εκδόσεις 3η Χιλιάδα.

54. Χαρακτηριστικότερο παράδειγμα χρήσης χημικών είναι η χρήση χλωρίου από κυβερνητικές δυνάμεις στη Συρία προς περιοχές που πιστευόταν ότι ήταν φιλικά διακείμενες στους αντάρτες που μάχονται κατά του καθεστώτος. Περισσότερα στο διαθέσιμο link <http://www.newsonly.gr/article.asp?catid=36386&subid=2&pubid=130041890>

55. Τα χημικά επιπλέον, θεωρούνται ως τα «πυρηνικά όπλα των φτωχών» και το ταμπού ενάντια στην απόκτησή τους καταρρέει, μετά τη μαζική χρήση χημικών όπλων στον Πόλεμο του Κόλπου. Πηγή: Πλατιάς Αθανάσιος (1995), *Το Νέο Διεθνές Σύστημα Ρεαλιστική Προσέγγιση των Διεθνών Σχέσεων*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

εθνικές μειονότητες που επιθυμούν να εκδικηθούν την άρχουσα πλειοψηφία. Η βιοτρομοκρατία ανιχνεύεται με δυσκολία, ενώ η χρήση της έχει την ικανότητα να μολύνει μεγάλα τμήματα του πληθυσμού, αλλά και γεωργικών καλλιεργειών και κτηνοτροφικών μονάδων. Τα βιολογικά όπλα ανήκουν στα όπλα μαζικής καταστροφής, μειονότητα μαζικών θανάτων, αν διοχετευτούν σε ζωντανούς οργανισμούς.

Η *ηλεκτρονική τρομοκρατία* αποτελεί συνέπεια εξέλιξης της τεχνολογίας και αφορά συνήθως την ικανότητα παρέμβασης στο διαδίκτυο.

ε) Απόπειρες ορισμού της Τρομοκρατίας

Κατά την κρατική αντίληψη, η τρομοκρατία είναι μια τακτική, μια μορφή πολέμου, έχει ως σκοπό να επιτύχει πολιτικά αποτελέσματα. Σύμφωνα με το Υπουργείο Εξωτερικών των ΗΠΑ, είναι η προϋπολογισμένη βία με πολιτικά πιστεύω που σκοπό έχει επιθέσεις κατά αμάχων πολιτών ή άλλων στόχων από συνωμοτικές και τρομοκρατικές ομάδες. Το FBI υποστηρίζει πως η τρομοκρατία είναι η παράνομη άσκηση βίας κατά ατόμων ή περιουσίας με σκοπό τη διάβρωση ή φθορά μια κυβέρνησης, άμαχου πληθυσμού ή τμημάτων τους με στόχο την ανάπτυξη πολιτικών και κοινωνικών σκοπών. Το FBI έχει χωρίσει την τρομοκρατία σε δύο υποκατηγορίες, την *εθνική τρομοκρατία* που περιλαμβάνει ομάδες ή άτομα τα οποία δρουν εντός της επικράτειας των ΗΠΑ και καταστρέφονται εναντίον της κυβέρνησης των ΗΠΑ ή του αμερικάνικου πληθυσμού και την *διεθνή τρομοκρατία* που είναι η παράνομη άσκηση βίας που ασκείται από ομάδες ή άτομα που έχουν κάποια σχέση με ξένη δύναμη και η δράση τους ξεπερνά τα εθνικά σύνορα, στρεφόμενη κατά ατόμων ή περιουσίας με σκοπό τη διάβρωση ή τη φθορά μιας κυβέρνησης, του άμαχου πληθυσμού ή τμημάτων του, με σκοπό την υλοποίηση των κοινωνικών και πολιτικών τους σκοπών.

Το Ηνωμένο Βασίλειο, από νομική άποψη, ορίζει την τρομοκρατία ως τη χρήση βίας για πολιτικούς σκοπούς και εμπεριέχει τη χρήση βίας και τον εκφοβισμό του κοινού ή τμήματος του. Η Γερμανία υποστηρίζει ότι η τρομοκρατία είναι η συνεχής, συγκροτημένη μάχη με πολιτικούς σκοπούς, συνοδευόμενη από επιθέσεις κατά της ζωής και της περιουσίας ατόμων (δολοφονία, ανθρωποκτονία, απαγωγή, εμπρησμός). Το NATO στην ατζέντα του τοποθετεί την τρομοκρατία στα υψηλότερα

56. Τα βιολογικά όπως και τα χημικά όπλα έχουν ονομασθεί από τους ειδικούς "η ατομική βόμβα των φτωχών". Έχουν φοβερά μαζικά καταστροφικά αποτελέσματα και προκαλούν φόβο στους στρατιωτικούς διότι προκαλούν οδυνηρούς θανάτους, είναι εύκολο για τον εχθρό ή τους τρομοκράτες να τα κρύψουν και είναι πολύ δύσκολη η άμυνα εναντίον τους. Ο άνθρωπος από πολύ παλιά σκέφτηκε και χρησιμοποίησε βιολογικά όπλα σε πολέμους. Το 14ο αιώνα στρατοί που πολιορκούσαν πόλεις έριχναν με καταπέλτες μέσα στα τείχη της πολιορκούμενης πόλης, πτώματα ανθρώπων που πέθαναν από πανώλη, με σκοπό να μεταδώσουν την ασθένεια στους αμυνόμενους. Το 17ο και 18ο αιώνα ορισμένοι Ευρωπαίοι έντεχνα μετέδιδαν την ευλογία και την ιλαρά στους ιθαγενείς Ινδιάνους για να τους εξολοθρέψουν. Στον 20ο αιώνα τα βιολογικά και χημικά όπλα έχουν χρησιμοποιηθεί όσο ποτέ άλλοτε. Οι Γερμανοί στον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο, οι Ιάπωνες στον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο στην Κίνα, οι Αμερικανοί στον πόλεμο της Κορέας, οι Σοβιετικοί στο Αφγανιστάν, το Ιράκ εναντίον των Κούρδων είναι παραδείγματα της πρόσφατης ιστορίας όπου τα καταστροφικά αυτά όπλα χρησιμοποιήθηκαν.

κλιμάκια και την ορίζει τη χρήση βίας, η οποία είναι αποτέλεσμα υπολογισμού. Συνήθως κρίνεται ως έγκλημα σε επίπεδο εθνικών νομοθετών και απευθύνεται κατά ατόμων ή περιουσίας, με απώτερο σκοπό την αποκόμιση πολιτικών και ιδεολογικών οφελών. Επίσης, η χρήση βίας αποσκοπεί στη διάβρωση μιας κοινωνίας και στον κλονισμό μιας κυβέρνησης. Ο Γενικός Γραμματέας του NATO, Jens Stoltenberg έχει υποστηρίξει πως το Ισλαμικό Κράτος (ISIS) προσπαθεί να περάσει λαθραία στην Ευρώπη μαχητές του, κρυμμένους σε βάρκες μεταναστών. Γι' αυτό το λόγο το NATO επιδιώκει να συνεργαστεί με τις χώρες της Μέσης Ανατολής ή της Βόρειας Αφρικής. Πολλοί τρομοκράτες περνώντας στην Ευρώπη ως μετανάστες, προσπαθούν να συνεχίσουν εκεί την εξτρεμιστική τους δράση.

Ο ΟΗΕ μπορεί να μην έχει αποδώσει θεωρητικά την τρομοκρατία, έχει αντιμετωπίσει το θέμα της μετανάστευσης. Ήδη το 1972, η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ, όρισε μία «ad hoc» Επιτροπή, με στόχο την παροχή ενός ορισμού για την τρομοκρατία. Επίσης το 1979, η Γενική Συνέλευση, υιοθέτησε μία καταδικαστική για την τρομοκρατία απόφαση, σύμφωνα με την οποία «όλες οι ενέργειες της τρομοκρατίας που θέτουν σε κίνδυνο ανθρώπινες ζωές ή απειλούν τις θεμελιακές ελευθερίες καταδικάζονται απερίφραστα». Το 1985 ο ΟΗΕ υιοθέτησε μία νέα απόφαση, σύμφωνα με την οποία «καταδικάζει απερίφραστα ως εγκληματικές όλες τις πράξεις, μεθόδους και πρακτικές της τρομοκρατίας από οπουδήποτε και οποιονδήποτε και αν προέρχονται. Το 1991, η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ υιοθέτησε μία πρόταση με θέμα: «Μέτρα για την εξάλειψη της διεθνούς τρομοκρατίας». Η πρόταση αυτή αναφέρεται στα γνωστά μέτρα των προηγούμενων ψηφισμάτων, δίχως, ωστόσο, να ορίζει τι είναι τρομοκρατία. Η πρόταση αυτή επεκτάθηκε το 1995 και αφορούσε την επιθυμία στενής συνεργασίας των κρατών για την αντιμετώπιση εγκλημάτων ,σχετικά με την τρομοκρατία.⁵⁷

Η καθηγήτρια Μαίρη Μπόση αναφέρει για τον ISIS: «Το ISIS είναι κατασκευάσμα. Δεν είναι ούτε πρωτότυπο, ούτε αυθόρμητο, ούτε αποτέλεσμα μια ιδεολογικής πολιτικής στάσης κάποιων ατόμων. Είναι ένα ξεκάθαρο κατασκευάσμα, στο οποίο εμπλέκονται πολλοί φορείς. Είναι τα κράτη του Κόλπου και κύρια και πιο σημαντική ίσως τη Σαουδική Αραβία, αλλά και οι δυτικές δυνάμεις που στήριζαν έμμισθα τη δημιουργία αυτού του κατασκευασμένου μορφώματος που ονομάζεται ISIS. Εδώ θα έλεγα ότι υπήρξε ανοχή της Δύσης στη δημιουργία αυτού του μορφώματος και βέβαια της Τουρκίας. Η Τουρκία είναι η χώρα η οποία αναγκάστηκε να παραδεχθεί, ότι είναι η δίοδος μαζί με την Ιορδανία βέβαια».

Η ολοένα και αυξανόμενη είσοδος μεταναστών (κυρίως μουσουλμάνων) στην Ευρώπη, σε συνδυασμό με την άνοδο και τη δράση του ISIS, έχει δημιουργήσει στους πολίτες των χωρών υποδοχής μια τάση ξενοφοβίας και ισλαμοφοβίας. Αξίζει επίσης να αναφέρουμε, ότι πολλές χώρες της Ε.Ε. έχουν αντιδράσει στην πρόταση της Κομισιόν για εγκατάσταση των μεταναστών μεταξύ των κρατών μελών της Ε.Ε.. Συγκεκριμένα ο πρωθυπουργός της Σλοβακίας, Ρόμπερτ Φίτσο υποστήριξε: «ο βασικός κίνδυνος που μας οδηγεί να αντιταχούμε στις προτάσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι ο κίνδυνος της εισροής ανθρώπων που δεν φτάνουν στην Ευρώπη, προκειμένου να αναζητήσουν εργασία, αλλά με στόχο να προωθήσουν την

57. Μπόση Μαίρη (2000) *Περί του Ορισμού της Τρομοκρατίας* (σελ 93-96), Αθήνα: Εκδόσεις Π. Τραυλός.

τρομοκρατία.⁵⁸ Εμείς θα διαφωνήσουμε, αναζητώντας πάντα την καλύτερη λύση για όλες τις ενδιαφερόμενες πλευρές». Επίσης, τόνισε ότι η χώρα του δεν θέλει να αποποιηθεί τις ευθύνες της και δεν αμφισβητεί την αξία της ευρωπαϊκής αλληλεγγύης.

Εξετάζοντας προσεκτικά καθέναν από αυτούς τους ορισμούς παρατηρούμε, ότι η βασική στρατηγική της τρομοκρατίας είναι μορφή έμμεση στρατηγικής⁵⁹ και ο ελιγμού.⁶⁰ Η τρομοκρατία αποσκοπεί στη βίαιη ανατροπή της υπάρχουσας πολιτικής, κοινωνικής ή και οικονομικής κατάστασης και προκαλείται από ολιγάριθμες ομάδες ανθρώπων (ή και από μεμονωμένα άτομα) εναντίον ανυποψίαστων στόχων, άλλοτε μελών του πολιτικού και επιχειρηματικού κόσμου και άλλοτε απλών πολιτών. Ουσιαστικά πρόκειται για τυφλή βία, βασιζόμενη στο σκεπτικό ότι η πρόκληση φόβου και ανασφάλειας σε μεγάλα τμήματα του πληθυσμού ενός κράτους θα οδηγήσει σε άσκηση πίεσης προς την πολιτική ηγεσία και συμμόρφωση της τελευταίας με τις απαιτήσεις των τρομοκρατών. Όσοι επομένως προβαίνουν σε τρομοκρατικές ενέργειες εκκινούν από θρησκευτικά ή άλλα ιδεολογικά κίνητρα.⁶¹ Είναι επίσης μία συμβολική πράξη που γίνεται για την ικανοποίηση των ιδίων των τρομοκρατών και όχι για την προβολή τους στον Τύπο.⁶² Εξετάζοντας ιστορικά την πορεία της τρομοκρατίας παρατηρούμε πως τις περισσότερες φορές η τρομοκρατία συνδέεται με πράξεις βίας. Η βία επιμένει να εμφανίζεται με διαφορετικούς τρόπους από ένα τμήμα του κοινωνικού συνόλου, το οποίο αισθάνεται, ότι δεν εκπροσωπείται

58. Από την συνέντευξη του στο Real.gr. Σύμφωνα με το iefimerida.gr, η πρόταση Αβραμόπουλου στην Ε.Ε. για την μετεγκατάσταση των μεταναστών από την Ελλάδα (πρόταση ασπιρίνη).

59. Οι τρομοκράτες συνήθως επιλέγουν να «χτυπήσουν» βιομηχανικά ανεπτυγμένες χώρες. Η έμμεση στρατηγική που αυτοί ακολουθούν ενδείκνυται στο επιχειρησιακό και τακτικό επίπεδο. Προσπαθούν, δηλαδή να επιτεθούν εναντίον ουσιαστικών στόχων όπως οι πλουτοπαραγωγικές μονάδες μιας χώρας, οι οποίες μπορούν να την ενισχύσουν σε στρατιωτικό επίπεδο και ο πληθυσμός που αποτελεί το έμπυχο δυναμικό που μπορεί να επανδρώσει η χώρα-στόχος των τρομοκρατών. Μέσω της έμμεσης στρατηγικής, οι τρομοκράτες μπορούν να επιτευχθούν κέρδη με μικρότερο δυνατό κόστος και να επιφέρουν ένα αποφασιστικό οικονομικό, κοινωνικό και ηθικό πλήγμα στη χώρα-στόχο. Πηγή: Κολιόπουλος Κωνσταντίνος (2010), *Η Στρατηγική Σκέψη. Από την αρχαιότητα, έως σήμερα* (σελ 19-20) Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα.

60. Σε αυτήν την περίπτωση οι τρομοκράτες έχουν συναίσθηση, ότι η χώρα, την οποία πρόκειται να χτυπήσουν αποτελεί ανώτερη δύναμη σε οικονομικό και στρατιωτικό μέγεθος. Γι' αυτό το λόγο ακολουθούν την τακτική του Sun Tsu, σύμφωνα με τον οποίο η φύση της στρατιωτικής τακτικώς είναι συγκρίσιμη με τη φύση του νερού. Όπως το νεό κυλάει από τα ψηλά στα χαμηλά, έτσι ένας στρατός (έστω και ανοργάνωτος και άτυπος όπως οι τρομοκρατικές ομάδες) πρέπει να αποφεύγει τη δύναμη και να επιτίθεται στην αδυναμία. Οι τρομοκράτες, δηλαδή πρέπει να ακολουθούν μία ευέλικτη στρατηγική, η οποία θα στηρίζεται πάνω στις αδυναμίες του κράτους-στόχου και να μπορεί να μεταβάλλεται ανάλογα με τις περιστάσεις. Πηγή: Sun Tsu, *Η τέχνη του Πολέμου*. (σελ 48-49) Αθήνα: Εκδόσεις Αιώρα.

61. Περισσότερα στο http://www.diethnologos.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=14&Itemid=28

62. Τα ΜΜΕ αποτελούν ένα σημαντικό φορέα, μέσω του οποίου οι τρομοκράτες κοινοποιούν τα αιτήματά τους και αναλαμβάνουν την ευθύνη για τα τρομοκρατικά χτυπήματα, στα οποία επιδόθηκαν και θα επιδοθούν. Η πληροφόρηση μπορεί να αποτελέσει όπλο προπαγάνδας και να εμπνεύσει παρόμοιες ομάδες να επιδοθούν σε παρόμοιες τρομοκρατικές ενέργειες. Πηγή: Μπόση Μάιρη (1996) *Ελλάδα και Τρομοκρατία. Εθνικές και διεθνείς διαστάσεις* (σελ 65-66) Αθήνα: Εκδόσεις ANT. Ν Σάκκουλα.

και δεν συμμετέχει στο σύνολο ή σε τμήμα της εξουσίας.⁶³ Η βία, που μπορεί να ασκούσαν τα άτομα εκείνη την εποχή (τέλη 19ου αιώνα-αρχές 20ου) ήταν ατομικής φύσης και όχι δράσης οργανωμένων ομάδων.⁶⁴

στ) Η μετάβαση στη Διεθνή Τρομοκρατία

Τα τελευταία χρόνια γίνεται όλο και πιο επιτακτική η ανάγκη απόδοσης ενός περιεκτικού ορισμού του φαινομένου της διεθνούς τρομοκρατίας. Ο πυρήνας της επιχειρηματολογίας υπέρ ενός ορισμού της διεθνούς τρομοκρατίας βασίζεται στο γεγονός ότι οι τρομοκρατικές ενέργειες παραβιάζουν τα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα ενώ παράλληλα τίθεται υπό απειλή η ασφάλεια των κρατών και η διεθνής ειρήνη και ασφάλεια.⁶⁵ Η ύπαρξη του προβλήματος είναι ευεξήγητη. Ένα φαινόμενο τόσο πολύπλοκο, πολυσχιδές και πολύμορφο είναι δύσκολο να υπακούσει στους εννοιολογικούς περιορισμούς ενός ορισμού και να διακριθεί με σαφήνεια από συγγενείς έννοιες. Παράλληλα, η διεθνή τρομοκρατία είναι ένα εξελισσόμενο φαινόμενο, που με την πάροδο των ετών, εμφανίζεται με διαφορετικούς τρόπους. Πάνω απ' όλα όμως, η τρομοκρατία είναι ένα φαινόμενο και, συνακόλουθα, ένας

63. Μπόση Μαίρη (2000) *Περί του Ορισμού της Τρομοκρατίας* (σελ 19-25), Αθήνα: Εκδόσεις Π. Τραυλός.

64. Τα μέλη των νεόκοπων τρομοκρατικών οργανώσεων εκείνης την εποχής ήταν επηρεασμένα από τα προτάγματα του αναρχισμού, έτσι όπως τον διατύπωσε ο Μιχαήλ Μπακούνιν. Η μελλοντική κοινωνία του Μπακούνιν είναι μια αναρχική κοινωνία ισότητας, απαλλαγμένη από εξουσίες κοσμικές και θεϊκές, όπου μέσα της πραγματώνεται και ολοκληρώνεται η πιο πλατειά ανθρώπινη ελευθερία. Οι λαϊκές μάζες υποφέρουν, χωρίς καμία ελπίδα για το αύριο, είναι δούλοι de facto και de iure. Στερημένες από υλικά αγαθά και από πνευματικές απολαύσεις, αμόρφωτες και ανεκπαιδευτες, μοιάζουν καταδικασμένες αιώνια στην εκμετάλλευση και τη διακυβέρνηση από την κυρίαρχη τάξη των πλουσίων, των προνομιούχων και των κατόχων της εξουσίας, της κοσμικής και της πνευματικής. Όλοι αυτοί, οι αστοί εκμεταλλευτές, έχουν μαζί τους το Κράτος και τους θεσμούς του, το στρατό, τη δικαιοσύνη και τους νόμους τους στηριγμένους στη βία και την επιβολή της δύναμης, την Εκκλησία και την εκ Θεού νομιμοποίηση της εξουσίας τους. Το αστικό, όμως, πολίτευμα, το Κράτος και η Κυβέρνηση, που αποτελούν αξεχώριστα στοιχεία του, δεν είναι η αιώνια και μοναδική σωτηρία της κοινωνίας, όπως οι θιασώτες τους υποστηρίζουν. Είναι απλές, ιστορικές – υποκείμενες στην κίνηση, την αλλαγή και τη φθορά – μορφές κοινωνικής οργάνωσης, τις οποίες ο λαός έχει καθήκον και υποχρέωση να ανατρέψει. Μέσα στον ίδιο το λαό, στα ένστικτά του, στην ιστορία του και στις καθημερινές ανάγκες του, στη ζωή την ίδια και στην αδιάκοπη κίνησή της, υπάρχουν τα σπέρματα της μελλοντικής κοινωνίας. Αυτή, θα έρθει με μια Κοινωνική Επανάσταση ενάντια στην υπάρχουσα συντήρηση και την αντίδραση, που θα ανατρέψει τις κατεστημένες εξουσίες και στη θέση τους δεν θα βάλει άλλες. Οι λαϊκές μάζες θα οργανωθούν αυθόρμητα σε ελεύθερες ενώσεις, από κάτω προς τα πάνω, από την πιο μικρή κοινότητα και ομάδα ανθρώπων, στην περιφέρεια, στο έθνος, στην παγκόσμια κοινότητα. Η μελλοντική κοινωνία, λοιπόν, θα είναι αναρχική και αταξική. Ατομική ιδιοκτησία δεν θα υπάρχει και ο κοινωνικός πλούτος, ο παραγόμενος με τη δουλειά όλων, θα ανήκει στην κοινωνία, δηλαδή σε όλους. Όλοι οι άνθρωποι θα είναι ίσοι μεταξύ τους από όλες τις απόψεις, τυπικά και ουσιαστικά, και καθένας θα έχει τις ευκαιρίες και τα υλικά μέσα να αναπτύξει ελεύθερα τις ατομικές του κλίσεις και τα ταλέντα του, την ανθρωπιά¹⁰ του. Βέβαια, καμία ενασχόληση δεν θα είναι πιο σημαντική από τις άλλες και κανείς, ούτε και ο καλύτερος επιστήμονας, δεν θα ξεφεύγει από τη χειρωνακτική δουλειά, που θα είναι καθήκον όλων¹¹. Επίσης, ο κοινωνικός πλούτος θα ανήκει σε όλους, θα αποδίδεται, όμως, στον καθένα ανάλογα με τη συνεισφορά του στην παραγωγή του. Πηγή: περισσότερα στο διαθέσιμο link (σελ 13-15, 16) <http://ikee.lib.auth.gr/record/73315/files/gri-2007-415.pdf>

65. B. Saul, *Defining Terrorism in International Law*, Oxford: Oxford University Press (2006), σελ. 7.

όρος πολιτικά και συγκινησιακά φορτισμένος που είναι προφανές ότι μπορεί να χρησιμοποιηθεί για πολιτικούς σκοπούς και να εξυπηρετήσει προπαγανδιστικούς στόχους.⁶⁶ Βέβαια, πολλοί ορισμοί της τρομοκρατίας έχουν καταρτισθεί από τους συγγραφείς που ασχολούνται ή ασχολήθηκαν με το θέμα και πολυάριθμοι «ορισμοί εργασίας» χρησιμοποιούνται για την εξυπηρέτηση των αναγκών κρατών, οργανώσεων και φορέων. Εκείνο που δεν έχει επιτευχθεί ακόμη είναι ένας ορισμός στο πλαίσιο ενός θεσμικού κειμένου υιοθετημένο από ένα διεθνή οργανισμό ευρείας εμβέλειας (π.χ. Ο.Η.Ε.) που θα του έδινε την απαραίτητη επισημότητα και αυθεντικότητα. Από τις πρώτες κιόλας προσπάθειες που έγιναν προκειμένου να ορισθεί το φαινόμενο της τρομοκρατίας κατά τη δεκαετία του '60, κατέστη εμφανές ότι επρόκειτο για ένα έργο που δεν ήταν εύκολο. Η διαμόρφωση ορισμού ενός φαινομένου κινητοποιεί διαφορετικά αντανάκλαστα σε κάθε κοινωνία, διαφορετικές σκοπιμότητες σε κάθε κυβερνητική εξουσία και κατ' αντιστοιχία διαφορετικές θεωρητικές προσεγγίσεις από την ακαδημαϊκή κοινότητα. Η πολλαπλασιαστική δυναμική των ζητημάτων που ανακύπτουν από την ανάπτυξη αντιλήψεων και θέσεων καταλήγει στη δημιουργία προβλημάτων που αφορούν την ανάπτυξη κοινής πολιτικής για την αντιμετώπιση της τρομοκρατίας.⁶⁷ Όπως έχει ήδη αναφερθεί, η τρομοκρατία αποτελεί μια έννοια σχετική διότι καθένας προσεγγίζει το φαινόμενο από την δική του πλευρά. Παρ' όλα αυτά, σκόπιμο θεωρείται να δοθεί ένας θεωρητικός ορισμός της έννοιας ο οποίος να εμπερικλείει τα βασικά χαρακτηριστικά του φαινομένου. Τα χαρακτηριστικά αυτά συναντώνται σχεδόν σε όλους τους ορισμούς της τρομοκρατίας που έχουν δοθεί κατά καιρούς και είναι κοινώς αποδεκτά από την ακαδημαϊκή κοινότητα. Με βάση λοιπόν τη στάση της διεθνούς κοινότητας απέναντι στον παράνομο χαρακτήρα της διεθνούς τρομοκρατίας, η τελευταία μπορεί να οριστεί ως εξής:

1. Κάθε σοβαρή, βίαιη, εγκληματική πράξη που σκοπό έχει να προκαλέσει το θάνατο ή σοβαρή σωματική βλάβη, ή θέτει σε κίνδυνο τη ζωή, συμπεριλαμβανομένου και των ενεργειών κατά της ιδιοκτησίας.
2. Η οποία πράξη διαπράττεται έξω από τα πλαίσια ένοπλης σύρραξης.
3. Για πολιτικούς, ιδεολογικούς, θρησκευτικούς ή εθνικούς σκοπούς.
4. Αποσκοπεί στη δημιουργία μεγάλης έντασης τρόμου σε άτομα, ομάδες ατόμων ή στην κοινή γνώμη, και εκφοβίζει σοβαρά τον πληθυσμό ή μέρος του πληθυσμού ή εξαναγκάζει αδικαιολόγητα μια κυβέρνηση ή έναν διεθνή οργανισμό να πράξει ή να απέχει από μια ενέργεια παρά τη θέληση του.⁶⁸

Εφόσον η τρομοκρατία απειλεί τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια, ένας διεθνής ορισμός της θα πρέπει να περιορίζεται σε πλαίσια στενότερα, ώστε να μπορούν να επιφέρουν μεταβολές στη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια. Τέτοιες περιπτώσεις είναι για παράδειγμα η διασυννοριακή ή πολυεθνική προετοιμασία και εκτέλεση τρομοκρατικών ενεργειών που εμπλέκουν περισσότερες από μια κυβερνήσεις, καθώς και οι τρομοκρατικές ενέργειες που πλήττουν αξίες και ενδιαφέροντα της διεθνούς

66. Φ. Δασκαλοπούλου-Λιβαδά, όπ. π. υποσημ. 22, σελ. 14.

67. Μ. Μπόση, όπ. π. υποσημ. 36, σελ. 23.

68. Β. Saul, όπ. π. υποσημ. 65, σελ. 65-66.

κοινότητας.⁶⁹ Αυτό βέβαια δεν αποκλείει από τον ορισμό της τρομοκρατίας περιπτώσεις εσωτερικής τρομοκρατίας που μπορούν όμως να βλάψουν τη διεθνή κοινότητα και τα συμφέροντά της. Συνεπώς, τα νομικά μέτρα που λαμβάνονται κατά της τρομοκρατίας επιφέρουν αποτελέσματα τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο. Για να εμπλακεί ο Ο.Η.Ε., ως ζήτημα με πολιτική και νομική σημασία, η τρομοκρατική ενέργεια θα πρέπει να έχει σημαίνουσα διεθνή διάσταση. Και παρ' όλο που ένα αξιοσημείωτο μέρος της τρομοκρατίας αφορά εσωτερικές υποθέσεις των κρατών, η τρομοκρατία, συχνά, αποκτά διεθνή χαρακτήρα: μέσω του διασυνοριακού χαρακτήρα επιπτώσεις της (όπως στην περίπτωση του Kashmir), σε περιπτώσεις διαφορετικής υπηκοότητας μεταξύ των δραστών και των θυμάτων (περίπτωση 11ης Σεπτεμβρίου) ή σε περιπτώσεις που ναι μεν η επίθεση λαμβάνει χώρα στο εσωτερικό της χώρας, οι στόχοι όμως ή τα θύματα είναι αλλοδαποί (για παράδειγμα η επίθεση σε ξένους τουρίστες στο Μπαλί της Ινδονησίας).⁷⁰ Σε αντίθετη περίπτωση όμως, δηλαδή στις περιπτώσεις εκείνες όπου η επίθεση λαμβάνει χώρα στην επικράτεια ενός μόνο κράτους, όπου τόσο οι επιτιθέμενοι όσο και τα θύματα είναι της ίδιας υπηκοότητας και όπου ο επιτιθέμενος συλλαμβάνεται στην ίδια χώρα, και κανένα άλλο κράτος δεν έχει δικαιοδοσία επί του ζητήματος, τότε αποτελεί τρομοκρατική ενέργεια που εμπίπτει στην εσωτερική νομοθεσία του κράτους.⁷¹ Αυτό άλλωστε προβλέπουν και πρόσφατες διεθνείς αντί-τρομοκρατικές συμβάσεις όπως η Terrorist Bombings Convention (1997), η Terrorist Financing Convention (1999) και η Nuclear Terrorism Convention (2005).⁷² Θα πρέπει να τονισθεί ότι ο όλο και συχνότερος διεθνής χαρακτήρας που λαμβάνουν οι τρομοκρατικές επιθέσεις, έχουν αναγάγει τη τρομοκρατία ως μια από τις σημαντικότερες απειλές για τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια. Αυτό προκύπτει από τη συχνή αναφορά σε ψηφίσματα της Γενικής Συνέλευσης του Ο.Η.Ε. και της Επιτροπής για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, ότι η διεθνής τρομοκρατία μπορεί να πλήξει τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια, τις φιλικές σχέσεις μεταξύ των κρατών, τη διεθνή συνεργασία, την ασφάλεια των κρατών, καθώς και τις αρχές και τους σκοπούς του Ο.Η.Ε. Παράλληλα, και το Συμβούλιο Ασφαλείας του Ο.Η.Ε. ως το κατεξοχήν αρμόδιο όργανο για την διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας, δεν διστάζει σε κάθε ευκαιρία να τονίζει τη διεθνή απειλή της τρομοκρατίας.

Έχοντας καλύψει κάθε πτυχή και διάσταση του φαινομένου της τρομοκρατίας με όσο το δυνατόν πιο κατατοπιστικό και ενδελεχή τρόπο, καταλήγουμε σε ένα γενικό συμπέρασμα, όπου, το ζήτημα της ετυμολογίας της λέξης «τρομοκρατία», μέσα από το πρίσμα κάποιου ορισμού, θα πρέπει να περιγράφει καταστάσεις όπου κάποια άτομα ή ομάδα ατόμων, νιώθουν τρόμο ή υπήρξε πρόθεση ώστε να νιώσουν

69. B. Saul, όπ. π. υποσημ. 65, σελ. 61.

70. R. Young, *Defining Terrorism: The Evolution of Terrorism as a Legal Concept in International Law and its Influence in Domestic Legislation*, Boston College International & Comparative Law Review, Vol.29, Issue 1, (2006), σελ. 31.

71. B. Saul, όπ. π. υποσημ. 65, σελ. 62.

72. Στο κοινό άρθρο 3 των τριών Συμβάσεων προβλέπεται: "This Convention shall not apply where the offence is committed within a single State, the alleged offender and the victims are nationals of that State, the alleged offender is found in the territory of that State and no other State has a basis under article 9, paragraph 1 or 2, to exercise jurisdiction".

τρόμο. Άρα, η τρομοκρατία δεν είναι απλώς πράξεις εκφοβισμού και εξαναγκασμού, αλλά πράξεις τέτοιας έντασης και έκτασης είναι δυνατόν να προκαλέσουν εκτεταμένης κλίμακας κλίμα τρόμου στον πληθυσμό ή σε μέρος του πληθυσμού και γενικότερα στη δημόσια ζωή. Απώτερος σκοπός, λοιπόν, των τρομοκρατών είναι να δημιουργήσουν με τις πράξεις κλίμα τρόμου, τρομοκρατώντας ένα ειδικό ακροατήριο που ως αποδέκτης της πράξης βίας έχει τεθεί στο στόχαστρο.⁷³ Η δημιουργία κλίματος τρόμου, ωστόσο, αποτελεί το μέσο προς την επίτευξη των στόχων των τρομοκρατών. Σκοπός τους δεν είναι να προκαλέσουν φόβο και τρόμο μόνο στην ομάδα αποδέκτη των πράξεων βίας, αλλά η μεταφορά του τρόμου στο σύνολο της κοινής γνώμης έτσι ώστε να σταλθεί ένα μήνυμα προς το σύνολο της κοινωνίας.

ζ) Η Διεθνής Ασφάλεια στο Μεταψυχροπολεμικό κόσμο⁷⁴

Η θρησκευτική τρομοκρατία έχει αναχθεί σε ένα από τα πρωτεύοντα ζητήματα ασφαλείας, μετά την 11^η Σεπτεμβρίου. Το αραβικό έθνος αποτελεί μια γλωσσική κοινότητα, μια ιστορική και πολιτισμική ταυτότητα που έδωσε το Ισλάμ στην αραβική κοινωνία και πολιτεία. Το Ισλάμ γενικά είναι ο θεμέλιος λίθος για την διαμόρφωση του αραβικού εθνικισμού. Τα απελευθερωτικά κινήματα και οι κυβερνήσεις που προέκυψαν, μετά την ανεξαρτησία των αραβικών κρατών από τις αποικιοκρατικές ευρωπαϊκές δυνάμεις, έχουν να αντιμετωπίσουν και την ανάδειξη της θρησκείας. Η εμφάνιση των Αδελφών Μουσουλμάνων στην Αίγυπτο ανέδειξε όχι μόνο τη σημαντικότητα της θρησκείας, αλλά έγινε παράλληλα μοχλός για την απήχησή της σε μεγάλα λαϊκά στρώματα. Η Αίγυπτος, το Σουδάν και η Συρία, ήταν οι χώρες κύριοι αποδέκτες του θρησκευτικού αυτού ρεύματος. Έκτοτε το Ισλάμ αποτελεί την καρδιά, την ψυχή και την ταυτότητα των περισσότερων μουσουλμάνων της Μέσης Ανατολής.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα όπου η θρησκεία λειτούργησε ως μοχλός, είναι η Ισλαμική Επανάσταση του Αγιατολάχ Χομεϊνί στο Ιράν το 1979, όπου το φιλικά προσκείμενο στις ΗΠΑ καθεστώς του Σάχη έπεσε και τη διακυβέρνηση της χώρας ανέλαβαν οι δυνάμεις του Χομεϊνί. Η Ισλαμική Επανάσταση δημιούργησε ένα τεταμένο κλίμα μεταξύ του Ιράν και των ΗΠΑ, κυρίως μετά την εκδίωξη εταιριών και προσωπικού αμερικανικών συμφερόντων από την Ιρανική Επικράτεια. Η δράση του Ισλαμικού εξτρεμισμού σε δυτικό έδαφος έλαβε χώρα στις 11 Σεπτεμβρίου του 2001 στη Νέα Υόρκη, όταν δύο αεροπλάνα, στα οποία είχε γίνει κατάληψη από Άραβες αεροπειρατές έπεσαν στους λεγόμενους Δίδυμους Πύργους στο World Trade Center, παρασύροντας στον θάνατο πολλούς επιβάτες και εργαζόμενους στους Πύργους. Άλλες τρομοκρατικές επιθέσεις έλαβαν χώρα σε ευρωπαϊκό έδαφος και συγκεκριμένα στην Ισπανία στη Μαδρίτη το 2004 και στην Βαρκελώνη το 2017, στην Γαλλία στη Νίκαια το 2016 και στον Παρίσι το 2015 και το 2017, στο Βέλγιο στις Βρυξέλλες πάλι το 2016, στη Βρετανία και συγκεκριμένα στο Λονδίνο το 2005 και το 2017 αντίστοιχα, στη Ρωσία στη Μόσχα το 2004, το 2010 και το 2011.⁷⁵

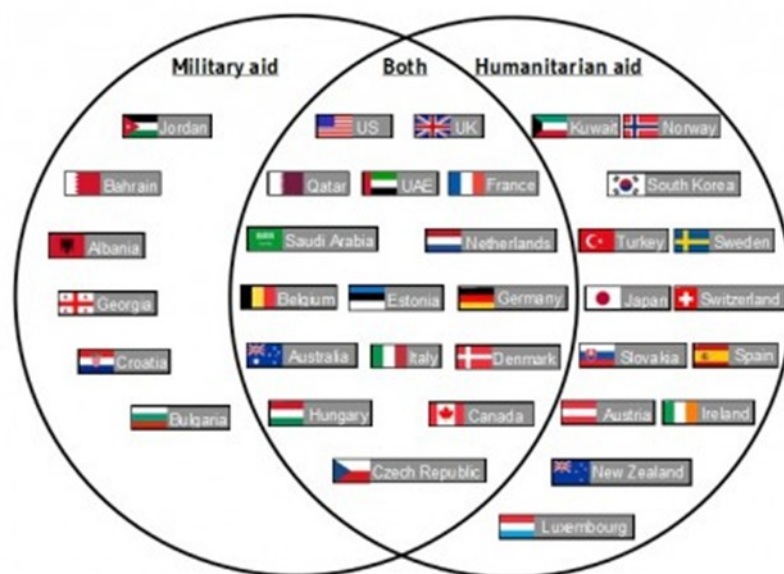
73. Μ. Μπόση, όπ. π. υποσημ. 36, σελ. 23.

74. Μαίρη Μπόση, *Η Διεθνής Ασφάλεια στο Μεταψυχροπολεμικό κόσμο. Οι αραβικές εξεγέρσεις και η περίπτωση της Συρίας*, Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα.

Member State	Islamist	Separatist	Left-Wing	Right-Wing	Other/Not Specified	Total
Austria	0	0	0	0	1	1
Belgium	0	0	0	0	1	1
France	0	283	0	0	11	294
Germany	1	0	10	0	2	13
Greece	0	0	25	0	0	25
Ireland	0	1	0	0	0	1
Italy	0	0	11	0	0	11
Poland	0	0	0	1	0	1
Portugal	0	0	1	0	0	1
Spain	0	136	8	0	1	145
UK	0	4	0	0	1	5
Total	1	424	55	1	17	498

FIGURE 1: Terrorist Attacks in 2006 by Type of Terrorism

Τρομοκρατικές Επιθέσεις σε Κράτη-μέλη της Ε.Ε το 2006.⁷⁶

Οι χώρες που δρουν εναντίον των τζιχαντιστών και οι τρόποι αντίδρασής τους.⁷⁷

Η επαναφορά της θρησκείας -και στην προκειμένη περίπτωση το Ισλάμ- ως μογλό καθορισμού των ατομικών και πολιτικών σχέσεων ενός κράτους, δίνει το

75. reporter.com.cy/international/article/85168/

76. Περισσότερα στο <https://theamapati.wordpress.com/2007/05/28/280507/>

77. Περισσότερα στο <http://www.sigmalive.com/news/international/isis/168094/isil-poes-xores-kai-pos-droun-enantia-stous-tzixantistes>

ένανσμα για διενέργεια πράξεων βίας, κατά του δυτικού τρόπου ζωής και διακυβέρνησης. Αντίθετα, οι αναλυτές, που προέρχονται από τον Ισλαμικό κόσμος, θεωρούν το Ισλάμ ως το ιδανικό εργαλείο, που χρησιμοποιεί τη θρησκεία, για να δημιουργήσει εθνική ταυτότητα ή να οργανώσει μια κοινωνία προς το καλύτερο.

Ο *Ιερός πόλεμος (Τζιχάντ)* έχει διττή σημασία, από την μια αναφέρεται στην εσωτερική και πνευματική πάλη του ανθρώπου και στην προσπάθειά του να προσεγγίσει τον Θεό (Αλλάχ), καθώς και στη διάδοση του Ισλάμ ως τη μοναδική ορθή θρησκεία. Η άλλη πλευρά ταυτίζει τη τζιχάντ τις πράξεις βίας, τον δίκαιο πόλεμο. Οι οπαδοί της τζιχάντ επηρεάζονται από τις ιστορικές και τρέχουσες εξελίξεις στο μουσουλμανικό κόσμο, αλλά και από τις σχέσεις που διατηρούν οι κυβερνήσεις τους με τις ΗΠΑ και την ΕΕ. Η στήριξη των ΗΠΑ στα συντηρητικά και αυταρχικά αραβικά καθεστάτα προκάλεσε το θυμό πολλών θρησκευόμενων μουσουλμάνων, οι οποίοι, μέσω της τζιχάντ διοχέτευσαν αυτόν τον θυμό εναντίον αμερικανικών στόχων (π.χ. η αμερικανική πρεσβεία στην Τεχεράνη).

Κατανοούμε επομένως, ότι το τέλος του διπολισμού και η διάλυση της μιας εκ των υπερδυνάμεων (ΕΣΣΔ), ανέδειξε δυνάμεις οι οποίες χρησιμοποιώντας το «ασφαλές πέρασμα» στην Ευρώπη⁷⁸ και σε άλλες χώρες, μέσω των τεράστιων караβανιών μεταναστών, επιδόθηκαν σε στοχευμένα και μεθοδευμένα τρομοκρατικά χτυπήματα, δημιουργώντας ωστόσο μια προκατειλημμένη αντιμετώπιση από τους Ευρωπαίους προς τους απλούς (μουσουλμάνους κυρίως) μετανάστες,⁷⁹ οι οποίοι ζουν και εργάζονται μακριά από τη χώρα καταγωγής τους, εξισώνοντας τους με τους θύτες των τρομοκρατικών πράξεων, κάνοντας δύσκολη τη διαμονή τους στη χώρα υποδοχής και καθιστώντας δύσκολη τη συμβίωση τους με τους γηγενείς.

78. Κυρίως από τις χώρες του Ευρωπαϊκού Νότου.

79. Επιθέσεις Ρώσων νεοναζί παρατηρήθηκαν και κατά μουσουλμάνων Καυκάσιων το 2015.

Κεφάλαιο 2: Ορισμός της Διεθνούς Ασφάλειας, Ορισμός του Θρησκευτικού Φονταμενταλισμού, Διεπιστημονική Προσέγγιση του Θρησκευτικού Φονταμενταλισμού

α) Η έννοια της ασφάλειας υπό το πρίσμα των θεωριών των διεθνών σχέσεων

Μέσα στις γενικότερες αλλαγές στο διεθνές περιβάλλον, η μεταψυχροπολεμική εποχή έφερε μαζί της στην επιφάνεια για ακόμη μια φορά τη συζήτηση για την έννοια της ασφάλειας. Αν και οι μεταβολές στο διεθνές περιβάλλον επέκτειναν τις εντάσεις, δεν κατάφεραν να σταθεροποιήσουν το άναρχο διεθνές σύστημα, τουλάχιστον με έναν τρόπο που να καθορίζεται από τις μεγάλες σχολές σκέψης του ρεαλισμού και του ιδεαλισμού. Ο Kenneth Walz αναφέρει χαρακτηριστικά: «Οι αλλαγές του συστήματος θα το έκαναν, οι αλλαγές στο σύστημα δεν το κάνουν».⁸⁰

Αναφορικά με την έννοια της ασφάλειας, είναι δύσκολο να αποδοθεί ένας ξεκάθαρος αντικειμενικός ορισμός. Η ασφάλεια καθαυτή μπορεί να ορισθεί (σε στρατιωτικό-πολιτικό επίπεδο) ως η προστασία των συνόρων της ακεραιότητας και των αξιών ενός κράτους, από τους κινδύνους του εχθρικού διεθνούς περιβάλλοντος. Ένα ζήτημα, άπαξ και απειλήσει τη σταθερότητα και την επιβίωση ενός κράτους, ανάγεται σε ζήτημα ασφαλείας.⁸¹ Απαραίτητο στοιχείο για την ύπαρξη ασφάλειας είναι η διατήρηση -όπως αναφέραμε παραπάνω- του συστήματος ισορροπίας ισχύος στο άναρχο διεθνές σύστημα, έτσι όπως αυτό έχει διαμορφωθεί μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης το 1991. Κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, το κυρίαρχο σύστημα ήταν το διπολικό. Το σύστημα αυτό είχε ονομαστεί από τον John Lewis Gaddis η «μακρά ειρήνη», αφού τα 45 αυτά χρόνια αποτελούν τη μακρότερη περίοδο ειρήνης στην ευρωπαϊκή και παγκόσμια ιστορία. Παρά τις προσδοκίες των φιλελεύθερων ιδεαλιστών για την εξάπλωση της παγκόσμιας δημοκρατίας της οικονομικής αλληλεγγύης και ευημερίας των κρατών, τον τερματισμό του πολέμου και των στρατιωτικών εξοπλισμών, το μεταψυχροπολεμικό διεθνές σύστημα παραμένει άναρχο, καθώς απουσιάζει μία κεντρική ρυθμιστική εξουσία, οι στρατιωτικοί εξοπλισμοί δεν έχουν μειωθεί και πολλές προ-ψυχροπολεμικές εστίες πολέμου έχουν αναθερμανθεί, εγείροντας έτσι ζητήματα ασφαλείας, και τα κράτη εξαιτίας του καθεστώτος καχυποψίας και ανασφάλειας που επικρατεί, στηρίζονται σε αυτό που ο Kenneth Waltz έχει ορίσει «αρχή της αυτοβοήθειας» (self help).

Όπως επισημαίνει ο John J. Mearsheimer, κύριος εκφραστής του επιθετικού ρεαλισμού: «Τα πολυπολικά συστήματα είναι περισσότερο επιρρεπή σε πόλεμο απ' ό,τι τα διπολικά. Τα πολυπολικά συστήματα, που διέπουν ιδιαίτερα ισχυρά κράτη-

80. Kenneth N. Waltz, «Structural Realism after the Cold War», *International Security*, τόμ. 25, τεύχ. 1, καλοκαίρι 2000, σελ. 5-41, Η ακριβής έκφραση ωστόσο του Waltz είναι: «Changes of the system would do it, changes in the system would not».

81. Roxanne Lynn Doty (1998) *Immigration and the Politics of Security* (σελ. 73), Volume 8, Issue 2-3, Security Studies, διαθέσιμο στο link: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09636419808429375>

δυνητικούς ηγεμόνες είναι τα πλέον επικίνδυνα». Σύμφωνα με τις απόψεις του Kenneth Waltz, «... όπως η φύση δεν ανέχεται το κενό, έτσι και το διεθνές πολιτικό περιβάλλον δεν ανέχεται την έλλειψη ισορροπίας στην ισχύ».⁸² Υπάρχει πλήθος ιστορικών παραδειγμάτων που αναφέρονται σε αυτή τη διαδικασία που ενεργοποιήθηκε για να προτείνει ή ίσως και να προλάβει την τελική αλλαγή του συστήματος. Το διεθνές σύστημα διαθέτει μηχανισμούς αυτορρύθμισης, ώστε να «τιμωρεί» αυτά τα κράτη, επαναφέροντας την ισορροπία ισχύος.⁸³ Η αναρχία του συστήματος διατηρείται -τουλάχιστον μέχρι σήμερα- εξαιτίας των διεργασιών που πραγματοποιούνται στα κράτη του συστήματος, στη προσπάθειά τους να προλάβουν και να εμποδίσουν την ανάδειξη ενός και μοναδικού κράτους ηγεμόνα. Η κινητικότητα στη διαμόρφωση των σχέσεων των κρατών σχετίζεται και με τον τρόπο που κινούνται οι ισχυρότερες δυνάμεις στο άμεσο ή ευρύτερο γεωγραφικό τους περιβάλλον. Οι μεσαίες και μικρότερες δυνάμεις έχουν την τάση να συσπειρώνονται σε συμφωνίες ή συμμαχίες, δηλαδή εκείνες που διαθέτουν αυξημένες ικανότητες και δυνατότητες. Έτσι, τα κράτη συγκροτούνται με στόχο την ανάδειξη νέας ισορροπίας στην οποία όχι μόνο θα ελέγχεται η μοναδική δύναμη, αλλά σύντομα θα ανατραπεί η πρωτοκαθεδρία της και θα αντικατασταθεί από άλλη ή άλλες ισάξιες δυνάμεις.

Από την στιγμή που στον διπολισμό παρατηρήθηκε κινητικότητα των κρατών να συνταχθούν στις συμμαχίες των δύο πόλων προκειμένου να διαφυλάξουν την ασφάλειά τους, η ουσία των συμμαχιών συνέχισε να υπάρχει αναδεικνύοντας έτσι την ασφάλεια των δύο μεγάλων δυνάμεων και ταυτόχρονα την ασφάλεια του διεθνούς συστήματος μέσα στο συνεισέφεραν την ισορροπία. Βέβαια, με την παύση της μιας υπερδύναμης, η θεωρητικά εναπομείνασα δεν αισθάνεται πλέον βασική ανασφάλεια ή έστω κάποια σημαντική διακινδύνευση της ασφάλειάς της. Εδώ αξίζει να αναφέρουμε πως το διεθνές σύστημα δεν άλλαξε, λόγω της φαινομενικής μονοκρατορίας των ΗΠΑ, αφού διαθέτει μηχανισμούς εξισορρόπησης. Η λογική της αυτοβοήθειας (self help) που χρησιμοποιούν τα κράτη παράλληλα με την εξαιρετικά ενδιαφέρουσα τάση τους για απόκτηση πυρηνικών από νέους διεθνείς παίκτες, αναδεικνύει για μια ακόμη φορά την αναρχία, όπως αναφέραμε πιο πάνω.

Σε αυτό το σημείο αξίζει να αναφέρουμε πως η καθηγήτρια Μαίρη Μπόση συμφωνεί με τον καθηγητή Αθανάσιο Πλατιά ως προς τις δέκα αρχές που παραθέτει ο Kenneth Waltz:⁸⁴

1. Η έλλειψη ρυθμιστικής εξουσίας στο διεθνές σύστημα παίζει καθοριστικό ρόλο στη συμπεριφορά των κρατών και στη σταθερότητα ή στην αστάθεια του διεθνούς συστήματος (άναρχο διεθνές σύστημα).
2. Καθώς απουσιάζει η υπερκρατική εξουσία, η οποία θα μπορούσε να ρυθμίζει τον ανταγωνισμό, οι σχέσεις των κρατών είναι κατά βάση

82. Kenneth N. Waltz, «Intimitations of Multipolarity» στο *The New World Order: Contrasting Theories*, Bithe Hansen και Bertil Hearlin (επιμ.), New York, St. Martins, 2000, σελ. 1-17.

83. Βλ. τον πρόλογο του κ. Αθανάσιου Πλατιά στον Kenneth Waltz, *Θεωρία διεθνούς πολιτικής*, ό.π., σελ. 17.

84. Εισαγωγή του Αθανάσιου Πλατιά στον Kenneth N. Waltz, *Θεωρία διεθνούς πολιτικής*, ό.π., σελ. 10-12.

ανταγωνιστικές και πολλές φορές συγκρουσιακές (ανταγωνιστικό διεθνές σύστημα)

3. Τα κράτη σε ένα τέτοιο ανταγωνιστικό σύστημα πρέπει από μόνα του να μεριμνήσουν για την ασφάλειά τους (αρχή της αυτοβοήθειας).
4. Τα κράτη στο άναρχο διεθνές σύστημα αναγκάζονται να λάβουν μέτρα, για να αυξήσουν την ασφάλειά τους. Τα μέτρα αυτά μειώνουν την ασφάλεια των άλλων. Αυτό ανατροφοδοτεί την ανασφάλεια και τον ανταγωνισμό. Αυτό είναι το γνωστό «δίλημμα ασφαλείας».
5. Τα κράτη είναι οι βασικοί δρώντες στο διεθνές σύστημα, άρα και η βασική μονάδα ανάλυσης των διεθνών σχέσεων (κρατικοκεντρικό διεθνές σύστημα).
6. Τα κράτη, επειδή είναι «ευαίσθητα στο κόστος», έχουν κάθε λόγο να συμπεριφέρονται ορθολογικά. Τα λάθη τιμωρούνται (αρχή του ορθολογισμού).
7. Κυρίαρχος στόχος του κράτους είναι η κατοχύρωση της ασφάλειας του, δηλαδή η επιβίωση, η διατήρηση της εδαφικής κυριαρχίας και της εθνικής ανεξαρτησίας/αυτονομίας (βασικό εθνικό συμφέρον).
8. Τα κράτη επιδιώκουν να αποκτήσουν «ισχύ», η οποία είναι το κύριο «νόμισμα» στη διεθνή πολιτική (επιδίωξη ισχύος).
9. Σε ένα ανταγωνιστικό διεθνές σύστημα τα κράτη έχουν κίνητρο να εξισορροπήσουν τους αντιπάλους τους (στρατηγική εξισορρόπησης), για να αυξήσουν την ασφάλειά τους.
10. Οι μεμονωμένες προσπάθειες που καταβάλλουν τα κράτη να εξισορροπήσουν τους αντιπάλους συμβάλλουν στη δημιουργία ενός αυτορρυθμιζόμενου συστήματος ισορροπίας δυνάμεων που με τη σειρά του δύναται να συμβάλλει στη διατήρηση της ειρήνης (αρχή της ισορροπίας ισχύος). Η κατανομή ισχύος στο διεθνές σύστημα συμβάλλει στη σταθερότητα ή στην αστάθεια του συστήματος.

Οι παραπάνω αρχές συνοψίζουν με τον πληρέστερο τρόπο τους κανόνες λογικής που διέπουν τα κράτη στο διεθνές σύστημα, οι οποίοι όχι μόνο δεν μεταβλήθηκαν μετά τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου αλλά, αντίθετα ισχυροποιήθηκαν. Αν και κατά την πρώτη δεκαετία μετά το τέλος του διπολισμού φαινόταν ότι η «ζυγαριά» έγερνε υπέρ της επικράτησης ενός ηγεμόνα, σύντομα οι ήπιες ανατροπές, όπως η σταδιακή αναβάθμιση της Ρωσίας, η δυναμική είσοδος της Κίνας κλπ, δικαίωσαν τα επιχειρήματα της κλασικής θεωρίας του Waltz. Επιπλέον, μπορεί ορθά να λεχθεί, ότι το έθνος-κράτος προκειμένου να διατηρήσει την ένταση της παρουσίας του «αρνείται» να υποστεί μεταλλάξεις ή να διαλυθεί και με τον τρόπο αυτό ανέδειξε την αναρχία του διεθνούς συστήματος ως κυρίαρχη θεωρητική προσέγγιση.

Ωστόσο, ο John Mearsheimer ορίζει την δομή του διεθνούς συστήματος πάνω σε πέντε υποθέσεις σχετικά με το πώς είναι οργανωμένος ο κόσμος, υποθέσεις που βέβαια έχουν κάποια πραγματική βάση: α) τα κράτη είναι οι κύριοι δρώντες στη διεθνή πολιτική και λειτουργούν σε ένα άναρχο διεθνές σύστημα, β) οι μεγάλες δυνάμεις πάντοτε έχουν κάποια επιθετική ικανότητα, γ) τα κράτη ουδέποτε μπορούν να είναι σίγουρα, εάν τα άλλα κράτη έχουν εχθρικές προθέσεις απέναντί τους, δ) οι μεγάλες δυνάμεις δίνουν μεγάλη αξία στην επιβίωση τους, ε) τα κράτη είναι ορθολογικοί δρώντες που μέσα σε λογικά πλαίσια είναι αποτελεσματικοί στο να σχεδιάζουν στρατηγικές και να μεγιστοποιούν τις πιθανότητες επιβίωσής τους.⁸⁵

Όπως αναφέραμε παραπάνω, η απόκτηση ισχύος είναι ουσία της συζήτησης ως προς την διεθνή ασφάλεια, γι' αυτό και κρίνεται απαραίτητη η αναφορά στον Hedley Bull,⁸⁶ ο οποίος υποστηρίζει πως ενώ σήμερα ο όρος «ισορροπία ισχύος» χρησιμοποιείται ευρέως, όπως και στο παρελθόν, στις καθημερινές συζητήσεις και στις ακαδημαϊκές αναλύσεις που λαμβάνουν χώρα για τις διεθνείς σχέσεις έχει περιέλθει σε αφάνεια. Θεωρεί πως αυτό βγάζει προς τα έξω την κόπωση, την ασάφεια και την μεταβολή στη σημασία του όρου. Είναι επομένως δεδομένες οι αμφιβολίες για τις ιστορικές γενικεύσεις που αποτελούν τη βάση της πρότασης ότι η διατήρηση ισορροπίας της ισχύος είναι ουσιαστική για τη διεθνή τάξη και αμφιβολίες για την εξάρτησή της από την αμφισβητούμενη αντίληψη ότι η επιδίωξη της ισχύος αποτελεί τον κοινό παρανομαστή, στην ύπαρξη του οποίου μπορεί να αναχθεί το σύνολο ενδεχομένως της εξωτερικής πολιτικής. Ο Hedley Bull συμπεραίνει πως δεν μπορούμε να κάνουμε χωρίς τον όρο της **ισορροπίας ισχύος** και είναι ανάγκη να τον προσδιορίζουμε επομένως προσεκτικά και να τον χρησιμοποιούμε με συνέπεια. Ωστόσο, αν πούμε πως η διατήρηση της ισορροπίας ισχύος χρησιμεύει στη διατήρηση της διεθνούς τάξης, αυτό δεν σημαίνει και πως αληθεύει. Είναι αλήθεια ότι ένα κράτος που βρίσκεται σε θέση υπέρτερης ισχύος θα την χρησιμοποιήσει πάντοτε ώστε να επιβάλλει το δίκαιο πάνω στους άλλους; Επιπλέον, ένα «τοπικά υπερέχων» κράτος θα αποτελεί πάντα απειλή για την ανεξαρτησία των γειτόνων του και ένα γενικά υπερέχον κράτος απειλή για την επιβίωση του συστήματος των κρατών;⁸⁷

Ένα γενικότερο συμπέρασμα που προκύπτει από τα παραπάνω, είναι πως εάν κατά τη διάρκεια του διπολισμού ο ανταγωνισμός των υπερδυνάμεων (ΗΠΑ-ΕΣΣΔ) λειτουργούσε με τρόπο «προστατευτικό» για τις υπό προστασία χώρες ή γεωγραφικές περιοχές, δεν σημαίνει ότι δεν επιδεικνύουν ζήλο για την αύξηση της ισχύος τους ο ένας σε βάρος του άλλου, ειδικότερα σε περιοχές που ο ένας εξ' αυτών έδειχνε αδυναμία, όπως η τέως ΕΣΣΔ στη περίπτωση του Αφγανιστάν. Βέβαια, είναι χρήσιμο να τονίσουμε πως υπάρχουν και κάποιες προσεγγίσεις οι οποίες διευρύνουν τη «παραδοσιακή» αντίληψη της ασφάλειας, εννοώντας την εξασφάλιση του κράτους έναντι απειλών τρίτων εναντίον όλων εκείνων των αξιών που το κράτος ασπάζεται ως θεμελιώδεις, όπως η εθνική του ανεξαρτησία ή η ασφάλεια των συνόρων, τότε σε αυτή τη περίπτωση το κράτος οφείλει να διαθέτει ισχυρές ένοπλες δυνάμεις. Σε μια

85. John J. Mearsheimer, *Η τραγωδία της πολιτικής των μεγάλων δυνάμεων*, Εκδόσεις Ποιότητα, Νοέμβριος 2011, σελ. 697.

86. Βλ. στο βιβλίο του ίδιου, *Η άναρχη κοινωνία*, σελ. 155.

87. Hedley Bull, *Η άναρχη κοινωνία*, Εκδόσεις Ποιότητα, Δεκέμβριος 2009, σελ. 156-7.

περεταίρω διεύρυνση της έννοιας της ασφάλειας, η είσοδος πιθανών απειλών μπορεί να προέρχονται από την οικονομία, το περιβάλλον, τα ανθρώπινα δικαιώματα, την μεταναάστευση (νόμιμη ή παράνομη).

Ο John Mearsheimer στο άρθρο του «Επιστροφή στο Μέλλον» (Back to the Future), το μεταψυχροπολεμικό, πολυπολικό διεθνές σύστημα έγειρε ζητήματα ασφαλείας κυρίως εξαιτίας της αστάθειας στην οποία εισήλθε και του εθνικιστικού παροξυσμού, στοιχεία που παραπέμπουν στις ταραχώδεις εποχές πριν από τον Πρώτο και πριν από το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Οι εθνικιστικές αυτές εξάρσεις στις αναζωπυρωμένες μεταψυχροπολεμικές εστίες πολέμου, ανάλογα με τους λόγους, για τους οποίους προκαλούνται (θρησκευτικοί, φυλετικοί, πολιτικοί) δημιουργούν τεράστια μεταναστευτικά ρεύματα. Πολλές φορές η μετανάστευση, πέραν των πλεονεκτημάτων της (φθηνά εργατικά χέρια, ευνοϊκότερες συνθήκες διαβίωσης, αναγνώριση ατομικών δικαιωμάτων και υποχρεώσεων κλπ) μπορεί να θεωρηθεί από το κράτος υποδοχής, ως απειλή για την ασφάλειά του. Για να το αντιληφθούμε αυτό, δανειζόμαστε την έβδομη αρχή από τις δέκα αρχές του Kenneth Waltz -όπως αναφέραμε παραπάνω- όπως παρουσιάζεται από τον Αθανάσιο Πλατιά: «Κυρίαρχος στόχος του κράτους είναι η κατοχύρωση της ασφάλειάς του, δηλαδή η επιβίωση, η διατήρηση της εδαφικής κυριαρχίας και της εθνικής ανεξαρτησίας/αυτονομίας του (βασικό εθνικό συμφέρον)». Ένα κράτος, δηλαδή, το οποίο θέλει να πρωταγωνιστήσει και να έχει μία σημαίνουσα θέση στο «άναρχο διεθνές σύστημα», πρέπει να έχει μία ισχυρή εσωτερική εξουσία και να είναι εθνικά ομοιογενές. Η ανεξέλεγκτη εισροή μεταναστών αλλοιώνει την εθνική του ταυτότητα, καθιστώντας το ευάλωτο στο διεθνές σύστημα. Η μετανάστευση επομένως εγειρεί ζητήματα της ακεραιότητας, τόσο της εθνικής, όσο και της διεθνούς ασφάλειας του εκάστοτε «κράτους-υποδοχής». Όσο περισσότερο αλλοιώνεται η εθνική ταυτότητα ενός κράτους, τόσο ευάλωτο θα είναι στο διεθνές σύστημα και τόσα περισσότερα ζητήματα διεθνούς ασφάλειας θα εγείρονται. Επιπλέον, όσο λιγότερο ισχυρό και εθνικά ομοιογενές είναι ένα κράτος, τόσο λιγότερες είναι οι πιθανότητες διατήρησης της ισορροπίας ισχύος στο διεθνές σύστημα. Παρατηρούμε δηλαδή πως παρόλο που το διπολικό ψυχροπολεμικό σύστημα κατέρρευσε, η ισορροπία ισχύος στο διεθνές σύστημα παραμένει χαρακτηριστικό στοιχείο για τον αυτοπροσδιορισμό και την αποκόμιση ισχύος από τα κράτη-παίκτες που υπάρχουν σε αυτό. Προσπαθούν, δηλαδή, τα κράτη αυτά να αποκτήσουν υπεροχή, πολλές φορές ακόμα και εις βάρος άλλων κρατών.

Η Μ. Μπόση θέτει εύστοχα το ερώτημα: «Ένα τυπικά υπερέχον κράτος θα αποτελεί πάντα απειλή για την ανεξαρτησία των γειτόνων του και ένα γενικά υπερέχον κράτος απειλή για την επιβίωση του συστήματος των κρατών»; Πολλές φορές, στο μεταψυχροπολεμικό πολυπολικό διεθνές σύστημα ένα «υπερέχον κράτος», το οποίο είναι «ενοχλημένο» από την επιβίωση, τη βιωσιμότητα και την ανεξαρτησία μικρότερων κρατών και διακατεχόμενο από ανασφάλεια, η οποία αποτελεί βασικό κίνητρο για την αύξηση της ισχύος του, μπορεί να προχωρήσει σε ενέργειες και μεθόδους προκειμένου να τα εμποδίσει να αποκομίσουν οποιοδήποτε πλεονέκτημα από την κατανομή ισχύος, το οποίο μπορεί να τους αποφέρει καλύτερη θέση στο άναρχο διεθνές σύστημα. Γι' αυτό το λόγο το υπερέχον κράτος μπορεί να συντελέσει στην ολοένα και μεγαλύτερη (παράνομη) αποστολή (λάθρο) μεταναστών προς τα αδύναμα κράτη. Με αυτόν τον τρόπο προσπαθεί:

1) Να αλλοιώσει την εθνική ταυτότητα των μικρότερων κρατών

2) Τα αποτρέπει από το να αποκτήσουν «φωνή» και «ενεργό ρόλο» στο διεθνές σύστημα.

3) Μεταβάλλει την ισορροπία ισχύος προς όφελός του.

Προσπαθώντας να προσεγγίσουμε θεωρητικά τη σύνδεση «μετανάστευσης-διεθνούς ασφάλειας», μιλάμε για μία «στενή ή ορθόδοξη αντίληψη της ασφάλειας», η οποία είναι η εξασφάλιση του κράτους, έναντι απειλών από τρίτα κράτη, η προστασία αξιών, τις οποίες το κράτος ασπάζεται ως υπέρτατες αξίες (εθνική ανεξαρτησία, ασφάλεια των συνόρων). Η προστασία των αξιών αυτών προϋποθέτει το υπό εξέταση κράτος να διαθέτει ένοπλες δυνάμεις. Επιπροσθέτως, μπορούμε να διευρύνουμε την έννοια της ασφάλειας με την είσοδο πιθανών απειλών, οι οποίες μπορεί να προέρχονται από την οικονομία, το περιβάλλον, τα ανθρώπινα δικαιώματα και τη μετανάστευση (νόμιμη ή παράνομη). Κατανοούμε λοιπόν, ότι η μετανάστευση αποτελεί ζήτημα ασφαλείας και η αντιμετώπιση/ διαχείρισή της είναι συνεπαγόμενο της διεύρυνσης της ασφάλειας. Συνοψίζοντας, παρατηρούμε, ότι η διάλυση της ΕΣΣΔ, ενώ θα μπορούσε να δημιουργήσει ένα ιδεατό περιβάλλον ασφαλείας, στο οποίο ο ανταγωνισμός θα ήταν περιορισμένος, οι δαπάνες για πολεμικούς εξοπλισμούς θα μειώνονταν και θα κυριαρχούσε η δημοκρατία και η συνεργασία μεταξύ των κρατών, τίποτα από αυτά δεν συνέβη. Αντιθέτως το σύστημα εξακολουθούσε να παραμένει άναρχο, οι σχέσεις μεταξύ των κρατών εξακολουθούσαν να είναι ανταγωνιστικές, αναζωπυρώθηκαν προ ψυχροπολεμικές εντάσεις και εδαφικές διεκδικήσεις, με αποτέλεσμα την ανάκυψη ουσιωδών ζητημάτων ασφαλείας, όπως ο πόλεμος και η (παράνομη κατά κύριο λόγο) μετανάστευση, εξυπηρετούσα, όπως αναφέρθηκε, σκοπιμότητες και συμφέροντα των αναδυόμενων ισχυρών κρατών για την αποκόμιση του μεγαλύτερου κομματιού στη «μετά- ψυχροπολεμική πίτα».

Σύμφωνα με την σχολή των ιδεαλιστών, υπάρχει ακόμα μια θεωρία που υποστηρίζει πως η πτώση της Σοβιετικής Ένωσης θα οδηγήσει στην επικράτηση της δημοκρατίας, όχι μόνο για τον λόγο ότι τα δορυφορικά κράτη της τέως ηγεμονικής δύναμης στην συντριπτική πλειοψηφία τους συγκροτούνται πλέον γύρω από τις δυτικού τύπου δημοκρατικές συμμαχίες, αλλά επειδή **η θεωρία της δημοκρατικής ειρήνης** θα είναι εκείνη που θα επιβιώσει ως ισχυρότερη. Σύμφωνα και με τον Francis Fukuyama, η θεωρία αυτή υποστηρίζει ότι οι δημοκρατίες δεν πολεμούν η μια την άλλη, αντιθέτως, δημιουργούν ζώνες ειρήνης και ασφάλειας.⁸⁸ Αντίθετα, ο Kenneth N. Waltz υποστηρίζει πως αν αυτό ίσχυε, τότε δεν θα αναφερόμασταν σε θεωρία, αλλά σε ένα γεγονός. Υπό μια έννοια υποστηρίζει ότι για μερικούς αναλυτές η άποψη αυτή ίσως και να ταυτίζεται με επιστημονικό κανόνα. Η ίδια η θεωρία υποστηρίζει ότι οι δημοκρατίες -οι φιλελεύθερες δυτικού τύπου- διατηρούν ειρηνικές σχέσεις μεταξύ τους, μια άποψη που διατυπώθηκε από τον Immanuel Kant και έκτοτε

88. Άποψη που εξέφρασε ο Francis Fukuyama, «Liberal Democracy as a Global Phenomenon», *Political Science and Politics*, τόμ. 24, τεύχ. 4, 1991, σελ. 662.

Για τη θεωρία της δημοκρατικής ειρήνης δείτε ενδεικτικά Doyle Michael W., «Kant, Liberal Legacies and Foreign Affairs». *Philosophy and Public Affairs*, τόμ. 12, τεύχ. 3, καλοκαίρι, 1983.

χρησιμοποιείται ευρέως από όλο τον νεοφιλελεύθερο ερευνητικό κόσμο, ενώ αποτελεί ιδεολογικής μορφής θέση για τους ιδεαλιστές.⁸⁹

Η θεωρία της δημοκρατικής ειρήνης, κατά μια έννοια, προτείνει και ένα κοινό σημείο συμφωνίας μεταξύ των διαφορετικών θεωριών, σε μορφή συνύπαρξης σε δύο κυρίως σημεία: α) Οι δημοκρατίες δεν είναι λόγω κληρονομικότητας περισσότερο ειρηνικές από αλλού τύπου δημοκρατίες. β) Οι δημοκρατίες δεν κάνουν πολέμους μεταξύ τους.⁹⁰ Συμπεραίνουμε λοιπόν ότι η θεωρία της δημοκρατικής ειρήνης αποτελεί πιθανό «χώρο σύγκρουσης»⁹¹ όλων των θεωρητικών τάσεων, όπως παρατηρεί και η καθηγήτρια Μαίρη Μπόση. Οι αντίθετες απόψεις αναφέρουν ως παραδείγματα την Δημοκρατία της Βαϊμάρης στη Γερμανία, αλλά και την περίπτωση του Αμερικανικού Εμφυλίου στον οποίο συγκρούστηκαν δύο δημοκρατίες, ή η εποχή πριν τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο στην Γερμανία την οποία τελικά δεν εξέλαβαν ως δημοκρατία ορθού τύπου μετά το 1914, όταν η Γαλλία, η Βρετανία και οι ΗΠΑ συντάχθηκαν εναντίον της.⁹² Δεν ξεχνάμε επίσης και πως είχε προηγηθεί η κατάληψη γαλλικών εδαφών από τη Γερμανία, της Αλσατίας και ενός μεγάλου τμήματος της Λωρραίνης το 1871, γεγονός που έκτοτε καθόρισε τις σχέσεις των δύο χωρών, καθώς και τον τρόπο που αντιμετωπίζουν η μία την άλλη.

Ωστόσο, με την πάροδο των χρόνων δεν έχει διαφανεί η αύξηση της εμπιστοσύνης μεταξύ δημοκρατιών, δηλαδή δημοκρατικών κρατών, ή η απουσία πιθανού ίσως φόβου για την μετατροπή μιας δημοκρατίας σε αυταρχικό κράτος με απαιτήσεις σε βάρος γειτόνων της. Από την στιγμή που υπάρχουν ακόμα εναπομείναντα συνοριακά ζητήματα, ακόμη και μεταξύ ευρωπαϊκών κρατών ή γενικότερα στην ευρωπαϊκή ήπειρο, η ανασφάλεια -ακόμα και αν δεν εκφράζεται επίσημα- παραμένει ως το βασικότερο κίνητρο των κρατών για αύξηση της ισχύος τους.⁹³

Μια από τις σημαντικότερες και ίσως από τις πιο ενδιαφέρουσες επιστημονικές ενασχολήσεις στον τομέα των Διεθνών Σχέσεων σχετίζεται και με τα ερωτήματα που αναδύονται μεταξύ της δημοκρατίας και του πολέμου: Οι δημοκρατίες διεξάγουν λιγότερους πολέμους από τα αυταρχικά κράτη; Οι δημοκρατίες πολεμούν με άλλες δημοκρατίες; Οι πόλεμοι λειτουργούν το ιδανικότερο περιβάλλον την γέννηση δημοκρατιών; Η αύξηση των ποιοτικών και των ποσοτικών δημοκρατιών μειώνει την πιθανότητα πολέμων;

89. Για περισσότερα, βλ. Kenneth N. Waltz, «Kant, Liberalism, and War», *American Political Science Review*, τόμ. 56, τεύχ. 2, Ιούνιος 1962, Πλατιάς Α., *Το νέο διεθνές σύστημα*, Παπαζήσης, Αθήνα, 1995, σελ. 35-6.

90. Patrick James, Glenn E. Mitchell II, «Targets of Covert Pressure: The Hidden Victims of the Democratic Peace», *International Interactions: Empirical and Theoretical research in International Relations*, τόμ. 21, τεύχ. 1, Routledge, 2008, σελ. 85-107.

91. Βλ. Μαίρη Μπόση στο κεφάλαιο «Η έννοια της ασφάλειας υπό το πρίσμα των Διεθνών Σχέσεων», *Η Διεθνής Ασφάλεια Στον Μεταψυχροπολεμικό Κόσμο*, Εκδόσεις Ποιότητα, 2014, σελ. 34-5.

92. John M. Owen, «How Liberalism Produces Democratic Peace», *International Security*, τόμ. 19, τεύχ. 2, φθινόπωρο 1994, σελ. 87-125.

93. Βλ. Samuel P. Huntington, «The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century», University of Oklahoma Press, Norman, 1991.

Απαντώντας στα παραπάνω ερωτήματα, η απάντηση στο πρώτο ερώτημα είναι αρνητική, αφού οι δημοκρατίες δεν διεξάγουν λιγότερους πολέμους από όσους τα αυταρχικά κράτη, αφού με βάση στατιστικά στοιχεία, οι δημοκρατίες είναι αυτές που εμπλέκονται συχνότερα σε επιθετικούς πολέμους.⁹⁴ Ωστόσο σύμφωνα με τον Kant,⁹⁵ οι πολίτες στις δημοκρατίες σήμερα είναι ευαίσθητοι ως προς το κόστος διεξαγωγής πολέμων, λόγω της προηγμένης τεχνολογίας που απαιτείται για την διεξαγωγή τους, όμως η διεξαγωγή τους δεν έχει πάντα αρνητικό αντίκτυπο στους πολίτες των εμπλεκόμενων κρατών, εφόσον δεν επιφέρουν κάποιο κόστος στη καθημερινότητά τους. Κατά την περίοδο 1816-1992, οι δημοκρατίες κερδίζουν τους πολέμους όπου εμπλέκονται, συγκεκριμένα σε ποσοστό της τάξεως του 81% υπέρ τους και 19% κατά τους. Αντίθετα, καθώς δημιουργούν συμμαχίες, επιλέγουν το που και το πότε θα επιτεθούν, έχουν την τάση να νικούν, σημειώνουν μικρότερες απώλειες και επιπλέον σπάνια διεξάγουν αμυντικούς πολέμους.⁹⁶

Συνεχίζοντας στο δεύτερο ερώτημα που τέθηκε παραπάνω, για το κατά πόσο οι δημοκρατίες πολεμούν άλλες δημοκρατίες, αρχικά η απάντηση είναι αρνητική. Αν και υπάρχει η άποψη ότι ο φιλελευθερισμός δεν μπορεί να είναι απαραίτητα φιλειρηνικός, οι πόλεμοι μεταξύ δημοκρατιών δεν αποτελούν συχνό φαινόμενο.⁹⁷ Υπάρχουν ορισμένα παραδείγματα πολέμων από το 1945 κι έπειτα, αλλά αυτά δεν συνιστούν πειστικά παραδείγματα, από την στιγμή που οι επιτιθέμενοι δεν ήταν πλήρως δημοκρατικά ανεπτυγμένα κράτη ή ήταν «προβληματικές» δημοκρατίες.⁹⁸ Ο καθηγητής Αθανάσιος Πλατιάς επί του θέματος αναφέρει, πως το αξίωμα ότι οι δημοκρατίες δεν πολεμούν ποτέ μεταξύ τους, βασίζεται σε μια σειρά από «θεσμικούς» και «πολιτισμικούς» παράγοντες. Οι θεσμικοί παράγοντες έχουν να κάνουν με τον τρόπο με τον οποίο οι δημοκρατίες λαμβάνουν αποφάσεις για τόσο σημαντικά θέματα, όπως ο πόλεμος και η ειρήνη. Η ύπαρξη πολλαπλών ασφαλιστικών δικλίδων (δηλ. check and balances), η διαίρεση των εξουσιών, η ανάγκη δημοσίου διαλόγου και η σημασία της κοινής γνώμης -η οποία εκ φύσεως είναι φιλειρηνική- μειώνουν την πιθανότητα λήψης αποφάσεως για πόλεμο και δίνουν το αναγκαίο περιθώριο για την έναρξη διαδικασιών ειρηνικής επίλυσης των διαφορών.⁹⁹ Ωστόσο, προσθέτει πως το επιχείρημα πως οι δημοκρατίες δεν πολεμούν ποτέ μεταξύ τους συναντά προβλήματα τόσο σε θεωρητικό όσο και σε εμπειρικό

94. Για περισσότερα, βλ. Melvin Small, David J. Singer, «The War-proneness of Democratic Regimes, 1816-1965», *The Jerusalem Journal of International Relations*, τεύχ. 1 Απρίλιος 1976, σελ. 50-69, καθώς επίσης, Bruce M. Russett, John Oneal, *Triangulating Peace: Democracy, Interdependence, and International Organizations*, W.W. Norton, New York, 2001.

95. Emmanuel Kant, *Zum ewigen Frieden*, Reclam, Stuttgart, (1795), 2005, σελ. 24.

96. Βλ. Edward D. Mansfield, Jack Snyder, «Democratic Transitions, Institutional Strength, and War», *International Organization*, τόμ. 56, τεύχ. 2, 2002, σελ. 297-337.

97. Michael W. Doyle, «Kant, Liberal Legacies, and Foreign Affairs, Part I», *Philosophy and Public Affairs*, τόμ. 12, τεύχ. 3, Ιούνιος 1983, σελ. 205-235.

98. Wolfgang Merkel, «Embedded and Defective Democracies», *Democratization*, τόμ. 5, Routledge, 2004, σελ. 33-58. Ένα εξαιρετικό παράδειγμα αυτού που αναφέρουμε, θεωρείται ο πόλεμος από την Νότια Αφρική και τη Ροδεσία κατά της Μποτσουάνα, τις οποίες ο Juan Linz στο «Totalitarian and Authoritarian Regimes» ως «ρατσιστικές δημοκρατίες».

99. Για περισσότερες λεπτομέρειες, βλ. Πλατιάς Α., *Το νέο διεθνές σύστημα*, ό.π., σελ 34.

επίπεδο: Πρώτον, η κοινή γνώμη στις δημοκρατίες μπορεί να υιοθετήσει εθνικιστικά ή και θρησκευτικά επιχειρήματα και να πιέζει για την λύση διακρατικών διαφορών με πόλεμο, ένα κλασικό τέτοιο παράδειγμα είναι το μέγεθος υποστήριξης των πολέμων του Ναπολέοντα από την γαλλική κοινή γνώμη. Η πίεση που μπορεί να ασκηθεί από την κοινή γνώμη σε δημοκρατικά καθεστώτα, έχουν το παρελθόν «εξαναγκάσει» δημοκρατικά εκλεγμένους ηγέτες να ακολουθήσουν πιο επιθετική πολιτική από εκείνη που πραγματικά να ήθελαν. Σε ένα δεύτερο επίπεδο, ο ισχυρισμός που θέσαμε πιο πριν, δεν μπορεί να επαληθευθεί εμπειρικά, από την στιγμή που η δημοκρατική Αθήνα δεν είχε κανέναν δισταγμό να εκστρατεύσει εναντίον των επίσης δημοκρατικών Συρακουσών κατά την διάρκεια του Πελοποννησιακού Πολέμου, όπως και το να πολεμήσει εναντίον άλλων δημοκρατιών, π.χ. Μέγαρα, Μίλητος, Αμφίπολις κλπ.¹⁰⁰ Η κοινή γνώμη έχει την δυνατότητα να πιέσει για στόχους και για αποτελέσματα τα οποία και κρίνει ότι θα αποβούν προς το δικό της όφελος.

Συνεχίζοντας με το τρίτο ερώτημα σχετικά με τη σχέση μεταξύ δημοκρατίας και πόλεμο, καταγράφονται πολλές και διαφορετικές απόψεις, καθώς ίσως θα λέγαμε και μια χαλαρή σχέση μεταξύ τους. Η λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου βρήκε τις Δυνάμεις του Άξονα ως ηττημένες, αναδεικνύοντας σταθερές δημοκρατίες. Το ίδιο παρατηρούμε και μετά το τέλος των δικτατοριών στην Ισπανία, στην Ελλάδα (1967-1974) από την επέμβαση των Τούρκων στην Κύπρο ή και με την ήττα των Αργεντινών στρατηγών με τα τον πόλεμο που διεξήχθη στα νησιά Φόκλαντ. Αντίθετα αποτελέσματα παρατηρούμε στην επέμβαση των ΗΠΑ στον Παναμά το 1989, στην Αϊτή το 1994, στην Βοσνία το 1995, στο Αφγανιστάν το 2001, στο Ιράκ το 2003 ή ακόμη και στην Λιβύη το 2011.¹⁰¹ Πιο συγκεκριμένα, η επέμβαση των ΗΠΑ στο Ιράκ το 2003, είχε ως επίσημη αιτιολογία την ύπαρξη όπλων μαζικής καταστροφής και την πιθανή χρήση τους από τον αυταρχικό ηγέτη της χώρας, Σαντάμ Χουσεΐν, οπότε και έπρεπε να επέμβει για να προλάβει καταστάσεις στο μέλλον. Αυτή η πρόχειρη δικαιολογία δεν δικαίωσε τις ΗΠΑ, που υποστήριζαν ότι η ανατροπή του ηγέτη του Ιράκ θα έδινε την δυνατότητα να δημιουργηθεί μια δημοκρατία, η οποία ήταν και η επιθυμία των πολιτών του Ιράκ, σύμφωνα πάντα με την αμερικάνικη άποψη. Το τελικό αποτέλεσμα που προέκυψε στο Ιράκ ήταν μια χαώδης κατάσταση για την οποία ακόμη δεν βρίσκεται μια οριστική λύση που θα σημαίνει την θεσμοθέτηση ενός σταθερού πολιτεύματος.

Τέλος, στην περίπτωση αύξησης των δημοκρατιών μέσω πολέμων με αποτέλεσμα την μείωση των μη δημοκρατιών, μια μελέτη έδειξε ορισμένα ενθαρρυντικά στοιχεία τα οποία επαληθεύουν θα λέγαμε την θεωρία και αυτό διότι οι δημοκρατίες συνήθως κερδίζουν τους πολέμους, ενώ από την άλλη τα αυταρχικά καθεστώτα δεν παρουσιάζουν τα αντίστοιχα αποτελέσματα. Όπως παρατηρεί και ο Α. Πλατιάς, οι θεσμοί που ταυτίζονται με τα δημοκρατικά πολιτεύματα, όπως η οικονομική ευημερία, η συνεργασία, καθώς και η αλληλεξάρτηση, είναι εκείνοι που

100. Κατά τη διάρκεια του Πελοποννησιακού Πολέμου έχουν καταγραφεί τουλάχιστον 30 συγκρούσεις μεταξύ δημοκρατικών κρατών (city states), π.χ. Συρακούσες με Άργος, με Μαντινεία, με Μίλητο, με Σάμο, Μίλητος εναντίον Άργους κλπ.

101. Βλ. Μαίρη Μπόση στο κεφάλαιο «Η έννοια της ασφάλειας υπό το πρίσμα των Διεθνών Σχέσεων», *Η Διεθνής Ασφάλεια Στον Μεταψυχροπολεμικό Κόσμο*, Εκδόσεις Ποιότητα, 2014, σελ. 40 και εξής.

συμβάλλουν στην εδραίωση της ειρήνης.¹⁰² Βέβαια, υπάρχουν δύο περιπτώσεις στις οποίες η δημοκρατία επιβλήθηκε από τις στρατιωτικά επεμβαίνουσες δημοκρατίες και αυτές είναι οι περιπτώσεις: της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης, ένα κράτος που δημιουργήθηκε από την διεθνή κοινότητα (δηλ. Ε.Ε. και ΗΠΑ) το 1995 με την Συνθήκη του Ντέιτον, με αφορμή τον πόλεμο του 1992-1995, που κατέληξε στη διάλυση της τέως Γιουγκοσλαβίας, καθώς και η περίπτωση του Κοσόβου, που αποτελεί ακόμα ένα ζήτημα συνδυασμού της δυτικής παρέμβασης και των ιστορικών εξελίξεων στην πρώην Γιουγκοσλαβία. Τα αυταρχικά κράτη που μετά από έναν πόλεμο δέχονται πίεση ώστε να εξελιχθούν με βάση τις αρχές της δημοκρατίας,¹⁰³ αποδεικνύεται πως σπάνια καταφέρνουν να εξελιχθούν σε ολοκληρωμένες δημοκρατίες. Σε αντίθεση με τα παραδείγματα της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης και του Κοσόβου, που αναφέραμε παραπάνω, το παράδειγμα της εξέλιξης των κρατών της ονομαζόμενης Αραβικής Άνοιξης αποτελούν τρανό δείγμα ρήξης με τη θεωρία της δημοκρατικής ειρήνης, αφού η εξέλιξή τους απέχει από την έννοια της ισορροπίας και της διαμόρφωσης δημοκρατίας δυτικού τύπου, λόγω των συχνών εξεγέρσεων που λαμβάνουν χώρα, παρουσιάζοντας μια γενική αστάθεια. Αυτή η αστάθεια μεταφράζεται σε λιγότερη σταθερότητα από εκείνη που παρουσιάζει ένα αυταρχικό κράτος και -φυσικά- ακόμη λιγότερη από ένα αντίστοιχο δημοκρατικό. Έχουμε δηλαδή να κάνουμε με μορφή αστάθειας που εκδηλώνεται με βία, τάσεις για σύρραξη ή ακόμη και με εμφυλιοπολεμική αντιπαράθεση.¹⁰⁴

Κλείνοντας αυτή την υποενότητα, δεν υπάρχει τίποτα πιο ιδανικό από την αναφορά μας και πάλι στον Kenneth Waltz, ο οποίος τόνισε ότι «...είναι ευκολότερο να εξηγηθεί ο πόλεμος, παρά να κατανοηθούν οι αιτίες της ειρήνης. Εάν κάποιος ρωτήσει, τι μπορεί να προκαλέσει έναν πόλεμο, η απλή απάντηση είναι οτιδήποτε». Άλλωστε και ο ίδιος ο Kant πίστευε ότι η φυσική κατάσταση ενός κράτους είναι η κατάσταση του πολέμου, αφού στις συνθήκες της διεθνούς πολιτικής ο πόλεμος επαναλαμβάνεται με τον πλέον σίγουρο τρόπο. Συγκεκριμένα είναι γνωστή η εξής φράση του: «Για να εξαφανίσεις τον πόλεμο είναι σαν να εξαφανίζεις την διεθνή πολιτική». Με άλλα λόγια, στη φύση των πραγμάτων δεν υπάρχει «μη δίκαιος πόλεμος».¹⁰⁵ Αντίθετης άποψης είναι ο Francis Fukuyama, ο οποίος σε φιλοσοφικό επίπεδο, μέσα σε ένα κλίμα αμφιλεγόμενου ιδεαλισμού και σε πολιτικό επίπεδο μέσα σε διάχυτο επιθετικό φιλελευθερισμό, θεωρεί ότι «...είναι απόλυτα πιθανόν στο άναρχο διεθνές περιβάλλον να φανταστούμε ένα σύστημα κρατών που θα παραμείνουν φιλειρηνικά».¹⁰⁶ Σαν τελικό συμπέρασμα, υποστηρίζει ότι η συμπεριφορά των κρατών στο διεθνές περιβάλλον θα κριθεί μόνο με βάση τις

102. Πλατιάς Α., *Το νέο διεθνές σύστημα*, ό.π., σελ. 36.

103. Βλ. θεωρία της δημοκρατικής ειρήνης που αναφέραμε παραπάνω.

104. Edward D. Mansfield, Jack Snyder, «*Democratization and the Danger of War*», *International Security*, τόμ. 20, τεύχ. 1, 1995, σελ. 5-38.

105. Kenneth N. Waltz, «*Structural Realism after the Cold War*», *International Security*, τόμ., 25, τεύχ. 1, The MIT Press, καλοκαίρι 2000, σελ. 5-41.

106. Francis Fukuyama, *The End of History and the Last Man*, Free Press, New York, 1992, σελ. 254-256.

εσωτερικές προδιαγραφές και τις εθνικές επιλογές τους με κύριο γνώμονα την εσωτερική κατανάλωση.

β) Διεθνής ασφάλεια και τρομοκρατία

Ο David C. Rapoport,¹⁰⁷ ως ένας από τους «πατέρες» της μελέτης της τρομοκρατίας, διακρίνει «τέσσερα κύματα» της τρομοκρατίας,¹⁰⁸ Καθένα με τα δικά του χαρακτηριστικά, επομένως και διαφορετικό κοινό, υποστηρικτές και συμμάχους, ή ακόμα και τρόπο λειτουργίας, με διάρκεια -περίπου- μερικές δεκαετίες για το καθένα.

Κατά τη δεκαετία του 1880, εμφανίστηκε ο **Αναρχισμός**,¹⁰⁹ ο οποίος διήρκησε περίπου 40 χρόνια. Οι σημαντικότεροι λόγοι που άντεξε τόσο ήταν το δόγμα και η τεχνολογία. Ρώσοι συγγραφείς, ιδιαίτερα οι Nechaev, Bakunin και Kropotkin, δημιούργησαν ένα δόγμα ή -καλύτερα- μια... στρατηγική τρόμου, μια κληρονομιά για τους διαδόχους τους για να την χρησιμοποιήσουν, να την βελτιώσουν και κυρίως να την μεταδώσουν. Οι αλλαγές στη μορφή επικοινωνίας, πιο ειδικά ο τηλεγράφος, οι καθημερινές μαζικές εφημερίδες και ο σιδηρόδρομος άκμασαν κατά την περίοδο αυτή. Η Narodnaya Volya¹¹⁰, η πρώτη τρομοκρατική ομάδα στο πρώτο κύμα, κληρονόμησε έναν κόσμο, όπου οι παραδοσιακοί επαναστάτες φαίνονταν παρωχημένοι.¹¹¹

107. https://en.wikipedia.org/wiki/David_C._Rapoport

108. <https://defensegr.wordpress.com/2016/07/04/ta-tessera-kymata-ths-tromokratias/>

109. Αυτό το κύμα ξεκίνησε τις αρχές του 1880 και είχε διάρκεια για περίπου 40-45 χρόνια, δηλαδή, μέχρι το 1920-1925. Ήταν ένα κύμα με αναρχικό ιδεολογικό υπόβαθρο που ξεκίνησε από τη Ρωσική Αυτοκρατορία και από εκεί απλώθηκε σε όλο το κόσμο. Τα πιο συχνά παραδείγματα του, είναι οι στρατηγικές και ιδεολογίες που κατασκεύαζε ο Μιχαήλ Μπακούνιν και ο Πιοτρ Κροπότκιν. Τα μέσα επικοινωνίας ήταν περιορισμένα στη τεχνολογία της εποχής που ήταν τηλεγράφος και εφημερίδες. Ωστόσο, η πρώτη φορά που είδαμε τον όρο «τρομοκρατία» να χρησιμοποιείται για να περιγράψει τις ενέργειες της ιδεολογίας του αναρχισμού ήταν με το επαναστατικό πολιτικό κόμμα της Ρωσική Αυτοκρατορίας Ναρντάνια Βόλια (Ελευθερία του Λαού). Βάζοντας στη πράξη της ακραίες ιδεολογικές θεωρίες των Μιχαήλ Μπακούνιν και Πιοτρ Κροπότκιν το κόμμα αυτό δημιούργησε τη τρομοκρατική οργάνωση Ζέμλγια-η-Βόλια (Γη και Ελευθερία) η οποία ανάμεσα σε άλλα, το Μάρτιο του 1881 δολοφόνησε τον Τσάρο Αλέξανδρο Β΄ της Ρωσίας. Το κύμα αυτό μεταφέρθηκε στη Δύση το 1890 κάνοντας αυτή τη περίοδο γνωστή στους ιστορικούς αναλυτές ως «Ο Χρυσός Αιώνας των Δολοφονιών» καθώς σε όλο το Δυτικό κόσμο, αναρχικού υπόβαθρου οργανώσεις εκτελούσαν θρησκευτικούς και πολιτικούς ηγέτες με το ιδεολογικό υπόβαθρο που αναφέραμε παραπάνω. Στη συνέχεια μπορείτε να δείτε ένα πίνακα που αναπαριστά τη δολοφονία του Τσάρου Αλέξανδρου Β΄ της Ρωσίας.

110. Στα ελληνικά «Θέληση των Ανθρώπων».

111. Rapoport, 2002.

Ακολούθησε το **Αντι-Αποικιακό Κύμα**¹¹² με αφετηρία τη δεκαετία του 1920, όμως μέχρι το 1960 είχε σε μεγάλο βαθμό εξαφανιστεί. Σε αυτό το κύμα, οι επαναστάτες θα λέγαμε πως αυτοπροσδιορίστηκαν ως τρομοκράτες και όχι ως αντάρτες, χρησιμοποιώντας την έννοια του όρου από τη Γαλλική Επανάσταση. Αναζήτησαν πολιτικούς στόχους, με στόχο να αφυπνίσουν τις συνειδήσεις του κόσμου. Να σημειώσουμε πως η τρομοκρατία ήταν στρατηγική, όχι σκοπός. Για παράδειγμα, οι ληστείες τραπεζών ήταν λιγότερο συχνές πλέον και οι δολοφονίες επιφανών πολιτικών προσωπικοτήτων κρίνονταν συχνά αντιπαραγωγικές. Ο IRA της Ιρλανδίας εμφανίστηκε πρώτη φορά τη δεκαετία του 1920 και τρομοκρατικές ομάδες αναπτύχθηκαν σε όλο τον κόσμο. Αν και θεωρήθηκαν ως βασικό στοιχείο στην αποικιακή διάλυση, οι τρομοκρατικές ομάδες ΔΕΝ πέτυχαν, στο μεγαλύτερο ποσοστό τους, τους πρωταρχικούς σκοπούς τους.¹¹³ Οι τρομοκρατικές εκστρατείες της περιόδου αυτής ήταν κρίσιμης σημασίας για την κατανόηση της εξέλιξης καθώς και της ανάπτυξης της σύγχρονης τρομοκρατίας. Εκείνες ήταν οι πρώτες που αναγνώρισαν την αξία της δημοσιότητας, έμφυτη στα τρομοκρατικά χτυπήματα, καθώς και των επιπτώσεων σε ευρύτερες κοινωνικές μάζες. Αποτέλεσμα αυτού να μπου οι βάσεις για τη μετατροπή της τρομοκρατίας στα τέλη της δεκαετίας του 1960 από ένα μάλλον τοπικό φαινόμενο, σε ένα πρόβλημα ασφάλειας που έχει πάρει πλέον παγκόσμιες διαστάσεις.¹¹⁴

Η δεκαετία του 1960 «σημαδεύτηκε» από τη **Νέο-Επαναστατική Αριστερά**.¹¹⁵ Το -ας πούμε- ιδεολογικό έναυσμα δόθηκε από αντίδραση στο Ψυχρό Πόλεμο και το Πόλεμο στο Βιετνάμ. Πολλές ομάδες στον δυτικό κόσμο, όπως η RAF στη Δυτική Γερμανία και οι Ερυθρές Ταξιαρχίες στην Ιταλία είδαν τους εαυτούς τους ως πρωτοπόρους και αυτόκλητους προστάτες για τις λαϊκές μάζες του Τρίτου Κόσμου, δεδομένου ότι προϋπήρχε μεγάλη εχθρότητα προς τη Δύση. Όταν ο πόλεμος του Βιετνάμ τελείωσε το 1975, η Οργάνωση για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης/PLO αποτέλεσε το ηρωικό πρότυπο,¹¹⁶ αφού σύμφωνα με τα μέλη της, ο τρόμος πρόσφερε περισσότερες ελπίδες, σε σχέση με τις συμβατικές στρατιωτικές δυνάμεις. Ο όρος «διεθνής τρομοκρατία» αναβίωσε για να περιγράψει τις δραστηριότητες αυτού του τρίτου κύματος, δεδομένου ότι στόχοι που επιλέγονταν,

112. Από το 1920 μέχρι περίπου το 1960 ο όρος «τρομοκρατία» άλλαξε χαρακτήρα και περιέγραφε τις βίαιες ενέργειες με άντι-αποικιακό πολιτικό υπόβαθρο. Με ξεκίνημα τη Συνθήκη Ειρήνης των Βερσαλλιών και το τέλος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, πολλές χώρες άρχισαν να οργανώνουν ένοπλες ομάδες απελευθέρωσης από το ρόλο των αποικιών που τις όριζε η συνθήκη. Λόγου του μεγάλου αριθμού αποικιών, από αυτό το κύμα επηρεάστηκαν κυρίως η Γαλλία και η Βρετανική Αυτοκρατορία. Τότε γεννήθηκε η τρομοκρατική οργάνωση IRA (Ιρλανδικός Απελευθερωτικός Στρατός), η τρομοκρατική οργάνωση FLN (Εθνικό Μέτωπο Απελευθέρωσης της Αλγερίας), και άλλες αντίστοιχες σε πολλές χώρες. Οι τακτικές των τρομοκρατικών οργανώσεων μείωσαν τις δολοφονίες και αύξησαν τις επιθέσεις με τεχνικές ανταρτοπόλεμου. Δηλαδή, παγιδεύσεις με εκρηκτικά, ενέδρες, μικρά χτυπήματα και άμεση διαφυγή, κτλ. Μία από τις πιο γνωστές τρομοκρατικές επιθέσεις του δεύτερου κύματος ήταν αναμφισβήτητα η βομβιστική επίθεση στο Ξενοδοχείο Βασιλέας Δαβίδ στα Ιεροσόλυμα τον Ιούλιο του 1946 από τη Σιωνιστική τρομοκρατική οργάνωση Ιργκούν (Εθνικός Στρατιωτικός Οργανισμός της Γης του Ισραήλ) που οδήγησε στο θάνατο 91 ανθρώπους. Επίσης, για πρώτη φορά στο δεύτερο κύμα είδαμε τους τρομοκράτες να αυτοαποκαλούνται «μαχητές ελευθερίας».

113. Rapoport, 2002.

114. Hoffman, 2006.

είχαν διεθνείς διαστάσεις, όπως τα γεγονότα με τη σφαγή στους Ολυμπιακούς Αγώνες του Μονάχου το 1972 και η απαγωγή των υπουργών του Οργανισμού Πετρελαιοπαραγωγών Χωρών το 1975. Εκτός των άλλων, η αεροπειρατεία κρίνεται ως η πιο μοντέρνα τακτική του κινήματος αυτού, ενώ πλέον άρχισαν να λαμβάνουν χώρα και τα χτυπήματα σε ξένες πρεσβείες. Το τρίτο κύμα άρχισε να υποχωρεί τη δεκαετία του 1980,¹¹⁷ αν και την περίοδο εκείνη αρκετά αριστερά κόμματα ξεκίνησαν ένα μεγάλο κίνημα προπαγάνδας για αντίδραση το οποίο κατέληξε σε ένοπλες τρομοκρατικές οργανώσεις που άντεξαν σε μεγάλο βαθμό μέχρι το 1995, με λίγες ομάδες όμως να παραμένουν ενεργές.

Το τέταρτο κύμα, ο **Θρησκευτικός Εξτρεμισμός**,¹¹⁸ είναι ουσιαστικά το κύμα της τρομοκρατίας που μας απασχολεί σήμερα. Η δεκαετία του 1980 θεωρείται η

115. Μία από τις πρώτες τρομοκρατικές οργανώσεις με αυτό το υπόβαθρο ήταν η Weather Underground Organization ενώ και στην Ελλάδα είδαμε τη γέννηση αντίστοιχων αντικαθεστωτικών οργανώσεων όπως οι τρομοκρατικές οργανώσεις 17 Νοέμβρη και Επαναστατικός Λαϊκός Αγώνας. Αντίστοιχα, στη Δυτική Γερμανία εμφανίστηκε η τρομοκρατική οργάνωση Φράξια Κόκκινος Στρατός (RAF), λίγο αργότερα η τρομοκρατική οργάνωση PLO (Οργάνωση για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης), και το κίνημα γρήγορα εξαπλώθηκε σε όλο τον κόσμο. Το κύριο χαρακτηριστικό δράσης όλων των τρομοκρατικών οργανώσεων του τρίτου κύματος ήταν το λεγόμενο «αντάρτικο πόλεων». Δηλαδή, η χρήση τακτικών ανταρτοπόλεμου σε κατοικημένους τόπους. Τα κύρια χαρακτηριστικά των επιθέσεων παρέμειναν οι βομβιστικές επιθέσεις αλλά είδαμε και μία τεράστια αύξηση στις ομηρίες και αεροπειρατείες. Επιπρόσθετα, για πρώτη φορά υπήρξε το ζήτημα της διεθνούς τρομοκρατίας κυρίως λόγω των αεροπειρατειών. Για πρώτη φορά επίσης, είδαμε τους τρομοκράτες να αυτοαποκαλούνται «επαναστάτες» και «αντάρτες» που ήταν κάτι που δεν είχε εμφανιστεί ξανά μέχρι τότε. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα του τρίτου κύματος ήταν η τρομοκρατική επίθεση στους Θερινούς Ολυμπιακούς Αγώνες του 1972 στο Μόναχο από τη Παλαιστινιακή τρομοκρατική οργάνωση Μαύρος Σεπτέμβρης που απήγαγε την Ισραηλινή αποστολή και σκότωσε 9 αθλητές και έναν αστυνομικό με τελικό απολογισμό 17 νεκρούς.

116. https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9F%CF%81%CE%B3%CE%AC%CE%BD%CF%89%CF%83%CE%B7_%CE%B3%CE%B9%CE%B1_%CF%84%CE%B7%CE%BD_%CE%91%CF%80%CE%B5%CE%BB%CE%B5%CF%85%CE%B8%CE%AD%CF%81%CF%89%CF%83%CE%B7_%CF%84%CE%B7%CF%82_%CE%A0%CE%B1%CE%BB%CE%B1%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%AF%CE%BD%CE%B7%CF%82

117. Rapoport, 2002.

118. Μία από τις πρώτες τρομοκρατικές επιθέσεις σε αυτό το κύμα ήταν η εισβολή στη Μέκκα το Δεκέμβριο του 1979 όταν η τρομοκρατική οργάνωση Ικχβάν κατέλαβε τη Μέκκα στη Σαουδική Αραβία με 600 περίπου άντρες θέλοντας να θέσει τη χώρα υπό αυστηρό Ισλαμικό νόμο. Στον Ισλαμικό χώρο οι τρομοκρατικές οργανώσεις άρχισαν να αυξάνονται με τους πολέμους σε Μέση Ανατολή, Ασία και Αφρική αλλά το ίδιο γίνονταν και με άλλες θρησκείες. Το Νοέμβριο του 1995 δολοφονήθηκε ο πρωθυπουργός του Ισραήλ, ο Γιτζάκ Ράμπιν, από τον Σιωνιστή Γιγκάλ Αμίρ. Το Μάρτιο του 1995 στο σταθμό μετρό Κασουμγκασέκι στο Τόκιο της Ιαπωνίας η τρομοκρατική οργάνωση Αούμ Σινρικόι δρώντας υπό μία ακραία θρησκευτική ιδεολογία/σέκτα έκανε επίθεση με χημικό αέριο Σάριν δολοφονώντας 12 ανθρώπους. Παρόμοια παραδείγματα έχουμε από όλο το κόσμο με τα πιο τραγικά τις επιθέσεις στους δίδυμους πύργους της Νέας Υόρκης το Σεπτέμβριο του 2001 και την ομηρία στο Μπεσλάν της Ρωσίας από Τσετσένους Ισλαμιστές το Σεπτέμβριο του 2004. Οι τακτικές των τρομοκρατών έχουν αλλάξει πολύ από τα προηγούμενα κύματα κάνοντας κυρίως επιθέσεις αυτοκτονίας και επιθέσεις που μπορούν να επιφέρουν πολλούς θανάτους (χημικά/βιολογικά όπλα, μαζικές βομβιστικές επιθέσεις, όπως και άλλα μη συμβατικά όπλα όπως αεροπλάνα, αυτοκίνητα, κτλ.). Οι στοχευμένες δολοφονίες έχουν μειωθεί αισθητά και οι απαγωγές/ομηρίες παρότι έχουν αυξηθεί, δεν είναι πλέον στοχευμένες. Βλέπετε μία φωτογραφία από τη βομβιστική επίθεση της Ισλαμιστικής τρομοκρατικής οργάνωσης του Λιβάνου, Χεζμπολάχ, που είχε πραγματοποιήσει τον Ιούλιο του 2012 στη Βουλγαρία σε λεωφορεία που μετέφεραν τουρίστες από το Ισραήλ.

αφετηρία του κύματος αυτού ήταν μετά την εισβολή της Σοβιετικής Ένωσης στο Αφγανιστάν, η οποία οδήγησε στην αναγέννηση των Μουτζαχεντίν και συνεχίζει να υπάρχει μέχρι και σήμερα. Το 1978-1979, είχαμε την Επανάσταση του Ιράν που οδήγησε σε μία έντονα θρησκευτικά καθοδηγούμενη πολιτική ηγεσία με πολιτικές κάθετα κατά της Δύσης. Η επανάσταση ήταν ο πρωταρχικός στόχος κάθε κύματος, με διαφορετική ερμηνεία σε κάθε περίοδο. Αν και στα τρία προηγούμενα κύματα η θρησκευτική ταυτότητα ήταν πάντα σημαντική και στην πρώτη γραμμή, σε αυτό το κύμα απέκτησε μια πολύ πιο διαφορετική σημασία, καθώς παρείχε την απαραίτητη αιτιολόγηση και οργάνωση, για την καθιέρωση της «Νέας Τάξης Πραγμάτων», με το Ισλάμ να είναι η σημαντικότερη θρησκεία σε αυτό το κύμα. Ακολουθούν τρία γεγονότα στον Ισλαμικό κόσμο αποτέλεσαν τη δραματική πολιτική καμπή για το νέο αυτό κύμα:

1) Η Ιρανική Επανάσταση έκανε την αρχή, με τις διαδηλώσεις στο δρόμο να έχουν ως αποτέλεσμα την κατάρρευση του συντονισμού στο στρατό του Σάχη και φανέρωσαν πως η θρησκεία είχε περισσότερη πολιτική επιρροή και -αναμφίβολα- απήχηση, από την επικρατούσα επαναστατική τάση.

2) Ακολούθως στο Αφγανιστάν, η μουσουλμανική αντίσταση είχε ως αποτέλεσμα να αναγκάσει τους Σοβιετικούς σε φυγή, αφού η θρησκεία απέδειξε πλέον πως έχει την δυνατότητα να εξοστρακίσει μια κοσμική υπερδύναμη.

3) Το έτος 1979 ήταν η αρχή του νέου αιώνα, σύμφωνα με το μουσουλμανικό ημερολόγιο και η παράδοση έλεγε ότι, θα ερχόταν ένας λυτρωτής, μια παράδοση η οποία επηρέασε την Ιρανική Επανάσταση. Οι ομηρίες και οι δολοφονίες, οι οποίες ήταν κοινές πρακτικές του τρίτου κύματος, συνεχίστηκαν, όμως οι «επιθέσεις αυτοκτονίας» υπήρξαν εντυπωσιακές, οι πιο θανάσιμες και καινοτόμες τακτικές του κύματος αυτού. Με την έλευσή του, το τέταρτο κύμα οδήγησε στη δημιουργία μιας οργάνωσης, με ένα σκοπό και μια μέθοδο στρατολόγησης πρωτοποριακή στην ιστορία της τρομοκρατίας, γνωστή σε όλους μας ως Al Qaeda,¹¹⁹ με αρχηγό τον Σαουδικής καταγωγής Osama Bin Laden.¹²⁰ Κορυφαία επιδίωξη της οργάνωσης ήταν και συνεχίζει να είναι η δημιουργία ενός ενιαίου κράτους για όλους τους μουσουλμάνους, που κάποτε προϋπήρχε, και θα διέπεται -φυσικά- από τη «Σαρία», δηλαδή τον Ισλαμικό Νόμο.¹²¹

Με δεδομένα τα όσα αναφέραμε παραπάνω, η σημερινή φιλελεύθερη δημοκρατία είναι σήμερα υπό απειλή μεγαλύτερη απ' ό,τι έχει υπάρξει ως τώρα μέσα στον αιώνα που ζούμε. Οι κίνδυνοι προέρχονται από διαφορετικές πηγές, όλες σε κάποιο βαθμό διασυνδεδεμένες. Η ανάπτυξη ιμπεριαλιστικών εξωτερικών πολιτικών, οι εσωτερικές αναστατώσεις από κοινωνικές αναταραχές οδηγούν στην προοδευτική υποβάθμιση των εθνικών προτύπων και του ηθικού, κάτι το οποίο εκμεταλλεύονται οι πολιτικοί εξτρεμιστές της δεξιάς και της αριστεράς.

119. https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%91%CE%BB_%CE%9A%CE%AC%CE%B9%CE%BD%CF%84%CE%B1

120. https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9F%CF%83%CE%AC%CE%BC%CE%B1_%CE%BC%CF%80%CE%B9%CE%BD_%CE%9B%CE%AC%CE%BD%CF%84%CE%B5%CE%BD

121. Rapoport, 2002, Hoffman, 2006.

Οι παραπάνω πτυχές μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως όργανα καταστροφής από τον εκάστοτε πολιτικό εχθρό. Ο Paul Johnson¹²² πολύ εύστοχα μίλησε για τις «αμαρτίες της τρομοκρατίας»:¹²³

- 1) Η τρομοκρατία εξιδανικεύει την βία, η οποία λειτουργεί ως δύναμη καθαρισμού που απελευθερώνει τους καταπιεσμένους από την απελπισία τους.
- 2) Η τρομοκρατία απορρίπτει την ηθική, δηλαδή το είδος της ηθικής που όλοι γνωρίζουμε. Ο επιτυχημένος τρομοκράτης δεν υιοθετεί τις συνηθισμένες ηθικές αρχές.
- 3) Η τρομοκρατία απορρίπτει την πολιτική διαδικασία, της οποίας ουσιαστικά αποτελεί υποκατάστατο. Άλλωστε, ο πιο αποτελεσματικός τρόπος να καταστρέψεις μια ιδέα, είναι να καταστρέψεις τον άνθρωπο πίσω από αυτήν.
- 4) Η τρομοκρατία προωθεί τον ολοκληρωτισμό. Σύμφωνα με σύγχρονους πολιτικούς φιλοσόφους, η τρομοκρατία δεν τείνει προς την αναρχία, ούτε προς την δημοκρατία, αλλά τείνει προς τον ολοκληρωτισμό. Από την στιγμή που η τρομοκρατία λοιπόν βοηθά στη διάδοση μιας ολοκληρωτικής ιδέας, απειλεί μόνο δημοκρατικά συστήματα.
- 5) Η τρομοκρατία στοχεύει στην υπονόμηση της βούλησης της πολιτισμένης κοινωνίας να υπερασπιστεί τον εαυτό της.

Δεδομένων των δύο στόχων της τρομοκρατίας, για τους οποίους μιλήσαμε εκτενώς στο πρώτο κεφάλαιο, δηλαδή να καταστήσει αφόρητη την ζωή των απλών ανθρώπων και να δημιουργήσει κλίμα κατάρρευσης, σε αυτό το σημείο θα παρουσιάσουμε τρία δεδομένα απόδειξης της τρομοκρατίας ως διεθνές φαινόμενο, άρα και απειλή για την διεθνή ασφάλεια:

- 1) Οι τομείς δραστηριότητας δεν είναι πλέον εντός εθνικών συνόρων. Ο τρομοκράτης δεν παρατηρεί εθνικά σύνορα, εκτός από τα σύνορα των ολοκληρωτικών κρατών.
- 2) Υπάρχει ένα συστηματικό και παγκόσμιο δίκτυο συνεργασίας μεταξύ τρομοκρατικών οργανώσεων, όποιοι κι αν είναι οι δικοί τους στόχοι (θρησκευτικοί, εθνικοί, εθνικιστικοί).
- 3) Το πιο σημαντικό όμως είναι ότι ο διεθνής τρόμος υποστηρίζεται, προστατεύεται και χρηματοδοτείται ακόμα από ορισμένες κυβερνήσεις για την επιδίωξη των δικών του πολιτικών στόχων.¹²⁴ Ένα τέτοιο παράδειγμα

122. http://www.ablongman.com/partners_in_polisci/sampchps/herr.0785.04.pgs142-193.pdf

123. Βλ. Paul Johnson, *The seven deadly sins of terrorism*, 1979.

124. Δεν είναι έκπληξη το γεγονός ότι οι χώρες που χρηματοδοτούν και διατηρούν τα διεθνή τρομοκρατικά δίκτυα είναι οι χώρες με ολοκληρωτικά καθεστώτα, φυσικά για την εκπλήρωση

του παρελθόντος είναι η Σοβιετική Ένωση, η οποία μέσω της KGB είχε άμεση συμμετοχή σε εθνικά τρομοκρατικά κινήματα.

Το 1965 υπήρχαν λιγότερα από 20 τρομοκρατικά περιστατικά, ενώ το 1978 πάνω από 300. Επομένως, η συνολική επίπτωση της τρομοκρατίας έχει αυξηθεί δραματικά τα τελευταία 10-15 χρόνια. Η τρομοκρατία θα ήταν ανίσχυρη χωρίς δημοσιότητα, αφού εξαρτάται από την επίδραση που ασκεί σε δραματικές επιπτώσεις, ώστε να αναγκάσει και να κρατήσει την προσοχή του κοινού, χειρίζοντας με μαεστρία τα Media. Αρκετοί δημοσιογράφοι δείχνουν συμπάθεια στις εγκληματικές δραστηριότητες τρομοκρατικών κινήματων, ιδιαίτερα εκείνων των αφοσιωμένων στην καταστροφή καπιταλιστικών κοινωνιών. Άλλοι, βοηθούν λιγότερο συνειδητά στην προώθηση της τρομοκρατίας, με την αποδοχή της δικής τους αξίας. Είναι γεγονός ότι, η τρομοκρατία και τα μέσα ενημέρωσης συνδέονται μεταξύ τους, σε μια εγγενώς συμβιωτική σχέση, που τρέφεται και εκμεταλλεύεται η μία την άλλη για τους δικούς της σκοπούς. Η πιο συχνά χρησιμοποιούμενη και παγιωμένη άποψη των περισσότερων πολιτικών, ακαδημαϊκών και άλλων ερευνητών, είναι ότι, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης μπορούν να χαρακτηριστούν είτε ως «οι καλύτεροι φίλοι των τρομοκρατών», είτε ως «το οξυγόνο της δημοσιότητας, στο οποίο (οι τρομοκράτες) βασίζονται»,¹²⁵ από τη γνωστή μεταφορά της πρώην Βρετανίδας Πρωθυπουργού Margaret Thatcher.¹²⁶ Ειδική μνεία πρέπει να γίνει στο διαδίκτυο, που αποτελεί στη σημερινή εποχή, την σημαντικότερη πλατφόρμα για την επικοινωνία μεταξύ των τρομοκρατικών οργανώσεων και των υποστηρικτών τους, αφού τα φόρουμ συζητήσεων στο διαδίκτυο παραμένουν ζωτικής σημασίας για τη διάδοση της προπαγάνδας, κυρίως των τρομοκρατικών οργανώσεων με θρησκευτικό υπόβαθρο. Η προπαγάνδα των τρομοκρατών και η διάδοσή της βασίζεται όλο και περισσότερο, στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, όπως είναι το Facebook, το Twitter και το YouTube.¹²⁷

Παρόμοια με όλους τους οργανισμούς, οι τρομοκρατικές ομάδες χρειάζονται χρηματοδότηση για την επίτευξη των πολιτικών τους στόχων. Εκείνη που δεν έχουν αξιόπιστη χρηματοδότηση, είτε στρέφονται στην εγκληματικότητα, είτε εξαφανίζονται από τις σελίδες της ιστορίας. Το 90% των τρομοκρατικών ομάδων εξαφανίζονται από την ιστορία μέσα στα πρώτα χρόνια ύπαρξής τους. Ως κύριες πηγές χρηματοδότησης των τρομοκρατικών ομάδων:

- 1) Είτε να προέρχεται και να παρέχεται από ευεργέτες (π.χ. κράτος Ιράν που υποστηρίζει την Χεζμπολάχ, το Πακιστάν το Λασκάρ -ι- Τάιμπα)
- 2) Είτε εθελοντικές συνεισφορές από την κοινότητά τους (π.χ. Αλ Κάιντα)

συγκεκριμένων πολιτικών στόχων, όπως για παράδειγμα η Λιβύη. Όπλα, εκπαίδευση, καταφύγια, πλαστά διαβατήρια και κεφάλαια παρέχονται όχι μόνο από την Λιβύη, αλλά και από την Υεμένη, το Ιράκ, την Συρία, την Αλγερία και τις χώρες της Μέσης Ανατολής.

125. Αναφέρθηκε στο R.W. Apple Jr, "Meese Suggests Press Code on Terrorism", New York Times, 18 Ιουλίου 1985.

126. Hoffman, 2006.

127. TE-SAT, 2014.

Χωρίς ευεργέτες, μια τρομοκρατική οργάνωση είναι αναγκασμένη να συγκεντρώσει χρήματα από μόνη της, συμμετέχοντας σε εγκληματικές δραστηριότητες όλου του φάσματος: ναρκωτικά, όπλα, human trafficking σε απαγωγές, ομηρίες με χρήματα προστασίας. Μια τρομοκρατική οργάνωση λειτουργεί από το κύριο κίνητρο που βασίζεται στην επίτευξη ιδεολογικών στόχων, που την χωρίζει από κοινούς εγκληματίες. Όταν μια ομάδα δεν χρειάζεται να εμπλέκεται σε εγκληματικές δραστηριότητες για να ασκεί την πολιτική της αποστολή, μπορεί να παραμείνει πιστή στον ιδεολογικό της προσανατολισμό. Δεν πρέπει να ξεχνάμε όμως και το σχετικό κόστος άσκησης βίαιων δραστηριοτήτων που υπάρχει πάντα, αφού υπάρχουν δύο τύποι παραγόντων μέσα σε τρομοκρατικές οργανώσεις, από την μια οι ιδεολόγοι, που έχουν ισχυρή δέσμευση έναντι πολιτικών στόχων της ομάδας και είναι πρόθυμοι να θυσιάσουν ακόμα και την ίδια τους την ζωή και από την άλλη οι μισθοφόροι, με αδύναμη δέσμευση προς την ομάδα και με ισχυρό οικονομικό συμφέρον.

Ωστόσο, ο ιδεολόγος τρομοκράτης μπορεί να είναι θρησκευόμενος, εθνικιστής, μαρξιστής κλπ, όμως σε ορισμένες περιπτώσεις οι ιδεολόγοι τρομοκράτες είναι εν μέρει μισθοφόροι και αντιστρόφως, από την στιγμή που υπάρχουν ασάφειες μεταξύ εγκληματικών και ιδεολογικών δρώντων.¹²⁸ Όταν οι μισθοφόροι αυξάνονται, η ομάδα αρχίζει και χάνει τον χαρακτήρα της. Από ιδεολογικές ομάδες έχουμε ουσιαστικά εγκληματικές οργανώσεις.¹²⁹

Από την 11η Σεπτεμβρίου 2001 και μετά, πολλοί διαμορφωτές πολιτικής, δημοσιογράφοι, σύμβουλοι και μελετητές πείσθηκαν ότι, ο κόσμος είναι αντιμέτωπος με μια «νέα» τρομοκρατία, διαφορετική σε σχέση με αυτή του παρελθόντος. Έτσι, οι κυβερνήσεις και οι πολιτικές ελίτ κατηγορήθηκαν ότι, δεν αναγνώρισαν τον εκκολαπτόμενο κίνδυνο της «νέας» τρομοκρατίας στη δεκαετία του 1990 και ως εκ τούτου απέτυχαν να αποτρέψουν την καταστροφή της 11ης Σεπτεμβρίου 2001.¹³⁰ Οι στόχοι της «νέας» τρομοκρατίας θεωρούνται ότι, είναι απεριόριστοι και αδιαπραγμάτευτοι. Οι στόχοι των «νέων» τρομοκρατών προέρχονται από θρησκευτικά δόγματα, που δίνουν ιδιαίτερη έμφαση σε μετασχηματιστικές και αποκαλυπτικές πεποιθήσεις.

Από πολιτικής απόψεως, οι «νέοι» τρομοκράτες πιστεύεται ότι μισούν τη Δύση και κυρίως τις αμερικανικές αξίες, τον πολιτισμό και την συνύπαρξη αυτών. Αυτό είναι εκ διαμέτρου αντίθετο με τους στόχους της «παλιάς» τρομοκρατίας που ήταν διαπραγματεύσιμοι και περιορισμένοι, ενώ συγχρόνως ήταν κατανοητοί και συνήθως σχετίζονταν με θέματα εθνικισμού και εδαφικής αυτονομίας. Το κράτος μπορούσε να διαπραγματευτεί με τους «παλιούς» τρομοκράτες και συμφωνίες μπορούσαν να επιτευχθούν. Επιπλέον, τα μέσα της «νέας» τρομοκρατίας θεωρούνται

128. Για παράδειγμα, η απαγωγή ή φορολόγηση πλουσίων μπορεί να είναι ιδεολογική πράξη, εγκληματική ή και τα δύο. Εάν ο σκοπός είναι τρομοκρατία, η πράξη είναι ιδεολογική. Εάν ο σκοπός είναι συγκέντρωση χρημάτων, η πράξη είναι εγκληματική.

129. Η κολομβιανή FARC δημιουργήθηκε ως μαρξιστική επαναστατική ομάδα, αλλά με το δέλεαρ του εύκολου χρήματος και την αποδυναμωμένη κυβέρνηση λόγω εμφυλίου μετετράπη σε καρτέλ ναρκωτικών. Άλλα παραδείγματα είναι οι IRA και Abu Sayyaf.

130. Commission Report 9/11, 2001.

ότι είναι και αυτά ριζικά διαφορετικά, σε σχέση με το παρελθόν. Ο «νέος» είναι αποφασισμένος να προκαλέσει, όσο το δυνατόν μεγαλύτερο αριθμό θυμάτων, μεταξύ των εχθρών του, είναι δε πλέον περισσότερο διατεθειμένος να χρησιμοποιήσει «όπλα μαζικής καταστροφής», σε σύγκριση με τις παραδοσιακές θρησκευτικές ομάδες. Εδώ είναι σημαντικό να παρατηρηθεί το εξής: Η υπόθεση πως η «νέα» τρομοκρατία συνεπάγεται υποχρεωτικά τη χρήση «όπλων μαζικής καταστροφής» αποδείχθηκε λανθασμένη, όπως λανθασμένη αποδείχθηκε και η υπόθεση ότι, πριν την τρομοκρατική επίθεση της 9/11, οι αεροπειρατείες ήταν μια ξεπερασμένη τακτική. Συνοψίζοντας, μια προσεκτική ματιά στους στόχους, τις μεθόδους και τις οργανωτικές δομές ανάμεσα στη «νέα» τρομοκρατία και την «παλιά» τρομοκρατία, αποκαλύπτει περισσότερες ομοιότητες, παρά διαφορές.¹³¹ Η άμεση αντίληψη, μετά την 11η Σεπτεμβρίου 2001, ήταν ότι μπαίναμε σε έναν κόσμο «νέας» τρομοκρατίας: νέοι παίχτες, νέες τακτικές, νέες αντιδράσεις. Όμως, μετά την παρέλευση περισσότερο από μιας δεκαετίας, φαίνεται ότι, δεν έχουν αλλάξει και πολλά πράγματα, ή οι αλλαγές που υπήρξαν, ήταν περισσότερο συγκυριακές και λιγότερο διαρθρωτικές και δομικές.

Οι τελευταίες δύο δεκαετίες έφεραν στο προσκήνιο της διεθνούς κοινότητας μία από τις μεγαλύτερες και σημαντικότερες απειλές για τη διεθνή ειρήνη, ασφάλεια και ευημερία: αυτή της **διεθνοποιημένης τρομοκρατίας**. Πιο συγκεκριμένα, η επίθεση στους Δίδυμους Πύργους την 11η Σεπτεμβρίου, οι τρομοκρατικές επιθέσεις στα μετρό του Λονδίνου και της Μαδρίτης, η ανάδυση της τρομοκρατικής οργάνωσης Daesh και, κυρίως, οι επιθέσεις στο Παρίσι, τη Νίκαια και τις Βρυξέλλες ανάγκασαν τα κράτη να επαναπροσεγγίσουν το ζήτημα της διεθνούς τρομοκρατίας, και να αναδιαμορφώσουν το πλαίσιο αντιμετώπισης και καταπολέμησης του παγκόσμιου αυτού φαινομένου. Η τρομοκρατία, με την σημερινή μορφή της συνιστά απειλή όχι μόνο για τη διεθνή ειρήνη και τα κράτη, αλλά ακόμη περισσότερο για τα ανθρώπινα δικαιώματα των θυμάτων, του άμαχου πληθυσμού και των πολιτών που καθημερινά πλαισιώνονται από τις συνέπειές της. Ωστόσο τα κράτη, στην προσπάθειά τους να καταπολεμήσουν το ανησυχητικό φαινόμενο της τρομοκρατίας, οφείλουν να προστατεύουν τα ανθρώπινα δικαιώματα, και να τα θέτουν ως κεντρικό άξονα της διαμόρφωσης αντιτρομοκρατικών πολιτικών, και όχι να τα καταπατούν, όπως αποδεικνύει η πραγματικότητα.¹³²

Με βάση τα όσα έχουν λεχθεί ως τώρα, η τρομοκρατία, όπως είναι γνωστό, δεν έχει έναν οικουμενικό ορισμό, πλήρως αποδεκτό από τη διεθνή κοινότητα. Αντιθέτως, τρομοκρατικές ενέργειες μπορεί να χαρακτηριστούν ως πράξεις ακτιβισμού, ή ένα απελευθερωτικό κίνημα να χαρακτηριστεί ως τρομοκρατικό, επειδή εναντιώνεται στο ήδη υπάρχον status quo. Όπως αναφέρει και ο Θ. Μπαζίνης,¹³³ οι τρομοκρατικές πράξεις είναι βίαιες στη φύση τους, αλλά έχουν και πολιτικά κίνητρα επίτευξης ενός ιερού στόχου. Με την έλλειψη ενός συνεκτικού διεθνούς πλαισίου, δίνεται το δικαίωμα στα κράτη να δρουν μεμονωμένα πολλές

131. Crenshaw, 2007.

132. Βλ. Human Rights, Terrorism and Counter-Terrorism, 2017.

133. Μπαζίνης, Θ. (2017). Ορίζοντας την τρομοκρατία. Power Politics: <https://powerpolitics.eu/%CE%BF%CF%81%CE%AF%CE%B6%CE%BF%CE%BD%CF%84%CE%B1%CF%82-%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CF%84%CF%81%CE%BF%CE%BC%CE%BF%CE%BA%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%AF%CE%B1/>

φορές στην καταπολέμηση της τρομοκρατίας, αν και έχουν υπάρξει διεθνείς νομοθετικές προσπάθειες για την εναρμόνιση των ενεργειών αντιμετώπισης της διεθνούς τρομοκρατίας, ωστόσο ορισμένα κράτη ακολουθούν μόνο τα μέτρα και τις διατάξεις που είναι συναφή στη δική τους πολιτική αντίληψη και την γενικότερη τους ατζέντα.

Η δυνατότητα των κρατών να καθορίζουν την αντιτρομοκρατική τους νομοθεσία και ατζέντα έχει δύο όψεις: α)μπορούν να προσαρμόσουν τις διεθνείς ρυθμίσεις ώστε να βελτιωθεί η αποτελεσματικότητά τους, β)ελοχεύει πάντα ο κίνδυνος να περιορίσουν -ή ακόμα και να καταπατήσουν- τα ανθρώπινα δικαιώματα και βασικές ελευθερίες των πολιτών τους. Αν και τα θετικά αποτελέσματα γίνονται ευρέως γνωστά στην κάθε χώρα, μέσω πολιτικών δηλώσεων και τοποθετήσεων, οι κυβερνήσεις και οι φορείς πολιτικής χάραξης προσπαθούν να αποφύγουν, στην καλύτερη, τα ηθικά διλήμματα και τις ερωτήσεις υπερασπιστών των ανθρωπίνων δικαιωμάτων «νομιμοποιούν» -μέσω εναλλακτικών ερμηνειών- τη διεθνή νομοθεσία, τα ψηφίσματα του Συμβουλίου Ασφαλείας και τις λοιπές πολιτικές δεσμεύσεις τους.¹³⁴ Αν και τις τελευταίες δεκαετίες έχουμε δει πληθώρα διεθνών συμβάσεων για ανθρώπινα δικαιώματα, εννέα στο σύνολο, η ασάφεια στον τρόπο καταγραφής, και η μη δεσμευτικότητα των συμβάσεων αφήνουν περιθώριο στα κράτη να δρουν κατά το δοκούν για την επίτευξη της ασφάλειας.¹³⁵ Ένα πολύ καλό και χαρακτηριστικό παράδειγμα για την ανάγκη εξισορρόπησης των στόχων της αντιτρομοκρατικής νομοθεσίας με τις αρχές των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αποτελεί ο περίφημος λόγος του Russ Feingold,¹³⁶ ο οποίος είναι ο μόνος που ψήφισε κατά του USA Patriot Act, μετά την επίθεση στους Δίδυμους Πύργους.¹³⁷

Στο πρόσφατο παρελθόν συναντούμε τη περίπτωση του Ηνωμένου Βασιλείου και του Investigatory Powers Bill (IPB),¹³⁸ που ψηφίστηκε στα τέλη του 2016¹³⁹, και μπήκε σε εφαρμογή τις αρχές του 2017.¹⁴⁰ Το Ηνωμένο Βασίλειο έχει «πλούσιο» ιστορικό, αφού στο παρελθόν είχε ήδη κατηγορηθεί για: το Terrorism Act 2000, το Anti-terrorism, Crime and Security Act 2001, και για το Data Protection and Investigatory Powers Act 2014.¹⁴¹ Το τελευταίο Act είναι αυτό που έρχεται να αντικαταστήσει το IPB, δίνοντας να μεν κάποιες περισσότερες «δικλείδες ασφαλείας» για τη διαφύλαξη ανθρωπίνων δικαιωμάτων, δίνοντας παράλληλα,

134. Η «νομιμοποίηση» αυτή πραγματώνεται μέσω διαφορετικών αρχών και ιδεολογιών, αλλά κύρια αρχή αποτελεί η ανάγκη της εξισορρόπησης ανάμεσα σε δύο έννοιες που θεωρούνται αντίθετες: ασφάλεια και ανθρώπινα δικαιώματα.

135. Βλ. Posner, E. (2014). The case against human rights. [online] The Guardian: <https://www.theguardian.com/news/2014/dec/04/-sp-case-against-human-rights>

136. https://en.wikipedia.org/wiki/Russ_Feingold

137. Terkel, A. (2013). Watch The One Senator Who Voted Against The Patriot Act Warn What Would Happen. [online] The Huffington Post: http://www.huffingtonpost.com/2013/06/07/russ-feingold-patriot-act-speech_n_3402878.html

138. <https://www.telegraph.co.uk/technology/2016/11/29/investigatory-powers-bill-does-mean-privacy/>

139. https://en.wikipedia.org/wiki/Investigatory_Powers_Act_2016

140. Βλ. στο ακόλουθο link: Legislation.gov.uk

παραπάνω εξουσία σε σώματα που θα περιορίσουν το δικαίωμα για την ιδιωτική ζωή.¹⁴² Υπάρχουν επίσης και εταιρίες τηλεπικοινωνιών και διαδικτυακών υπηρεσιών είναι υποχρεωμένες να αποθηκεύουν σχετικές πληροφορίες των χρηστών για έναν χρόνο, γεγονός που δύναται να έχει διπλή ερμηνεία: α)θα αποδυναμωθούν υπηρεσίες ασφάλειας, αφού θα έχουν τεράστιο όγκο πληροφοριών και στοιχείων να κωδικοποιήσουν καθώς και να αναλύσουν, αλλά και β) παραβιάζεται σε ολοκληρωτικό βαθμό το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή, εφόσον δεν θα ειδοποιείται ο ενδιαφερόμενος, όταν -για παράδειγμα- κάποιο όργανο παραβιάζει τον υπολογιστή του και συλλέγει πληροφορίες από προσωπικούς του φακέλους.¹⁴³

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, όλα τα κράτη και οι κυβερνήσεις προσπαθούν να διαφυλάξουν την εθνική ασφάλεια, ειρήνη και τάξη, μέσω αντιτρομοκρατικών νομοθεσιών. Ωστόσο, όπως υπογραμμίζεται και από την περίπτωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, για να μπορέσει να έχει ουσιαστικό νόημα υλοποίησης η ασφάλεια, πρέπει να συνδυάζεται με άλλες δύο λέξεις: **δικαιοσύνη και ελευθερία**. Στη Γαλλία ωστόσο, βέβαια, φαίνεται ότι οι δυνάμεις της ελευθερίας και της δικαιοσύνης έχουν ελαττωθεί υπερβολικά. Η χώρα, με την ανακήρυξη της «κατάστασης εκτάκτου ανάγκης» και τις συνεχόμενες ανανεώσεις, έχει να αντιμετωπίσει τη παρέκκλιση από την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η οποία μετράει περίπου 600 μέρες εφαρμογής.¹⁴⁴

Με το νόμο 2015-1501, δινόταν η δυνατότητα για διαφορετικές μορφές επιτήρησης κατ' οίκον σε άτομα που μπορεί να έχουν κάποια σχέση με τρομοκρατικές ενέργειες ή ομάδες.¹⁴⁵ Επίσης, η αστυνομία είχε τη ευχέρεια, χωρίς δικαστικό ένταλμα, να κάνει έρευνα σε χώρους και σπίτια και, σε περίπτωση που είχε στοιχεία μεμπτά, μπορούσε να προχωρήσει σε έρευνες, και σε άλλους χώρους. Επιπρόσθετα, μπορούσε να έχει τη δυνατότητα να συλλέγει πληροφορίες και στοιχεία από προσωπικούς υπολογιστές και συσκευές επικοινωνίας, καθώς και να ερευνά προσωπικά αντικείμενα -όπως βαλίτσες και τσάντες-, και να προχωράει σε κατάσχεση αντικειμένων που θεωρεί ύποπτα.¹⁴⁶ Τέλος, θα δινόταν το δικαίωμα στην αστυνομία να κλείνει χώρους λατρείας, όπου θεωρείται ότι οι ιερείς διαδίδουν

141. Βλ. στα ακόλουθα link: Human Rights Watch. (2015). UK: Surveillance Bill a Threat to Privacy: <https://www.hrw.org/news/2015/11/09/uk-surveillance-bill-threat-privacy>, Gavrielides, T. (2017). The terrorist within. Academia.edu: https://www.academia.edu/31830419/The_terrorist_within

142. Πιο συγκεκριμένα, δίνει τη δυνατότητα στην αστυνομία, στο MI5 και MI6 να «παραβιάζουν» τους υπολογιστές ατόμων με σχετικό ένταλμα. Περισσότερα στο: Human Rights Watch. (2015). UK: Surveillance Bill a Threat to Privacy: <https://www.hrw.org/news/2015/11/09/uk-surveillance-bill-threat-privacy>

143. McGoogan, C. (2016). What is the Investigatory Powers Bill and what does it mean for my privacy?, The Telegraph: <http://www.telegraph.co.uk/technology/2016/11/29/investigatory-powers-bill-does-mean-privacy/>

144. <http://www.cnn.gr/news/kosmos/story/81986/gallia-o-makron-thelei-paratasi-tis-katastasis-ektaktou-anagkis>

145. Βλ. Άρθρο 6, Ν. 2015-501.

146. Βλ. Άρθρο 11, Ν. 2015-501.

μηνύματα μίσους, υπερασπίζονται τρομοκρατικές οργανώσεις, ομάδες και ενέργειες, ή που θεωρείται ότι προβαίνουν σε τέτοιες πράξεις.¹⁴⁷

Σύμφωνα με την Αναφορά της Διεθνούς Αμνηστίας, οι νόμοι που ψηφίστηκαν μετά την ενεργοποίηση της «ρήτρας για την παρέκκλιση σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης», μετέφεραν υπέρμετρη εξουσία στο Υπουργείο Εσωτερικών, το οποίο μπορεί πλέον δυσανάλογα να περιορίζει την ελευθερία μετακίνησης, το σεβασμό στην ιδιωτική ζωή και την αρχή της μη διάκρισης, αλλά και στην ελευθερία έκφρασης και πληροφόρησης, λόγω του ασαφή ορισμού του νομοθετικού πλαισίου. Σύμφωνα με το Human Rights Watch, «η κατάχρηση της εξουσίας έχει τραυματοποιήσει οικογένειες, έχει αμαυρώσει την τιμή ανθρώπων, και τους έχει κάνει να νιώσουν ως πολίτες δεύτερης κατηγορίας».¹⁴⁸ Οι συγκεκριμένες πρακτικές στοχεύουν συγκεκριμένες πληθυσμιακές ομάδες, οι οποίες βρίσκονται σε μειονεκτική θέση στο σύγχρονο κοινωνικοπολιτικό γίνεσθαι. Η Αξιολόγηση της Αναφοράς της Γαλλίας¹⁴⁹ κάνει σαφές ότι οι ενέργειες των επίσημων φορέων εφαρμογής των νομοθεσιών κάνουν διακρίσεις κατά των Μουσουλμάνων πολιτών της χώρας. Στο φιλελεύθερο πλαίσιο της Γαλλίας, αλλά και πολλών άλλων ευρωπαϊκών χωρών, τίθενται στο κέντρο αυτών των νομοθεσιών ασφαλειοποίησης κυρίως Μουσουλμάνες γυναίκες, που εκδηλώνουν τη θρησκευτική τους πίστη φορώντας ενδύματα που επιτρέπει η θρησκευτική τους συνείδηση, όπως η burqa και το burqini, για να κυκλοφορούν σε δημόσιους χώρους.¹⁵⁰

Επομένως, πού μπορεί να βρίσκονται τελικά τα ανθρώπινα δικαιώματα εντός της αντιτρομοκρατικής νομοθεσίας, και πού θα έπρεπε να βρίσκονται; Φαίνεται από την ανάλυση που έχει πραγματοποιηθεί ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα, οι ανθρώπινες ελευθερίες και η μη διάκριση κατά συγκεκριμένων πληθυσμιακών ομάδων, αποτελούν απλώς μια ρήτρα που θα έπρεπε να ακολουθούν τα κράτη στην αντιτρομοκρατική νομοθεσία, η οποία ρήτρα όμως δεν έχει εν τέλει και τόσο δεσμευτικό χαρακτήρα. Το να προσπαθείς να καταπολεμήσεις την τρομοκρατία, η οποία παραβιάζει το δικαίωμα στη ζωή, στην αξιοπρέπεια, στην ελευθερία συνείδησης, και απειλεί την ίδια την ειρήνη και την ασφάλεια, παραβιάζοντας παράλληλα τα ανθρώπινα δικαιώματα, συνιστά μία «υποκριτική» πραγματικότητα.

Λαμβάνοντας υπόψιν μας τις τελευταίες επιθέσεις τρομοκρατικού χαρακτήρα, μπορούμε να συνειδητοποιήσουμε ότι οι αντιτρομοκρατικές νομοθεσίες που καταπατούν τα ανθρώπινα δικαιώματα ίσως και να έχουν πλέον τα αντίθετα

147. Άρθρο 6.1., Ν. 2015-501, καθώς και Boring, N. (2016). France: State of Emergency Extended to July 2017. Loc.gov: <http://www.loc.gov/law/foreign-news/article/france-state-of-emergency-extended-to-july-2017/>

148. Human Rights Watch. (2016). France: Abuses Under State of Emergency: <https://www.hrw.org/news/2016/02/03/france-abuses-under-state-emergency>

149. Ohchr.org, ό.π.

150. Ζαφείρης, Χ. (2016). Απαγορεύεται να καλύπτεις το πρόσωπό σου. Είσαι ελεύθερη. Power Politics: <https://powerpolitics.eu/%CE%B1%CF%80%CE%B1%CE%B3%CE%BF%CF%81%CE%B5%CF%8D%CE%B5%CF%84%CE%B1%CE%B9-%CE%BD%CE%B1-%CE%BA%CE%B1%CE%BB%CF%8D%CF%80%CF%84%CE%B5%CE%B9%CF%82-%CF%84%CE%BF-%CF%80%CF%81%CF%8C%CF%83%CF%89%CF%80%CF%8C/>

αποτελέσματα από τα αρχικώς προσδοκώμενα. Στη Νίκαια, η επίθεση έγινε από ένα άτομο που οδήγησε με φορτηγό ανάμεσα στο πλήθος, και κατάφερε να σκοτώσει 86 άτομα.¹⁵¹ Στο Λονδίνο, ο δράστης νοίκιασε ένα αυτοκίνητο και σκότωσε 5 άτομα, ενώ τα άτομα που τραυμάτισε, ήταν τουλάχιστον 50.¹⁵² Είναι φανερό πως η προώθηση πολιτικών ασφαλειοποίησης, μιας κοινωνικής απομόνωσης και δεδομένο στιγματισμού, θα οδηγήσει μοιραία στην υιοθέτηση εναλλακτικών μορφών επιθέσεων. Η προστασία, η προάσπιση και η προώθηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των αρχών και αξιών του ανθρωπισμού θα έπρεπε να είναι βασικές αρχές, και να πλαισιώνουν ιδεολογικά τη δημιουργία της -όποιας- αντιτρομοκρατικής νομοθεσίας.

Και ενώ το αρχικό σχέδιο ήταν η χώρα να βγει μετά από μερικούς μήνες από την κατάσταση έκτακτης ανάγκης, κάθε φορά όμως που γινόταν ένα νέο χτύπημα έπαιρνε παράταση. Μέχρι σήμερα συνολικά παρατάθηκε για έξι φορές. Πλέον η Γαλλία τολμά την έξοδο από την κατάσταση έκτακτης ανάγκης. Ο νέος πρόεδρος Εμμανουέλ Μακρόν δεσμεύτηκε με δήλωση του για «την αποκατάσταση της ελευθερίας των Γάλλων». Παρόλα αυτά, δεν πρόκειται στην πραγματικότητα για πλήρη έξοδο, αφού με βάση τον νέο νόμο που υπέγραψε ο Εμμανουέλ Μακρόν, οι αρχές θα διατηρήσουν κάποιες ειδικές εξουσίες. Σύμφωνα με αυτόν, η κυβέρνηση προσπαθεί να βρει έναν συμβιβασμό ανάμεσα στην κριτική που της ασκείται για τον περιορισμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων και την ανησυχία πολλών πολιτών για νέα τρομοκρατικά χτυπήματα.¹⁵³

Σύμφωνα με τον αναλυτή Αθανάσιο Θ. Κοσμόπουλο¹⁵⁴ οι περισσότερες δυτικές χώρες έχουν ήδη εκπονήσει σχέδια διαχείρισης και αντιμετώπισης κρίσεων από επιθέσεις σε κρίσιμες υποδομές τους και κυρίως σε ενεργειακές εγκαταστάσεις. Η τρομοκρατία ως κοινωνικό φαινόμενο έχει παρουσιάσει εξέλιξη και μεταλλαγή στην πάροδο του χρόνου. Αρχικά, ο στόχος της ήταν η δημοσιοποίηση αιτημάτων τρομοκρατικών ομάδων μέσα από την εκτέλεση διαφόρων τύπων χτυπημάτων.

Σήμερα είμαστε ήδη στις παρυφές της εμφάνισης του πέμπτου κύματος, το λεγόμενο και ως των **Μοναχικών Λύκων**. Όπως «προδίδει» και το όνομα, μεμονωμένα άτομα ή ολιγομελείς πυρήνες χωρίς εμφανή κεντρική κατεύθυνση ή κάποια συνεννόηση, προβαίνουν σε τρομοκρατικές ενέργειες με άμεσο στόχο την πρόκληση όσο το δυνατόν μεγαλύτερου αριθμού θυμάτων. Πιο ειδικά, η εξέλιξη αυτού του κύματος εμφανίζεται με τον χαρακτήρα ασύμμετρης ή/και υβριδικής

151. BBC News. (2016a). Nice attack: What we know about the Bastille Day killings: <http://www.bbc.com/news/world-europe-36801671>

152. BBC News. (2017). London attack: What we know so far: <http://www.bbc.com/news/uk-39355108>

153. <http://www.dw.com/el/%CE%BD%CE%AD%CE%BF%CF%82-%CE%BD%CF%8C%CE%BC%CE%BF%CF%82-%CE%B1%CE%BD%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%B1%CE%B8%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%AC-%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%BA%CE%B1%CF%84%CE%AC%CF%83%CF%84%CE%B1%CF%83%CE%B7-%CE%AD%CE%BA%CF%84%CE%B1%CE%BA%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%B1%CE%BD%CE%AC%CE%B3%CE%BA%CE%B7%CF%82/a-41185105>

154. Βλ. στο ακόλουθο link: <http://worldenergynews.gr/index.php/%CE%B1%CF%80%CF%8C%CF%88%CE%B5%CE%B9%CF%82/item/11966-athanasios-th-kosmopoylos-analyths-diethnoys-asfaleias-%E2%80%93-nomikos-h-energeiakh-tromokratia-epikairh-oso-pote-allote>

απειλής, καθώς βασική παραδοχή της δράσης αυτών των πυρήνων, είναι η πρόκληση του μεγαλύτερου δυνατού αποτελέσματος με την χρήση όσο το δυνατόν λιγότερης πολυπλοκότητας και κόστους μέσων. Ιδανικά παραδείγματα κρίνονται οι βομβιστές αυτοκτονίας και η χρησιμοποίηση τεχνικών και μέσων των τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνιών που μας εισήγαγαν στην εποχή της κυβερνοτρομοκρατίας.¹⁵⁵

Η σύγχρονη ζωή πλέον, όλο και περισσότερο, ρυθμίζεται και ελέγχεται από πληροφοριακά συστήματα σε κάθε έκφασή της, έτσι εμφανίστηκαν ομάδες των οποίων η δράση αποδόθηκε ευθέως σε κρατικές οντότητες -όπως θα δούμε παρακάτω- με στόχο την εκδήλωση πλήγματος κατά της ισχύος και της λειτουργίας άλλων κρατών εγκαινιάζοντας τον όρο state-sponsored terrorism.¹⁵⁶ Ο αναλυτής Αθανάσιος Θ. Κοσμόπουλος ορθώς παρατηρεί ότι οι κρίσιμες υποδομές και ακόμα περισσότερο οι ενεργειακές, αποτελούν πλέον τον κύριο στόχο τέτοιων ομάδων, στα πλαίσια του διεθνούς ανταγωνισμού, οι οποίες στοχοποιούν υποδομές παραγωγής, μεταφοράς, αποθήκευσης και διανομής ενέργειας.¹⁵⁷ Από πληροφοριακά συστήματα διυλιστηρίων και αγωγούς μεταφοράς πετρελαίου και αερίου, μέχρι πυρηνικές και άλλες συμβατικές μονάδες παραγωγής ηλεκτρικού ρεύματος. Σήμερα, οι περισσότερες δυτικές χώρες έχουν ήδη εκπονήσει σχέδια διαχείρισης και αντιμετώπισης κρίσεων από επιθέσεις σε κρίσιμες υποδομές τους με άμεση εφαρμογή αυτών. Χαρακτηριστικά αναφέρουμε πως σήμερα, η νούμερο ένα τρομοκρατική απειλή σύμφωνα με τις εκτιμήσεις των ΗΠΑ, είναι ότι πρέπει να είναι έτοιμες να αντιμετωπίσουν: «A Cyberattack on the US Power Grid».¹⁵⁸ Τα σχετικά εμπειρικά δεδομένα όσον αφορά ειδικώς τις ΗΠΑ, τεκμηριώνουν την στοχοποίηση των μονάδων παραγωγής και διανομής ηλεκτρικού δικτύου και αποδίδουν τα χτυπήματα σε ομάδες κάποιας συγκεκριμένης ιδεολογικής προέλευσης.

155. <https://en.wikipedia.org/wiki/Cyberterrorism>

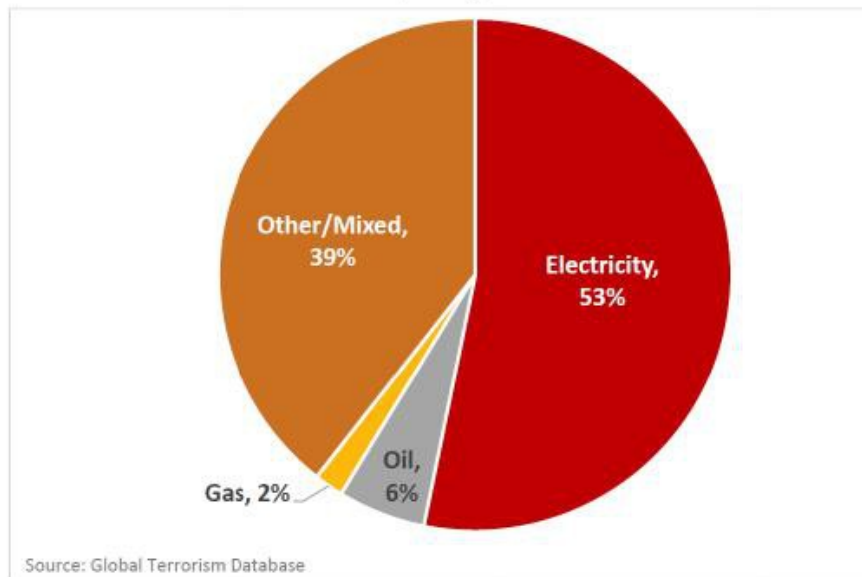
156. https://en.wikipedia.org/wiki/State-sponsored_terrorism

157. Βλ. στο ακόλουθο link: <http://worldenergynews.gr/index.php/%CE%B1%CF%80%CF%8C%CF%88%CE%B5%CE%B9%CF%82/item/11966-athanasios-th-kosmopoylos-analyths-diethnoys-asfaleias-%E2%80%93-nomikos-h-energeiakh-tromokratia-epikairh-oso-pote-allote>

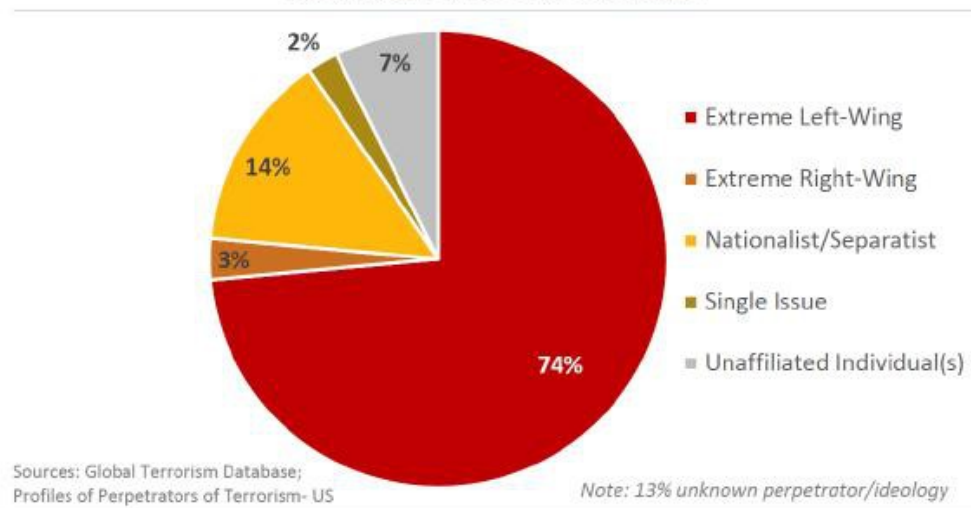
158. <https://edition.cnn.com/2018/03/15/politics/dhs-fbi-russia-power-grid/index.html>

A k n e U S r

Types of Energy Facilities/Infrastructure Targeted by Terrorist Attacks in the United States, 1970-2015 (n=109)

Dominant Ideology of Perpetrators of Terrorist Attacks Targeting the Emergency Services Sector in the United States, 1970-2015 (n=157 attacks)

Ένα τρομοκρατικό χτύπημα σε ενεργειακή υποδομή ηλεκτρικής ενέργειας έχει ως συνέπεια την κατάρρευση όλων των κρίσιμων εκδηλώσεων και δραστηριοτήτων της κοινωνικής και οικονομικής ζωής όπως: τράπεζες, χρηματιστήρια, δίκτυα υδρεύσεως, συστήματα εναερίων, θαλασσίων και αεροπορικών μεταφορών, βιομηχανικές μονάδες παραγωγής, τηλεπικοινωνίες, ΜΜΕ, κυβερνητικά και

διοικητικά συστήματα, ακόμα και υποδομές στρατιωτικού και αμυντικού χαρακτήρα. Τέλος, είναι συστηματικό λάθος να εστιάσουμε μόνο σε τρομοκρατικά βομβιστικά χτυπήματα σε αγωγούς αερίου ή πετρελαίου στην Μέση Ανατολή και πέριξ ή τα πολλά και σοβαρά χτυπήματα σε πετρελαϊκές υποδομές της Νιγηρίας, την στιγμή κατά την οποία το χτύπημα στο δίκτυο πληροφορικής στην ARAMCO της Σαουδικής Αραβίας το 2012, έθεσε εκτός λειτουργίας 35.000 ηλεκτρονικούς υπολογιστές της, με αποτέλεσμα να διαταραχθεί σοβαρά για αρκετό διάστημα η παραγωγή της εταιρείας που ελέγχει το 10% του παγκοσμίου πετρελαίου¹⁵⁹. Η ενεργειακή τρομοκρατία παραμένει μια κρίσιμη παράμετρος στον σχεδιασμό των χωρών και αναμφίβολα θα πρέπει να απασχολεί σοβαρά τα όποια αρμόδια όργανα χάραξης και εφαρμογής μιας αντιτρομοκρατικής πολιτικής.

γ) Το φαινόμενο του θρησκευτικού φονταμενταλισμού

Ο Samuel Huntington¹⁶⁰ στο πασίγνωστο και πλέον ιστορικό βιβλίο του με τίτλο «Η Σύγκρουση Πολιτισμών»¹⁶¹ επικεντρώνεται στην «διαφορετικότητα» της Δύσης, από τους «υπόλοιπους»,¹⁶² δηλαδή ολόκληρο τον υπόλοιπο πλανήτη. Ο άνθρωπος λοιπόν που συνέδεσε το όνομα του με το σχήμα της «σύγκρουσης πολιτισμών» δεν είναι κάποιος τυχαίος πανεπιστημιακός, αλλά ένα ηγετικό στέλεχος του ηγετικού ιδεολογικού μηχανισμού των Η.Π.Α. Γεννημένος το 1927, ο Samuel Huntington δεν περιορίστηκε σε καθαρά ακαδημαϊκά καθήκοντα ως καθηγητής πολιτικής επιστήμης του Harvard, αλλά συνέβαλε όσο λίγοι στη χάραξη μιας σειράς στρατηγικών επιλογών της επίσημης Ουάσιγκτον –είτε ως προεδρικός συντονιστής του Συμβουλίου Εθνικής Ασφάλειας (1977–78) είτε, συχνότερα, ως μέλος επίσημων επιτροπών και ομάδων εργασίας. Ταυτόχρονα, διαδραμάτισε καθοριστικό ρόλο στη διαπλοκή του μεγάλου κεφαλαίου με το πανεπιστημιακό κατεστημένο των Η.Π.Α.

Το έργο του που αναφέραμε παραπάνω, ξεκίνησε σαν άρθρο στο περιοδικό Foreign Affairs το 1993 και μετά επεκτάθηκε σε βιβλίο. Εκεί ο Huntington, απαντώντας στο διάσημο βιβλίο του Francis Fukuyama «Το Τέλος της Ιστορίας», ισχυριζόταν πως οι λόγοι σύγκρουσης και ρήξης δεν έχουν εκλείψει με την κατάρρευση του υπαρκτού σοσιαλισμού (αυτή ήταν η θέση του Fukuyama που ονειρευόταν μία αιώνια ειρήνη¹⁶³). Αντίθετα, έλεγε ο Huntington, οι αντιθέσεις τώρα έχουν εστιαστεί στις πολιτισμικές διαφορές.¹⁶⁴

159. https://en.wikipedia.org/wiki/Saudi_Aramco

160. https://en.wikipedia.org/wiki/Samuel_P._Huntington

161. https://en.wikipedia.org/wiki/Clash_of_Civilizations

162. Βλ. Samuel P. Huntington, *The Clash of Civilizations and the remaking of World Order*, Foreign Affairs, 1997, σελ. 32 και εξής.

163. Άποψη που εξέφρασε ο Francis Fukuyama, «Liberal Democracy as a Global Phenomenon», *Political Science and Politics*, τόμ. 24, τεύχ. 4, 1991, σελ. 662, Francis Fukuyama, *The End of History and the Last Man*, Free Press, New York, 1992, σελ. 254-256.

164. Βλ. Samuel P. Huntington, *The Clash of Civilizations and the remaking of World Order*, Foreign Affairs, 1997, σελ. 19 και εξής.

Τί ακριβώς κηρύσσει ο Huntington; Η βάση της συλλογιστικής του έχει γίνει παγκοσμίως διάσημη: Η θεμελιώδης πηγή συγκρούσεων σ' αυτό τον καινούργιο κόσμο (δηλαδή τον μεταψυχροπολεμικό), κόσμο που ζούμε σήμερα δηλαδή, δεν θα είναι πρωταρχικά ούτε ιδεολογική ούτε οικονομική. Οι μεγάλοι διαχωρισμοί στο εσωτερικό της ανθρωπότητας και η κυρίαρχη πηγή συγκρούσεων θα είναι πολιτισμικοί.¹⁶⁵ Τα έθνη κράτη θα παραμείνουν οι ισχυρότεροι παίκτες στις διεθνείς υποθέσεις, οι κυριότερες όμως συγκρούσεις στην παγκόσμια πολιτική θα προκύψουν ανάμεσα σε έθνη και ομάδες διαφορετικών πολιτισμών. Οι διαχωριστικές γραμμές μεταξύ πολιτισμών θα είναι «τα πολεμικά μέτωπα του μέλλοντος».¹⁶⁶ Σε ποια βάση συγκροτούνται αυτοί οι διαφορετικοί «πολιτισμοί» που θα αποτελέσουν στο εξής τα κεντρικά συλλογικά υποκείμενα της διεθνούς πολιτικής. Ο καθηγητής του Harvard απλώς παραθέτει τον (άκρως παραδοσιακό) ορισμό του έθνους:¹⁶⁷ Οι πολιτισμοί διαφέρουν μεταξύ τους όσον αφορά την ιστορία, τη γλώσσα, τη παράδοση και –το κυριότερο– τη θρησκεία. Αξίζει να σημειωθεί πως ο Huntington επικαλείται τον Ηρόδοτο στον παρόν βιβλίο, για να καθορίσει τη θρησκεία ως κύριο προσδιοριστικό πολιτισμικό παράγοντα. Από την μια είναι οι Έλληνες που κατοικούν σε πόλεις κράτη και έχουν το όμαιμον, ομόγλωσσον και ήθεα ομότροπα.¹⁶⁸ Το μοναδικό κριτήριο, που προσετέθη μέχρι σήμερα, είναι το οικονομικό από τον Ιωσήφ Στάλιν, στο έργο του «Μαρξισμός και Εθνικό Ζήτημα, 1912-13», διότι ισχυρίζεται ότι τα έθνη είναι δημιουργήματα των αστικών επαναστάσεων του 18ου και 19ου αιώνα, επομένως του καπιταλισμού.¹⁶⁹

Έπειτα, στο βιβλίο του Huntington ακολουθεί η απαρίθμηση των «επτά ή οκτώ» τέτοιων «πολιτισμών», στους οποίους κατανέμεται η ανθρωπότητα: Δυτικός, Σινικός, Ιαπωνικός, Βουδιστικός Ισλαμικός, Σλάβο-ορθόδοξος, Λατινοαμερικανός κι ενδεχομένως Αφρικανικός.¹⁷⁰ Οι πολιτισμοί αυτοί χωρίζονται σε γεωγραφικές ζώνες επιρροής, που διαχωρίζουν και τους λαούς που κατοικούν σε αυτές. Παράλληλα ο Huntington θεωρεί ότι στον Ευρωπαϊκό χώρο η πόλωση των πολιτισμών υλοποιείται σε δύο πάλι άξονες με βάση τη θρησκεία: α) ρωμαιοκαθολικό και προτεσταντικό δόγμα, που συνιστά τη Δυτική Ευρώπη και ο δεύτερος άξονας είναι β) αυτός που οριοθετείται από την Ορθοδοξία και τον Ισλαμισμό, και είναι η Ανατολική Ευρώπη.¹⁷¹ Βέβαια, ο Huntington «φλερτάρει» θα λέγαμε και με την συνοπτικά,

165. Βλ. Samuel P. Huntington, *The Clash of Civilizations and the remaking of World Order*, Foreign Affairs, 1997, σελ. 28-29.

166. Samuel P. Huntington, *The Clash of Civilizations and the remaking of World Order*, Foreign Affairs, 1997, σελ. 29.

167. Βλ. Samuel P. Huntington, *The Clash of Civilizations and the remaking of World Order*, Foreign Affairs, 1997, σελ. 40 και εξής.

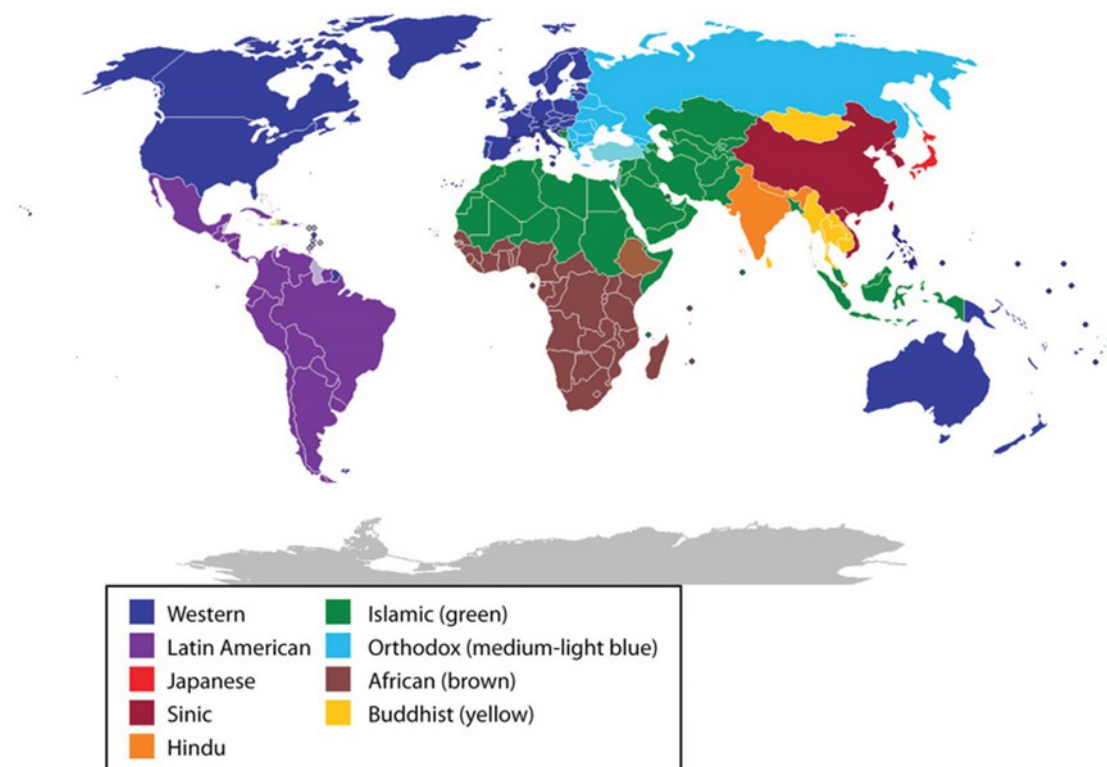
168. Samuel P. Huntington, *The Clash of Civilizations and the remaking of World Order*, Foreign Affairs, 1997, σελ. 42.

169. <https://www.scribd.com/document/325900291/Στάλιν-Ο-Μαρξισμός-και-το-εθνικό-ζήτημα>

170. Βλ. Samuel P. Huntington, *The Clash of Civilizations and the remaking of World Order*, Foreign Affairs, 1997, σελ. 45-47.

171. Samuel P. Huntington, *The Clash of Civilizations and the remaking of World Order*, Foreign Affairs, 1997, σελ. 70.

αντίθετη άποψη (στην γενικότερη φιλοσοφική του σκέψη) λέγοντας μας ότι: «... στην Ευρώπη η αποδυνάμωση του Χριστιανισμού - του κεντρικού συστατικού της - θα μπορούσε να υπονομεύσει τον δυτικό πολιτισμό. Ολοένα και λιγότεροι Ευρωπαίοι έχουν θρησκευτική πίστη, ακολουθούν θρησκευτικές πρακτικές και συμμετέχουν σε θρησκευτικές δραστηριότητες. Αυτή η τάση αντικατοπτρίζει όχι τόσο την εχθρότητα προς τη θρησκεία, αλλά την αδιαφορία για αυτή. Παρόλα αυτά, οι χριστιανικές ιδέες, αξίες και πρακτικές είναι διάχυτες στον Ευρωπαϊκό χώρο. Για παράδειγμα, οι Σουηδοί θα μπορούσαμε να πούμε πως είναι πιθανώς «οι πιο άθρησκοι άνθρωποι στην Ευρώπη», αλλά δεν θα μπορέσει κανείς να καταλάβει καθόλου αυτή τη χώρα, αν δεν συνειδητοποιήσει ότι οι θεσμοί της, οι κοινωνικές πρακτικές της, οι οικογένειες των Σουηδών, η πολιτική και ο τρόπος ζωής γενικά είναι διαμορφωμένα με θεμέλιο τη λουθηρανική κληρονομιά του τόπου. Οι Αμερικανοί επίσης για παράδειγμα, στην συντριπτική τους πλειοψηφία, σε αντίθεση με τους Ευρωπαίους, πιστεύουν στον Θεό, θεωρούν τους εαυτούς τους θρησκευόμενους ανθρώπους και σε μεγάλο ποσοστό πηγαίνουν στην Εκκλησία. Ενώ στα μέσα της δεκαετίας του 1980 δεν υπήρχαν τα απαραίτητα στοιχεία για την επιβεβαίωση της ανάκαμψης της θρησκείας στην Αμερική, η επόμενη δεκαετία έγινε μάρτυρας μιας εντεινόμενης θρησκευτικής δραστηριότητας. Η διάβρωση του Χριστιανισμού στη Δύση, στη χειρότερη περίπτωση, αποτελεί μακρινή απειλή για την ευρωστία του δυτικού πολιτισμού».¹⁷²

172. Χάντιγκτον Σάμιουελ, *Η σύγκρουση των Πολιτισμών και ο ανασχηματισμός της Παγκόσμιας Τάξης*, ελληνική μετάφραση Σήλια Ριζοθανάση, Εκδόσεις Terzo Books, Αθήνα 1998, σελ. 437 και εξής.

Πέρα από το αυτονόητο, η σύγκρουση είναι στην πραγματικότητα ταξική και τυχαία «πολιτισμική», το βιβλίο θεωρώ πως είναι ένα συναρπαστικό ανάγνωσμα, όχι για το τί διαπιστώνει αλλά για το τί ιδέες βάζει. Και το σημαντικότερο που συμπεραίνουμε: στηρίζεται ολόκληρο σε ένα επιστημονικό διπλό σφάλμα: πρώτον θεωρεί ότι ο «πολιτισμός» δεν είναι η κουλτούρα, η καλλιέργεια, ο πνευματικός πολιτισμός, αλλά ο τεχνικός-αναπτυξιακός. Γι' αυτό στον τίτλο λέει «THE CLASH OF CIVILIZATIONS» και όχι... «OF CULTURES». Και δεύτερον, δέχεται ότι Θρησκεία και πολιτισμός είναι έννοιες παράλληλες, ενώ η Θρησκεία είναι υπάλληλη έννοια του πολιτισμού, και μάλιστα της κουλτούρας, δηλ. του πνευματικού πολιτισμού.

Οι πολιτικές ανακατατάξεις στην κεντρική και ανατολική Ευρώπη κατά τα περασμένα χρόνια έφεραν και πάλι στο προσκήνιο τη συζήτηση για το ρόλο του θρησκευτικού και του πολιτιστικού παράγοντα στις διεθνείς σχέσεις και εξελίξεις. Όσο δύσπιστος κι αν είναι κάποιος σχετικά με τα αίτια και τους πραγματικούς υπεύθυνους των αιματηρών γεγονότων στην πρώην Γιουγκοσλαβία, δύσκολα μπορεί να αποδεχθεί την υπερβολική μονομέρεια του δυτικού Τύπου κατά των Σέρβων, σε σημείο που πολλές γερμανικές εφημερίδες έγραφαν για «Τα εγκλήματα των Ορθοδόξων». Όμως, δεν θα πίστευε κανείς πριν εμφανιστούν οι θεωρίες του Αμερικανού πολιτειολόγου Samuel Huntington ότι αυτή η αναζωπύρωση των θρησκευτικών και πολιτιστικών φαινομένων θα οδηγούσε σε απόψεις για τη σύγκρουση των πολιτισμών και για ενδεχόμενο πολέμων με βάση την πολιτιστική διαφοροποίηση.¹⁷³ Ο Huntington τονίζει ότι ο πολιτισμός της Δύσεως είναι μεν μοναδικός, δε χρειάζεται όμως να επιζητεί να γίνει και παγκόσμιος.¹⁷⁴ Του αρκεί ότι είναι ανώτερος και πρέπει να περιχαρακωθεί μέσα σε θεσμούς καθαρά δυτικούς. Στους θεσμούς αυτούς, όπως το NATO για παράδειγμα, πρέπει να ανήκουν μόνο λαοί με δυτική πολιτιστική παράδοση, γι' αυτό πρέπει και να αποπεμφθούν Ορθόδοξοι Χριστιανοί και Μουσουλμάνοι, όπως οι Έλληνες και οι Τούρκοι. Για να εξηγήσει δε τι ορίζει ως Δύση θέτει τις εξής πολιτιστικές παραμέτρους. Στη Δύση, λοιπόν, κατά τον Huntington, μετέχουν λαοί και πολιτιστικές παραδόσεις που χαρακτηρίζονται από 8 στοιχεία:¹⁷⁵

1. Την κλασική κληρονομιά (αρχαιοελληνική και λατινική, οπότε εδώ έχουμε και μια αντίφαση).
2. Το δυτικό χριστιανισμό (καθολικισμό και προτεσταντισμό).
3. Τις ευρωπαϊκές γλώσσες, οι οποίες κατατάσσονται σε δύο οικογένειες: Τις ρωμανικές (λατινογενείς) και τις γερμανογενείς.

173. Σημαντικό γεγονός η προδημοσίευση στο έγκυρο αμερικανικό περιοδικό Foreign Affairs (τχ. Νοεμ. -Δεκ. 1996) τμήματος του νέου βιβλίου του Αμερικανού καθηγητή. Το κείμενο που δημοσιεύεται έχει τίτλο: «Η Δύση και ο Κόσμος» (ενώ το εκδοθέν στις ΗΠΑ βιβλίο έχει τον τίτλο: «Η σύγκρουση των Πολιτισμών», εκδ. Simon and Schuster).

174. Samuel P. Huntington, *The Clash of Civilizations and the remaking of World Order*, Foreign Affairs, 1997, σελ. 301 και εξής.

175. Για περισσότερα, βλ. Samuel P. Huntington, *The Clash of Civilizations and the remaking of World Order*, Foreign Affairs, 1997, σελ. 69-72.

4. Το διαχωρισμό μεταξύ της πνευματικής και κοσμικής εξουσίας (Εκκλησίας και Κράτους).
5. Την κυριαρχία του νόμου.
6. Τον κοινωνικό πλουραλισμό και την κοινωνία των πολιτών.
7. Τη λειτουργία αντιπροσωπευτικών σωμάτων επί 1.000 τουλάχιστον χρόνια.
8. Τον ατομοκεντρικό, με την έννοια της ευαισθησίας για τα δικαιώματα και τις ελευθερίες του ατόμου.

Ο Huntington πιστεύει ότι η Δύση θα σωθεί μόνον αν παραμείνει ενωμένη, καθαρά από πολιτιστικές επιμιξίες και αν σταματήσει να αναμιγνύεται σε διαμάχες μεταξύ άλλων λαών, εκτός εάν διακυβευονται συμφέροντα της. Διαφωνεί πάντως με την κλασική αμερικανική ιδέα ότι υποχρέωση του δυτικού κόσμου είναι η διάδοση της δημοκρατίας και της ελεύθερης αγοράς και επισημαίνει πως η εικόνα ενός ανερχόμενου δυτικού κόσμου σε παγκόσμιο επίπεδο είναι ψευδής, αλαζονική, ίσως και επικίνδυνη.¹⁷⁶

Ένας σύντομος σχολιασμός μπορεί να επικεντρωθεί στα εξής σημεία: Είναι καθαρά επιστημονική ή κρύβει σκοπιμότητες ή προβολή τέτοιων απόψεων; Μήπως πρέπει να θεωρήσουμε τον Huntington ως εκφραστή ορισμένων συμφερόντων, τα οποία επιθυμούν πάντα την ύπαρξη κάποιου εχθρού, κάποιου «μπαμπούλα» για τις ΗΠΑ και τη Δύση; Τώρα που έπεσε ο κομμουνισμός πρέπει να εφευρεθεί ένα αντίπαλο δέος. Ο Huntington προτείνει τους Ορθοδόξους και τους Μουσουλμάνους. Προβλέπει μάλιστα σύγκρουση της Δύσεως με αυτούς.¹⁷⁷ Άρα, ενισχύει γραφειοκρατίες, βιομηχανίες και άλλες ομάδες συμφερόντων που κερδίζουν από τη διαιώνιση ενός ψυχροπολεμικού κλίματος.

Και εδώ ο Huntington μας βοηθά πολύ, να αντιληφθούμε ότι για μια σημαντική μερίδα διανοουμένων και πολιτικών των ΗΠΑ αλλά και της Ευρώπης, η έννοια Δύση πολιτιστικά διαφοροποιείται από την Ορθόδοξη Ανατολή, την οποία και αποκλείει. Δεν πρόκειται για ανθελληνισμό. Πρόκειται για μια ανάγνωση του ευρωπαϊκού πολιτισμού διαφορετική από εκείνη που βιώνουμε εμείς οι Νεοέλληνες, οι οποίοι θεωρούμε ότι λύσαμε το πρόβλημα όταν θυμίζουμε τη συνεισφορά του Ελληνισμού στη διαμόρφωση του Ευρωπαϊκού πολιτισμού. Όσο κι αν κάτι τέτοιο απαιτεί ειδική πραγματεία, πιστεύουμε ότι τα οκτώ σημεία που προτείνει ο Huntington ως κριτήρια περί «δυτικότητας»¹⁷⁸ πάσχουν. Επί παραδείγματι, η συνύπαρξη του καθολικισμού με το σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, το ατομοκεντρισμό και τα αντιπροσωπευτικά σώματα φέρνει αμέσως στο νου κάποιου σχετικού την απολυταρχική παράδοση του Παπισμού με το αλάθητο, την Ιερά

176. Samuel P. Huntington, *The Clash of Civilizations and the remaking of World Order*, Foreign Affairs, 1997, σελ. 72 και εξής, Για μια πληρέστερη ανάλυση του θέματος, βλέπε: Στέφανος Δημητρίου, *Πολιτική και «Σύγκρουση των Πολιτισμών»* (Το επιχείρημα του S. Huntington για τη μοναδικότητα του Δυτικού πολιτισμού και την απίσχναση του οικουμενικού χαρακτήρα της νεωτερικότητας), περιοδ. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ, τχ. 19, Μάιος 2002, σελ. 5-21.

177. Samuel P. Huntington, *The Clash of Civilizations and the remaking of World Order*, Foreign Affairs, 1997, σελ. 302 και εξής.

Εξέταση, τον Index βιβλίων που πρέπει να καούν και άλλα στοιχεία, σε σημείο που αρκετοί Κοινωνιολόγοι να ανιχνεύουν στενό συσχετισμό μεταξύ καθολικής παραδόσεως και αναπτύξεως φασιστικών ιδεολογιών. Επίσης, είναι αυθαίρετη και βεβιασμένη η κατηγοριοποίηση των ευρωπαϊκών γλωσσών σε λατινογενείς και γερμανικές αφήνοντας απ' έξω την ελληνική αλλά και τις σλαβικές γλώσσες. Ο Huntington με τα κριτήρια και τις απόψεις που προβάλλει ανοίγει τον ασκό του Αιόλου για μια επικίνδυνη πνευματική πορεία αποκλεισμού. Στη προσπάθεια του να επιβάλει την καθαρότητα των «δυτικών αξιών»¹⁷⁹ ίσως βρει μιμητές αυστηρότερους. Ποιός αποκλείει να εμφανιστεί αύριο ένας άλλος συγγραφέας που να αντιπροτείνει: «Πολύ χαλαρά τα κριτήρια του Huntington. Δύση είναι μόνο οι Αγγλοσαξονικοί λαοί με προτεσταντική παράδοση, διότι σε αυτή βασίζεται ο καπιταλισμός». Το κυριότερο στοιχείο που εισάγει ο Huntington μέσα από τις αμφιλεγόμενες απόψεις του περί πολιτισμού είναι οι πολιτικές προτάσεις που προκύπτουν από αυτές. Ως Έλληνες καλό θα ήταν στην αντίδραση μας να αποφύγουμε τα δύο άκρα: α) Ούτε να αναπτύξουμε σύνδρομα καταδιώξεως και απομονώσεως και β) ούτε να απορρίψουμε ως ανάξιες λόγω τις πολιτικές επιπτώσεις των προτάσεων Huntington. Αν γίνουν ευρύτερα αποδεκτές οι προτάσεις αυτές, η Ελλάδα θα βρεθεί εκτός NATO και εκτός Ε.Ε. Σημασία, λοιπόν, έχει να δούμε κατά πόσον κυκλοφορούν παρεμφερείς απόψεις και σε άλλους κύκλους και ομάδες επιρροής στις ΗΠΑ και στη δυτική Ευρώπη. Χωρίς διάθεση κινδυνολογίας, πρέπει να αξιολογούμε προσεκτικά κάθε σχετικό δημοσίευμα ή δήλωση πολιτικού προσώπου.¹⁸⁰

Τα μηνύματα είναι σαφή: Όλο και περισσότερο ο παράγων θρησκεία και τα πολιτιστικά χαρακτηριστικά θα αποτελούν κριτήριο γεωπολιτικών θεωρήσεων ή/και αποφάσεων. Καλό θα ήταν να είμαστε έτοιμοι να αντιμετωπίσουμε τα φαινόμενα αυτά προσγειωμένοι και ψύχραιμοι, αποφεύγοντας και το σύμπλεγμα του «καταδιωκόμενου λαού», αλλά και την υπεραισιόδοξη μακαριότητα ως προς τις σχέσεις μας με τους λαούς και τους θεσμούς της Δύσεως.¹⁸¹

Το βιβλίο αυτό αποτελεί ένα από τα θεωρητικά υπόβαθρα αιτιολόγησης της νέας σταυροφορίας της Δύσης, όχι όμως για τη διάδοση του Χριστιανισμού (τόσο), αλλά για τη διάδοση της Δημοκρατίας και των -υποτιθέμενων- δυτικών αξιών στους

178. Δημητρίου Στέφανος, *Πολιτική και «Σύγκρουση των Πολιτισμών»* (Το επιχείρημα του S. Huntington για τη μοναδικότητα του δυτικού πολιτισμού και την απίσχναση του οικουμενικού χαρακτήρα της νεωτερικότητας), περ. Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης, τχ. 19, εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα (Μάιος) 2002.

179. Βλ. Δημητρίου Στέφανος, *Πολιτική και «Σύγκρουση των Πολιτισμών»* (Το επιχείρημα του S. Huntington για τη μοναδικότητα του δυτικού πολιτισμού και την απίσχναση του οικουμενικού χαρακτήρα της νεωτερικότητας), περ. Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης, τχ. 19, εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα (Μάιος) 2002.

180. Σε εντελώς διαφορετικό μήκος κύματος θα κινηθούν οι νεορθόδοξοι και λοιποί λάτρεις της καθ'ημάς Ανατολής. «Θα έλεγα ότι η πρόταση του Χάντιγκτον έχει κάτι το ιδιοφυές», εξηγεί χαρακτηριστικά ο Χρήστος Γιανναράς σε συνέδριο που οργανώθηκε το 1997 γι' αυτό το θέμα. «Εμείς οι Έλληνες, οι σημερινοί, θα έπρεπε να είμαστε βαθύτατα ευγνώμονες στον Χάντιγκτον. Διανοείσθε την έκπληξη της ελληνικής προοδευτικής διανόησης, εννοώ αυτής που αρχίζει από τον οραή, και κυριαρχεί μέχρι σήμερα στη δημόσια ζωή μας, όταν εμφανίζεται κάποιος τόσο διάσημος και με τέτοια εμβέλεια λόγου να πεί ότι το χαρακτηριστικό μας στοιχείο είναι η Ορθοδοξία και αυτή ως πολιτιστικό στοιχείο καθορίζει την πολιτική μας θέση και τη θέση μας στο διεθνή χώρο!», *Η σύγκρουση Ανατολής – Δύσης και η πρόκληση Χάντιγκτον*, σελ. 165-166.

«υπανάπτυκτους και βάρβαρους» Ισλαμιστές. Μετά τη βάρβαρη τρομοκρατική επίθεση που δέχθηκαν οι ΗΠΑ στις 11 Σεπτεμβρίου 2001, η αντιμετώπιση της τρομοκρατίας θα αποτελέσει απόλυτη και μοναδική προτεραιότητα της αμερικανικής πολιτικής. Ο χαρακτηρισμός της επίθεσης από τον Αμερικανό Πρόεδρο ως πράξης πολέμου προϋποθέτει για τη φύση της αμερικανικής αντίδρασης. Η αμερικανική κυβέρνηση φαίνεται ότι, πέρα από τον άμεσο στόχο της εξερεύνησης και της τιμωρίας των ενόχων, προσανατολίζεται και σε έναν άλλον τομέα, στη διαμόρφωση των προϋποθέσεων, τόσο στο εσωτερικό της χώρας όσο και σε διεθνές επίπεδο, για την πλήρη εξάλειψη του φαινομένου της τρομοκρατίας. Στο διεθνές επίπεδο η πίεση την οποία θα ασκήσουν οι ΗΠΑ σε σύμμαχες χώρες να συνταχθούν μαζί τους σε αυτή τη νέα σταυροφορία κατά της τρομοκρατίας, θα είναι μεγάλη.¹⁸² Μετά την τρομοκρατική επίθεση της 11ης Σεπτεμβρίου, η αμερικανική κυβέρνηση θα επιχειρήσει να αναγάγει τη τρομοκρατία σε υπ' αριθμόν ένα πρόβλημα της Δύσης στο σύνολο της. Αυτή η σταυροφορία, όπως ήδη φαίνεται από τις ενέργειες των ΗΠΑ στο ΝΑΤΟ, δεν θα αρκестεί στην επιβολή οικονομικών κυρώσεων εναντίον χωρών που υποθάλλουν τη τρομοκρατία. Θα απαιτεί την ενεργή ανάμειξη σε πιθανές επιχειρήσεις πάσης μορφής και εναντίον πολλαπλών στόχων που θα καθορίζονται από τις ΗΠΑ.¹⁸³ Το τρομοκρατικό χτύπημα της 11ης Σεπτεμβρίου 2001 αποτέλεσε την αφορμή για τη νέα σταυροφορία, που είχε προετοιμαστεί ήδη ιδεολογικά. Επιστρατεύτηκαν όλα τα μέσα για να πείσουν όλο τον κόσμο ότι η ανθρωπότητα είναι χωρισμένη σε δύο στρατόπεδα. Στους καλούς που είναι οι Αμερικάνοι, και στους κακούς, που είναι όλοι όσοι δεν είναι μαζί τους. Γι' αυτή την ιερή σταυροφορία επιστρατεύτηκε ακόμα και το «άγιο» Χόλυγουντ. Έτσι, μάθανε ακόμη και τα μικρά παιδιά όλου του κόσμου ότι μόνο αν νικηθούν οι κακοί «ΟΡΚ» θα μπορούμε να κοιμόμαστε επιτέλους ήσυχοι. Και βέβαια, εντελώς συμπτωματικά οι κακοί «ΟΡΚ» δεν είναι τίποτε άλλο από τους κατοίκους της αρχαίας Ασσυριακής πόλης Uruk, που ήταν κοντά στη σημερινή Βαγδάτη.¹⁸⁴ Οι αντιδράσεις των Μέσων για τη δημοσίευση των εικόνων από τα βασανιστήρια στις φυλακές της Βαγδάτης έδειξαν για άλλη μια

181. Για περισσότερα, βλ. στο βιβλίο του Samuel P. Huntington με τίτλο «Ποιοί Είμαστε; Η αμερικανική ταυτότητα στην εποχή μας», και που περιεργάζεται και πάλι τις αρχές της συντηρητικής του ιδεολογίας διαμορφώνοντας έτσι και το φιλοσοφικό ορίζοντα της συντηρητικής του σκέψης. Σύμφωνα με τον συγγραφέα τέσσερις είναι οι συνιστώσες της αμερικανικής ταυτότητας: η (δημιουργία) στηριζόμενη στη θρησκεία και τη γλώσσα κουλτούρα και η ιδεολογία ή το πολιτικό βάση του οποίου διαμορφώνονται οι θεσμοί του κράτους. Κάθε ταυτότητα, τονίζει ο Huntington, αντίθετα από όσα υποστηρίζουν σήμερα πολύ «αριστεροί», προσδιορίζεται από τις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις και από μόνιμα και πάγια χαρακτηριστικά. Αφού διευκρινίζει τον τρόπο παραγωγής της ταυτότητας σε γενικό επίπεδο, προσεγγίζει τις συνιστώσες της αμερικανικής ταυτότητας. Για τον Huntington είναι λάθος να θεωρείται η Αμερική ότι είναι έθνος μεταναστών. Η Αμερική είναι έθνος λευκών εποίκων που κουβαλούσαν στοιχεία όπως τη γλώσσα και την προτεσταντική θρησκεία. Πάνω σε αυτή τη γλώσσα και τη θρησκεία, ο ενσωματωμένος στη θρησκεία Διαφωτισμός, το περίφημο αμερικανικό «Πολιτικό Πιστεύω» περιέχει συστατικά στοιχεία όπως είναι: «η αξιοπρέπεια της ατομικής ανθρώπινης ύπαρξης, η ισότητα, η προστασία της ατομικής ιδιοκτησίας, ο ατομισμός κ.α». Όλες όμως οι πολιτικές αρχές αμερικανοποιούνται μέσα από το βάπτισμα τους στη προτεσταντική θρησκεία

182. Βλ. Αρβανιτόπουλος Κωνσταντίνος, *Οι νέες Αμερικανικές προτεραιότητες*, Αρχείο άρθρων στο Ι.Δ.Κ.Κ. στίς 18-12-2001 (www.idkaramanlis.gr).

183. Βλ. Κωνσταντίνος Αρβανιτόπουλος, *Οι νέες αμερικανικές προτεραιότητες*, Αρχείο άρθρων Ι.Δ.Κ.Κ. στίς 18-12-2001 (για περισσότερα βλ. την ιστοσελίδα του Ιδρύματος www.idkaramanlis.gr).

φορά περίτρανα δύο βασικά πράγματα: την αποθέωση της υποκρισίας και την αποθέωση της κυριαρχίας της εικόνας. Ο σύγχρονος πολίτης-θεατής, δέχεται πλέον ως απόλυτη αλήθεια και μοναδική μόνο ότι βλέπει σε εικόνα. Μπορείς άλλωστε εν έτει 2018 να μιλάς και να γράφεις για καταπάτηση ανθρωπίνων δικαιωμάτων ή για πολιτική διαφθορά, χωρίς να ιδρώνει το αυτί κανενός! Το Δίκαιο από τη σκοπιά του ισχυρού και τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι έννοιες παγκόσμιες, διαχρονικές και αδιαίρετες, ανεξάρτητες από ευγενή και μή όντα. Διαφορετικά, υπάρχουν μόνο στα λόγια. Αν είσαι ο ισχυρός της γής, τότε το (α) «Αρχή σοφίας ονομάτων επίσκεψις»¹⁸⁵ του Αντισθένη το υποκαθιστάς με το (β) παλαιοδιαθηκικό «Αρχή σοφίας φόβος Κυρίου»¹⁸⁶ του Σολομώντος. Έτσι, με γνώμονα την αρχή: «Η ισχύς δημιουργεί δίκαιο», ο «πλανητάρχης» απαίτησε από τη διεθνή κοινότητα, και το πέτυχε, να εξαιρούνται οι Αμερικανοί στρατιώτες από τους νόμους δίωξης κατά εγκληματιών πολέμου. Οι βασανιστές των φυλακών της Βαγδάτης δεν ήρθαν από το πουθενά και οι πράξεις τους δεν δημιουργήθηκαν μέσα σε ένα κοινωνικό και πολιτικό κενό. Σίγουρα, όμως μέσα σε ένα θεσμικό κενό, για το οποίο υπεύθυνη είναι η παγκόσμια κοινότητα και όχι μόνο ο «πλανητάρχης».

Σαν συμπέρασμα των παραπάνω, δεν μπορούμε παρά να παραδεχθούμε την διαχρονικότητα των λεγομένων του Huntington, όχι τόσο για το αν τα κρίνουμε ως ορθά ή λανθασμένα, αλλά γιατί οι θέσεις του καλώς ή κακώς βρίσκουν βάση μέχρι και σήμερα, είτε αυτές μεταφράζονται ως πόλεμος στην Κριμαία, είτε πόλεμος κατά του Ισλαμικού Κράτους.¹⁸⁷ Το κυριότερο όμως είναι πως επιβεβαιώνει την διαχρονικότητα της μόνιμης επιθυμίας του ανθρώπου για ισχύ και πλούτο.

Οι θρησκείες αναμφίβολα διαδραμάτισαν καθοριστικό ρόλο στην εξέλιξη της κοινωνίας από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα. Το θρησκευτικό συναίσθημα κάθε έθνους, είναι δεδομένο πως επηρέασε βαθύτατα τις δομές του, καθώς και τις ζωές των ανθρώπων σε: ιστορικό, πολιτικό και οικονομικό επίπεδο. Το γεγονός πως η ιστορία της θρησκείας ξεκίνησε συγχρόνως με την ιστορία του ανθρώπου, καθώς και πως ο

184. Αυτή λέγεται ότι είχε στο μυαλό του ο συγγραφέας του «Άρχοντα των Δακτυλιδιών», ο Τόλκιν, όταν περιέγραφε το «σκότος του κακού».

185. Δηλαδή μαθαίνουμε, εάν αναλύουμε την προέλευση της κάθε λέξης.

186. Ψαλμ. 110 : 10.

187. Το Ισλαμικό Κράτος (αραβικά: αντ-νταουλάτ αλ-ισλαμίγια), αρχικά γνωστό ως Ισλαμικό Κράτος του Ιράκ και του Λεβάντε (ο όρος «Λεβάντε» αναφέρεται επίσης ως «Ανατολής», «Συρίας» ή «Αλ-Σαμ») είναι μία ενεργή τζιχαντιστική τρομοκρατική οργάνωση του Ιράκ και της Συρίας. Στις 29 Ιουνίου 2014 ανακήρυξε μονομερώς την ίδρυση χαλιφάτου, σε μια έκταση που περιέχει περιοχές της Συρίας και του Ιράκ, ορίζοντας στην θέση του «χαλίφη» και «ηγέτη των απανταχού μουσουλμάνων» τον επικεφαλής της, Αμπού Μπακρ αλ-Μπαγκντάντι (γνωστό έκτοτε ως «Χαλίφης Ιμπραήμ»). Στους στόχους της οργάνωσης είναι η περαιτέρω εξάπλωση του «χαλιφάτου» μελλοντικά σε περιοχές στον Λίβανο, όπου έχει πραγματοποιήσει στο παρελθόν τρομοκρατική επίθεση, την Ιορδανία, το Ισραήλ, την Παλαιστίνη, το Κουβέιτ, την Τουρκία και την Κύπρο. Η ίδρυση της οργάνωσης φαίνεται να πραγματοποιήθηκε στα πρώτα χρόνια του πολέμου του Ιράκ, ενώ ανέπτυξε δεσμούς με την Αλ Κάιντα. Αργότερα η οργάνωση εμπλέχτηκε και στον Συριακό Εμφύλιο Πόλεμο. Η κεντρική διοίκηση της Αλ Κάιντα, τον Φεβρουάριο του 2014, αποκέρυξε την οργάνωση Ισλαμικό Κράτος του Ιράκ και της Ανατολής, εξαιτίας της σύγκρουσης της τελευταίας με την Αλ Νούσρα, παρακλάδι της Αλ Κάιντα στη Συρία. Η σύνθεση των μελών της προέρχεται από πολλές παραστρατιωτικές οργανώσεις, όπως την Αλ Κάιντα του Ιράκ, το Συμβούλιο της Σούρα των Μουτζαχεντίν και άλλες. Αυτά τα μέλη πρεσβεύουν στην πλειοψηφία τους το Χαριτζιτικό Ισλάμ.

άνθρωπος είναι εκ φύσεως θρησκευτικό ον και έχει έμφυτο το θρησκευτικό συναίσθημα, δεν μπορεί να μας περάσει απαρατήρητο. Έτσι λοιπόν, είναι εμφανές πως η κοινωνιολογία της θρησκείας αποτελεί έναν σημαντικό κλάδο της Κοινωνιολογίας αλλά και της Θεολογίας αφού είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την κοινωνία, την οικονομία, την πολιτική και την εκπαίδευση.

Η κοινωνιολογία της θρησκείας αποτελεί ένα ξεχωριστό κλάδο στην επιστήμη της Κοινωνιολογίας ανάμεσα σε πολλούς άλλους. Η επίδραση της θρησκείας στις μάζες απασχόλησε τους κοινωνιολόγους από την γέννηση της Κοινωνιολογίας ως επιστήμης, κατά τον 19ο αιώνα. Παρ' όλα αυτά, όχι μόνο κοινωνιολόγοι αλλά και διάφοροι φιλόσοφοι, πολιτικοί επιστήμονες και -φυσικά- θεολόγοι ασχολήθηκαν με το συγκεκριμένο θέμα. Η ίδια η κοινωνιολογία της θρησκείας εστιάζει στη μελέτη που έχει ο αντίκτυπος των θρησκευτικών πεποιθήσεων στην συμπεριφορά των ανθρώπων. Για τους κοινωνιολόγους, η θρησκεία αποτελεί ένα ευρύτερο σύστημα ιδεών, δογμάτων και αξιών και είναι ένας θεσμός που διαμορφώνει τις κοινωνικές σχέσεις, αφού οι θρησκευτικές ιδέες ασκούν επιρροή στις κοινωνικές αφετηρίες. Ο Β. Γιούλτσης παρατηρεί ότι: «Η θρησκευτική πραγματικότητα ως πρωτογενής παράγοντας διαμορφώσεων τύπων κοινωνικής οργάνωσης, που μετά την καθιέρωση τους γίνονται παράγοντες επηρεασμού της θρησκευτικής ζωής. Οι δυο πορείες είναι αλληλένδετες και χαρακτηρίζουν τις αμοιβαίες σχέσεις της θρησκευτικής με την κοινωνική ζωή».¹⁸⁸

Ο κλάδος αυτός, δεν μελετά για το αν οι διάφορες θρησκευτικές πεποιθήσεις είναι ορθές ή όχι, ούτε προσπαθεί να αποδείξει την ύπαρξη ή την ανυπαρξία του Θεού, αντίθετα εξετάζει την θρησκεία μέσω της κριτικής ανάλυσης, χρησιμοποιώντας την λογική και τα δεδομένα που της παρουσιάζονται.¹⁸⁹ Ωστόσο, ο ορισμός της θρησκείας, θα μπορούσε να προβληματίσει τους κοινωνιολόγους των κλασικών χρόνων, αφού η θρησκεία δεν δύναται να ταυτιστεί ούτε με τον μονοθεισμό αλλά ούτε με κάποιους ηθικούς κανόνες που διέπουν τις δραστηριότητες των πιστών. Πολύ εύστοχα αναφέρει ο καθηγητής Ζιάκας Γρηγόριος ότι, «ο όρος θρησκεία προϋποθέτει λακωνική διατύπωση, ενώ οι θρησκείες είναι πολλές και τα ουσιαστικά τους γνωρίσματα πολύπλευρα».¹⁹⁰ Κατά τον κορυφαίο σύγχρονο κοινωνιολόγο Anthony Giddens, «οι θρησκείες προϋποθέτουν ένα σύνολο συμβόλων, που προκαλούν αισθήματα σεβασμού ή δέους και συνδέονται με τελετουργικά ή τελετουργίες, στις οποίες μετέχει μια κοινότητα πιστών».¹⁹¹ Επιπλέον, οφείλουμε να παραδειχθούμε ως κοινά γνωρίσματα όλων των θρησκειών, τη λατρεία, τη πίστη και την ηθική. Ως οι θεμελιωτές της κοινωνιολογίας της θρησκείας -ως επιστήμης- θεωρούνται ο Emile D.

188. Βλ. Β. Γιούλτσης, *Γενική Κοινωνιολογία*, εκδόσεις Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 2004, σελ. 456.

189. Βλ. Keith A. Roberts, David Yamane, *Religion in Sociological Perspective*, SAGE Publications, USA 2011, σελ. 22.

190. Βλ. Γρηγόριος Ζιάκας, *Θρησκευσιολογία: Η θρησκεία των προϊστορικών κοινωνιών και των αρχαίων λαών*, Έκδοση: Υπηρεσία Δημοσιευμάτων, Θεσσαλονίκη 1996, σελ. 38.

191. Βλ. Anthony Giddens, *Κοινωνιολογία. Μετάφραση και επιμέλεια: Δημήτρης Γ. Τσαούσης*, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2002, σελ. 571.

Durkheim¹⁹² και ο Max Weber.¹⁹³ Βέβαια, υπήρξαν και άλλοι επιστήμονες που η ενασχόληση τους με την θρησκεία υπήρξε εξίσου πάρα πολύ σημαντική. Μερικά αξιόλογα παραδείγματα αποτελούν ο Niccolo Machiavelli¹⁹⁴ με την πολιτική τοποθέτηση της θρησκείας,¹⁹⁵ ο Baruch Spinoza¹⁹⁶ με την γνωστή περί Θεού έννοια,¹⁹⁷ ο Thomas Hobbes¹⁹⁸ με τον ορθολογικό έλεγχο του θείου Λόγου.¹⁹⁹ Αργότερα συναντάμε τον Jean-Jacques Rousseau²⁰⁰ με την θεωρία του περί της φυσικής θρησκείας²⁰¹ αλλά και τους Friedrich Nietzsche²⁰² και Immanuel Kant. Οι μελέτες των: Marx, Durkheim και Weber υπήρξαν οι περισσότερο καθοριστικές καθώς επηρέασαν την μετέπειτα κοινωνιολογική έρευνα στο επιστημονικό πεδίο της θρησκείας, λόγω της τοποθέτησής τους σχετικά με το μέλλον της θρησκείας στην μοντέρνα κοινωνία και το πώς η θρησκεία επηρεάζει τις κοινωνικές μεταρρυθμίσεις. Και οι τρεις τους παρουσιάζουν διαφορετικές, αλλά ταυτόχρονα εξαιρετικά ενδιαφέρουσες απόψεις, με έναν κοινό παρονομαστή: την επίδραση που ασκεί η θρησκεία στις παρυφές της κοινωνίας και της οικονομίας από την «γέννηση» του πολιτισμού ως σήμερα.

Στις απόψεις του Marx για την θρησκεία μπορεί εύκολα να διακρίνει κανείς τις επιρροές από το έργο του Ludwig Feuerbach. Στο βιβλίο του ίδιου του Feuerbach «Η ουσία του Χριστιανισμού», βλέπουμε πως οι άνθρωποι κατά την διάρκεια της ιστορίας τους, δημιούργησαν ορισμένες αξίες και ιδανικά που από την στιγμή που δεν μπορούσαν να τα κατανοήσουν ως δικά τους, αποδόθηκαν στον Θεό. Στον Feuerbach, η θρησκεία είναι ουσιαστικά ένα καθαρά ανθρώπινο κατασκευάσμα στο οποίο αποδίδονται καταστάσεις που δεν μπορούν να γίνουν κατανοητές από τον ανθρώπινου νου.²⁰³ «Η θρησκεία είναι το όπιο του λαού» κατά την περήφημη φράση του Karl Marx,²⁰⁴ με τον ίδιο να «προφητεύει» το τέλος της θρησκείας για το «καλό»

192. https://en.wikipedia.org/wiki/%C3%89mile_Durkheim

193. https://en.wikipedia.org/wiki/Max_Weber

194. https://en.wikipedia.org/wiki/Niccol%C3%B2_Machiavelli

195. <http://eranistis.net/wordpress/wp-content/uploads/2013/09/GIA-TON-MAKIABELI-GRAMSI-ANTONI.pdf>

196. https://en.wikipedia.org/wiki/Baruch_Spinoza

197. <https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/2711/7/Eisagogi%20sti%20Filosofia%20tou%20Spinoza%20PDF-KOY.pdf>

198. https://en.wikipedia.org/wiki/Thomas_Hobbes

199. <http://socialpolicy.gr/2017/05/%CE%BF%CE%B9-%CE%B8%CE%B5%CF%89%CF%81%CE%AE%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CF%87%CE%BF%CE%BC%CF%80%CF%82-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%BA%CE%B1%CE%BD%CF%84-%CE%B3%CE%B9%CE%B1.html>

200. https://en.wikipedia.org/wiki/Jean-Jacques_Rousseau

201. <http://users.sch.gr/gkelesidis/images/PDF/Articell/rousseau.emile.A.pdf>

202. Βλ. «*Ο Θάνατος του Θεού*» του ίδιου στο ακόλουθο link:
<http://www.protagon.gr/apopseis/blogs/freiderikos-nitse-o-theos-einai-nekros-2595600000>

203. Για περισσότερα βλ. Anthony Giddens, ό.π., σελ. 578.

204. <http://www.oodegr.com/oode/koinwnia/politika/opio1.htm>

της ανθρωπότητας, ούτως ώστε η προσοχή μας να μην εστιάζει στον άλλο κόσμο, αλλά σε αυτόν που ζούμε τώρα, στο σήμερα δηλαδή. Ειδικότερα, η θρησκεία καλύπτει και δικαιολογεί τις ανισότητες που υφίστανται στον κόσμο με την δικαιολογία πως η δικαιοσύνη θα επέλθει μελλοντικά και η καρτερικότητα φαντάζει να είναι η μοναδική λύση. Συμπεραίνουμε πως για τον Marx, η θρησκεία είναι ένας τρόπος απελευθέρωσης από την κοινωνική καταπίεση²⁰⁵ όμως, την ίδια στιγμή αποτρέπει τους ανθρώπους από μια αληθινή επανάσταση απέναντι στην αδικία και υφιστάμενο το status quo. Ως αιτία των όσων αναφέραμε είναι η έλλειψη της ελευθερίας και του ορθολογισμού στην θρησκευτική πίστη. Κατά μια «αιρετική» άποψη, για τον Marx, η θρησκευτική αντίληψη για την ανταμοιβή των φτωχών και αδυνάτων στον παράδεισο, αποτελεί εμπόδιο και καθυστερεί την κοινωνική πρόοδο, αφού μειώνει την πιθανότητα επανάστασης των φτωχών έναντι των πλουσίων.

Ο Emil Durkheim θεωρεί πως η θρησκεία συνδέεται άμεσα με την φύση των κοινωνικών θεσμών, επομένως, δεν αποτελεί ένα συνονθύλευμα πεποιθήσεων, αλλά δίνει την αίσθηση ομαδικής αλληλεγγύης. Αναμφίβολα, σύμφωνα με τον Durkheim, δεν υπάρχει θρησκεία που να μην περιλαμβάνει τελετουργικά και ιεροτελεστίες, αφού μέσω της θρησκείας το άτομο αναπτύσσει μέσα του το αίσθημα της συλλογικότητας.²⁰⁶ Επιπλέον, η θρησκεία διαμορφώνει τον τρόπο σκέψης και συμπεριφοράς του ανθρώπου, αφού δεν πρόκειται απλώς για συμμετοχή σε δραστηριότητες, αλλά για κάτι πολύ παραπάνω. Σχετικά με το μέλλον της θρησκείας αμφιβάλει και ο ίδιος, όπως και ο Marx, καθώς με το πέρασμα των χρόνων προβλέπει πως η θρησκεία -με την παραδοσιακή της έννοια- θα εξαφανιστεί και ίσως δημιουργηθούν νέες τελετουργικές δραστηριότητες που θα αντικαταστήσουν παροδικά τις παλιές θρησκευτικές.²⁰⁷ Σχετικά με την σύνδεση θρησκείας και κοινωνίας, δεν θα μπορούσαμε να παραλείψουμε τις απόψεις του Max Weber, ο οποίος ασχολήθηκε εκτενώς με το ζήτημα της κοινωνιολογίας της θρησκείας. Στο έργο του «Η θεωρία της θρησκευτικής αρνησικοσμίας: ενδιάμεση θεώρηση»²⁰⁸ ανέλυσε τον τρόπο με τον οποίο η θρησκευτική αρνησικοσμία επηρέασε την πολιτική, την οικονομία αλλά ακόμα και τις τέχνες. Διεξοδική ανάλυση για την συμβολή του Weber στην Κοινωνιολογία θα πραγματοποιηθεί στο τελευταίο κεφάλαιο του παρόντος πονήματος.

Και κάπου εδώ έρχεται στην συζήτηση ο θρησκευτικός φονταμενταλισμός ως εργαλείο αστάθειας του διεθνούς συστήματος και παραβίασης της διεθνούς

205. Roberto Cipriani, *The Sociology of Religion: An Historical Introduction*, Transaction Publishers, 2000, σελ. 24.

206. Βλ. Steven Lukes, *Emile Durkheim, His Life and Work: A Historical and Critical Study*, Stanford University Press, 1985, σελ. 238.

207. Ένα τέτοιο παράδειγμα είναι η εμφάνιση της πολιτικής θρησκείας, δηλαδή η λατρεία της σημαίας, του έθνους και τελετουργίες όπως οι στέψεις. Σε μεγάλες βιομηχανικές χώρες πράγματι ως έναν βαθμό υφίσταται η πολιτική θρησκεία καθώς όλα τα παραπάνω χαρακτηριστικά δημιουργούν αυτό που θα λέγαμε βρετανικό τρόπο ζωής. Για περισσότερα, βλ. Σχετικά με τον Emile Durkheim, βλ. επίσης Απόστολος Νικολαΐδης, *Η διαλεκτική ιερότητας και κοινωνικότητας στο έργο του Emile Durkheim*, εκδόσεις Γρηγόρης, 2002.

208. Βλ. Max Weber, *Η θεωρία της θρησκευτικής αρνησικοσμίας: ενδιάμεση θεώρηση*, Εκδόσεις Σαββάλας, 01/06/2002.

ασφάλειας. Τι ορίζουμε όμως αρχικά ως **φονταμενταλισμό**;²⁰⁹ Με τον όρο **φονταμενταλισμός** (ή **θεμελιωτισμός**) εκφράζονται οι τάσεις εμμονής ή επιστροφής σε άκρως συντηρητικά θρησκευτικά βιώματα του παρελθόντος, τα οποία λειτουργούν ως μέσο αντίστασης σε κάθε ενδεχόμενη αλλαγή ή ακόμα και θρησκευτική μεταρρύθμιση.²¹⁰ Τον όρο αυτόν τον συναντούμε για πρώτη φορά την περίοδο μεταξύ των τελών του 19ου αιώνα και των αρχών του 20ού από τους υποστηρικτές του, με σκοπό να περιγράψει ένα συγκεκριμένο ρεύμα θρησκευτικών απόψεων στο πλαίσιο της σύγκρουσης που είχε ξεσπάσει στις τάξεις της αμερικανικής προτεσταντικής κοινότητας μεταξύ φονταμενταλιστών και νεωτεριστών.²¹¹ Ως βασικά χαρακτηριστικά του φονταμενταλισμού θεωρούνται η επιστροφή και η τυπολατρική εμμονή στην παράδοση, η δυναμική απαίτηση για κάθαρση και αποκατάσταση καθώς και η πεποίθηση ότι αποτελεί ένα είδος κριτή, χαρακτηριστικά τα οποία οδηγούν τους υποστηρικτές του φονταμενταλισμού στην υιοθέτηση, αρκετά συχνά, βίαιων αντιδράσεων και συμπεριφορών. Διαθέτει κοινωνικά χαρακτηριστικά και αφορά κυρίως τον Χριστιανισμό (από όπου και προέρχεται ως όρος), το Ισλάμ και τον Ιουδαϊσμό.²¹²

Στον καθημερινό μας λόγο, ως φονταμενταλιστή χαρακτηρίζουμε εκείνον τον φανατικό, δογματικό, ενίοτε και βίαιο άνθρωπο, ο οποίος θέλει να επιβάλει τις απόψεις του στους άλλους. Παρόλο που η συγκεκριμένη σημασία σχετίζεται απολύτως με την έννοια του φονταμενταλισμού όπως αυτή υφίσταται στον θρησκευτικό φονταμενταλισμό,²¹³ σε καμία περίπτωση δεν εξαντλεί τα περιεχόμενα του τελευταίου. Από την άλλη πλευρά, κάθε φονταμενταλιστής με τη γενική, ίσως θα λέγαμε, κοινόχρηστη σημασία της λέξης, είναι αυστηρά φορέας και εκφραστής μιας ορισμένης εκδοχής της ιδεολογίας του θρησκευτικού φονταμενταλισμού. Μάλιστα, η σημασία της λέξης, η οποία προέρχεται από το λατινικό «fundus» που σημαίνει θεμέλιο/βάση, υποδηλώνει, δηλαδή, την προσταγή επιστροφής στις «ρίζες», σε κάποια ορισμένη θεμελίωση/«οικοδόμημα», ή με άλλα λόγια παραπέμπει στην αναβίωση μιας προϋπάρχουσας, καθιερωμένης κατάστασης, η οποία εκλαμβάνεται ως συστατική για μια εξελιγμένη στον χρόνο παράδοση.²¹⁴ Εξ ου και ο όρος «φονταμενταλισμός» μπορεί να αποδοθεί και ως θεμελιοκρατία.²¹⁵ Δεν είναι υπερβολή να υποθέσουμε πως αυτή η γλωσσική προέλευση συνάπτεται με το

209. <https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A6%CE%BF%CE%BD%CF%84%CE%B1%CE%BC%CE%B5%CE%BD%CF%84%CE%B1%CE%BB%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82>

210. Βλ. Αποστόλου Β. Νικολαΐδη, *Κοινωνιολογία της Θρησκείας*, εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα 2007, σελ. 290.

211. <http://teachinghistory.org/history-content/ask-a-historian/24092>

212. Βλ. Αποστόλου Β. Νικολαΐδη, *Κοινωνιολογία της Θρησκείας*, εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα 2007, σελ. 290.

213. <http://eranistis.net/wordpress/2013/03/13/%CE%B7-%CE%B5%CF%80%CE%B1%CE%BD%CE%AC%CF%83%CF%84%CE%B1%CF%83%CE%B7-%CF%84%CF%89%CE%BD-%CE%B6%CE%B7%CE%BB%CF%89%CF%84%CF%8E%CE%BD-%CF%83%CF%84%CE%B7-%CE%B8%CE%B5%CF%83%CF%83%CE%B1%CE%BB%CE%BF%CE%BD/>

214. Βλ. Βανδώρος, Σ., *Εισαγωγή στις Πολιτικές Ιδεολογίες*, Αθήνα: ΣΕΑΒ, 2015, σελ. 189.

215. <https://en.wikipedia.org/wiki/Foundationism>

χριστιανισμό. Τώρα, στην περίπτωση του Ισλάμ, οι αραβικοί όροι «usul» (τα θεμελιώδη), «usulī» (θεμελιοκράτης) και «usulīya» (θεμελιοκρατία) κατ' αναλογία αξιοποιούνται για να δηλώσουν το ίδιο, παρότι δεν ήταν ανέκαθεν αυτή η σημασία τους.²¹⁶ Δεν υπάρχει όμως άλλη τέτοια γλωσσική αντιστοίχιση σε άλλες μεγάλες θρησκείες οι οποίες, βέβαια, έχουν συνδεθεί με τον θρησκευτικό φονταμενταλισμό.

Με αφορμή την τελευταία αυτή παρατήρηση της προηγούμενης παραγράφου, δημιουργείται ένα ουσιαστικό θέμα το οποίο σχετίζεται με το ερώτημα κατά πόσον ο θρησκευτικός φονταμενταλισμός μπορεί να θεωρηθεί πολιτική ιδεολογία, μολονότι το ζήτημα δεν είναι μόνον -ούτε κυρίως- γλωσσικής διατύπωσης. Δηλαδή, όπως σημειώνει ο Vincent (χωρίς να αποδέχεται ο ίδιος αυτό το επιχείρημα), σε αντίθεση λίγο πολύ με τις υπόλοιπες ιδεολογίες, πολλοί εξ αυτών που θεωρούνται από τρίτους (δηλαδή από μελετητές του φαινομένου ή άλλους) θρησκευτικοί φονταμενταλιστές ιδεολόγοι δεν αποδέχονται τον εν λόγω χαρακτηρισμό, θεωρώντας τον άσχετο, παραπλανητικό, πιθανότατα και εσκεμμένα μειωτικό.²¹⁷ Αυτό δεν μπορεί να ειπωθεί εξίσου για τους φιλελεύθερους, τους συντηρητικούς, τους σοσιαλιστές, τους συνειδητοποιημένους ιδεολόγους κλπ, οι οποίοι, παρά το γεγονός ότι συχνά θα εκφράσουν αντιρρήσεις για τον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζεται η ιδεολογία τους από τους αντιπάλους τους, δεν πρόκειται να αρνηθούν πως ασπάζονται τον φιλελευθερισμό, τον συντηρητισμό, τον σοσιαλισμό κλπ. Ένα ζήτημα διαφοροποίησης σε μια ιδεολογική θεώρηση και πρακτική, η οποία σημαίνεται ως τέτοια κυρίως από τρίτους, και όχι από τους ίδιους τους θεωρούμενους από αυτούς τους τρίτους φορείς της είναι ένα θέμα ως προς την ταυτότητα της ιδεολογίας αυτής.²¹⁸ Αναλογικά και πολλοί, αν όχι οι περισσότεροι, εθνικιστές δεν αποδέχονται τον χαρακτηρισμό του εθνικιστή για τους ίδιους, κυρίως επειδή στη συνηθισμένη χρήση της η λέξη «εθνικισμός» έχει αρνητικές συνδηλώσεις, ενώ προτιμούν να αυτοπροσδιορίζονται ως πατριώτες. Αναμφίβολα, είναι ξεκάθαρο στα μάτια μας, ότι το σημαίνον έθνος έχει θεμελιώδη σημασία για τη συγκρότηση και την άρθρωση των ιδεολογικών πεποιθήσεών τους. Αξίζει ακόμη να ειπωθεί ότι δεν είναι ασυνήθιστο πολλοί άνθρωποι να ασπάζονται ιδεολογικές θέσεις και να καθίστανται φορείς τους, χωρίς να συνειδητοποιούν την ιδεολογική διάσταση και ταυτότητά τους αυτής.

Έχει επίσης διατυπωθεί και μια πρωταρχικότερη αμφισβήτηση, δηλαδή κατά πόσον ο θρησκευτικός φονταμενταλισμός μπορεί να θεωρηθεί ιδεολογία, ανεξάρτητα από την αυτοκατανόηση των φορέων του. Η αντίρρηση αφορά κυρίως την έλλειψη, κατ' αυτή την προσέγγιση, ενός συστηματικού, ιεραρχημένου και λογικά συνεκτικού συνόλου ιδεών που να απαντά τουλάχιστον σε όλα τα βασικά ζητήματα, όπως ο τρόπος λειτουργίας της κοινωνίας και του κράτους, καθώς και η θέση των ανθρώπων ή των ανθρώπινων συνόλων. Μπορεί να υπάρχουν διάσπαρτες αντιλήψεις για ορισμένες πτυχές αυτών, όπως για τα ηθικά καθήκοντα των πιστών, αλλά αυτές παραμένουν εν μέρει ασύνδετες, ενδεχομένως ακόμη και κάπως αντιφατικές μεταξύ τους, ή παρουσιάζουν ασάφειες και ελλείψεις, ακριβώς επειδή απουσιάζει ένα

216. Βλ. Βανδώρος, Σ., *Εισαγωγή στις Πολιτικές Ιδεολογίες*, Αθήνα: ΣΕΑΒ, 2015, σελ. 189, Πάτελος, 2007, σελ. 40.

217. Vincent, 2010, σελ. 263.

218. Vincent, 2010, σελ. 263.

ολοκληρωμένο και σαφές πολιτικό σχέδιο που να τις εξειδικεύει και να τις ενσωματώνει σε μια ενιαία και ξεκάθαρη προοπτική. Από αυτή την άποψη, στην καλύτερη περίπτωση ο θρησκευτικός φονταμενταλισμός εμφανίζεται ως ατελής ή υπολειμματική ιδεολογία και στη χειρότερη δεν αναγνωρίζεται καν ως ιδεολογία. Μια τέτοια κριτική όμως μπορούμε να πούμε ότι είναι υπερβολικά αυστηρή και δείχνει πιθανώς κάποια μεροληψία. Ας πούμε, αν επιδεικνύαμε ανάλογη αυστηρότητα, ο φασισμός θα μπορούσε να υποστεί παρεμφερή κριτική, όπως πράγματι έχει υποστεί, ή ο φιλελευθερισμός θα μπορούσε να αμφισβητηθεί ως ενιαία και συνεκτική ιδεολογία, με το επιχείρημα ότι έχει σημαντικές διακυμάνσεις και παραλλαγές, ώστε μόνον καταχρηστικά είναι δυνατόν να τον εκλάβουμε ως μια ιδεολογία. Εν πάση περιπτώσει, όπως είναι προφανές από την ένταξη του θρησκευτικού φονταμενταλισμού στο παρόν βιβλίο, υιοθετούμε την επικρατούσα άποψη ότι αυτός αποτελεί ιδιαίτερη και ξεχωριστή ιδεολογία, και στις επόμενες σελίδες, μέσω της παρουσίασής του, θα αναδειχθούν οι λόγοι αυτής της επιλογής. Οι τρεις κυριότερες και πιο διαδεδομένες μορφές θρησκευτικού φονταμενταλισμού είναι οι ακόλουθες:

Ο **χριστιανικός φονταμενταλισμός** γεννήθηκε μέσα στους κόλπους του Προτεσταντισμού²¹⁹ και στη συνέχεια επεκτάθηκε και στις υπόλοιπες Ομολογίες. Διακρίθηκε σε δύο κατηγορίες, τον ορθολογικό και τον χαρισματικό. Η πρώτη τάση είχε ως επιδίωξή της τον εξορθολογισμό της ζωής, με βάση τις θρησκευτικές αρχές. Από την άλλη πλευρά, η δεύτερη τάση επεδίωκε την τάση φυγής από τον κόσμο και περιστρεφόταν γύρω από έννοιες όπως το συναίσθημα, το ατομικό βίωμα, το θαύμα, το μυστικισμό, τους μάρτυρες της Πίστεως κ.λπ. Για τον φονταμενταλισμό γίνεται λόγος και στη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία. Εκφράζεται μέσα από την αντίσταση σε κάθε εκσυγχρονιστική τάση στην εκκλησιαστική ζωή, το τελετουργικό, τη διδασκαλία, το ήθος, την οργάνωση κ.λπ. Μάλιστα, αποδίδεται ιδιαίτερη σημασία στη διατήρηση της παραδοσιακής σεξουαλικής ηθικής. Φονταμενταλιστικές τάσεις και συμπεριφορές εντοπίζονται και στο χώρο επιρροής της Ορθόδοξης Εκκλησίας σε ομάδες που παραμένουν προσκολλημένες στους θρησκευτικούς τύπους, όπως συμβαίνει με τους παλαιοημερολογίτες στην Ελλάδα και με τους «παλαιούς πιστούς» στη Ρωσία.²²⁰

Το πιο πρόσφορο έδαφος για την ανάπτυξη φονταμενταλιστικών τάσεων απετέλεσε ο ισλαμικός χώρος. Ο **ισλαμικός φονταμενταλισμός** στρέφεται εναντίον της εκκοσμίκευσης και της εισβολής της δυτικής παράδοσης και ηθικής καθώς και σε οτιδήποτε άλλο είναι ξένο προς την ισλαμική πραγματικότητα. Αντιθέτως, στοχεύει στην ενδυνάμωση της ισλαμικής θρησκευτικής και πολιτισμικής παράδοσης. Διακρίνεται για το στενό του σύνδεσμο προς την ουσία και τον τρόπο άσκησης της πολιτικής εξουσίας. Ως όπλο, χρησιμοποιεί τον ιερό πόλεμο, δηλαδή την Τζιχάντ, για την υπεράσπιση της ισλαμικής παράδοσης αλλά και για την επέκταση της ισλαμικής κυριαρχίας. Ο μουσουλμανικός φονταμενταλισμός είναι ιδιαίτερα δυναμικός και βίαιος και διαθέτει πολλά ανορθολογικά χαρακτηριστικά²²¹ ενώ υπολογίζεται ως μια

219. <https://www.impantokratoros.gr/96072F44.el.aspx>

220. Βλ. Αποστόλου Β. Νικολαΐδη, *Κοινωνιολογία της Θρησκείας*, εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα 2007, σελ. 291.

221. Αποστόλου Β. Νικολαΐδη, *Κοινωνιολογία της Θρησκείας*, εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα 2007, σελ. 292.

από τις σημαντικότερες πολιτικές και ιδεολογικές δυνάμεις στον κόσμο.²²² Παραδείγμα ισλαμικής φονταμενταλιστικής οργανώσης αποτελούν οι Αδελφοί Μουσουλμάνοι²²³ ενώ ένας από τους σημαντικότερους εκπροσώπους του ισλαμικού φονταμενταλισμού του 20ού αιώνα ήταν ο Ιρανός Αγιατολάχ Χομείνι.²²⁴

Ο **ιουδαϊκός φονταμενταλισμός** δεν χαρακτηρίζεται τόσο από την επιδίωξη του για ακριβή προσήλωση στη Βίβλο όσο για την εμμονή του στη θρησκευτική παράδοση και τη θρησκευτική πράξη.²²⁵ Ως φαινόμενο εντοπίζεται στις τάξεις των ακτιβιστών Σιωνιστών καθώς και στους υπερορθόδοξους Εβραίους.²²⁶ Ο Σιωνισμός, έχει χαρακτηριστεί από τους επικριτές του ως κίνημα με αποικιακό²²⁷ και ρατσιστικό χαρακτήρα,²²⁸ ενώ οι υπερορθόδοξοι Εβραίοι κατηγορούνται ως σκοταδιστές, εξτρεμιστές και αρνητές διαφόρων θεμελιωδών δικαιωμάτων, όπως π.χ. η ισότητα των δύο φύλων.

Στο κεφάλαιο που ακολουθεί θα ασχοληθούμε ενδελεχώς με την ιστορική εξέλιξη των παραπάνω κατηγοριών θρησκευτικού φονταμενταλισμού, καθώς θα μας οδηγήσει σε μερικά ασφαλή συμπεράσματα για το σημερινό status του φονταμενταλισμού ως παγκόσμιου φαινομένου.

222. <http://www.enet.gr/?i=issue.el.home&date=08/05/2011&s=shmeiwmatario-idewn&c=texnes>

223. Βλ. Μαίρη Μπόση, Η διεθνής ασφάλεια στον μεταψυχροπολεμικό κόσμο, εκδόσεις Ποιότητα, 2014, σελ. 129 και εξής, Davidson Lawrence, *Islamic Fundamentalism* Greenwood Press, Westport, Conn., 1998, σελ 97–98.

224. https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A1%CE%BF%CF%85%CF%87%CE%BF%CE%BB%CE%AC%CF%87_%CE%A7%CE%BF%CE%BC%CE%B5%CF%8A%CE%BD%CE%AF

225. Αποστόλου Β. Νικολαΐδη, *Κοινωνιολογία της Θρησκείας*, εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα 2007, σελ. 291.

226. <https://www.britannica.com/topic/fundamentalism#ref883280>

227. Για περισσότερα βλ. Shafir Gershon, *Being Israeli: the dynamics of multiple citizenship*, Cambridge University Press, 2002, σελ. 37–38, Bareli Avi, *Forgetting Europe: Perspectives on the Debate about Zionism and Colonialism*, in *Israeli historical revisionism: from left to right*, Psychology Press, 2003, σελ. 99–116, Pappé Ilan, *A history of modern Palestine: one land, two peoples*, Cambridge University Press, 2006, σελ. 72–121, Prior Michael, *The Bible and colonialism: a moral critique*, Continuum International Publishing Group, 1997, σελ. 106–215 και Shafir Gershon, *Zionism and Colonialism*, in *The Israel/Palestinian Question*, by Ilan Pappé, Psychology Press, 1999, σελ 72–85.

228. Το ίδιο με άνωθι.

Κεφάλαιο 3: Είδη Θρησκευτικού Φονταμενταλισμού: ένα ιστορικό πλαίσιο

Ο φονταμενταλισμός είναι ένα φαινόμενο που υπάρχει και στις τρεις γνωστές μονοθεϊστικές θρησκείες. Είναι η στενή και κατά γράμμα τήρηση των γραφών και χαρακτηρίζεται από μια πολύ μεγάλη ακαμψία όσον αφορά το πώς διαβάζονται και ερμηνεύονται οι νόμοι και οι κανόνες της συγκεκριμένης θρησκείας. Από ψυχολογικής άποψης θα μπορούσε να πει κανείς ότι ο φονταμενταλισμός φαίνεται να έχει σαν στόχο το να αισθανθούν πιο ισχυρά, ανώτερα και έχοντα το δίκιο με το μέρος τους, τα μέλη της εκάστοτε ομάδας, με το να προβάλλουν όλα τα αρνητικά και επιθετικά χαρακτηριστικά στα άτομα που βρίσκονται έξω από την δική τους ομάδα. Ο φονταμενταλισμός συνήθως αναπτύσσεται σε καταστάσεις όπου υπάρχει πολύ μεγάλη κοινωνική αστάθεια και απελπισία και όπου ένας ακραίος και άκαμπτος τρόπος λειτουργίας φαίνεται να δίνει μια αίσθηση σιγουριάς και ασφάλειας. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα της άκαμπτης και στενής ερμηνείας του θρησκευτικού νόμου που λέει «ου φονεύσεις» είναι η εφαρμογή του από μια σέκτα στις Ινδίες που λέγεται Jainism:²²⁹ ένας αυστηρός Jain θα χρησιμοποιήσει μια βούρτσα για να σκουπίσει την καρέκλα στην οποία θα κάτσει για να μην λιώσει κατά λάθος κανένα έντομο. Στο άλλο άκρο είναι η θεώρηση ότι επιτρέπεται να σκοτώσει κανείς εάν πρόκειται να σκοτώσει «άπιστους» ή εχθρούς της συγκεκριμένης θρησκευτικής ομάδας.

α) Ιουδαϊκός φονταμενταλισμός

Το περιεχόμενο των Εβραϊκών Γραφών είναι η εξιστόρηση της σχέσης των Ισραηλιτών²³⁰ με τον Θεό όπως αποτυπώνεται στην ιστορία τους από την αρχή του χρόνου έως την ανέγερση του Δεύτερου Ναού. Σύμφωνα με τον Ορθόδοξο Ιουδαϊσμό και τους βαθιά θρησκευόμενους Εβραίους, ο βιβλικός πατριάρχης Αβραάμ ήταν ο πρώτος Εβραίος. Η ραββινική φιλολογία αναφέρει ότι ήταν ο πρώτος από γενεάς του Νώε που αποκήρυξε δημόσια την ειδωλολατρία και κήρυξε τον μονοθεϊσμό. Το αποτέλεσμα ήταν η υπόσχεση του Θεού ότι θα αποκτούσε τέκνα²³¹ και μέσω του «σπέρματός του θα ευλογούνταν όλα τα έθνη της γης».²³² Πρωτότοκος του Αβραάμ ήταν ο Ισμαήλ και δευτερότοκος ο Ισαάκ, για τον οποίο ο Θεός προσδιόρισε ότι θα συνέχιζε το έργο του Αβραάμ και θα κληρονομούσε τη γη του Ισραήλ-επονομαζόμενη τότε Χαναάν- μετά την εξορία και τη λύτρωσή του. Ο Θεός έστειλε τον πατριάρχη Ιακώβ και τα παιδιά του στην Αίγυπτο, όπου μετά από πολλές γενεές έγιναν σκλάβοι. Τότε ο Θεός έστειλε τον Μωυσή να απελευθερώσει τους Ισραηλίτες από τη δουλεία. Μετά την Έξοδο από την Αίγυπτο, ο Θεός οδήγησε τους Ισραηλίτες

229. <https://en.wikipedia.org/wiki/Jainism>

230. Κλάδος των Εβραίων.

231. Γένεση 15:5.

232. Γένεση 22:15-18.

στο όρος Σινά όπου τους έδωσε την Τορά,²³³ για να καταλήξουν τελικά στη γη του Ισραήλ. Η Τορά, (Γένεση, Έξοδος, Λευιτικό, Αριθμοί, και Δευτερονόμιο), που δόθηκε στο όρος Σινά συνοψίστηκε στα πέντε αυτά βιβλία του Μωυσή (Πεντάτευχος) και μαζί με τα βιβλία των προφητών, αποκαλείται Γραπτή Τορά. Οι λεπτομέρειες και η ερμηνεία του νόμου, που ονομάζονται Προφορική Τορά ή προφορικός νόμος στον Ιουδαϊσμό, ήταν αρχικά άγραφοι. Εξαιτίας, όμως, των διωγμών που υπέστησαν οι Εβραίοι και του κινδύνου απώλειας μνήμης των λεπτομερειών, η ραββινική παράδοση αναφέρει ότι αυτοί οι προφορικοί νόμοι καταγράφηκαν στη Μισνά, το Ταλμούδ και άλλα ιερά βιβλία.²³⁴

Αν και ο μονοθεϊσμός και η Τορά είναι θεμελιώδεις παράμετροι του Ραββινικού Ιουδαϊσμού, αρκετοί σχολιαστές της Βίβλου ισχυρίζονται πως ορισμένοι στίχοι της Τορά υπονοούν ότι οι πρώτοι Ισραηλίτες αποδέχονταν την ύπαρξη και άλλων θεών, θεωρώντας τον Θεό τους ως τον μόνο Δημιουργό, και τη λατρεία του υποχρεωτική.²³⁵ Επομένως, η ισραηλιτική θρησκεία του Ιεχωβά που προηγήθηκε του Ραββινικού Ιουδαϊσμού, έτσι όπως καταγράφηκε από τους προφήτες, απαιτούσε μονολατρεία, την λατρεία και την αποκλειστική αφοσίωση στον μοναδικό Θεό.²³⁶ Από αυτή την άποψη, οι Εβραίοι κατά την ελληνιστική περίοδο θεώρησαν πως ο Θεός τους ήταν ο μοναδικός Θεός (και συνεπώς Θεός όλων), και ότι το αρχείο της αποκάλυψής Του (δηλ. η Τορά) περιείχε καθολικές αλήθειες. Μια στάση που αντανάκλα ιστορικά το αυξανόμενο ενδιαφέρον των Εθνικών²³⁷ για τον Ιουδαϊσμό και το αυξανόμενο ενδιαφέρον των Εβραίων για την ελληνική φιλοσοφία και την αναζήτησή της για εγκαθίδρυση καθολικών αληθειών που δυνητικά οδηγούσαν στην ιδέα του μονοθεϊσμού, τουλάχιστον υπό την έννοια ότι «όλοι οι θεοί είναι Ένα».²³⁸

Οι Εβραϊκές Γραφές, τις οποίες υιοθέτησαν οι Χριστιανοί ως Παλαιά Διαθήκη, είναι εξαιρετικά βίαιες. Οι εγκρίσεις βίας, μαζικής δολοφονίας, βιασμού και λεηλασίας είναι δραματικές και διεξάγονται «κάτω από τις άμεσες εντολές του Θεού για τη βελτίωση της θρησκείας του πιστού».²³⁹ Η ανησυχία του πράγματος είναι ότι αυτό δίνει δικαιολόγηση σε όποιον «ακούει φωνές στο κεφάλι του» λέγοντάς του να

233. Τορά (Εβραϊκή γλώσσα: תורה, δηλαδή ο Νόμος) ονομάζεται στον Ιουδαϊσμό ο Νόμος, οι διδασκαλίες που έδωσε ο Μωυσής στους Εβραίους στην Πεντάτευχο (που και αυτή ονομάζεται Τορά), αλλά και στις προφορικές παραδόσεις που αργότερα καταγράφηκαν στο Ταλμούδ και στο Μιδρά που είναι μέρος του Εβραϊκού Νόμου. Η Πεντάτευχος ή και απλά Τορά, αναφέρεται ως Τορά Σεμπιτάβ (תורה שבכתב, «Νόμος που έχει γραφεί»), ενώ οι προφορικές παραδόσεις αναφέρονται ως Τορά Σεμπέ'αλ Πεχ (תורה שבעל פה, «Νόμος που είναι προφορικός»).

234. https://en.wikipedia.org/wiki/Rabbinic_Judaism#Written_and_oral_law

235. https://en.wikipedia.org/wiki/Rabbinic_Judaism

236. Το βιβλικό κείμενο που θεωρείται πυρήνας του Ιουδαϊσμού (περιγράφεται ως Σεμά Ισραέλ, δηλαδή «Άκουσε Ισραήλ», από το Δευτερονόμιο 6:4:, απεικονίζει τη φανερή απροθυμία αυτού του Θεού να αποδεχθεί τη λατρεία άλλων θεών, εκτός του ιδίου. Όπως ο Ιεχωβά περιγράφεται ως πολεμικός θεός («ο Ιεχωβά των στρατευμάτων», για παράδειγμα στο 1 Σαμουήλ 1:3), η λατρεία θεών της γονιμότητας όπως ο Βάαλ (ή Βααλίμ) υπήρξε ελκυστική για τους Ισραηλίτες αφότου εγκαταστάθηκαν μόνιμα στη γη τους.

237. Αρκετοί Έλληνες και Ρωμαίοι θεωρούσαν του Εβραίου ως «φιλοσοφικότατο» λαό εξαιτίας της πίστης του σε έναν θεό που δεν απεικονιζόταν εικονογραφικά.

238. <https://en.wikipedia.org/wiki/Judaism>

δολοφονήσει για τη θρησκεία του που πραγματικά «πρέπει» να το κάνει. Πολλοί Εβραίοι τρομοκράτες μέσα στα χρόνια ακολούθησαν αυτή τη γραμμή λογικής, άλλωστε και για εκατοντάδες χρόνια η Ευρώπη έπεσε «θύμα» των -υποτιθέμενων- χριστιανικών θεσμών που «αγκάλιασαν» και χρησιμοποίησαν με ζήλο όλες τις εγκρίσεις βίας της Βίβλου.²⁴⁰

Για παράδειγμα, η Έξοδος δηλώνει ότι ο Θεός αγαπά τον πόλεμο,²⁴¹ αλλά δεν είναι μόνο οι εχθροί πολεμιστές που είναι ο στόχος. Η Έξοδος χρησιμοποιήθηκε επίσης ως βάση για τη δολοφονία γυναικών που κατηγορούνται για όλα τα δειλά προληπτικά πράγματα.²⁴² Στο ίδιο βιβλίο, ο Θεός του Ισραήλ διέταξε το στρατό να δολοφονήσει τους γιους, τους αδελφούς, τους φίλους και τους γείτονες και τότε είναι ευλογημένοι γι' αυτό.²⁴³ Το Δευτερονόμιο σε σχετικό χωρίο²⁴⁴ λέει στους Ισραηλίτες να καταλάβουν τη μελλοντική τους γη και να εξοντώσουν τους αρχικούς κατοίκους επειδή είναι άπιστοι: «δεν πρέπει να κάνεις συμβιβασμούς μαζί τους ή να τους δείξεις κανέναν έλεος».²⁴⁵ Σε άλλο σημείο στο Δευτερονόμιο²⁴⁶ λέει ότι αν οι συγγενείς ή οι φίλοι σας προσπαθούν να σας προσκυνήσουν στους άλλους θεούς, πρέπει να τους σκοτώσετε «δίχως έλεος», μια πράξη που, ο Αβραάμ επιχειρεί στη Γένεση.²⁴⁷ Σε ένα άλλο εξαιρετικά ενδιαφέρον χωρίο στην Εσθήρ, οι Ισραηλίτες σφαγιάζουν πάνω από 75.000 εχθρούς σε μια εσωτερική σύγκρουση στην περσική αυτοκρατορία,²⁴⁸ δεν περιλαμβάνουν τις πολλές φορές που ο Θεός οδηγεί με δολοφονικό παράδειγμα. Ωστόσο, υπάρχει μεγάλη διαφορά μεταξύ της κριτικής της πίστης μιας θρησκείας και της επίθεσης των οπαδών της. Η άποψη ότι η Τορά περιέχει πάρα πολλές ανήθικες και τερατώδεις πράξεις για να αντικατοπτρίζει ότι ένας καλός θεός μπορεί να μην ευχαριστεί τους αυστηρούς Εβραίους, αυτό δεν σημαίνει ότι δεν είναι ένα επιχείρημα που αξίζει συζήτησης.

Οι άνθρωποι έχουν το δικαίωμα να υπάρχουν, οι ιδέες όχι. Επειδή πρόκειται για μια -ελαφρώς- πολύπλοκη υπόθεση για να χωριστούν οι άνθρωποι από τις πεποιθήσεις, κάποιοι βρίσκουν την ευκαιρία να συγκαλύψουν τα παιχνίδια εξουσίας ως αντιρατσισμό. Αυτό είναι που πολλοί αναφέρονται ως «φυλετική κάρτα»,²⁴⁹ όπως ο Heinrich Graetz.²⁵⁰ Ο ίδιος ο Graetz χρησιμοποίησε «φυλετική κάρτα» για να

239. http://www.holybooks.info/old_testament_violence.html

240. http://www.humanreligions.info/judaism_fundamentalism.html

241. Έξοδος 15: 3.

242. Έξοδος 22:18.

243. Έξοδος 32: 27-29.

244. Δευτερονόμιο 7: 1.

245. Το ίδιο με άνωθι.

246. Δευτερονόμιο 13: 6-9.

247. Γένεση 22: 1-18.

248. Εσθήρ 9: 12-16.

249. https://en.wikipedia.org/wiki/Race_card

250. https://en.wikipedia.org/wiki/Heinrich_Graetz

προσπαθήσει να υπερασπιστεί τις φονταμενταλιστικές ιδέες. Με άλλα λόγια χρησιμοποιεί μια συναισθηματική απάντηση για να προσπαθήσει και να καταπνίξει την πνευματική κριτική. Μια τέτοια τεχνική είναι κοινή μεταξύ των φονταμενταλιστών που συμμετέχουν σε δημόσιες συζητήσεις. Επομένως, στην εβραϊκή θρησκεία ο φονταμενταλισμός εκφράζεται μέσα από την θεώρηση ότι οι Εβραίοι είναι μια εκλεκτή ομάδα επιλεγμένη από τον Θεό. Σύμφωνα με την θεώρηση αυτή ο Θεός έχει δώσει στους Εβραίους αναμφισβήτητα δικαιώματα πάνω στη γη του Ισραήλ. Οι Παλαιστίνιοι ή Χαναανίτες έχουν τις εξής επιλογές: να φύγουν από την γη του Ισραήλ, να αποδεχθούν την Εβραϊκή κυριαρχία ή να πολεμήσουν. Το Ολοκαύτωμα θεωρείται μήνυμα του Θεού για να αφυπνιστούν οι Εβραίοι και να πολεμήσουν για την επιβίωσή τους, ο Πόλεμος των έξι Ημερών σημαίνει ότι ο Θεός τους έβγαλε από τον κίνδυνο, ενώ ο Πόλεμος του Γιομ Κιπούρ θεωρείται μια παντοτινή νίκη εναντίον των Αράβων που αποδεικνύει ότι οι Εβραίοι δεν δεσμεύονται από τους περιορισμούς και τους κανόνες που ισχύουν για τους άλλους, «κανονικούς» λαούς.

Σύμφωνα με μια μελέτη του πολιτικού επιστήμονα Noemi Gal-Or, μετά τη δημιουργία του Ισραήλ, η εβραϊκή τρομοκρατία έχει εκτιμηθεί στο Ισραήλ ως «πολύ λιγότερο σημαντική» από την αραβική τρομοκρατία.²⁵¹ Διήρκεσε μερικά χρόνια κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1950 και κατευθυνόταν περισσότερο σε εσωτερικούς ισραηλινο-εβραϊκούς στόχους και όχι στον ισραηλινό πληθυσμό των Αράβων.²⁵² Τέτοιες περιπτώσεις ήταν το περίφημο **Brit HaKanaim/Σύμφωνο των Ζηλωτών**, μια ριζοσπαστική θρησκευτική εβραϊκή οργάνωση, η οποία λειτούργησε στο Ισραήλ μεταξύ του 1950 και του 1953, ενάντια στη γενικευμένη τάση της εκκοσμίκευσης στη χώρα. Ο απώτερος στόχος του κινήματος ήταν να επιβάλει τον εβραϊκό θρησκευτικό νόμο στο κράτος του Ισραήλ.²⁵³ Το **γκρουπ του Βασιλείου του Ισραήλ ή Tzrifin Underground**, δραστηριοποιούνταν στο Ισραήλ τη δεκαετία του 1950. Η ομάδα πραγματοποίησε επιθέσεις εναντίον των διπλωματικών εγκαταστάσεων της ΕΣΣΔ και της Τσεχοσλοβακίας και ενίοτε επιτέθηκε στα ιορδανικά στρατεύματα που στάθμευαν στα σύνορα στην Ιερουσαλήμ. Μέλη της ομάδας που πιάστηκαν προσπαθώντας να βομβαρδίσουν το Ισραηλινό Υπουργείο Παιδείας τον Μάιο του 1953, περιγράφονται ως ενεργούντες λόγω της εκκοσμίκευσης των Εβραίων μεταναστών της Βόρειας Αφρικής που είδαν ως «άμεση επίθεση στον τρόπο ζωής των θρησκευόμενων Εβραίων και μια υπαρξιακή απειλή για την υπερροθόδοξη κοινότητα στο Ισραήλ».²⁵⁴ Το **Gush Emunim Underground** (1979-1984) σχηματίστηκε από μέλη του ισραηλινού πολιτικού κινήματος Gush Emunim και είναι περισσότερο γνωστή για δύο πράξεις: α)για βομβιστικές επιθέσεις κατά των δημάρχων των πόλεων της Δυτικής Όχθης στις 2 Ιουνίου 1980, και β)μια

251. Gal-or, Noemi (Editor). *Tolerating Terrorism in the West: An International Survey*. Routledge, May 29, 2015, σελ. 61–62.

252. Gal-or, Noemi (Editor). *Tolerating Terrorism in the West: An International Survey*. Routledge, May 29, 2015, σελ. 61–62.

253. Pedahzur, Ami, and Arie Perliger (2009). “*Jewish Terrorism in Israel*.pg 33-37”, Columbia University Press, (2009)

254. Pedahzur, Ami, and Arie Perliger (2009). “*Jewish Terrorism in Israel*.pg 33-37”, Columbia University Press, (2009)

εγκαταλελειμμένη υπόθεση για να ανατινάξουν τα τζαμιά του Ναού.²⁵⁵ Το **Keshet (Kvutza Shelo Titpasher)** (1981-1989) ήταν ένα αντι-Σιωνιστικό Haredi γκρουπ του Τελ Αβίβ, που επικεντρώθηκε στην βομβιστική ιδιοκτησία χωρίς απώλειες ζωής. Ο Yigal Marcus, διοικητής της Αστυνομίας του Τελ Αβίβ, τόνισε πως η ομάδα αυτή, είναι μια συμμορία εγκληματιών, όχι μια τρομοκρατική ομάδα.²⁵⁶ Στη συνέχεια υπήρχε ένα μεγάλο χρονικό διάστημα μέχρι τη δεκαετία του 1980, όταν εξετέθη το Jewish Underground.²⁵⁷ Ο Εβραϊκός φονταμενταλισμός αναπόφευκτα έχει και την βίαη πλευρά του, αφενός με συχνές επιθέσεις και εχθροπραξίες εναντίον των Παλαιστινίων στα κατεχόμενα που σπάνια φθάνουν στη δημοσιότητα, αλλά και με κάποιες συγκεκριμένες και ευρύτερα γνωστές τρομοκρατικές ενέργειες όπως αυτή του **Baruch Goldstein** που το 1994 επιτέθηκε σε ένα τζαμί στην Χεβρόνα την ώρα της προσευχής και σκότωσε 29 Μουσουλμάνους και τραυμάτισε 150.²⁵⁸ Οι φονταμενταλιστές Εβραίοι εξακολουθούν να αντιτίθενται στην ειρηνευτική διαδικασία γιατί θα εκδιωχθούν από τους παράνομους εποικισμούς στα κατεχόμενα. Φονταμενταλιστές υπάρχουν και έξω από το Ισραήλ, κυρίως στις ΗΠΑ με πιο γνωστή την ομάδα των **Lubavichers**.²⁵⁹

Οι εβραϊκές φονταμενταλιστικές απόψεις έχουν σοβαρές επιπτώσεις στις γυναίκες, των οποίων ο κύριος ρόλος θεωρείται πως είναι το να κάνουν παιδιά και να μεταδώσουν τις αξίες της ομάδας στις μελλοντικές γενιές. Επίσης υπάρχει η θεώρηση ότι είναι καθήκον των γυναικών να κάνουν πολλά παιδιά έτσι ώστε να αντιστρέψουν το έργο του Χίτλερ ο οποίος εξαφάνισε 6 εκατομμύρια Εβραίων. Εάν οι επιλογές των γυναικών ως προς την ζωή που θέλουν να ζήσουν ή ως προς τον τρόπο με τον οποίο θέλουν να εκφράσουν την εβραϊκή τους ταυτότητα δεν συμπίπτει με αυτόν τον στόχο, τότε θεωρείται ότι έχουν αποχωρήσει από την εβραϊκή θρησκεία. Η **Lehava**, αναφέρεται ως μια ακραία θρησκευτική μειονότητα προσπαθώντας μέσω της τρομοκρατίας να εφαρμόσει τις απόψεις της για το πώς πρέπει να μοιάζει η κοινωνία γενικότερα. Τον Ιανουάριο του 2015, ο υπουργός Άμυνας Moshe Ya'alon κατηγοριοποίησε τη Lehava ως τρομοκρατική οργάνωση.²⁶⁰ Ο Ya'alon αναφέρθηκε ότι διέταξε την Υπηρεσία Ασφαλείας και Πληροφοριών, το Shin Bet²⁶¹ και το Υπουργείο Άμυνας να συγκεντρώσουν τα στοιχεία που απαιτούνται για να αποδοθούν κατηγορίες. Η πρώην υπουργός Δικαιοσύνης Tzipi Livni δήλωσε ότι η κίνηση του Ya'alon για να ονομάσει την Lehava ως μια τρομοκρατική οργάνωση θα

255. *For The Land and The Lord: The Evolution of Gush Emunim* Archived 2008-12-01 at the Wayback Machine., by Ian S. Lustick.

256. Critical essays on Israeli society, politics, and culture By Ian Lustick, Barry M. Rubin, Association for Israel Studies, σελ. 71.

257. Gal-or, Noemi (Editor). *Tolerating Terrorism in the West: An International Survey*. Routledge, σελ. 61–62.

258. https://en.wikipedia.org/wiki/Baruch_Goldstein

259. Από το όνομα του Ρωσικού χωριού Lubavich απ' όπου ξεκίνησε το κίνημα αυτό.

260. "'Report: Ya'alon moves to name anti-assimilation group Lehava a terrorist organization' (4 Jan 2015) The Jerusalem Post" <http://www.jpost.com/Israel-News/Report-Yaalon-looks-to-designate-anti-assimilation-group-Lehava-a-terrorist-organization-386649>

261. https://en.wikipedia.org/wiki/Shin_Bet

έπρεπε να είχε γίνει μήνες πριν. «Αυτή η οργάνωση λειτουργεί με το μίσος, το ρατσισμό και τον εθνικισμό, και στόχος της είναι να φέρει μέσα μας μια κλιμάκωση της βίας», είπε.²⁶² Ο Ισραηλινός ραββίνος Binyamin Lau, προειδοποίησε ότι: «η Lehava θέλει να εφαρμόσει μια βασιλεία θρησκευτικού τρόμου».²⁶³ Τέλος, το **Sikrikim**, μια ριζοσπαστική ομάδα υπερορθόδοξων Εβραίων βασισμένη κυρίως στις υπερορθόδοξες ισραηλινές συνοικίες Meah Shearim στην Ιερουσαλήμ και στο Ramat Beit Shemesh. Η αντι-σιωνιστική ομάδα θεωρείται ότι έχει περίπου 100 μέλη ακτιβιστών.²⁶⁴ Κέρδισαν τη διεθνή προσοχή κυρίως για πράξεις βίας που διαπράττουν κατά ορθόδοξων εβραϊκών θεσμών και ατόμων που δεν θα συμμορφωθούν με τα αιτήματά τους.²⁶⁵

Οι Ορθόδοξοι Εβραίοι στο Ισραήλ έχουν αναλάβει να «αστυνομεύσουν» τις πράξεις των άλλων σύμφωνα με τις δικές τους αυστηρές πεποιθήσεις, ανεξάρτητα από το πόσο δευτερεύουσες είναι. Από την άποψη αυτή, είναι εύκολα συγκρίσιμοι με τις πρακτικές της Σαουδικής Αραβίας και με κράτη όπως το Ιράν. Ευτυχώς στο Ισραήλ υπάρχει ένα ισχυρό μετριοπαθές κίνημα που αντιτίθεται στον εξτρεμισμό.²⁶⁶ Μερικά παραδείγματα που δέχθηκαν έντονοι κριτική ήταν τα ακόλουθα: τα επικριτικά σχόλια Υπερορθόδοξων Εβραίων για το «μη πρέπει» ντύσιμο νεαρών μαθητών, κάτι που λογοκρίθηκε από τον Τύπο. Οι Υπερορθόδοξοι που προσπαθούσαν για καιρό να διαχωρίσουν τους άνδρες από τις γυναίκες στην κοινωνία (στα λεωφορεία, στα σχολεία), ωστόσο, έλαβαν μεγάλες διαμαρτυρίες εναντίον τους από τους μετριοπαθείς Εβραίους. Εκατοντάδες Υπερορθόδοξοι Εβραίοι συσπειρώθηκαν στους δρόμους για να υποστηρίξουν την πεποίθησή τους πως οι άντρες οφείλουν να περπατούν στην αντίθετη πλευρά του δρόμου από τις γυναίκες και τα παιδιά, αλλά οι αστυνομικές δυνάμεις συγκρούστηκαν μαζί τους μέχρι να αποστασιοποιηθούν.²⁶⁷ Είναι σημαντικό πως περίπου το 10% των Ισραηλινών είναι Υπερορθόδοξοι και αυτό αυξάνεται λόγω του μεγάλου οικογενειακού τους μεγέθους.²⁶⁸

Σύμφωνα με τον ραββίνο Αθηνών Γκαμπριέλ Νεγρίν,²⁶⁹ σύσσωμη η παράδοση των Ισραηλιτών (γραπτή και προφορική) οφείλει να καλύπτει όλες τις πτυχές του σύγχρονου ιουδαϊκού βίου να κατανοεί τις ανάγκες των πιστών και να αγκαλιάζει τις ανησυχίες τους, τις προκλήσεις των καιρών αλλά και την εξέλιξη/ανάπτυξη που επιβάλλουν τα σοφά πλην πεπερασμένα ανθρώπινα επιτεύγματα. Ο Νόμος λοιπόν,

262. Livni: Ya'alon's attempt to label Lahava a terrorist group comes too late Jerusalem Post, 4 January 2015.

263. www.kipa.co.il

264. Lidman, Melanie (20 September 2011). "Police arrest one of the leaders of Mea She'arim 'mafia'". Jerusalem Post.

265. Maayan, Lubell (22 April 2011). "Religious zealots attack 'immodest' Jerusalem shops". Reuters

266. BBC News (2011 Dec 27) Eleven o'clock news on BBC News 24.

267. BBC News (2011 Dec 27) Eleven o'clock news on BBC News 24.

268. <https://www.jpost.com/Magazine/Between-worlds-533476>

269. https://www.huffingtonpost.gr/2016/12/30/koinonia-life-sinomilontas-me-tis-thriskeies-stin-ellada-a_n_13880444.html

δεν έχει ρόλο περιοριστικό τουναντίον υποχρεούται να δίνει νόημα στη ζωή μας και να την εμπλουτίζει τονίζοντας τη Θεία ευλογία σε κάθε μας πράξη, όπως είναι γραμμένο «[...] ἔκλεξαι τὴν ζωὴν [...]».²⁷⁰ Αυτό βέβαια δεν επισύρει την αλλαγή ή τροποποίηση του Νομου και της παράδοσης (πράγμα αδύνατον). Απλά, την προσαρμογή τους, διατηρώντας όμως πάντα την θεόπνευστη βάση τους αναλλοίωτη. Με άλλα λόγια: «Οτι ἡ ἐντολὴ αὕτη, ἣν ἐγὼ ἐντέλλομαι σοι σήμερον, οὐχ ὑπέρογκός ἐστιν οὐδὲ μακρὰν ἀπὸ σοῦ ἐστιν. Οὐκ ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω ἐστὶ [...]».²⁷¹

Ωστόσο το ερώτημα που φυσικά μας απασχολεί είναι, πως η θρησκευτική πίστη μπορεί να εκπέσει σε φονταμενταλισμό και να γεννήσει βία; Ποια είναι η στάση των Εκκλησιών/θρησκειών και των θρησκευτικών ηγετών; Η απάντηση στην ερώτηση αυτή βρίσκεται στην ίδια την Ελληνική γλώσσα. Σε αυτήν υπάρχει σαφής διαχωρισμός μεταξύ του πιστού ο οποίος θρησκεύεται και του θρησκόληπτου. Αυτός που κατανοεί, ενστερνίζεται και διάγει τον βίο του σύμφωνα τα ενάρετα διδάγματα της πίστης στον έναν και μοναδικό Θεό, απαρνείται κάθε είδους ακραίας σκέψης και απεχθάνεται κάθε πράξη που μετά βίας διαταράσσει την ισορροπία κι αρμονία της πλάσης. Η Ιουδαϊκή διδασκαλία καθοδηγώντας τους πιστούς και πιο συγκεκριμένα τους Ιερουργούς αναφέρει: «[...] Ἐσο ἐκ τῶν μαθητῶν τοῦ Ααρὼν (τοῦ Ἀρχιερέα), ἀγαπῶν εἰρήνην καὶ ἐπιδιώκων εἰρήνην, ἀγάπων τοὺς συνανθρώπους σου καὶ πλησιάζων αὐτοὺς εἰς τὸν Νόμον.».²⁷² Επιπλέον, υπάρχουν άτομα ή ομάδες πληθυσμού που ο ιουδαϊσμός τα ξεχωρίζει από τους υπόλοιπους πιστούς, θεωρεί α priori αμαρτωλά ή κατώτερα; Σύμφωνα με τον ραββίνο Νεγρίν: «Καὶ εἶπεν ὁ Θεός· ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν [...]».²⁷³ Τον κάθε άνθρωπο ἐποίησε ὁ Κύριος κατ' εἰκόνα Του καὶ καθ' ὁμοίωσιν Του, χωρίς καμία ἐξαίρεση. Όλοι εἴμαστε ὑπόλογοι τοῦ Κυρίου καὶ κρινόμεστε ἀπὸ αὐτόν. Με άλλα λόγια, καλούμαστε να υπηρετήσουμε διαφορετικούς ρόλους και οφείλουμε να εκπληρώσουμε διαφορετικές αποστολές, αυτό όμως σε καμία περίπτωση δεν μας ξεχωρίζει κάνοντας μας καλύτερους ή χειρότερους, ανώτερους ή κατώτερους.

Το Ισραήλ ως προς το πολίτευμα, είναι ένα κράτος που κυβερνάται από θεοκρατικούς νόμους,²⁷⁴ οριοθετεί με τρομακτικά -κατα πολλούς- αναχρονιστικούς νόμους²⁷⁵ ποιος είναι Εβραῖος και ποιος ὄχι, επιβάλλει ολοκληρωτικές απαγορεύσεις στο δημόσιο και τον πολιτιστικό τομέα και διατηρεί σε κατάσταση συνεχούς αιχμαλωσίας το μέρος του αυτόχθονα, μη εβραϊκού πληθυσμού, που βρέθηκε εντός των συνόρων του. Αυτή η πολιτική δικαιολογείται από τους θρησκευτικούς φονταμενταλιστές στο όνομα και για χάρη του Μεσσία. Μετά την ίδρυση του σύγχρονου κράτους του Ισραήλ στα 1949 από τον David Ben-Gurion,²⁷⁶ οι ορθόδοξοι Εβραῖοι δεν έπαψαν να επιδιώκουν την ολοκληρωτική προσήλωση της πολιτικής

270. Δευτερονόμιο 30:19.

271. Δευτερονόμιο 30:11-12.

272. Κεφάλαια Πατέρων 1:12.

273. Γένεσις 1:26.

274. https://en.wikipedia.org/wiki/Israel#Government_and_politics

275. https://en.wikipedia.org/wiki/Criticism_of_the_Israeli_government

εξουσίας στις αρχές της ιουδαϊκής θρησκείας. Παρόλο που επίσημα το κράτος του Ισραήλ δεσμεύεται να τηρεί ίσες αποστάσεις απ' όλες τις θρησκείες, αποδεχόμενο την εκκοσμικευμένη ταυτότητα που έχουν όλα τα σύγχρονα δυτικά κράτη, στην πραγματικότητα τις περισσότερες φορές μεροληπτεί υπέρ των φανατικών. Κατά τη διάρκεια του πολέμου της ανεξαρτησίας του Ισραήλ το 1948, μία ομάδα από ορθόδοξους ραβίνους επισκέφτηκαν τον τότε πρωθυπουργό David Ben-Gurion, ζητώντας του να απαλλαγούν από την θητεία στον Στρατό, αφού επρόκειτο για νεαρούς Ορθόδοξους Εβραίους που σπούδαζαν σε ιερατικές σχολές (Yeshiva). Το επιχείρημά τους ήταν ότι ο Χίτλερ κατέστρεψε το δίκτυο των ευρωπαϊκών ιερατικών σχολών, τις Εβραϊκές σπουδές και μαζί με αυτές την δυνατότητα να βγαίνουν μορφωμένοι ραβίνοι και μεγάλοι διανοητές του Ταλμούδ για να συνεισφέρουν στο νέο εβραϊκό κράτος, καθώς και ότι οι ορθόδοξοι εβραίοι θα ανελάμβαναν την ευθύνη να ξαναφτιάξουν αυτό που καταστράφηκε.²⁷⁷ Ο Ben-Gurion, παρόλο που δεν τον ενδιέφερε η θρησκεία, δέχτηκε το επιχείρημα και συμφώνησε να απαλλάσσονται 400 μαθητές «εκ των πλέον διακεκριμένων» τους οποίους θα όριζε κάθε σχολή, κάθε χρόνο. Σύμφωνα με τον Ζαν Κοέν, η πραγματική αιτία που οι ορθόδοξοι ήθελαν την απαλλαγή ήταν η μη αφομοίωση της ορθόδοξης κοινότητας από τους κοσμικούς.²⁷⁸

Το 2001, ο αριθμός των ορθόδοξων με απαλλαγή είχε φτάσει τους 7.000 ετησίως από τους 400 της αρχικής συμφωνίας, ενώ παράλληλα ο ορθόδοξος πληθυσμός²⁷⁹ έφτασε τους 306.000 έναντι 30.000, το 1948. Έναν χρόνο αργότερα, η κυβέρνηση κατάλαβε πως δεν θα μπορούσε να επιδοτεί εσαεί τους άνεργους ορθόδοξους και πέρασε νόμο με τον οποίο οι ορθόδοξοι μετά τα 23 και υπό την προϋπόθεση ότι θα υπηρετούσαν μειωμένη στρατιωτική θητεία θα μπορούσαν να δουλέψουν. Ο νόμος προσεβλήθη στο ΣτΕ του Ισραήλ, το οποίο και τον απέρριψε (ο νόμος του Ταλ).²⁸⁰ Το 2012, ο βουλευτής Yohanan Plesner²⁸¹ ετέθη επικεφαλής μίας επιτροπής, η οποία εισηγήθη έναν νόμο που έλεγε ότι όλοι θα υπηρετούσαν κανονικά την θητεία τους στον Στρατό ή την αστυνομία ή θα έκαναν πολιτική θητεία και μετά θα πήγαιναν για δουλειά. Το 2014, από τους 8.000 που κλήθηκαν αν υπηρετήσουν στρατεύτηκαν μόλις 2.400 και αυτό θεωρείται ρεκόρ. Ο λόγος που μόλις το 30% στρατεύεται οφείλεται κατά μεγάλο ποσοστό στους ραβίνους που όχι μόνο απαγορεύουν την στράτευση, αλλά τους αφορίζουν και τους επιτίθενται εάν δουν κάποιον ορθόδοξο εν στολή. Από την άλλη πλευρά, ο Στρατός έχει κάνει ότι είναι δυνατόν για να μπορέσει να ικανοποιήσει τις θρησκευτικές τους ανάγκες και να εκμεταλλευτεί τα προσόντα του καθενός. Σήμερα, υπηρετούν στον Στρατό κάτι περισσότερο από 5.000 ορθόδοξοι σε διάφορες θέσεις μάχιμες και μη και σε διάφορους βαθμούς. Το μεγαλύτερο κέρδος από την εισδοχή των ορθόδοξων στην

276. https://en.wikipedia.org/wiki/David_Ben-Gurion

277. <http://www.cohen.gr/new/articles/jean-cohen-articles/4054-2016-02-03-07-11-44>

278. Βλ. <http://www.cohen.gr/new/articles/jean-cohen-articles/4054-2016-02-03-07-11-44>

279. Υπάρχουν πολύ τρόποι με τον οποίον η Στατιστική Υπηρεσία μετράει τους ορθόδοξους. Για αυτό το άρθρο χρησιμοποιήθηκε η «κατά δήλωση του ατόμου» μέθοδος.

280. Ο Tzvi Tal ήταν αεροπαγίτης.

281. https://en.wikipedia.org/wiki/Yohanan_Plesner

στρατιωτική θητεία το έχει το ίδιο το Ισραήλ ως σύνολο, διότι αρχίζει και εκμεταλλεύεται το ταλέντο μιας μεγάλης και μορφωμένης δεξαμενής που δεν μπορούσε μέχρι τώρα να χρησιμοποιήσει.²⁸²

β) Χριστιανικός φονταμενταλισμός

Κατά τη χριστιανική διδασκαλία ο άνθρωπος υφίσταται σε σχέση με τον Θεό, υπάρχει αφού υπάρχει ο Ίδιος. Η ολοκλήρωσή του ως προσώπου πραγματοποιείται με την ανύψωσή του στο αρχέτυπο. Χωρίς την ανύψωσή του μένει φυλακισμένος στον χώρο και στον χρόνο. Υπάρχει στη φθορά και στο θάνατο. Η ανύψωση αυτή ματαιώθηκε με την υποταγή του στην αμαρτία και τον θάνατο. Η πραγμάτωσή της προσφέρεται ως δωρεά του Χριστού, στο πρόσωπο του οποίου φανερώνεται ο αληθινός άνθρωπος. Ο φονταμενταλισμός δεν δέχεται ότι η αλήθεια είναι προσωπική. Προβάλλει αισθητές βεβαιότητες, λογικά σχήματα, θεσμικά κατασκευάσματα και ηθικούς αφορισμούς. Οι αντικειμενικές βεβαιότητες στηρίζουν την προσωπική του ανασφάλεια. Η ιστορία του φονταμενταλισμού είναι η ιστορία της εναγώνιας προσπάθειας του ανθρώπου να καλύψει το εσωτερικό του κενό με αντικειμενικές βεβαιότητες. Σε περιόδους κρίσης η καταφυγή σε αντικειμενοποιήσεις της παράδοσης είναι πάντοτε η ευκολότερη λύση. Μ' αυτόν τον τρόπο η αλήθεια της πίστης νεκρώνεται, ενώ οι τύποι αποθεώνονται και αντικειμενοποιούνται. Ο θρησκευτικός φονταμενταλισμός αποδεικνύεται συνήθως τόσο πιο σκληρός, όσο πιο μεγάλη είναι η βεβαιότητα για την παράδοση που προασπίζεται. Στην περίπτωση αυτή η παράδοση δεν εκλαμβάνεται ως τρόπος ζωής, αλλά ως αντικειμενικό γράμμα. Στην πραγματικότητα δεν πρόκειται για την παράδοση αλλά για έναν επιθετικό συντηρητισμό.²⁸³ Ωστόσο, -όπως θα δούμε παρακάτω στις σελίδες που ακολουθούν- ο χριστιανικός φονταμενταλισμός συνδέθηκε έντονα με τον Προτεσταντισμό. Αν και με την εκκοσμίκευση αμβλύνθηκε, υπάρχουν και σήμερα παραφυάδες με ζηλωτικό πνεύμα και απόλυτες διεκδικήσεις. Η Ορθόδοξη Εκκλησία είναι από τη φύση της απόλυτη. Είναι ριζοσπαστική και γι' αυτό δεν είναι φονταμενταλιστική. Ο ζήλος του Θεού βρίσκεται στην καρδιά της, συμβαδίζει με τη θεογνωσία και την κοινωνία με τον Θεό. Ο κίνδυνος του φονταμενταλισμού στην Ορθοδοξία προέρχεται συνήθως από τα λαϊκά στρώματα.²⁸⁴

282. Σύμφωνα με την Εθνική Στατιστική Υπηρεσία του Ισραήλ, όπως αναφέρεται στη σελίδα Arutz Sheva που είναι θρησκευόμενος ραδιοφωνικός σταθμός, το 2015 οι ορθόδοξοι Εβραίοι που μπήκαν στην αγορά εργασίας ξεπέρασαν το φράγμα του 50%. Όσον αφορά τις ορθόδοξες γυναίκες το ποσοστό των εργαζομένων σκαρφάλωσε από το 51% στο 73% πλησιάζοντας έτσι τον εθνικό μέσο όρο των εργαζομένων γυναικών που είναι 80%. Ήδη πολλές yeshivot προετοιμάζουν στους μαθητές τους για το ακαδημαϊκό απολυτήριο προκειμένου να μπουν σε πανεπιστήμια. Σήμερα υπάρχουν πάρα πολύ ορθόδοξοι που ασχολούνται με την ιατρική δικηγορία και υψηλή τεχνολογία. Βλ. <http://www.cohen.gr/new/articles/jean-cohen-articles/4054-2016-02-03-07-11-44>

283. <https://openclass.teiwm.gr/modules/document/file.php/PS101/%CE%95%CE%BD%CF%8C%CF%84%CE%B7%CF%84%CE%B1%2024%20CE%9F%20CE%9A%CE%99%CE%9D%CE%94%CE%A5%CE%9D%CE%9F%CE%A3%20CE%A4%CE%9F%CE%A5%20CE%A6%CE%9F%CE%9D%CE%A4%CE%91%CE%9C%CE%95%CE%9D%CE%A4%CE%91%CE%9B%CE%99%CE%A3%CE%9C%CE%9F%CE%A5%20%2813%29.pdf>

284. Το ίδιο με άνωθι.

Στη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία ο κίνδυνος του φονταμενταλισμού προέρχεται από την κορυφή της εκκλησιαστικής ηγεσίας. Το παπικό πρωτείο²⁸⁵ προβάλλει ως επιστέγασμά του και ο παπικός φονταμενταλισμός, που κινείται σε επίπεδα κορυφής έχει ευρύτερες επιπτώσεις, όπως την απουσία της εμπειρικής θεολογίας, την τυποποίηση της πνευματικής ζωής, τη συρρίκνωση της εκκλησιαστικής παράδοσης στο παπικό πρωτείο, την αναγωγή της Εκκλησιολογίας στην παπική εξουσία.²⁸⁶ Ο ορθόδοξος γίνεται φονταμενταλιστής όταν βλέπει τις ρίζες του στο επίπεδο του κτιστού. Τότε δεν «τρέφεται» από την ουσιαστικά πραγματική πηγή της Εκκλησίας, που είναι η προσωπική κοινωνία με τον άκτιστο Θεό, με αποτέλεσμα, να χάνεται κάθε πιθανότητα για οποιαδήποτε κοινωνία αγάπης και ελευθερίας. Η πίστη στον προσωπικό Θεό της αγάπης και της ελευθερίας είναι ασυμβίβαστη με τον φανατισμό, τη μισαλλοδοξία και τελικά με τον φονταμενταλισμό. Τελικά δεν θα ήταν ακραίο να υποστηριχθεί ότι ο χριστιανικός φονταμενταλισμός αποτελεί: 1) διαστροφή της χριστιανικής αλήθειας, 2) ειδωλοποίηση του χριστιανισμού και 3) άρνηση της αλήθειας του Ευαγγελίου.²⁸⁷

Εντός της Ορθόδοξης Εκκλησίας, οι διάφορες αιρέσεις που παρουσιάστηκαν κατά καιρούς, θεωρούνται «η μεγάλη πληγή της». Στις επόμενες γραμμές, επιλέχθηκαν να παρουσιαστούν συντόμως οι βασικότερες και σημαντικότερες εξ αυτών: 1) Ο **Αρειανισμός** αναφέρεται στις θεολογικές θέσεις που έγιναν ευρέως γνωστές από το θεολόγο και πρωτοπρεσβύτερο Άρειο (250-336), ο οποίος έζησε και δίδαξε στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου στις αρχές του 4ου αιώνα. Η πιο αμφιλεγόμενη πτυχή των διδασκαλιών του Άρειου αφορούσε τη σχέση μεταξύ του Θεού Πατέρα και του προσώπου του Ιησού Χριστού με σημαντικές τριαδικές προεκτάσεις. Ο αρειανισμός θεωρείται, απ' το μεγαλύτερο τμήμα του Χριστιανισμού, μια από τις τρεις πιο σημαντικές αιρέσεις, μαζί με τον Νεστοριανισμό και τον Μονοφυσιτισμό. Οι θέσεις που προάσπισε ο Άρειος τόνιζαν ότι ο Ιησούς ήταν δημιούργημα και όχι υπόσταση του Θεού.²⁸⁸ Η διδασκαλία αυτή βρήκε ιδιαίτερη απήχηση μεταξύ των υπηκόων της Βυζαντινής αυτοκρατορίας αλλά και σε όλα τα γερμανικά φύλα, με εξαίρεση τους Φράγκους. Οι θέσεις αυτές καταδικάστηκαν

285. https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A0%CE%B1%CF%80%CE%B9%CE%BA%CF%8C_%CF%80%CF%81%CF%89%CF%84%CE%B5%CE%AF%CE%BF

286. Ο όρος ουνία ή ουνιτισμός στην ελληνική γλώσσα (εκ του λατινικού όρου unio = ένωση) συνδέεται νοηματικά με ό,τι το 1596 έλαβε στην Πολωνία επίσημα το όνομα Unia (σλαβ. unija), που χρησιμοποιήθηκε έκτοτε για να χαρακτηριστεί η ενωτική κίνηση ανατολικών ορθόδοξων Εκκλησιών με τον Πάπα.

287. <https://openclass.teiwm.gr/modules/document/file.php/PS101/%CE%95%CE%BD%CF%8C%CF%84%CE%B7%CF%84%CE%B1%2024%20%CE%9F%20%CE%9A%CE%99%CE%9D%CE%94%CE%A5%CE%9D%CE%9F%CE%A3%20%CE%A4%CE%9F%CE%A5%20%CE%A6%CE%9F%CE%9D%CE%A4%CE%91%CE%9C%CE%95%CE%9D%CE%A4%CE%91%CE%9B%CE%99%CE%A3%CE%9C%CE%9F%CE%A5%20%2813%29.pdf>

288. Βλ. Γιαννόπουλος Ν. Βασίλειος, *Ιστορία και Θεολογία των Οικουμενικών Συνόδων*, Εκδόσεις Έννοια, Δεκέμβριος 2011, σελ. 40-43.

τελικά στο πρόσωπο του Αρείου από την Πρώτη Σύνοδο της Νίκαιας το 325 αλλά και από την Πρώτη Σύνοδο της Κωνσταντινούπολης το 381.²⁸⁹

2) Ο **Νεστοριανισμός** περιγράφει το δόγμα σύμφωνα με το οποίο ο Ιησούς Χριστός υπήρξε ως δύο πρόσωπα, ο άνθρωπος Ιησούς και ο θεϊκός Γιος του Θεού ή Λόγος, και όχι ως ενιαίο πρόσωπο. Αυτό το δόγμα έχει ταυτιστεί με τον Πατριάρχη Κωνσταντινούπολης Νεστόριο (386-451), ο οποίος υπήρξε μαθητής του Θεόδωρου Μοψουεστίας. Αυτή η θεολογική θέση αναφορικά με τον Χριστό καταδικάστηκε στη Σύνοδο της Εφέσου το 431 και η σφοδρή αντιπαράθεση σχετικά με το ζήτημα αυτό οδήγησε στο Νεστοριανικό σχίσμα, κατά το οποίο διασπάστηκε η Ασσυριακή Εκκλησία της Ανατολής από τη Βυζαντινή Εκκλησία. Όμως, ούτε η Σύνοδος της Εφέσου δεν διευθέτησε το ζήτημα καθώς σύντομα υπήρξε και πάλι διάσπαση όσον αφορά το αν ο Χριστός είχε μία ή δύο φύσεις, γεγονός που οδήγησε στο Χαλκηδόνειο σχίσμα. Η Ασσυριακή Εκκλησία της Ανατολής αρνήθηκε να διακόψει την υποστήριξή της προς τον Νεστόριο και να τον αποκηρύξει ως αιρετικό, και συνεχίζει να αποκαλείται «Νεστοριανή» στη Δύση ώστε να διακρίνεται από τις υπόλοιπες Ανατολικές εκκλησίες. Όπως αναφέραμε παραπάνω, ο Νεστοριανισμός προέκυψε κατά τον 5ο αιώνα από τις προσπάθειες που καταβάλλονταν να εξηγηθεί λογικά και να γίνει κατανοητή η ενσάρκωση του θεϊκού Λόγου, του δεύτερου προσώπου της Αγίας Τριάδας ως άνθρωπος Ιησούς Χριστός. Σύμφωνα με τις θέσεις του δόγματος αυτού, η ανθρώπινη και η θεϊκή υπόσταση του Χριστού είναι ξεχωριστές και υπάρχουν δύο πρόσωπα, ο άνθρωπος Ιησούς Χριστός και ο θεϊκός Λόγος, ο οποίος ενανθρωπίστηκε. Κατά συνέπεια, οι υποστηρικτές των θέσεων που αποδόθηκαν στον Νεστόριο απέρριψαν τη χρήση όρων του τύπου «ο Θεός υπέφερε» ή «ο Θεός σταυρώθηκε», διότι η ανθρώπινη φύση του Ιησού Χριστού που υπέφερε είναι ξεχωριστή από τη θεϊκή φύση του. Παρόμοια, απέρριπταν τον όρο «Θεοτόκος» (που σημαίνει «η τίκτουσα τον Θεό» ή «η μητέρα του Θεού») ως τίτλο της Παρθένου Μαρίας και χρησιμοποιούσαν αντ' αυτής τον τίτλο «Χριστοτόκος» (που σημαίνει «η τίκτουσα τον Χριστό» ή «η μητέρα του Χριστού»), διότι κατά την άποψή τους η Μαρία γέννησε μόνο τον ανθρώπινο Ιησού και όχι τον θεϊκό.²⁹⁰ Η θρησκευτική πολιτική του Θεοδοσίου Β' δημιούργησε σημαντικές θεολογικές έριδες που προκάλεσαν ταραχές στον κλήρο. Μια από αυτές αποτελούσε η σχέση θείας και ανθρώπινης φύσης του Ιησού. Μια ομάδα υποστήριζε την άποψη των δύο χωριστών φύσεων του Ιησού και μια άλλη την άρρηκτη σχέση των δύο φύσεων, θεϊκής και ανθρώπινης. Υπέρμαχοι των δύο απόψεων υπήρξαν ο πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Νεστόριος, εκπρόσωπος της σχολής της Αντιόχειας, και ο πατριάρχης Αλεξανδρείας Κύριλλος.²⁹¹ Αν και ο αυτοκράτορας υποστήριζε τη θέση του Νεστόριου στη Σύνοδο της Εφέσου το 431, το σχετικό δόγμα καταδικάστηκε ως αίρεση από τη σύνοδο αυτή, η οποία διακήρυξε τον Ιησού «Θεόν τέλειον και

289. Βλ. Γιαννόπουλος Ν. Βασιλείος, *Ιστορία και Θεολογία των Οικουμενικών Συνόδων*, Εκδόσεις Έννοια, Δεκέμβριος 2011, σελ. 44-102.

290. Βλ. Γιαννόπουλος Ν. Βασιλείος, *Ιστορία και Θεολογία των Οικουμενικών Συνόδων*, Εκδόσεις Έννοια, Δεκέμβριος 2011, σελ. 74.

291. Βλ. Γιαννόπουλος Ν. Βασιλείος, *Ιστορία και Θεολογία των Οικουμενικών Συνόδων*, Εκδόσεις Έννοια, Δεκέμβριος 2011, σελ. 162-174.

άνθρωπον τέλειον».²⁹² Οι Νεστοριανοί καταδιωκόμενοι από τους Ορθόδοξους, κατέφυγαν στην Περσία, όπου ίδρυσαν Εκκλησία. Το 498 αποσχίστηκε η νεστοριανή Περσική Εκκλησία από την ορθόδοξη και επεκτάθηκε στην Συρία, την Αραβία, την Αίγυπτο, τις Ινδίες και την Κίνα. Οι Νεστοριανοί διακρίθηκαν σε όλους τους τομείς της επιστήμης και δημιούργησαν αξιόλογα πνευματικά κέντρα σε διάφορες πόλεις. Επί Ταμερλάνου, διώχτηκαν και περιορίστηκαν στο Κουρδιστάν. Το 1898 αποπειράθηκε επανένωση μεταξύ Νεστοριανών και Ορθόδοξων. Μετά τους δυο παγκόσμιους πολέμους οι Νεστοριανοί περιορίστηκαν στο ελάχιστο. Οι σύγχρονοι Νεστοριανοί προτιμούν να αποκαλούνται Ασσύριοι, ενώ το επίσημο όνομα της εκκλησίας τους είναι Αγία Αποστολική Καθολική Ασσυριακή Εκκλησία της Ανατολής, ή, εν συντομία, Εκκλησία της Ανατολής ή Ασσυριακή Εκκλησία.²⁹³

3) Ως **Μονοφυσιτισμός** ή **Ευτυχανισμός** ονομάζεται ένα χριστιανικό δόγμα, κατά το οποίο η θεία φύση του Χριστού θεωρείται κυρίαρχη επί της ανθρώπινης. Οι μονοφυσιτιστές, όπως αποκαλούνται, θεωρούν πως η θεία φύση του Χριστού απορρόφησε την ανθρώπινη και την εξαφάνισε.²⁹⁴ Ο Μονοφυσιτισμός που βρισκόταν στον αντίποδα τού Νεστοριανισμού, επηρεαζόταν αισθητά από τις διαρκικές αντιλήψεις (πνεύμα-ύλη) τού Νεοπλατωνισμού και από τις ιδιαίτερες χριστολογικές τάσεις της αρχαίας Αλεξανδρινής Σχολής. Οι ιδέες του είχαν συγγένεια προς τα διδάγματα τού Απολλιναρισμού. Εμφανίστηκε τον 5ο αιώνα και ιδρυτής του είναι ο Ευτυχής (γι' αυτό λέγεται και ευτυχανισμός). Η θεωρία του μονοφυσιτισμού υποστηρίζει ότι η ανθρώπινη φύση του Χριστού απορροφήθηκε από τη θεία φύση ως «σταγόνα μέλιτος στον ωκεανό». Καταδικάστηκε από την Δ' Οικουμενική Σύνοδο της Χαλκηδόνας το 451 μ.Χ και την Ε' Οικουμενική Σύνοδο της Κωνσταντινούπολης το 553 μ.Χ. όπου και διατυπώθηκε το ορθόδοξο δόγμα, σύμφωνα με το οποίο ο Ιησούς υπάρχει σε ένα μόνο πρόσωπο και με δύο φύσεις, την ανθρώπινη και τη θεία, «ενωμένες και μη συγγεόμενες».²⁹⁵ Εξαπλώθηκε κυρίως στις ανατολικές επαρχίες του Βυζαντινού Κράτους, δηλαδή στην Συρία, την Παλαιστίνη, την Μεσοποταμία και την Αίγυπτο. Για να μπορέσουν να απαλλαγούν από την σκληρή στάση που επέδειξε ο Ιουστινιανός και οι κατοπινοί αυτοκράτορες εναντίον τους, αναγκάστηκαν να αποδεχτούν την κυριαρχία των Αράβων. Ο αυτοκράτορας Ηράκλειος και ο Πατριάρχης Σέργιος, θέλησαν να συγκρατήσουν τους μονοφυσίτες με θεολογικές εκφράσεις ηπιότερες από εκείνες των προκατόχων τους, με αποτέλεσμα τον μονοθελητισμό, του οποίου εισηγητής και υποστηρικτής υπήρξε ο πατριάρχης

292. «Ομολογούμεν τοιγαρούν τον Κύριον ημών Ιησούν Χριστόν, τον Υιόν του Θεού τον μονογενή, Θεόν τέλειον και άνθρωπον τέλειον εκ ψυχής λογικής και σώματος· ομοούσιον τω Πατρί τον αυτόν κατά την θεότητα, και ομοούσιον ημίν κατά την ανθρωπότητα. Δύο γαρ φύσεων ένωσις γέγονεν· δι' ο ένα Χριστόν, ένα υιόν, ένα κύριον ομολογούμεν». (Γ' Οικουμ. Σύνοδος, Έκθεσις Πίστεως των Διαλλαγών).

293. Sebastian Brock, *The "Nestorian" Church: a lamentable misnomer*, Bulletin of the John Rylands University Library of Manchester 78/3 (1996) σελ. 23-35, *Pontificium Institutum Orientalium Studiorum, Orientalia Christiana Periodica*, 1999, Τόμ. 65, H. L. Murre-van den Berg, «*The American Board and the Eastern Churches: the 'Nestorian Mission' (1844-1846)*», σελ. 117.

294. Βλ. Γιαννόπουλος Ν. Βασίλειος, *Ιστορία και Θεολογία των Οικουμενικών Συνόδων*, Εκδόσεις Έννοια, Δεκέμβριος 2011, σελ. 200-337.

295. Βλ. Γιαννόπουλος Ν. Βασίλειος, *Ιστορία και Θεολογία των Οικουμενικών Συνόδων*, Εκδόσεις Έννοια, Δεκέμβριος 2011, σελ. 200-337.

Σέργιος.²⁹⁶ Ο μονοφυσιτισμός δεν είναι ένα ενιαίο ρεύμα, αλλά περικλείει διάφορες τάσεις και εξακολουθεί να υφίσταται μέχρι σήμερα.

4) Ως **Απολιναρισμός** αποκαλείται αίρεση του 4ου αιώνα, η οποία στην προσπάθεια αντιμετώπισης του αρειανισμού ισχυριζόταν πως η ανθρώπινη φύση του Ιησού Χριστού δεν περιείχε σα συστατικό της ψυχής το λογικό μέρος, κατά το πλατωνικό τριμερές (λογικό, θυμικό, επιθυμητικό), αλλά τη θέση του είχε λάβει ο Θεός Λόγος.²⁹⁷ Ιδρυτής της υπήρξε ο Απολινάριος, ο επίσκοπος Λαοδικείας, ο οποίος είχε καταπολεμήσει με σφοδρότητα τον αρειανισμό. Τελικά η διδασκαλία του καταδικάστηκε από την Β΄ Οικουμενική Σύνοδο,²⁹⁸ καθώς κρίθηκε ότι με τις θεολογικές του προτάσεις αλλοίωνε το σωτηριολογικό γεγονός της ανθρώπινης ύπαρξης.

5) Οι **Βογόμιλοι**, ήταν χριστιανική κοινότητα η οποία άνθισε στα Βαλκάνια την περίοδο μεταξύ του 10ου αιώνα και του 15ου αιώνα. Εμφανίστηκε στη Βουλγαρία γύρω στο 950 και ενσωμάτωσε κάποια νεομανιχαϊστικά και παυλικιανικά στοιχεία. Η θρησκευτική κίνηση εμφανίστηκε αρχικά στην Αρμενία και τη Μικρά Ασία, και δέχτηκε αργότερα σλαβονικές επιδράσεις που αποσκοπούσαν στη μεταρρύθμιση της προσφάτως ιδρυθείσας Βουλγαρικής Ορθόδοξης Εκκλησίας. Πέρα από την επικράτεια της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας και τα Βαλκάνια (Βουλγαρία, Βοσνία, Σερβία), το βογομιλικό κίνημα επεκτάθηκε μέχρι την Ιταλία, τη Ρηνανία (Γερμανία) και τη Γαλλία. Το θρησκευτικό αυτό κίνημα περιγράφεται και ως **Βογομιλισμός**. Η ονομασία «Βογόμιλοι» κατά μία εκδοχή επινοήθηκε από έναν μοναχό το 1050 με βάση το όνομα του γνωστότερου δραστήριου κήρυκά τους, του ιερέα Βογόμιλου, δηλαδή «Θεόφιλου» από το βουλγαρικό μπογκομίλ, ο οποίος είχε ως κέντρο της δράσης του τη Φιλιππούπολη κατά τον 9ο αιώνα, ενώ κατά άλλη εκδοχή τους αποκαλούσαν γενικότερα με αυτό το όνομα που σήμαινε «Θεόφιλοι». Με την κατάκτηση από τους Οθωμανούς της νοτιοανατολικής Ευρώπης τον 15ο αιώνα, οι Βογόμιλοι οδηγήθηκαν σε αφάνεια. Ίχνη αυτού του θρησκευτικού κινήματος εντοπίζονται σήμερα σε παραδόσεις των νοτιοσλαβικών λαών. Ορισμένες διδασκαλίες τους φαίνεται ότι επηρέασαν άλλες μεταρρυθμιστικές ομάδες που εμφανίστηκαν τους επόμενους αιώνες, όπως η Βοσνιακή Εκκλησία, οι Αδαμίτες, οι Καθαροί, οι Βαλδένσιοι (Βάλδιοι) αλλά και η ίδια η Προτεσταντική Μεταρρύθμιση.²⁹⁹

Στη χριστιανική θεολογία το **Filioque** (Φιλιόκβε) είναι ένα θεολογούμενο ζήτημα που αφορά το Σύμβολο της Νικαίας.³⁰⁰ Η Οικουμενική Σύνοδος της Νίκαιας στα 325 με το πρώτο «Σύμβολο της Πίστεως» δήλωσε ότι το Άγιο Πνεύμα

296. Γιαννόπουλος Ν. Βασιλείος, *Ιστορία και Θεολογία των Οικουμενικών Συνόδων*, Εκδόσεις Έννοια, Δεκέμβριος 2011, σελ. 302 και εξής.

297. *ΘΗΕ*, τ. 2, σελ. 1119, Γιαννόπουλος Ν. Βασιλείος, *Ιστορία και Θεολογία των Οικουμενικών Συνόδων*, Εκδόσεις Έννοια, Δεκέμβριος 2011, σελ. 151-155.

298. *ΘΗΕ*, τ. 2, σελ. 1119, Γιαννόπουλος Ν. Βασιλείος, *Ιστορία και Θεολογία των Οικουμενικών Συνόδων*, Εκδόσεις Έννοια, Δεκέμβριος 2011, σελ. 151-155.

299. Ο Βογομιλισμός έχει περιγραφεί ως μια από τις μεσαιωνικές «γνωστικίζουσες ομάδες στο χριστιανισμό». Δεν αποτελούν «επανεμφάνιση του γνωστικισμού». Μπέγζος Μάριος, *Φαινομενολογία της Θρησκείας*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1995, σελ. 97.

εκπορεύεται από το Θεό-Πατέρα.³⁰¹ Αυτό το Σύμβολο τροποποιήθηκε στην Οικουμενική Σύνοδο της Κωνσταντινούπολης το 381. Ως εκ τούτου, καλείται συνήθως Σύμβολο Νικαίας-Κωνσταντινουπόλεως.³⁰² Στην τριαδική ομολογία, οι Χριστιανοί από τους πρώτους αιώνες έχουν κάνει μερικές σημαντικές διακρίσεις. Ο Υιός και το Άγιο Πνεύμα θεωρείται ότι έχουν την αιώνια προέλευσή τους από τον Πατέρα. Ο Υιός, ο προαιώνιος Λόγος έχει γεννηθεί από τον Πατέρα, ενώ το Άγιο Πνεύμα «εκπορεύεται» από τον Πατέρα.³⁰³ Αυτές οι επισημάνσεις αφορούν την ύπαρξη του Θεού πέρα από κάθε χρονικό όριο, «προ πάντων των αιώνων» κατά το Σύμβολο της Νικαίας. Όσον αφορά τη δημιουργία, ο Θεός λέγεται ότι απέστειλε τον Υιό του και το Πνεύμα του. Στα λατινικά η λέξη *processio* αφορά και την αποστολή (που κατά την ορθόδοξη θεολογία γίνεται και από τον Υιό) αλλά και την εκπόρευση (που αφορά μόνο τον Πατέρα) του Πνεύματος, αυτός ο ιδιοματισμός θα μπορούσε να προκαλέσει κάποια σύγχυση στις θεολογικές συζητήσεις. Βάσει της «αίρεσης του Filioque» οι Ρωμαιοκαθολικοί θεωρούνται αιρετικοί από την Ορθόδοξη Εκκλησία με απόφαση της Η' Οικουμενικής Συνόδου που συγκλήθηκε το 879 στην Κωνσταντινούπολη.³⁰⁴

Ασφαλώς δεν μπορούμε να μην αναφερθούμε στο **Μέγα Σχίσμα των Εκκλησιών**, ένα εξαιρετικής σημασίας εκκλησιαστικό γεγονός του 11ου αιώνα, κατά το οποίο, η μία αδιαίρετος Εκκλησία του Χριστού διαιρέθηκε σε δύο μεγάλες Εκκλησίες, την Ανατολική Ορθόδοξη και την Ρωμαϊκή.³⁰⁵ Αν και το γεγονός εντοπίζεται χρονολογικά στο έτος 1054, όταν ο Πάπας Λέων Θ' και ο Πατριάρχης Μιχαήλ Α' Κηρουλάριος αντάλλαξαν μεταξύ τους Αναθέματα, στην πραγματικότητα αυτό ήταν μόνο το δραματικό τέλος μιας μακράς διαδικασίας διαφοροποίησης της Δυτικής Εκκλησίας έναντι της Ανατολικής, η οποία είχε αρχίσει από το τέλος του 5ου αιώνα και κορυφώθηκε κατά την περίοδο της κρίσεως των σχέσεων Ρώμης-Κωνσταντινουπόλεως με πρόσχημα την κανονικότητα της εκλογής του πατριάρχη Φωτίου την περίοδο 863-867.³⁰⁶ Ωστόσο, οι αρχικές αιτίες του σχίσματος ήταν διαφωνίες σχετικά με την παπική αρχή, βάσει της οποίας ο Πάπας απαιτούσε να έχει εξουσία ανώτερη των τεσσάρων Πατριαρχών της Ανατολής και να ασκεί δικαιοδοσία πάνω τους, ενώ οι τέσσερις Πατριάρχες υποστήριζαν ότι η πρωτοκαθεδρία του Πατριάρχη Ρώμης ήταν μόνο τιμητική, και έτσι είχε εξουσία μόνο πάνω στους

300. Βλ. Γιαννόπουλος Ν. Βασίλειος, *Ιστορία και Θεολογία των Οικουμενικών Συνόδων*, Εκδόσεις Έννοια, Δεκέμβριος 2011, σελ. 54-74.

301. «το εκ του Πατρός εκπορευόμενον».

302. Βλ. Γιαννόπουλος Ν. Βασίλειος, *Ιστορία και Θεολογία των Οικουμενικών Συνόδων*, Εκδόσεις Έννοια, Δεκέμβριος 2011, σελ. 111-130.

303. Ιωάν. α' 1.

304. «Οι Λατίνοι έχουν χαρακτηρισθεί αιρετικοί στην Η' Οικουμενική Σύνοδο της Ορθοδόξου Εκκλησίας (Κωνσταντινούπολη 879) για την αίρεση του "FILIOQUE"». (Γεώργιος Μεταλληνός, *Ομολογώ Έν Βάπτισμα*, Εκδόσεις ΤΗΝΟΣ, Αθήνα 1996).

305. "Εκκλησία", *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ)*, τόμ. 5, εκδ. Μαρτίνοσ Αθ., Αθήνα 1964, στ. 500.

306. Φειδάς Ιω. Βλάσιος, *Εκκλησιαστική Ιστορία - Από την Εικονομαχία μέχρι τη Μεταρρύθμιση*, τόμ. Β', 3η έκδ., Αθήνα 2002, σελ. 93.

Χριστιανούς της Δύσης. Επιπλέον αφορμή ήταν η εισαγωγή του όρου *filioque* στο Σύμβολο της Νικαίας, που αναφέραμε παραπάνω. Υπήρχαν και άλλοι, λιγότερο σημαντικοί καταλύτες για το σχίσμα, συμπεριλαμβανομένης της διαφοράς στη λειτουργική πρακτική. Η διάσπαση των Εκκλησιών με βάση δογματικά, θεολογικά, γλωσσικά, πολιτικά και γεωγραφικά σύνορα, και το θεμελιώδες ρήγμα **δεν θεραπεύτηκαν ποτέ**. Αν και θεωρείται ότι οι δύο Εκκλησίες επανασυνδέθηκαν το 1274 με τη Β΄ Σύνοδο της Λυών και το 1439 με τη Σύνοδο της Φερράρας-Φλωρεντίας,³⁰⁷ αυτές οι σύνοδοι αποκηρύχθηκαν από τον ορθόδοξο κόσμο συνολικά, δεδομένου ότι οι ιεράρχες είχαν υπερβεί την αρμοδιότητά τους με τη συγκατάθεση σε αυτές τις αποκαλούμενες «ενώσεις». Οι περαιτέρω προσπάθειες να συμφιλιωθούν οι δύο οργανισμοί έχουν αποτύχει και ως επί το πλείστον, οι δυτικές και ανατολικές εκκλησίες βρίσκονται σε διάσταση.

Η περίοδος της Εικονομαχίας κατά τους βυζαντινούς χρόνους είναι ένα άλλο ισχυρό παράδειγμα χριστιανικού φονταμενταλισμού. Η χρησιμοποίηση του όρου **Εικονομαχία**, αναφέρεται στην θεολογική και πολιτική διαμάχη που ξέσπασε στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία κατά το μεγαλύτερο μέρος του 8ου και το πρώτο μισό του 9ου αιώνα, αναφορικά με τη λατρεία των χριστιανικών εικόνων.³⁰⁸ Η Εικονομαχία διαίρεσε τους κατοίκους της αυτοκρατορίας σε Εικονομάχους (επίσης αναφερόμενους ως Εικονοκλάστες³⁰⁹) και Εικονολάτρες (επίσης αναφερόμενους ως Εικονόφιλους και Εικονόδουλους³¹⁰). Οι λατρευτικές υπερβολές των πιστών σχετικά με τις εικόνες, τα ιερά σκεύη και τα λείψανα των αγίων και η μεγάλη επιρροή της Εκκλησίας και ιδιαίτερα των μοναχών, οδήγησαν το 726 τον αυτοκράτορα Λέοντα Γ΄ στην έκδοση διατάγματος με το οποίο αποδοκιμαζόταν η προσκύνηση των εικόνων ως ψευδολατρεία. Μέχρι το 741 που πέθανε, η πολιτική του υπήρξε μάλλον ήπια και οι διατάξεις του περί απαγορεύσεως και αφαιρέσεως των εικόνων φαίνεται ότι δεν εκτελούνταν επακριβώς. Ο γιος και διάδοχός του Κωνσταντίνος Ε΄ υπήρξε πολύ ορμητικότερος. Εξάπελυσε σκληρό διωγμό κατά των εικόνων και των μοναχών, και συγκάλεσε την Σύνοδο της Ιερείας το 754, κατά την οποία καταδικάστηκαν οι θρησκευτικές απεικονίσεις. Επί της βασιλείας του γιου του Λέοντα Δ΄ η εικονομαχική πολιτική συνεχίστηκε αλλά πολύ ηπιότερα. Μετά τον πρόωρο θάνατό του η εξουσία περιήλθε στην σύζυγό του και μητέρα του γιου του Κωνσταντίνου ΣΤ΄, Ειρήνη η οποία συνεκάλεσε την Ζ΄ Οικουμενική Σύνοδο στη Νίκαια, που αναστήλωσε τις εικόνες. Ο αυτοκράτορας Νικηφόρος Α΄ που την ανέτρεψε, ακολούθησε ήπια εικονομαχική πολιτική αν και περιεπλάκη σε οξύτατη διαμάχη με τους άκρους εικονόφιλους. Ο γαμπρός του Μιχαήλ Α΄ παραδόθηκε ολοκληρωτικά στην μοναχική παράταξη. Επί Λέοντος Ε΄ άρχισε με οξύτητα η δεύτερη φάση της Εικονομαχίας, ο οποίος πιεζόμενος και από τον στρατό, ο διέταξε την καθαίρεση των εικόνων και

307. https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A3%CF%8D%CE%BD%CE%BF%CE%B4%CE%BF%CF%82_%CE%A6%CE%BB%CF%89%CF%81%CE%B5%CE%BD%CF%84%CE%AF%CE%B1%CF%82

308. Βλ. Γιαννόπουλος Ν. Βασίλειος, *Ιστορία και Θεολογία των Οικουμενικών Συνόδων*, Εκδόσεις Έννοια, Δεκέμβριος 2011, σελ. 416-424.

309. Σύμφωνα με το Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής του Τριανταφυλλίδη, «εικονοκλάστης είναι μειωτικός και ιδεολογικά φορτισμένος όρος για να χαρακτηρίσει τον εικονομάχο».

310. Σύμφωνα με το Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής του Τριανταφυλλίδη, «εικονόδουλος είναι μειωτικός και ιδεολογικά φορτισμένος όρος για να χαρακτηρίσει τον εικονόφιλο».

συγκάλεσε σύνοδο η οποία κατήργησε τις αποφάσεις της Ζ΄ Οικουμενικής Συνόδου και αναγνώρισε αντ' αυτής την Σύνοδο της Ιερείας. Ο δολοφόνος και διάδοχός του, Μιχαήλ Β', δυσαρεστώντας τους πάντες, άφησε το ζήτημα μετέωρο. Ο γιος και διάδοχος του Μιχαήλ Θεόφιλος αναδείχθηκε σε θερμό υπέρμαχο της Εικονομαχίας και οι απαγορεύσεις των εικόνων και οι διωγμοί των μοναχών επαναλήφθηκαν εκ νέου.³¹¹

Το οριστικό τέλος της Εικονομαχίας ήλθε το 842, αμέσως μετά τον θάνατο του Θεόφιλου, με ενέργειες της χήρας του Θεοδώρας, η οποία ασκούσε την εξουσία στο όνομα του ανηλίκου Μιχαήλ Γ'. Το κύρος της Ζ΄ Οικουμενικής Συνόδου της Νικαίας ανορθώθηκε, οι εικόνες έπειτα αναστηλώθηκαν, τα καταργηθέντα μοναστήρια ανασυστάθηκαν εκ νέου και τα εκκλησιαστικά και μοναστηριακά κτήματα αποδόθηκαν στις εκκλησίες και στις μονές.³¹² Το τέλος της Εικονομαχίας σήμανε ουσιαστικά και το τέλος των οικονομικών και νομοθετικών μεταρρυθμίσεων που είχαν επιβληθεί από τους βασιλείς της και οι οποίες κρίνεται από πολλούς συγγραφείς ότι υπήρξαν ιδιαίτερα εποικοδομητικές.

Ωστόσο, όταν μιλούμε για χριστιανικό φονταμενταλισμό, στο μυαλό μας πολύ εύκολα έρχεται ως κορυφαίο παράδειγμα, εκείνο των Σταυροφοριών, οι οποίες «στο όνομα του Χριστού» αιματοκύλισαν τον τότε γνωστό κόσμο. Οι Σταυροφορίες³¹³ ήταν μία σειρά θρησκευτικών πολέμων που εγκρίθηκαν από τη Λατινική Εκκλησία κατά τη μεσαιωνική περίοδο. Οι Σταυροφορίες ξεκίνησαν ως η ιδέα μίας ιερής εκστρατείας από μέρος των Δυτικών/Καθολικών Χριστιανών, με σκοπό την απελευθέρωση των Αγίων Τόπων (Παλαιστίνη, Ιερουσαλήμ) από τους μουσουλμάνους. Θεωρείται ότι ήταν η απάντηση της Δύσης στον ιερό πόλεμο, ή τζιχάντ, που κατά καιρούς κήρυττε το Ισλάμ. Ο σκοπός των Σταυροφοριών ήταν η κατάκτηση των Αγίων Τόπων και η συντριβή του Ισλάμ. Αφορμές για τις Σταυροφορίες αποτέλεσαν η κακομεταχείριση των προσκυνητών που επισκέπτονταν την Ιερουσαλήμ και η έκκληση του Βυζαντινού αυτοκράτορα ο οποίος δεχόταν ισχυρή πίεση από τους Τούρκους. Ο όρος «σταυροφορίες» εφαρμόζεται επίσης και σε άλλες εκστρατείες που εγκρίθηκαν από την εκκλησία. Οι ιστορικοί θεωρούν ότι μεταξύ 1096 και 1291 έγιναν πέντε μεγάλες Σταυροφορίες και πολλές ακόμα, μικρότερες. Μερικοί θεωρούν την Ε΄ Σταυροφορία

311. Βλ. Γιαννόπουλος Ν. Βασιλείος, *Ιστορία και Θεολογία των Οικουμενικών Συνόδων*, Εκδόσεις Έννοια, Δεκέμβριος 2011, σελ. 424-588.

312. Βλ. Γιαννόπουλος Ν. Βασιλείος, *Ιστορία και Θεολογία των Οικουμενικών Συνόδων*, Εκδόσεις Έννοια, Δεκέμβριος 2011, σελ. 424-588.

313. «Σταυροφορία» είναι νεότερος όρος, μετάφραση του Γαλλικού *croisade* και του Ισπανικού *crusada*. Η Γαλλική μορφή της λέξης εμφανίζεται για πρώτη φορά στο *L'Histoire des Croisades*, γραμμένο από τον Α. ντε Κλερμόν και δημοσιευμένο το 1638. Το 1750 οι διάφορες μορφές της λέξης είχαν καθιερωθεί στα Αγγλικά, Γαλλικά και Γερμανικά. Οι Σταυροφορίες ποτέ δεν ονομάστηκαν έτσι από όσους συμμετείχαν σε αυτές. Οι πρώτοι σταυροφόροι ήταν γνωστοί με διάφορους όρους, όπως *fideles Sancti Petri* (πιστοί του Αγίου Πέτρου ή *milites Christi* (υπόπτες του Χριστού). Όπως οι προσκυνητές, όλοι οι σταυροφόροι έδιναν έναν όρκο (*votus*), που θα εκπληρωνόταν με την επιτυχή άφιξη στην Ιερουσαλήμ, και τους δινόταν ένας πάνινος σταυρός (*crux*) για να ραφτεί στα ρούχα τους. Αυτή η "παραλαβή του σταυρού", του *crux*, συνδεόταν τελικά με το όλο εγχείρημα. Θεωρούσαν για τους εαυτούς τους ότι αναλάμβαναν ένα *iter*, ένα ταξίδι, ή ένα *peregrinatio*, ένα ένοπλο προσκύνημα. Η έμπνευση για αυτό το "μεσσιανισμό των φτωχών" ήταν η προσδοκώμενη μαζική αποθέωση στην Ιερουσαλήμ.

του Φρειδερίκου Β΄ ως δύο ξεχωριστές σταυροφορίες. Αυτό θα καθιστούσε τη σταυροφορία που επιχειρήθηκε από το Λουδοβίκος Θ΄ το 1274 Η΄ Σταυροφορία. Εξ άλλου μερικές φορές ακόμη και αυτή η σταυροφορία θεωρείται ως δύο, καταλήγοντας σε μια Θ΄ Σταυροφορία.

Το 1095 ο Πάπας Ουρβανός Β΄ κήρυξε την Α΄ Σταυροφορία με δηλωμένο στόχο την αποκατάσταση της πρόσβασης των Χριστιανών στους Άγιους Τόπους, μέσα και γύρω από την Ιερουσαλήμ. Πολλοί ιστορικοί και μερικοί από όσους την εποχή εκείνη συμμετείχαν, όπως ο Άγιος Βερνάρδος του Κλερβό, αποδίδουν την ίδια σημασία σε επικυρωμένες από τον πάπα στρατιωτικές επιχειρήσεις, που πραγματοποιήθηκαν για διάφορους θρησκευτικούς, οικονομικούς και πολιτικούς λόγους, όπως η Σταυροφορία των Αλβιγινών, η Σταυροφορία της Αραγονίας, η Reconquista, δηλ. Ανακατάκτηση της Ιβηρικής Χερσονήσου και οι Βόρειες Σταυροφορίες. Μετά την Α΄ Σταυροφορία ακολούθησε διαλείπων αγώνας 200 ετών για τον έλεγχο των Αγίων Τόπων με έξι μεγάλες σταυροφορίες και πολλές μικρότερες. Το 1291 η σύγκρουση κατέληξε σε αποτυχία, με την πτώση του τελευταίου χριστιανικού προπύργιου στους Αγίους Τόπους, στην Άκρα, μετά την οποία η Ρωμαιοκαθολική Ευρώπη δεν εκδήλωσε καμία περαιτέρω συνεκτική αντίδραση προς Ανατολάς.³¹⁴

Αρκετοί ιστορικοί βλέπουν τις Σταυροφορίες ως τμήμα ενός αμυντικού πολέμου εναντίον της επέκτασης του Ισλάμ στην Εγγύς Ανατολή, άλλοι ως τμήμα μιας μακροχρόνιας σύγκρουσης στα σύνορα της Ευρώπης και άλλοι ως επιθετικές απόπειρες, υπό την ηγεσία του πάπα, επέκτασης της Δυτικής Χριστιανοσύνης. Οι σταυροφορίες προσείλκυαν άνδρες και γυναίκες όλων των τάξεων. Η Βυζαντινή Αυτοκρατορία ήταν ανήμπορη να ανακαταλάβει τα εδάφη που έχασε κατά τις αρχικές Μουσουλμανικές κατακτήσεις, από τους επεκτατικούς χαλίφες των Ρασιντούν και των Ομεϋαδών κατά τους Αραβοβυζαντινούς και τους Βυζαντινοσελτζουκικούς Πολέμους. Οι κατακτήσεις αυτές κατέληξαν στην απώλεια εύφορων γεωργικών εκτάσεων και τεράστιων βοσκοτοπιών στη Μικρά Ασία. Το 1071, μετά από συντριπτική νίκη των επιτιθέμενων στρατιών των Σελτζούκων Τούρκων στη Μάχη του Μαντζικέρτ, ο Ουρβανός Β΄ επεδίωξε να επανενώσει τη Χριστιανική εκκλησία υπό την ηγεσία του, παρέχοντας στον Αυτοκράτορα Αλέξιο Α΄ στρατιωτική υποστήριξη.³¹⁵

Εκατοντάδες χιλιάδες Ρωμαιοκαθολικοί Χριστιανοί έγιναν σταυροφόροι δίνοντας δημόσιο όρκο και παίρνοντας συνοδικά συγχωροχάρτια από το Βατικανό. Οι Σταυροφόροι προέρχονταν από διάφορα φεουδαλικά βασίλεια της Δυτικής Ευρώπης, των οποίων τα ιδιαίτερα έθιμα υπονόμευαν κάθε προσπάθεια δημιουργίας ενιαίας κεντρικής διοίκησης που θα μπορούσε να ηγηθεί των σταυροφόρων.³¹⁶ Με εκατοντάδες αριστοκράτες και ευγενείς μεταξύ των σταυροφόρων, με τον καθένα

314. Βλασίου Ιω. Φειδά, *Εκκλησιαστική Ιστορία Β΄: Από την Εικονομαχία μέχρι τη Μεταρρύθμιση*, Αθήνα 2000, Γ΄ Έκδοση, σελ. 560-564.

315. Βλασίου Ιω. Φειδά, *Εκκλησιαστική Ιστορία Β΄: Από την Εικονομαχία μέχρι τη Μεταρρύθμιση*, Αθήνα 2000, Γ΄ Έκδοση, σελ. 560-564.

316. Βλασίου Ιω. Φειδά, *Εκκλησιαστική Ιστορία Β΄: Από την Εικονομαχία μέχρι τη Μεταρρύθμιση*, Αθήνα 2000, Γ΄ Έκδοση, σελ. 569-574.

τους να αγωνίζεται για προσωπική φήμη, πλούτο και δόξα, ήταν αδιανόητη και προσβλητική ακόμη και η σκέψη ότι ένας φεουδάρχης θα παραιτούνταν των προσωπικών του διαταγών επί των πιστών του ενόπλων σε έναν μόνο διοικητή, ευγενή και ανταγωνιστή του για τη θέση στην αυλή. Αυτή η έλλειψη κεντρικής διοίκησης είχε ως αποτέλεσμα συχνές διενέξεις μεταξύ των φεουδαρχών ευγενών, των εκκλησιαστικών ηγετών και των αυλικών, καταλήγοντας σε πολιτικές φατρίες και μεταβαλλόμενες συμμαχίες, καθώς εκατοντάδες ιδιότροποι φεουδάρχες συνωθούνταν για πολιτικά οφέλη και επιρροή εντός της Σταυροφορίας, πράγμα που πολλές φορές οδηγούσε σε μάλλον περίεργες καταστάσεις, όπως για παράδειγμα τότε που οι Σταυροφόροι ένωσαν τις δυνάμεις τους με τον στρατό του Ισλαμικού Σουλτανάτου του Ρουμ, στη διάρκεια της Ε΄ Σταυροφορίας.³¹⁷

Δίχως αμφιβολία, έντονες ήταν οι επιπτώσεις των Σταυροφοριών, αφού οι απολογισμοί ποικίλλουν. Από τα ανεξάρτητα κράτη που ιδρύθηκαν, όπως το Βασίλειο της Ιερουσαλήμ και τα Σταυροφορικά Κράτη, αυτές οι εκστρατείες ξανάνοιξαν τη Μεσόγειο στο εμπόριο και τα ταξίδια, επιτρέποντας στη Γένοβα και στη Βενετία να ακμάσουν. Οι στρατιές των σταυροφόρων συμμετείχαν στο εμπόριο με τους τοπικούς πληθυσμούς, με τους Ορθόδοξους Βυζαντινούς αυτοκράτορες να οργανώνουν συχνά αγορές για δυνάμεις των Σταυροφόρων που κινούνταν μέσα στα εδάφη τους. Το κίνημα των σταυροφοριών εδραίωσε τη συλλογική ταυτότητα της Λατινικής Εκκλησίας υπό την ηγεσία του Πάπα και υπήρξε η πηγή της ιδέας του ηρωισμού, του ιπποτισμού και της μεσαιωνικής ευλάβειας. Αυτό με τη σειρά του γέννησε τον μεσαιωνικό ρομαντισμό, τη φιλοσοφία και τη λογοτεχνία. Εντούτοις οι σταυροφορίες ενίσχυσαν τη σχέση μεταξύ Δυτικής Χριστιανοσύνης, φεουδαρχίας και милитарισμού, πράγμα αντίθετο στην Ειρήνη και στην Εκεχειρία του Θεού, που είχε προωθήσει ο Ουρβανός.³¹⁸

Οι σταυροφόροι συχνά λεηλατούσαν τις χώρες, μέσω των οποίων ταξίδευαν με τους ευγενείς να κρατούσαν για λογαριασμό τους το μεγαλύτερο μέρος των εδαφών που καταλάμβαναν, αντί να το επιστρέφουν στους Βυζαντινούς όπως είχαν ορκισθεί. Στη Ρηνανία η Σταυροφορία του Λαού οδήγησε σε σφαγή και δολοφονία χιλιάδων Εβραίων.³¹⁹ Η Δ΄ Σταυροφορία κατέληξε σε λεηλασία της Κωνσταντινούπολης από τους Ρωμαιοκαθολικούς, τερματίζοντας ουσιαστικά την ευκαιρία επανένωσης της Χριστιανικής Εκκλησίας και οδηγώντας στην εξασθένηση και τελική πτώση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας στους Οθωμανούς.³²⁰ Ωστόσο, πολλοί σταυροφόροι ήταν απλώς φτωχοί, που προσπαθούσαν να γλιτώσουν από τις δυσκολίες της μεσαιωνικής ζωής με ένα ένοπλο προσκύνημα που οδηγούσε στην Αποθέωση στην Ιερουσαλήμ.

317. Βλασίου Ιω. Φειδά, *Εκκλησιαστική Ιστορία Β΄: Από την Εικονομαχία μέχρι τη Μεταρρύθμιση*, Αθήνα 2000, Γ΄ Έκδοση, σελ. 567-569.

318. Βλασίου Ιω. Φειδά, *Εκκλησιαστική Ιστορία Β΄: Από την Εικονομαχία μέχρι τη Μεταρρύθμιση*, Αθήνα 2000, Γ΄ Έκδοση, σελ. 569-574.

319. Στα τέλη του 19ου αιώνα το επεισόδιο αυτό χρησιμοποιήθηκε από Εβραίους ιστορικούς για να υποστηρίξουν τον Σιωνισμό. Βλασίου Ιω. Φειδά, *Εκκλησιαστική Ιστορία Β΄: Από την Εικονομαχία μέχρι τη Μεταρρύθμιση*, Αθήνα 2000, Γ΄ Έκδοση, σελ. 567-569.

320. Βλασίου Ιω. Φειδά, *Εκκλησιαστική Ιστορία Β΄: Από την Εικονομαχία μέχρι τη Μεταρρύθμιση*, Αθήνα 2000, Γ΄ Έκδοση, σελ. 566-567.

Πίσω από τον ενθουσιασμό και τα ιδανικά που υπερασπίζονταν οι σταυροφόροι υπήρχαν βαθύτεροι και λιγότερο ευγενείς σκοποί.³²¹ Οι σταυροφορίες ξεκίνησαν υποκινούμενες κυρίως από την Καθολική Εκκλησία, με σκοπό να επεκτείνει την εξουσία της στην Ανατολή και να καταφέρει να υποτάξει την εκκλησία της Κωνσταντινούπολης.³²² Παράλληλα, πολλοί ηγεμόνες ονειρεύονταν πλούτη, δόξα και περιπέτειες. Ακόμη και οι απλοί άνθρωποι και στρατιώτες που ακολούθησαν είχαν τα δικά τους όνειρα για πλούτη, αναγνώριση και μια καλύτερη ζωή. Οι Βυζαντινοί αυτοκράτορες είχαν τα δικά τους σχέδια και προσπάθησαν να στρέψουν τους Σταυροφόρους στην Μικρά Ασία χωρίς μεγάλη επιτυχία. Όλοι όσοι πήραν μέρος άμεσα ή έμμεσα ήθελαν να κερδίσουν κάτι αλλά τα αποτελέσματα των σταυροφοριών άλλαξαν εντελώς διαφορετικά την Ευρώπη από αυτό που περίμεναν. Η Βυζαντινή Αυτοκρατορία αποδυναμώθηκε περισσότερο, αναγκαζόμενη να έχει τον νου της στη Δύση, αντί να συγκρατεί τους Τούρκους που προέλαυναν στην Ανατολία. Το αποκορύφωμα ήταν η προσωρινή διάλυσή της από την Δ' Σταυροφορία. Τελικά οι Βυζαντινοί υποχρεώθηκαν να πολεμούν στα Βαλκάνια, στην Αδριατική και στο Αιγαίο, έχασαν την Μικρά Ασία και κατακτήθηκαν από τους Τούρκους. Η Δ' Σταυροφορία δεν έπληξε μόνο τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία, αλλά και την Ανατολική

321. Τα στρατεύματα των σταυροφόρων αποκαλούνταν με τίτλους όπως ο στρατός «του σταυρού», «του Χριστού», «του Κυρίου» και «της πίστης». Το σύμβολο του σταυρού ήταν το αναγνωριστικό σημείο των Σταυροφόρων, από το οποίο λάμβαναν και το προσφιλές τους όνομα. Οι Σταυροφόροι ονομάζονταν «οι στρατιώτες του Χριστού», προσκυνητές και «οι έχοντες το σημείο του σταυρού». Οι σταυροφόροι κατέλαβαν την Ιερουσαλήμ το 1099, και ίδρυσαν τις δικές τους ηγεμονίες στην Ανατολή. Η δύναμή τους, όμως, δεν ήταν ποτέ πολύ μεγάλη, καθώς αποτελούσαν την μειοψηφία του πληθυσμού, και σταδιακά βρέθηκαν σε θέση άμυνας. Τους δύο αιώνες που παρέμειναν στην περιοχή επωφελήθηκαν και αυτά που έμαθαν, τα διέδωσαν, σε μικρό ή μεγάλο βαθμό, στις πατρίδες τους. Έμαθαν τον αραβικό πολιτισμό, εκτίμησαν την ιατρική και πολλοί από αυτούς στα κάστρα τους ζούσαν σαν μουσουλμάνοι, φορώντας ανατολίτικα ρούχα, κάνοντας λουτρά και γευόμενοι την ανατολίτικη κουζίνα. Καλλιεργήθηκαν πνευματικά και έγιναν πραγματικοί ευγενείς άρχοντες. Βελτίωσαν και αυτοί με τη σειρά τους τις πολεμικές τους μεθόδους αλλά τελικά εκδιώχθηκαν από την Ανατολή. Ακόμη, ιδρύθηκαν 3 θρησκευτικά-πολεμικά τάγματα που θα επηρέαζαν σε μεγάλο βαθμό την πορεία των σταυροφοριών. Αυτά ήταν το τάγμα των Ναϊτών, το τάγμα των Ιωαννιτών και το τάγμα των Τευτόνων Ιπποτών. Υπήρχαν και άλλα τάγματα όμως αυτά ήταν τα πιο γνωστά διότι ήταν και τα πιο ισχυρά. Όλα τα τάγματα προέρχονταν από όλη την Ευρώπη. Οι Ναΐτες φορούσαν άσπρη φορεσιά με κόκκινο σταυρό, οι Ιωαννίτες μαύρη φορεσιά με άσπρο σταυρό και οι Τεύτονες άσπρη φορεσιά με μαύρο σταυρό. Οι περισσότεροι Ιωαννίτες υπήρχαν στο Πριγκιπάτο της Αντιόχειας, οι Ναΐτες στο Βασίλειο της Ιερουσαλήμ ενώ οι Τεύτονες κυρίως στην Ανατολική Ευρώπη. Υπήρχαν όμως και άλλοι που πολέμησαν ενάντια των Σαρακηνών. Η συμμετοχή σε σταυροφορία σήμαινε ότι σταυροφόρος «έπαιρνε τον σταυρό» ή «έπαιρνε το σημείο του σταυρού». Από τους συγχρόνους τους δεν υπήρχε καμία αμφιβολία ότι οι Σταυροφόροι ήταν θεϊκή αποστολή και μάλιστα περιγράφονταν ως «τα Έργα του Θεού που επιτελούνταν μέσω των Φράγκων». Όσοι θανατώνονταν κατά τις σταυροφορικές εκστρατείες είχαν το προνόμιο ειδικού συγχωροχαρτιού για τις αμαρτίες που είχαν διαπράξει και θεωρούνταν στη συνείδηση του λαού μάρτυρες. Οι κληρικοί της εποχής προωθούσαν απόψεις όπως ότι οι δίκαιοι δεν έπρεπε να φοβούνται ότι θα τους καταλογιζόταν ως αμαρτία το να σκοτώσουν τον εχθρό του Ιησού Χριστού, ότι ο στρατιώτης του Χριστού μπορεί εκ του ασφαλούς να σκοτώσει και ακόμη περισσότερο να σκοτωθεί και ότι όταν ο στρατιώτης πεθάνει, ωφελεί τον εαυτό του ενώ όταν σφαγιάζει, ωφελεί τον Χριστό. Για τους κληρικούς ήταν αποδεκτό να συμμετέχουν στον πόλεμο εφόσον, όπως αναφέρει ο Θωμάς Ακινάτης, το τρόπαιο δεν θα ήταν εγκόσμια οφέλη αλλά η άμυνα της Εκκλησίας ή των φτωχών και των καταπιεσμένων.

322. Βλασίου Ιω. Φειδά, *Εκκλησιαστική Ιστορία Β': Από την Εικονομαχία μέχρι τη Μεταρρύθμιση*, Αθήνα 2000, Γ' Έκδοση, σελ. 566-567.

Ορθόδοξη Εκκλησία. Η βίαια υποταγή της στη Ρώμη και οι διωγμοί των ορθόδοξων ιερέων στην κυρίως Ελλάδα και την Κύπρο από τους σταυροφόρους έμειναν χαραγμένα στη μνήμη της. Από την άλλη, διωγμοί και σφαγές Λατίνων, απλών ανθρώπων ή ιερέων, από τους Βυζαντινούς, που είχαν συμβεί κάποιες φορές και πριν το 1204 που κυριεύθηκε η Κωνσταντινούπολη από τους Σταυροφόρους αλλά και αρκετές φορές μετά, συντέιναν στο να μη βλέπουν με καλό μάτι οι Δυτικοί τους Βυζαντινούς. Μάλιστα, η ιδέα μίας σταυροφορίας εναντίον της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας υπήρξαν εποχές που συζητιόταν αρκετά έντονα στη Δύση. Τέλος, πρέπει να τονίσουμε το γεγονός ότι οι πάπες συχνά καλούσαν σε σταυροφορίες για πολιτικούς λόγους και σταυροφορίες εξαγγέλονταν επίσης ως μέσο επίλυσης εσωτερικών διενέξεων μεταξύ Ρωμαιοκαθολικών Χριστιανών.³²³

Μια βασική διαφορά μεταξύ των Σταυροφοριών και άλλων ιερών πολέμων ήταν ότι η έγκριση για τη διεξαγωγή αυτών των πολέμων προερχόταν άμεσα από τον πάπα, που ισχυριζόταν ότι ενεργούσε για λογαριασμό του Χριστού. Πριν το 16ο αιώνα οι λέξεις «Μουσουλμάνος» και «Ισλάμ» χρησιμοποιούνται πολύ σπάνια από τους Ευρωπαίους. Κατά τις Σταυροφορίες ο όρος που χρησιμοποιείτο ευρέως για τους Μουσουλμάνους ήταν Σαρακηνοί. Στα Ελληνικά και Λατινικά αυτός ο όρος είχε παλιότερη προέλευση από τις αρχές της πρώτης χιλιετίας, οπότε αναφερόταν σε ένα λαό που ζούσε στις ερημικές περιοχές γύρω από τη Ρωμαϊκή επαρχία της Αραβίας, που διέφερε από τους Άραβες.³²⁴ Ο όρος Φράγκος έχει χρησιμοποιηθεί από πολλούς Ορθόδοξους και Μουσουλμάνους γείτονες των μεσαιωνικών Λατίνων Χριστιανών (και πιο πέρα, όπως στην Ασία) ως γενικό συνώνυμο των Ευρωπαίων από τη Δυτική

323. Ο Πάπας Ιννοκέντιος Γ΄ κήρυξε μια σταυροφορία κατά του πολιτικού του αντιπάλου Μάρκβαρντ φον Ανβάλερ στη Σικελία. Λίγοι μόνο συμμετείχαν και η ανάγκη για σταυροφορία εξέλιπε το 1202, όταν ο Μάρκβαρντ πέθανε. Αυτή θεωρείται γενικά η πρώτη «πολιτική σταυροφορία». Μεταξύ 1232 και 1234 έγινε μια σταυροφορία κατά των χωρικών του Στέντιγκεν, στη βορειοδυτική Γερμανία, που αρνήθηκαν να πληρώσουν τη δεκάτη στον Αρχιεπίσκοπο της Βρέμης. Ο αρχιεπίσκοπος τους αφόρισε και ο Πάπας Γρηγόριος Θ΄ κήρυξε μια σταυροφορία το 1232. Οι χωρικοί έχασαν τη Μάχη του Άλτενες στις 27 Μαΐου 1234 και θανατώθηκαν. Ο Αυτοκράτορας Φρειδερίκος Β΄ έγινε αντικείμενο πολλών πολιτικών σταυροφοριών από μερικούς πάπες. Το 1240 ο Πάπας Γρηγόριος Θ΄ τον καθαίρεσε και κήρυξε μια σταυροφορία εναντίον του, για την αντίθεσή του στην Ιταλία. Η από το 1248 σταυροφορία του Πάπα Ιννοκέντιου Δ΄ εναντίον του μεταφέρθηκε το 1250 κατά του γιου του, Κόνραντ Δ΄, όταν πέθανε, αλλά χωρίς αποτέλεσμα. Σταυροφορίες κηρύχθηκαν πάλι κατά του νόθου γιου του Φρειδερίκου, Μάνφρεντ βασιλιά της Σικελίας, από το 1255 ως το 1266, και του γιου του Κόνραντ, Κονραντίν, το 1268 με την παρότρυνση του Καρόλου των Ανζού. Δύο σταυροφορίες εμφανίζονται να έχουν κηρυχθεί εναντίον αντιπάλων του Βασιλιά Ερρίκου Γ΄ της Αγγλίας - η μία από το 1215 ως το 1217 και η άλλη από το 1263 ως το 1265, με την πρώτη να τυγχάνει των προνομίων που είχαν δοθεί στην Ε΄ Σταυροφορία. Η δεύτερη έφτασε μέχρι το σημείο να αποσταλούν παπικοί αντιπρόσωποι στην Αγγλία με την εξουσία να κηρύξουν σταυροφορία κατά του Σιμόν ντε Μοντφόρ (επαναστάτη κατά του Βασιλιά Ερρίκου Γ΄ της Αγγλίας), αλλά έληξε το 1265 λόγω του θανάτου του Μοντφόρ. Η Σταυροφορία του Νόργουιτς του 1383, που ήταν μια στρατιωτική επιχείρηση με σκοπό να βοηθήσει την πόλη της Γάνδης στον αγώνα της κατά των υποστηρικτών του Αντιπάπα Κλήμη Ζ΄, στην πραγματικότητα ήταν μάλλον μια επέκταση του Εκατονταετούς Πολέμου, παρά μια καθαρά θρησκευτική εκστρατεία.

324. Ο ορός μετεξελίχθηκε περιλαμβάνοντας Αραβικές φυλές και το 12ο αιώνα είχε γίνει εθνικός και θρησκευτικός χαρακτηρισμός, συνώνυμος με τους «Μουσουλμάνους» στη Μεσαιωνική Λατινική λογοτεχνία. Στη μυθιστορία «Ο Βασιλιάς των Ταρ» οι Σαρακηνοί είναι μαύροι, ενώ οι Χριστιανοί είναι πιο ανοιχτόχρωμοι. Το Παλαιογαλλικό ηρωικό ποίημα του 12ου αιώνα Άσμα του Ρολάνδου προχωράει τη σχέση του μαύρου δέρματος με τους Σαρακηνούς ακόμη περισσότερο, καθιστώντας το μόνο τους εξωτικό χαρακτηριστικό.

και Κεντρική Ευρώπη, περιοχές που ακολουθούσαν τις Λατινικές Χριστιανικές τελετές, υπό την εξουσία του Πάπα της Ρώμης. Άλλος όρος με παρόμοια χρήση ήταν η λέξη «Λατίνοι»³²⁵. Ακολουθεί αναλυτικός πίνακας με το χρονικό όλων των Σταυροφοριών:

ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΕΣ	
Όνομασία	Διάρκεια
Α΄ Σταυροφορία/Ανακατάληψη	1096-1099
Σταυροφορία του λαού	Απρίλιος-Οκτώβριος 1096
Γερμανική Σταυροφορία, 1096	Άνοιξη 1096
Σταυροφορία του 1101	Σεπτέμβριος 1100
Β΄ Σταυροφορία	1147-1149
Βενδική Σταυροφορία	1147-1162
Γ΄ Σταυροφορία/Σταυρ. των Βασιλέων	1189-1192
Βόρειες/Βαλτικές Σταυροφορίες	1193-1290
Γερμανική Σταυροφορία	1195-1198
Δ΄ Σταυροφορία	1201-1204
Σταυροφορία των Αλβιγηνών	1208-1229
Σταυροφορία των παιδιών	Άνοιξη 1212
Ε΄ Σταυροφορία	1215-1221
ΣΤ΄ Σταυροφορία	1228-1244
Ζ΄ Σταυροφορία	1245-1254
Η΄ Σταυροφορία	1270-1272
Θ΄ Σταυροφορία	1270-1272
Σταυροφορία της Αραγωνίας	1284-1285
Σταυροφορία της Νικόπολης	Καλοκαίρι 1496
Σταυροφορία των Χουσιτών	1420-1431
Σταυροφορία της Βάρνας	1443-1444

Κατά τη Θρησκευτική Μεταρρύθμιση και την Αντιμεταρρύθμιση του 16ου αιώνα, οι ιστορικοί είδαν τις Σταυροφορίες από το πρίσμα των δικών τους θρησκευτικών πεποιθήσεων. Οι Προτεστάντες τις είδαν ως εκδήλωση των δεινών του Παπισμού, ενώ οι Καθολικοί θεώρησαν το κίνημα σαν δύναμη του καλού. Στη διάρκεια του Διαφωτισμού οι ιστορικοί είχαν την τάση να θεωρούν τόσο τις Σταυροφορίες όσο και όλο το Μεσαίωνα ως ενέργειες βάρβαρων πολιτισμών καθοδηγούμενων από φανατισμό.

325. Οι νεότεροι ιστορικοί αναφέρονται συχνά στους Χριστιανούς που ακολουθούσαν το Λατινικό τελετουργικό στην ανατολική Μεσόγειο ως «Φράγκους» ή «Λατίνους», ασχέτως της χώρας προέλευσής τους, ενώ χρησιμοποιούν τις λέξεις Ρωμαίος και Ρουμί για τους Ορθόδοξους Χριστιανούς. Σε πολλά ελληνικά νησιά οι Καθολικοί αναφέρονται ακόμη ως Φράγκοι, για παράδειγμα στη Σύρο, όπου ομομάζονται Φραγκοσυριανοί, στην Ταϊλάνδη όλοι οι λαοί Ευρωπαϊκής καταγωγής ονομάζονται φάραγκ. Οι Λατίνοι Χριστιανοί που ζουν στη Μέση Ανατολή (ιδιαίτερα στο Λεβάντε είναι γνωστοί ως Φραγκολεβαντίνοι.

Ήδη από τα τέλη του Μεσαίωνα το ηθικό κύρος της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας ανάμεσα στους πιστούς άρχισε να υποχωρεί. Όλο και περισσότερες διαμαρτυρίες διατυπώνονταν για τη διοικητική ανεπάρκεια, την υπερβολική πολυτέλεια της αυλής και την ηθική ακόμη διαφθορά πολλών από τους εκκλησιαστικούς αξιωματούχους. Σε μια εποχή, κατά την οποία νέοι κοινωνικοί, οικονομικοί και πνευματικοί ορίζοντες ανοίγονταν στους Ευρωπαίους, η πλειονότητα του κλήρου, ιδίως του κατώτερου, ζούσε μέσα στην αμάθεια και η Εκκλησία εξακολουθούσε να ελέγχει τους πιστούς με τη διαρκή απειλή του κακού και να εφευρίσκει τρόπους άφεσης των αμαρτιών, μεταξύ των οποίων και τα έγγραφα άφεσης αμαρτιών, τα λεγόμενα συγχωροχάρτια.³²⁶

Η αντίδραση στις αδυναμίες αυτές της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας δεν άργησε να εκδηλωθεί από τους φορείς του ανθρωπιστικού κινήματος. Αυτοί έθεσαν ως στόχο την αναζήτηση του αυθεντικού πνεύματος του Χριστιανισμού στη μελέτη της Αγίας Γραφής, χωρίς τις παρερμηνείες των σχολιαστών του Μεσαίωνα. Προϋπόθεση της αναζήτησης αυτής ήταν η άμεση επαφή με ιερά κείμενα, την οποία κατέστησαν δυνατή η πρόοδος της τυπογραφίας και οι μεταφράσεις της Αγίας Γραφής σε λαϊκή γλώσσα ήδη από το πρώτο μισό του 16ου αιώνα. Ο Έρασμος λέει

326. Για τον άνθρωπο του Μεσαίωνα ο φόβος της αμαρτίας ήταν διάχυτος παντού και για το λόγο αυτό αναζητούσε εναγωνίως τρόπους απαλλαγής του από αυτήν. Ως μοναδική σωτηρία της ψυχής εθεωρείτο η άφεση αμαρτιών, την οποίαν οι μεν πιστοί είχαν αναγάγει λόγω θρησκοληψίας σε σκοπό της ζωής τους, η δε Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία σε μέσο αναπαραγωγής της κοσμικής εξουσίας της και πλουτισμού. Τα συγχωροχάρτια ήταν γραπτή άφεση αμαρτιών που παραχωρούσε η Εκκλησία στους πιστούς κατά το Μεσαίωνα έναντι χρηματικής προσφοράς, η πώλησή τους όμως έλαβε τη μορφή γενικευμένου φαινομένου το 16ο αιώνα.

χαρακτηριστικά: «Οι πάπες που δείχνουν τόση ενεργητικότητα στο να συγκεντρώνουν χρήματα, αναθέτουν ευχαρίστως κάθε αποστολική εργασία στους επισκόπους, οι επίσκοποι στους ιερείς, οι ιερείς στους διάκους, οι διάκοι στους περιπλανώμενους μοναχούς και αυτοί εγκαταλείπουν τα πρόβατα του Χριστού σε ανθρώπους που η μόνη τους ικανότητα είναι να τα γδέρνουν».³²⁷ Η κρίση στη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία ήταν φαινόμενο σύνθετο και συνδεόταν με το πνεύμα της Αναγέννησης. Για το λόγο αυτό, εκτός από τη βασική θρησκευτική διάστασή του, έλαβε επίσης κοινωνικό και πολιτικό χαρακτήρα, όπως θα διαπιστώσουμε παρακάτω.

Η Μεταρρύθμιση του Λουθήρου: Η αντίδραση στις αδυναμίες της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας εκδηλωνόταν περισσότερο στις γερμανικές χώρες. Στον πληθυσμό προκαλούσε μεγάλη δυσαρέσκεια η οικονομική επιβάρυνση που υφίστατο από την Εκκλησία με σκοπό την ανέγερση μεγαλοπρεπών οικοδομημάτων στη Ρώμη. Στη λαϊκή αυτή δυσαρέσκεια πρέπει να προσθέσουμε και την προσπάθεια των Γερμανών ηγεμόνων να απαλλαγούν από την παπική επιρροή και την επικυριαρχία του αυτοκράτορα. Η αφορμή δόθηκε το 1515, όταν ο πάπας Λέων Γ' έδωσε την άδεια για μαζική έκδοση και πώληση εγγράφων άφεσης αμαρτιών, δηλ. συγχωροχαρτιών. Ο εμπορευματοποιημένος τρόπος διάθεσης τους από τον μοναχό Τέτζελ στη Γερμανία και η διακήρυξή του ότι μόλις ακουστεί ο ήχος από τα χρήματα που πληρώνονται για το συγχωροχάρτι, οι ψυχές μεταπηδούν από το Καθατήριο στον Παράδεισο, προκάλεσαν την έντονη αντίδραση του γερμανού μοναχού και θεολόγου Μαρτίνου Λουθήρου. Ο Λούθηρος διαμαρτυρόμενος θυροκόλλησε, τον Οκτώβριο του 1517, σε εκκλησία της Βιτεμβέργης έναν κατάλογο από 95 θέσεις, δηλαδή επιχειρήματα που καταδίκασαν τα συγχωροχάρτια και αμφισβητούσαν τις παπικές απόψεις και σε άλλα δογματικά ζητήματα. Ο πάπας αντέδρασε αφορίζοντας τον Λούθηρο ως αιρετικό. Ο Λούθηρος όμως έκαψε δημόσια το έγγραφο (βούλλα) του αφορισμού του το 1520. Η θρησκευτική αυτή διαμάχη θορύβησε τον αυτοκράτορα της Αγίας Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας (Γερμανίας) Κάρολο Ε', ο οποίος, φοβούμενος διάσπαση της ενότητας των γερμανικών χωρών, κάλεσε τον Λούθηρο να απολογηθεί ενώπιον της Δίαιτας στην πόλη Worms. Όταν ο Λούθηρος αρνήθηκε να αναρέσει τις απόψεις του, η Δίαιτα τον καταδίκασε ως αιρετικό και τον έθεσε εκτός νόμου. Ο Λούθηρος σώθηκε τότε χάρη στην επέμβαση του εκλέκτορα της Σαξονίας», ο οποίος τον έκρυψε στον πύργο του, στο Βάρτμπουργκ.³²⁸

Το κήρυγμα του Λουθήρου, ως τοπικό θρησκευτικό κίνημα, αλλά και ως πυρήνας μιας ευρύτερης μεταρρυθμιστικής έκρηξης, είχε αποφασιστική επίδραση στην κοινωνική, πολιτική και οικονομική πραγματικότητα, όχι μόνον της Γερμανίας αλλά και ολόκληρης της Ευρώπης. Όταν το 1529 η Δίαιτα αποκήρυξε το Λουθηρανισμό, οι γερμανοί ηγεμόνες που ήταν οπαδοί του Λουθήρου αντιτάχθηκαν και διαμαρτυρήθηκαν για τη δίωξη των θρησκευτικών τους πεποιθήσεων. Η διαμαρτυρία αυτή, από την οποία ονομάστηκαν και **προτεστάντες** ή **διαμαρτυρόμενοι** (από το λατινικό ρήμα *protestor*: διαμαρτύρομαι), δεν είχε κανένα αποτέλεσμα. Τον επόμενο χρόνο υπέβαλαν στη Δίαιτα που συγκλήθηκε στην

327. Έρασμος, *Μωρίας Εγκώμιο* (1515), Εκδόσεις Ηριδάνος, Δεκέμβριος 1970.

328. Β. Σταθοκόστα, *Μεταρρύθμιση (1517 -1648)*, στη «Μεγάλη Ορθόδοξη Χριστιανική Εγκυκλοπαίδεια», τόμ. 11, Νοέμβριος 2010, σελ. 347-350.

γερμανική πόλη Αυγούστα υπόμνημα με τις βασικές αρχές του λουθηρανισμού, γνωστό ως Ομολογία της Αυγούστας (1530). Τα βασικά σημεία της διδασκαλίας του Λουθήρου είναι πως μόνο η πίστη οδηγεί στη σωτηρία της ψυχής και, επομένως, οι εξωτερικοί λατρευτικοί τύποι (όπως νηστεία, προσευχή) δεν έχουν καμιά ουσιαστική αξία.

- 1) Η σωτηρία είναι αποκλειστικό δώρο του Θεού, της θείας χάριτος.
- 2) Η προσευχή είναι το μόνο μέσο για την επικοινωνία με το Θεό.
- 3) Η Αγία Γραφή αποτελεί τη μόνη αυθεντία.

Η αναμενόμενη σύγκρουση των μεταρρυθμιστών με τις αυτοκρατορικές δυνάμεις εκδηλώθηκε τελικά και έλαβε τη μορφή γενικευμένου εμφυλίου πολέμου. Στο τέλος ο αυτοκράτορας αναγκάστηκε να συμβιβαστεί με την Ειρήνη της Αυγούστας (1555), η οποία αναγνώριζε τη νομιμότητα του Λουθηρανισμού και το δικαίωμα κάθε ηγεμόνα να επιβάλλει στην περιοχή της δικαιοδοσίας του το δόγμα που επιθυμούσε. Με τη συνθήκη αυτή η Γερμανία διαιρέθηκε σε κράτη καθολικά και διαμαρτυρόμενα. Βαθμιαία η **Μεταρρύθμιση** διαδόθηκε και έξω από το γερμανικό χώρο, με ποικίλες παραλλαγές και κυρίως με τον Καλβινισμό και τον Αγγλικανισμό. Ο Λουθηρανισμός επεκτάθηκε σύντομα και στις σκανδιναβικές χώρες, ενώ στην Ελβετία εκδηλώθηκε μεταρρυθμιστική κίνηση από τον εφημέριο του καθεδρικού ναού της Ζυρίχης Ζβίγγλιο (1484-1531). Η αντίδραση όμως από τους καθολικούς ήταν τόσο σφοδρή, που έφτασε μέχρι την ένοπλη σύγκρουση κατά την οποία σκοτώθηκε ο Ζβίγγλιος.³²⁹

Πιο οργανωμένη και πιο σημαντική μεταρρυθμιστική προσπάθεια ήταν εκείνη που οργανώθηκε στη Γενεύη της Ελβετίας από τον Ιωάννη Καλβίνο την περίοδο 1509-1564. Ο **Καλβινισμός** διαδόθηκε κυρίως στη Γαλλία, στις Κάτω Χώρες, στην Ελβετία και στη Σκωτία. Συνάντησε όμως σφοδρή αντίδραση από τους ηγεμόνες των δύο πρώτων χωρών, οι οποίοι τον θεωρούσαν ως διασπαστικό στοιχείο. Μάλιστα οι βασιλείς της Γαλλίας, στην προσπάθειά τους να δημιουργήσουν ένα απόλυτα συγκεντρωτικό κράτος και να ανυψώσουν το γόητρο της χώρας στον ευρωπαϊκό χώρο, στράφηκαν με ιδιαίτερη βιαιότητα εναντίον των Ουγενότων, των Γάλλων καλβινιστών, με αποκορύφωμα τη σφαγή 2 χιλιάδων ανθρώπων στο Παρίσι τη Νύχτα του Αγίου Βαρθολομαίου στις 24 Αυγούστου 1572.³³⁰ Στην Αγγλία η τάση για ανεξαρτητοποίηση από την παπική επιρροή χρονολογείται από τότε που ο Ιωάννης Ουίκλιφ χαρακτηρίστηκε ως αιρετικός, και ενδυναμώθηκε με την επίδραση του χριστιανικού ανθρωπισμού. Μια διαμάχη του βασιλιά Ερρίκου του Η' (1534-1547) με τον πάπα για προσωπικούς λόγους στάθηκε η αφορμή για την οριστική ρήξη της εκκλησίας της Αγγλίας με τη Ρώμη (1534) και η αφετηρία της αγγλικανικής μεταρρύθμισης που είχε χαρακτήρα θρησκευτικό, πνευματικό και πολιτικό. Η μεταρρύθμιση αυτή δεν αποτελούσε ιδιαίτερο δόγμα, αλλά συνδύασε στοιχεία του Λουθηρανισμού και του Καλβινισμού. Αργότερα, στα χρόνια των διαδόχων του

329. Β. Σταθοκώστα, *Μεταρρύθμιση (1517 -1648), στη «Μεγάλη Ορθόδοξη Χριστιανική Εγκυκλοπαίδεια»*, τόμ. 11, Νοέμβριος 2010, σελ. 347-350.

330. Καλβίνος Ιωάννης (John Calvin), στη *«Μεγάλη Ορθόδοξη Χριστιανική Εγκυκλοπαίδεια»*, τόμ. 9, σελ. 368 και εξής.

Ερρίκου, εδραιώθηκε η Αγγλικανική Εκκλησία, η οποία ήταν η μόνη που αναγνωριζόταν από το κράτος.³³¹

Η Αντιμεταρρύθμιση: Καθώς η Καθολική Εκκλησία έβλεπε τη θρησκευτική και την πολιτική επιρροή της να συρρικνώνονται δραματικά, αποφάσισε να αντιδράσει δυναμικά, λαμβάνοντας τα παρακάτω μέτρα:³³²

Τα μοναχικά τάγματα: Η αναδιοργάνωση των μοναχικών ταγμάτων και η ίδρυση νέων κρίθηκε ως το πλέον αποτελεσματικό μέτρο. Έργο των ταγμάτων αυτών ήταν να βοηθήσουν την πνευματική και ιδεολογική επιβολή του καθολικισμού με την άσκηση συνεχούς προπαγάνδας μέσω της ίδρυσης και διαχείρισης εκπαιδευτηρίων, νοσοκομείων και άλλων φιλανθρωπικών ιδρυμάτων και της έκδοσης βιβλίων.

Η Ιερά Εξέταση: Παράλληλα, επιχειρήθηκε η καταστολή των μεταρρυθμιστικών ιδεών με την αναδιοργάνωση της Ιεράς Εξέτασης, ενός μεσαιωνικού θεσμού που είχε πέσει σε αχρηστία. Οι ιεροεξεταστές, προκειμένου να κάμψουν το φρόνημα των μεταρρυθμιστών ή αιρετικών, κατά την άποψη της Καθολικής Εκκλησίας, μετέρχονταν κάθε μέσο, συμπεριλαμβανομένων παντός είδους βασανιστηρίων και της καύσης πάνω στην πυρά.

Η λογοκρισία: Επειδή στη διάδοση των μεταρρυθμιστικών ιδεών η συμβολή του βιβλίου ήταν αποφασιστική, η Καθολική Εκκλησία ίδρυσε στη Ρώμη ένα Συμβούλιο Λογοκρισίας, με έργο να συντάσσει κατά διαστήματα έναν κατάλογο απαγορευμένων βιβλίων (Index Librorum Prohibitorum), όχι μόνο θεολογικών αλλά και φιλολογικών ή επιστημονικών, που κατά την άποψη της Εκκλησίας περιείχαν αιρετικές θέσεις.

Η Σύνοδος του Τρέντο (1545-1563): Η Καθολική Εκκλησία δεν περιορίστηκε μόνο στη λήψη κατασταλτικών μέτρων εναντίον των μεταρρυθμιστών, αλλά προχώρησε και στη θεραπεία των αδυναμιών της, οι οποίες είχαν προκαλέσει τη Μεταρρύθμιση. Το έργο της ηθικοπνευματικής ανασυγκρότησης και της αποσαφήνισης του καθολικού δόγματος ανέλαβε η Σύνοδος του Τρέντο, που συγκλήθηκε το 1545.

Οι συνέπειες της Μεταρρύθμισης: Η Μεταρρύθμιση σήμανε το τέλος της -ως τότε- θρησκευτικής ενότητας της Ευρώπης και την αλλαγή του χάρτη της μέσα από μακροχρόνιες και οδυνηρές συγκρούσεις. Η Ευρώπη χωρίστηκε σε τμήματα με διαφορετικό ιδεολογικοπολιτικό προσανατολισμό. Πράγματι, στο δεύτερο μισό του 16ου αιώνα η Γαλλία κλονίζεται από θρησκευτικές διαμάχες, καθώς οι βασιλείς της προσπαθούν να διατηρήσουν την ενότητα της χώρας και η καλβινιστική Ολλανδία αποσπάται από την καθολική Ισπανία. Το 17ο αιώνα η προσπάθεια των Γερμανών αυτοκρατόρων να ανασυγκροτήσουν ενιαίο κράτος μέσω της επιβολής του Καθολικισμού με δυναμικό τρόπο, προκάλεσε πανευρωπαϊκό πόλεμο, τον Τριακονταετή Πόλεμο (1618-1648).³³³ Η Μεταρρύθμιση και κυρίως ο Καλβινισμός, όπου επικράτησε, καθώς διακρινόταν από δημοκρατικό πνεύμα και υποστήριζε την ελευθερία της ατομικής δραστηριότητας, συνέβαλε στην ανάπτυξη του

331. <https://www.pemptousia.gr/2013/04/opsis-thriskeftikis-misallodoxias-1/>

332. https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/3949/7/02_chapter_04.pdf

κοινοβουλευτικού πολιτεύματος και του κεφαλαιοκρατικού συστήματος. Άλλωστε δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι χώρες όπως η Ολλανδία, η Αγγλία και οι Η.Π.Α πρωτοστάτησαν στις πολιτειακές μεταβολές και στις γενικότερες εξελίξεις, σε αντίθεση με τις καθολικές χώρες, όπως η Ισπανία, η Πορτογαλία και η Ιταλία, που παρουσίασαν σημαντική υστέρηση. Είναι χαρακτηριστικό το ότι η Γαλλία χρειάστηκε τη μεγάλη Επανάσταση του 1789, για να μπορέσει να παρακολουθήσει τους αναπτυξιακούς ρυθμούς της Αγγλίας. Γενικά, η Μεταρρύθμιση, με αφετηρία την αυτονομία στη δράση του ατόμου, επέφερε σημαντικές μεταβολές στη νοοτροπία και στις κοινωνικές σχέσεις. Τα νέα πολιτισμικά δεδομένα δημιούργησαν νέα ρεύματα στις επιστήμες, στα γράμματα και στις τέχνες, ενώ διαδόθηκε η παιδεία τόσο από τους διαμαρτυρούμενους όσο και από τους καθολικούς.

Η εμφάνιση του δαρβινισμού³³⁴ και της υψηλής κριτικής της Βίβλου στην Ευρώπη συνέπεσε με τη μετεμφυλιακή μεταμόρφωση της Αμερικής σε βιομηχανική και πολυ-εθνοτική κοινωνία. Η νίκη του εκσυγχρονιστικού Βορρά επάνω στον παραδοσιακό Νότο, η γρήγορη εκβιομηχάνιση που ακολούθησε, η μαζική εξωτερική μετανάστευση και η νέα εθνοτική ποικιλομορφία του αμερικανικού πληθυσμού και η αστυφιλία συνέβαλαν στη μετάλλαξη της αμερικανικής ζωής και τη μετατροπή της τόσο σε μια μαζική και κοσμοπολίτικη κοινωνία μεγάλης ευμάρειας αλλά και μεγάλων ανισοτήτων, όσο σε ένα πολιτισμικό-εθνοτικό-θρησκευτικό κυκλώνα, οδηγώντας την προτεσταντική κοινότητα σε κρίση ταυτότητας και παρακμής της ηγεμονίας της. Οι εντάσεις στο εσωτερικό της ευρύτερης προτεσταντικής κοινότητας που εκδηλώθηκαν αυτή την εποχή είχαν να κάνουν τόσο με την απόκρισή της στις νέες «αντιχριστιανικές» επιστημονικές ανακαλύψεις, όσο και στα νέα κοινωνικά δεδομένα. Η εποχή από το τέλος του Εμφυλίου Πολέμου μέχρι και την είσοδο της Αμερικής στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο (1865-1917) είναι η περίοδος κατά την οποία τίθενται τα θεμέλια του μεγάλου σχίσματος του 1920 μεταξύ φιλελευθέρων και φονταμενταλιστών, που αποκρυσταλλώνει την αντιπαράθεση μεταξύ ενός απόμακρου Θεού που μεσολαβεί στα ανθρώπινα πράγματα έμμεσα και ενός παρεμβατικού Θεού που επεμβαίνει στα ανθρώπινα πράγματα άμεσα και καταλυτικά.³³⁵

Λίγο πριν τη δεκαετία του 1920, μεσολαβεί μισός αιώνας ζύμωσης και ανάπτυξης του φιλελεύθερου-προοδευτικού και του συντηρητικού προτεσταντισμού, που βασίστηκε σε προϋπάρχοντα πνευματικά πρότυπα και θεσμούς που μέχρι τότε αποτελούσαν απλώς παραλλαγές ενός θέματος, του κυρίαρχου Αμερικανικού προτεσταντισμού. Διακρίνουμε εδώ, πως ο χριστιανικός φονταμενταλισμός στον Προτεσταντισμό, παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Η κινητοποίηση του προτεσταντισμού και των ποικίλων εκφάνσεών του δεν πρέπει, όμως, να θεωρηθεί απλώς ως μία προσπάθεια επανακαθορισμού της ταυτότητάς του σε νέες συνθήκες.

333. https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A4%CF%81%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CF%84%CE%B1%CE%B5%CF%84%CE%AE%CF%82_%CE%A0%CF%8C%CE%BB%CE%B5%CE%BC%CE%BF%CF%82

334. σ.σ. Η Θεωρία της Εξέλιξης.

335. Βλ. Μανούσος Μαραγκουδάκης στο κεφάλαιο «Η Γέννηση, η Πτώση και η Αναγέννηση του Σύγχρονου Φονταμενταλισμού 1866-2008», *Αμερικανικός Φονταμενταλισμός*, Αθήνα 2010, Εκδόσεις Παπαζήση, σελ. 353-638.

Απώτερος στόχος της προτεσταντικής κινητοποίησης ήταν η επανάκτηση του ελέγχου της χώρας μέσω του ιδεολογικού επανακαθορισμού του προτεσταντισμού και του πολιτικού του προγράμματος. Η διάζευξη της Πολιτείας και της Θρησκείας, που είχε καθιερωθεί από τις απαρχές του κράτους μέσω του Συντάγματος, μπορεί να οριοθετούσε τα πεδία δράσης των δύο εξουσιών, όμως στην πράξη ο προτεσταντισμός, στο σύνολό του, αντικαθρέφτιζε την Αμερικανική Πολιτεία, καθώς οι ενέργειες της κεντρικής εξουσίας ήταν πρακτικώς ανύπαρκτες και άγγιζαν λίγο τον μέσο Αμερικανό. Ο ιστορικός Selby Foote σημειώνει ότι πριν τον πόλεμο η Αμερική αναφερόταν στον πληθυντικό ως «οι ΗΠΑ», όμως μετά τον πόλεμο στον ενικό, ως «η ΗΠΑ». Μέσα σε μερικά χρόνια μετά τον πόλεμο, με αποκορύφωμα τις δεκαετίες του 1880 και του 1890, η νέα εθνική συνείδηση θα εκδηλωθεί ποικιλοτρόπως με μια σειρά εθνικών εορτών, τελετών και εμβλημάτων που μέχρι και σήμερα αποτελούν σήμα κατατεθέν του αμερικανικού πατριωτισμού. Σε αυτή την έκρηξη του εθνικισμού, κεντρικό ρόλο έπαιξαν η βιομηχανική επανάσταση της χώρας, η ιλιγγιώδης εξάπλωση της εκκοσμηκευμένης εκπαίδευσης, η πολιτική επανένωση της χώρας και ο ισπανο-αμερικανικός πόλεμος, γεγονότα που έλαβαν χώρα σχεδόν ταυτόχρονα, υποσκάπτοντας την ίδια στιγμή τις παρωχημένες θρησκευτικές ταυτότητες και τους τοπικιστικούς διαχωρισμούς. Στον οικονομικό τομέα, η ταχεία εκβιομηχανοποίηση, η οικονομική μεγέθυνση και ένας πρωτοφανής πλουτισμός των διευρυνόμενων μεσαίων στρωμάτων δημιούργησαν μιαν υπερηφάνεια και ένα αίσθημα αισιοδοξίας για την ικανότητα των Αμερικανών να ανταγωνίζονται με επιτυχία κάθε άλλο προηγμένο κράτος της εποχής τους, αισιοδοξία που αποκρυσταλλώθηκε στην ιδεολογία του προοδευτισμού³³⁶ που ανέπτυξαν όμιλοι της μεσαίας τάξης για την ανάπτυξη ενός προοδευτικού κρατισμού που θα εγκαινίαζε και θα επέβλεπε μεγάλες κοινωνικές μεταρρυθμίσεις, και που έφθασε να συμβολίζει μιαν ολόκληρη εποχή.³³⁷

Ο Samuel Huntington τονίζει ότι η μετεμφυλιακή ανάπτυξη του εθνικισμού με τη δημιουργία μαζικών εθνικόφρονων οργανώσεων ήταν δημιούργημα της κοινωνίας των πολιτών, και όχι του κράτους.³³⁸ Σκοπός αυτών των πανεθνικών εθνικιστικών ομίλων και οργανώσεων ήταν η προώθηση της εθνικής ταυτότητας, της εθνικοφροσύνης, του πατριωτισμού και της προστασίας της εθνικής κληρονομιάς. Το κράτος ακολούθησε, αν και με πιο αργούς ρυθμούς, την τάση εθνικοποίησης, με την ανάπτυξη καινούργιων ομοσπονδιακών θεσμών στο εμπόριο, τη δικαιοσύνη, τη μετανάστευση και τις επιχειρήσεις, ενώ ο ίδιος ο θεσμός του Προέδρου της χώρας απέκτησε ένα καινούργιο κύρος και καινούργιες αρμοδιότητες. Ο εθνικισμός, μάλιστα, σύντομα μετατράπηκε σε επεκτατισμό, καθώς υποστήριξε τόσο τη σύγκρουση με την Ισπανία, όσο και την εξάπλωση των αμερικανικών κτήσεων στην Καραϊβική (Κούβα, Πόρτο Ρίκο), την Κεντρική Αμερική (Παναμάς) και τον Ειρηνικό

336. σ.σ. Progressiveness.

337. Βλ. Μανούσος Μαραγκουδάκης στο κεφάλαιο «Η Γέννηση, η Πτώση και η Αναγέννηση του Σύγχρονου Φονταμενταλισμού 1866-2008», *Αμερικανικός Φονταμενταλισμός*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2010, σελ. 353-638.

338. Για μια λεπτομερή επισκόπηση της ανάπτυξης του μετεμφυλιακού εθνικισμού στην Αμερική, βλ. Samuel Huntington, "*Ποιοι Είμαστε;*", Εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα 2005, σελ. 177-201.

(Φιλιππίνες). Κεντρική συνιστώσα τού μετεμφυλιακού εθνικισμού, όπως αναφέρει ο Huntington, ήταν η συμφιλίωση Βορρά και Νότου και η γρήγορη ενσωμάτωση των ηττημένων στο πολιτικό σώμα, μέσω ενός συμβιβασμού: οι Νότιοι ορκίσθηκαν πίστη και αφοσίωση στις ΗΠΑ, με αντάλλαγμα τη διαιώνιση του πολιτικού αποκλεισμού των τυπικά απελευθερωμένων μαύρων το 1877.³³⁹

Οι πρώτες δύο δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα σφραγίστηκαν από την επικράτηση φιλελεύθερων και αναθεωρητικών τάσεων στους κόλπους του δυτικού Χριστιανισμού. Ως αντίδραση σε αυτές τις τάσεις εμφανίστηκε μια ομάδα θεολόγων και κληρικών από διάφορα μεγάλα προτεσταντικά κέντρα των ΗΠΑ (Πρεσβυτεριανοί, Μεθοδιστές, Ευαγγελικοί και Λουθηρανοί),³⁴⁰ η οποία αποφάσισε να επαναφέρει τα θεμελιώδη δόγματα του Χριστιανισμού, σε μια προσπάθεια ανακοπής του εκμοντερνισμού. Παρουσίασαν την Παλαιά και την Καινή Διαθήκη ως κατά γράμμα θεόπνευστα και επομένως αλάθητα κείμενα με κυριολεκτική σημασία. Με όπλο τους την Βίβλο, οι φονταμενταλιστές κήρυξαν τον πόλεμο στην Εξελικτική Θεωρία του Δαρβίνου, που μεσουρανούσε -όπως αναφέρθηκε παραπάνω- την εποχή εκείνη στον επιστημονικό χώρο. Με τον καιρό, γύρω από το αμερικανικό φονταμενταλιστικό κίνημα συσπειρώθηκαν όλες οι δυνάμεις της συντήρησης και της αντίδρασης, τόσο σε θρησκευτικό όσο και σε πολιτικό επίπεδο. Στο πλαίσιο της επιστροφής στις «παλιές αμερικανικές αξίες», υπερτονίστηκαν η υπεροχή της λευκής φυλής, υποβιβάστηκε η θέση της γυναίκας στην οικογένεια και στην κοινωνία, καθώς και διώχθηκαν οι κοινωνικές και φυλετικές μειονότητες.³⁴¹ Η διαμόρφωση του αμερικανικού φονταμενταλισμού, ως ενός μισαλόδοξου και αυταρχικού εναλλακτικού σχεδίου οργάνωσης της κοινωνικής και πολιτικής ζωής της χώρας σε πλαίσια και βάσεις θρησκευτικές, συνέβη στα πλαίσια μεταμόρφωσης της Αμερικής από μια νεωτερική θεοκρατική κοινοπολιτεία, στα μέσα του 17ου αιώνα, σε μια νεωτερική εκκοσμικευμένη κοινωνία, στα μέσα του 20ού αιώνα, με σταθερό, διαχρονικά, συστατικό στοιχείο τον προτεσταντικό ατομοκεντρισμό. Η επιτυχία λοιπόν του φονταμενταλιστικού κινήματος σήμερα, στην ύστερη νεωτερική Αμερική, έγκειται σε μια παραδοξότητα: ότι για επάνω από δύο αιώνες, η κοινωνική ανάπτυξη της χώρας συνέβαινε κυρίως μέσα από δίκτυα σεκταριστικά-προτεσταντικά, ενώ η διαδικασία εκδημοκρατισμού, δηλαδή της κοινωνικής εξίσωσης, υιοθετούσε σύμβολα βιβλικά, διακηρυσσόταν από ηγέτες ευαγγελιστές και συλλαμβανόταν σε όρους θρησκευτικής κατάπτωσης και λύτρωσης.³⁴² Η διάδραση θρησκευτικότητας-εκκοσμίκευσης υπήρχε και κατά την προεμφυλιακή περίοδο, μόνο που τότε η σχέση

339. Πρόκειται για συμβιβασμό, που οδήγησε τους μαύρους κατοίκους του Νότου σε καθεστώς απαρχαίντ για τα επόμενα εκατό περίπου χρόνια και δημιούργησε ένα κύμα ιδιάζοντος νότιου εθνικισμού, απόδειξη του οποίου αποτέλεσε η ενθουσιώδης προσέλκυση εθελοντών από τον Νότο σε όλες τις μετέπειτα πολεμικές συγκρούσεις, με πρώτη αυτήν του ισπανο-αμερικανικού πολέμου του 1898.

340. Βλ. Πόλλη Θαναηλάκη, *Αμερική και προτεσταντισμός: Η «Ευαγγελική Αυτοκρατορία» και οι οραματισμοί των Αμερικανών μισιονάριων για την Ελλάδα το 19ο αιώνα*, Εκδόσεις Καστανιώτη, 8 Δεκεμβρίου 2005.

341. Ακραία περίπτωση η εμφάνιση της οργάνωσης Κου Κλουξ Κλαν στις ΗΠΑ το 1915, η οποία υποστήριξε την υπεροχή των λευκών, τον αντισημιτισμό και τον ρατσισμό. Χρησιμοποίησε συχνά την βία και πράξεις εκφοβισμού, εναντίον των Αφροαμερικανικών και άλλων φυλετικών ομάδων.

ήταν αντεστραμμένη, καθώς η θρησκευτική ήταν η ισχυρότερη ταυτότητα από τις δύο και η θρησκευτικότητα το μέσον νοηματοδότησης της κοινωνικής ζωής. Τότε ήταν η εκκοσμικευμένη πολιότητα που προσέφερε «υπηρεσίες» και επέτρεπε στη θρησκευτικότητα να αναπτύσσεται ελεύθερα, ενεργώντας είτε καταφατικά (ειρηνεύοντας την επικράτεια, επιτρέποντας την ελεύθερη κίνηση, εξισώνοντας όλες τις ομολογίες), είτε αποφατικά (απέχοντας από την οικοδόμηση εκκοσμικευμένων εκπαιδευτικών υποδομών). Η μετεμφυλιακή υποχώρηση της θρησκευτικότητας δεν σήμαινε το τέλος της, αλλά την αντιστροφή των ρόλων τους.³⁴³

Περαιτέρω εκδηλώσεις θρησκευτικής ζωής με στοιχεία φονταμενταλισμού έχουν επισημανθεί και κατά την διάρκεια του 20^{ου} αιώνα στον ευρύτερο εκκλησιαστικό χώρο της Ρωμαιοκαθολικής και της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Στις εκδηλώσεις αυτές, πέρα από την βιβλική αυθεντία, κυρίαρχη θεολογική θέση κατέχουν η πίστη στην αρχέγονη παράδοση της Εκκλησίας και η αμφισβήτηση δογματικών καινοτομιών που ανατρέπουν την αυθεντία της παράδοσης. Αν και η σχετική βιβλιογραφία δεν είναι ούτε πλούσια, ούτε ιδιαίτερα διαφωτιστική, ορισμένοι δυτικοί θεολόγοι διατείνονται ότι οι πιο σημαντικές φονταμενταλιστικές κρίσεις στη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία συνδέονται αρχικά με την διαμαρτύρηση του Λουθήρου, όπως αναφέραμε παραπάνω, αργότερα με την απόσχιση των Παλαιοκαθολικών³⁴⁴ και τελευταία, μετά την Β' Βατικανή Σύνοδο³⁴⁵ (Ρώμη 1962-65), με την απομάκρυνση και καταδίκη του επισκόπου Lefebvre.³⁴⁶ Αντίστοιχα, και στην Ορθόδοξη Ελληνική Εκκλησία ως φονταμενταλιστική κρίση ορθώς μπορεί να χαρακτηρίζεται η διαφοροποίηση των Παλαισημερολογιτών, ενώ σοβαρότερες αποκλίσεις εντοπίζονται στην κρίση της Ρωσικής Εκκλησίας, με το σχίσμα των «Παλαιών Πιστών».³⁴⁷ Στις περιπτώσεις αυτές είχαμε ενδοεκκλησιαστική κρίση με σοβαρές αιτίες διαταραχής της εκκλησιαστικής ειρήνης, που όμως αποκαθίσταται σύντομα και οι απολυτοποιημένες ομάδες καταλήγουν σε ακίνδυνες σιωπηρές μειοψηφίες.

342. Ο σεκταρισμός του αμερικανικού προτεσταντισμού έγγειται στην πεποίθηση ότι ο πιστός πρέπει εθελοντικά να προσχωρήσει στην κοινότητα των «αναγεννημένων» μελών μιας ομολογίας μόνον αφού έχει δεχθεί τη θεία χάρη. Ως εκ τούτου οι σέκτες βρίσκονται συνεχώς εν γρήγορη, καθώς ο αριθμός των μελών τους βασίζεται αποκλειστικά στον προσηλυτισμό. (Weber, H. Προτεσταντική Ηθική.)

343. Βλ. Μανούσος Μαραγκουδάκης στο κεφάλαιο «Η Γέννηση, η Πτώση και η Αναγέννηση του Σύγχρονου Φονταμενταλισμού 1866-2008», *Αμερικανικός Φονταμενταλισμός*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2010, σελ. 353-638.

344. Η Παλαιοκαθολική Εκκλησία αποτελεί κοινότητα χριστιανικών εκκλησιών. Πολλές από αυτές ήταν οι γερμανόφωνες εκκλησίες, οι οποίες αποσχίστηκαν από την Καθολική Εκκλησία στη δεκαετία του 1870 εξαιτίας της καθιέρωσης του δόγματος του αλάθητου του Πάπα από την Α' Βατικανή Σύνοδο.

345. Jean-Pierre Moisset, *Ιστορία του Καθολικισμού*, Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα 2011, σελ. 465.

346. https://en.wikipedia.org/wiki/Marcel_Lefebvre

347. Οι Παλαιοί Πιστοί διαχωρίστηκαν με τα το 1666-1667 από την επίσημη Ρωσική Ορθόδοξη Εκκλησία ως διαμαρτυρία ενάντια στις εκκλησιαστικές μεταρρυθμίσεις που εισήγαγε ο Πατριάρχης Νίκων, για την ανανέωση της λατρείας και της παράδοσης προς την κατεύθυνση των ελληνικών προτύπων.

γ) Ισλαμικός φονταμενταλισμός

Στο Κοράνιο (σούρα 5,3) παρίσταται ο Θεός να λέει στους μουσουλμάνους: «σήμερα τελειοποίησα την θρησκεία σας, εκπλήρωσα προς εσάς τα ευεργετήματά μου, και σας έδωσα ως θρησκεία το Ισλάμ». Ο όρος Ισλάμ είναι απαρέμφατο (μάσνταρ) του ρήματος ασλάμα, το οποίο αποτελεί την τέταρτη ρίζα του ρήματος σαλίμα. Η βασική ρίζα σ-λ-μ(=σαλίμα, σαλάμα, σαλάμ) του ρήματος σημαίνει γενικώς «είμαι σώος και ασφαλής, ακέραιος και αβλαβής, έχω ειρήνη, ησυχάζω». Από τις έννοιες αυτές η τέταρτη ρίζα ασλάμα του ρήματος πήρε το νόημα του «υποτάσσομαι, αφοσιώνομαι και εγκαταλείπω τον εαυτό μου απολύτως στον Θεό». Άρα, Ισλάμ σημαίνει «απόλυτη υποταγή και αφοσίωση στον Θεό και το θέλημά του», και σύμφωνα με πολλούς μουσουλμάνους θεολόγους, δηλώνει επίσης μια κατάσταση ειρήνης και ασφαλείας (σίλμ, σαλάμ), στην οποία περιέρχεται ο πιστός (μούσλιμ). Η μετοχή του ρήματος είναι μούσλιμ, πληθ. μουσλιμούν, «απολύτως υποταγμένος στον Θεό και το θέλημά του», και άρα «πιστός» με ευρύτερη έννοια. Ισλάμ λοιπόν είναι το επίσημο όνομα της θρησκείας αυτής. Οι μουσουλμάνοι όμως απορρίπτουν τους όρους μωαμεθανισμός και μωαμεθανοί, διότι πιστεύουν ότι η θρησκεία τους δεν είναι δημιούργημα του προφήτη Μωάμεθ, αλλά αποκάλυψη του Θεού, την οποία ο Θεός φανέρωσε στον «απόστολο και δούλο του» όχι αμέσως και αυτοπροσώπως (ο Θεός είναι τελείως απρόσιτος), αλλά διαμέσου του «θείου μηνυτού του», δηλαδή του αγγέλου Γαβριήλ.

Ιδρυτής του Ισλάμ είναι βέβαια ο προφήτης Μωάμεθ³⁴⁸ (Muhammad ibn ‘Abdallāh ibn ‘Abdumuttalib ibn Hāshim ibn ‘Abd Manaf al-Qurayshī), ο οποίος γεννήθηκε γύρω στα 570 μ.Χ. στη Μέκκα και ανήκε στην ισχυρή και ηγήτιδα τότε στην πόλη αυτή φυλή των Κουραϊσιτών (Quraysh), προερχόμενος από την μεγάλη και περήφανη οικογένεια των Χασιμιτών (Banū Hāshim). Μεγάλωσε ορφανός υπό την προστασία του θείου του Αμπού Τάλιμπ, φυλάρχου στη Μέκκα, νέος προσελήφθη στην υπηρεσία μίας πλούσιας και διακεκριμένης χήρας, της Χαντίτζια, την οποία τελικώς νυμφέφθηκε. Έτσι έγινε έμπορος και οδηγός καραβανιών και στα

348. Κατά γράμμα, Μωάμεθ σημαίνει «ιδιαίτερα αξιέπαινος» στην αραβική γλώσσα. Το κοινό όνομα Μουχαμάντ, που δηλώνει τον «αξιύμνητο», αποτελεί πλέον μέρος της καθημερινής προσευχής των μουσουλμάνων και συνοδεύεται από τη φράση «η ειρήνη και ευλογία του Θεού ας είναι μαζί του» (σαλά αλλάχου αλάιχι ουά σαλάμ). Φαίνεται πως ήταν σε περιορισμένη χρήση ήδη πριν το Ισλάμ. Το πλήρες όνομά του, σύμφωνα με τους κανόνες της αραβικής ονοματοδοσίας, είναι Αμπού αλ Κασίμ Μουχαμάντ ιμπν Αμπνταλλάχ αλ Χασιμί αλ Κουρασί. Το πρώτο μέρος του (Αμπού Αλ-Κασίμ) υποδηλώνει πως υπήρξε πατέρας ενός αγοριού, ονόματι Αλ-Κασίμ, που πέθανε πρόωρα. Αμπνταλλάχ είναι το όνομα του πατέρα του, ενώ το υπόλοιπο τμήμα του ονόματος δείχνει πως ανήκε στην πατριά Χασίμ, της φυλής Κουραϊς (Quraysh). Ο Μωάμεθ απαντάται επίσης διαφορετικά με δεκάδες «ιερά ονόματα» τα οποία, κατά το Ισλάμ, τού δόθηκαν από το Θεό και χρησιμοποιούνται σε προσευχές και λιτανείες. Πιο σημαντικό από αυτά θεωρείται το όνομα Αχμάντ («περισσότερο αξιύμνητος»). Συχνή είναι επίσης η χρήση των όρων ναμπί («προφήτης») και ρασούλ Αλλάχ («απόστολος του Θεού»), όπως καταγράφονται και στο Κοράνιο, όταν ο Μωάμεθ αναφέρεται σε δεύτερο πρόσωπο. Η επίκληση «υπηρέτης» του Θεού συναντάται επίσης στο Κοράνιο, καθώς και άλλα επίθετα που σχετίζονται με την αποστολή του, όπως «αναγγέλων», «προειδοποιητής», «μάρτυρας», κ.ά. Το όνομα Μουχαμάντ χρησιμοποιείται στο Κοράνιο τέσσερις φορές και αποτελεί πλέον το πιο συνηθισμένο ανδρικό όνομα στον ισλαμικό κόσμο. Πολυάριθμοι κατάλογοι υφίστανται, με τα «ευγενή ονόματα» (al-asmā al-sharīfa) του Μωάμεθ, ορισμένοι περιλαμβάνοντας 99 ονόματα και άλλοι λιγότερα ή περισσότερα.

610 μ.Χ. άρχισε να κηρύττει στην Μέκκα την πίστη στον ένα Θεό.³⁴⁹ Το κήρυγμά του διήρκεσε 22 χρόνια και διαιρείται σε δύο μεγάλες περιόδους: Στο κήρυγμά του στη Μέκκα (610-622) και στο κήρυγμά του στη Μεδίνα (622-632). Μέσα στις δύο αυτές φάσεις του κηρύγματός του αναπτύσσονται και εξελίσσονται η προσωπικότητά του, οι προφητικές του ιδέες και το όλο κήρυγμά του. Άρχισε το κήρυγμα του σε μια περίοδο ευημερίας και κοινωνικών αλλαγών. Όμως ο πλούτος επιφέρει διαφθορά, χαλάρωση των ηθών, διάβρωση των κοινωνικών δεσμών και μεγάλες ταξικές διαφορές. Οι μουσουλμάνοι πιστεύουν ότι ο Μωάμεθ δεν υπήρξε ποτέ ειδωλολάτρης.

Το 610 μ.Χ εμφανίζεται στο Μωάμεθ -ο οποίος οφείλουμε να τονίσουμε το γεγονός ότι δεν γνώριζε γράμματα- ο Αρχάγγελος Γαβριήλ και ανάμεσα σε άλλα προτρέπει σε αναμόρφωση των ηθών και σε ελεημοσύνη προς τους φτωχούς.³⁵⁰ Ο θεός εμφανίζεται τιμωρός και ελεήμων, ενώ βασική αρχή του Ισλάμ αποτελεί «η υποταγή στη θέληση του θεού». Έτσι αρχίζει το κήρυγμα του Μωάμεθ, αρχικά στον στενό του κύκλο. Έπειτα το κήρυγμα του βρίσκει απήχηση σε δυσαρεστημένα μέλη των κατώτερων γενών και στα κατώτερα στρώματα (δούλους, φτωχούς) αλλά και σε φιλόδοξους νέους από διακεκριμένες οικογένειες πρόθυμους για κοινωνική αλλαγή. Οι περίφημοι **Πέντε Στύλοι του Ισλάμ (Αρκάν αλ-Ισλάμ)**³⁵¹ είναι πέντε βασικές πράξεις στο Ισλάμ, που θεωρούνται υποχρεωτικές από τους πιστούς και είναι το θεμέλιο της μουσουλμανικής ζωής και αυτές συνοψίζονται στην περίφημη χαντίθ του Γαβριήλ:³⁵² 1) *Σαχάντα: Πίστη*, 2) *Σαλάτ: Προσευχή*, 3) *Ζακάτ: Φιλανθρωπία*, 4) *Σάουμ: Νηστεία*, 5) *Χατζ: προσκύνημα στη Μέκκα*. Για την οικονομία της ανάλυσης, εστιάζουμε στην επιβολή Ζακάτ, δηλαδή ετήσιου φόρου 2,5% από το περίσσειμα του πλούτου των οικονομικά εύρωστων προς τους φτωχούς. Στο Ισλάμ δεν υπάρχει σαφής διάκριση μεταξύ κοσμικών και θρησκευτικών ζητημάτων. Θεωρείται από τους Μουσουλμάνους ότι υπήρξε ο τελευταίος προφήτης ο οποίος στάλθηκε για να καθοδηγήσει την ανθρωπότητα με το άγγελμα του Ισλάμ. Ο Μωάμεθ καθόρισε με το θρησκευτικό του μήνυμα και τις πολιτικές-κοινωνικές πρωτοβουλίες του την εξέλιξη του αραβικού κόσμου και επηρέασε την ανθρώπινη ιστορία. Σύμφωνα με το Ιερό Κοράνιο, ο Μωάμεθ είναι «Προφήτης» και «Απόστολος του Θεού», «ο τελευταίος αγγελιοφόρος» του Θεού ο οποίος στάλθηκε για να αποσαφηνίσει τις Γραφές στους

349. Ώς την ηλικία των 40 ετών ο Μωάμεθ ήταν έμπορος στη Μέκκα και πήγαινε με τα καραβάνια του προς τα βόρεια σύνορα της Αραβίας, όπου είχε αναπτυχθεί (συνέχεια του όρους Σινά) ο χριστιανικός μοναχισμός και αναχωρητισμός. Του δόθηκε έτσι η ευκαιρία να γνωρίσει κοντά στους καταπληκτικούς αυτούς μοναχούς και ασκητές, τους ράχιμπ, όπως τους ονομάζει η προϊσλαμική αραβική ποίηση, βασικές αρχές της χριστιανικής διδασκαλίας και ζωής. Γνωστό προϊσλαμικό τραγούδι υμνεί την λυχνία του ράχιμπ, η οποία έφεγγε κατά τις προχωρημένες ώρες της νύχτας και οδηγούσε ορθά την πορεία των καραβανιών στην αραβική έρημο. Του δόθηκε επίσης η ευκαιρία να γνωρίσει από κοντά με τα καραβάνια του τις πολιτισμένες χώρες της Μεσοποταμίας, Παλαιστίνης και Συρίας, όπου κυριαρχούσε ο Χριστιανισμός. Αλλά και μέσα στην Αραβία υπήρχαν χριστιανικές και ιουδαϊκές κοινότητες. Έτσι γνώρισε ορισμένες βασικές διδασκαλίες της Αγίας Γραφής για την προφητεία, την αποκάλυψη και την μονοθεΐα και εντυπωσιάστηκε ιδιαίτερα από την διδασκαλία για την εσχάτη ημέρα της κρίσεως. Φύση θρησκευτική ο Μωάμεθ πέρασε, όπως δέχεται η μουσουλμανική παράδοση, ορισμένο χρονικό διάστημα αποσυρόμενος συχνά σε διάφορες σπηλιές και άλλους απόμακρους τόπους, όπου συλλογιζόταν τα θρησκευτικά πράγματα, νήστευε και προσευχόταν. Οι συνήθειες αυτές που λέγονται ταχανουθ ήταν ξένες στον αραβικό πολυθεϊσμό. Έτσι είναι πολύ πιθανό να είχαν εντυπωσιάσει τον Μωάμεθ οι προσευχές και αγρυπνίες ορισμένων χριστιανών, μοναχών και αναχωρητών, τους οποίους είχε συναντήσει και ακούσει κατά τα ταξίδια του στις γύρω από την Αραβική χερσόνησο χριστιανικές χώρες.

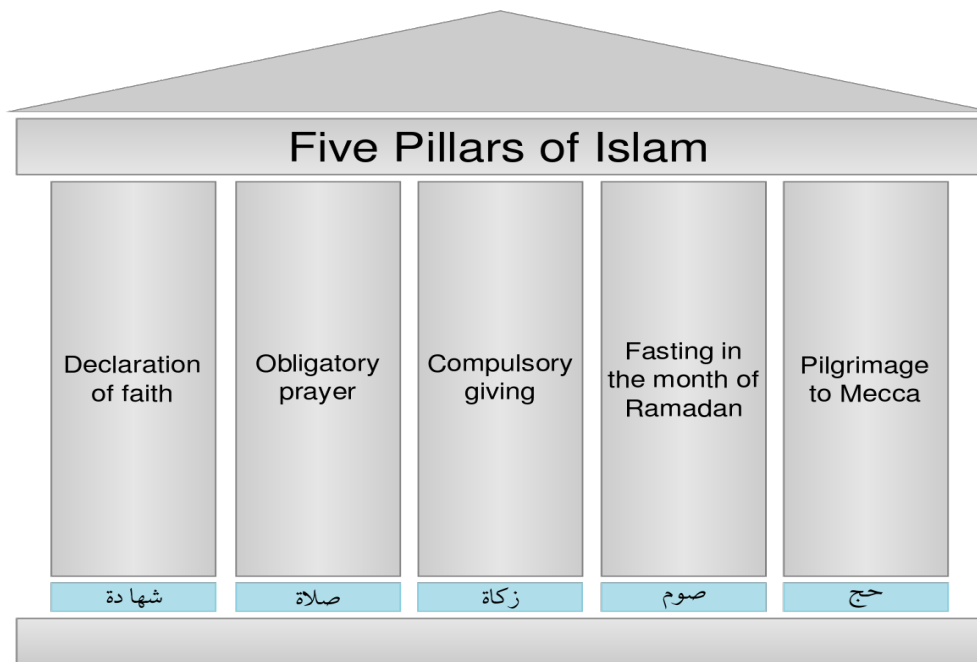
πιστούς.³⁵³ Το 622 μ.Χ. πραγματοποιείται η έξοδος του Μωάμεθ από την Μέκκα στη όαση Γιαθρίμπ, που αργότερα μετονομάστηκε Μεδίνα. Από εκεί οι άνθρωποι του Μωάμεθ ξεκινούν επιδρομές εναντίον των καραβανιών των δικτάν τους Κορεϊσιτών. Στην μάχη του Μπαντρ που ακολουθεί οι οπαδοί του Ισλάμ κατατροπώνουν τους Μεκκανούς. Το 627 μ.Χ. 10.000 Μεκκανοί βαδίζουν ενάντια στην Μεδίνα, όμως οι υπερασπιστές της τελευταίας ανοίγουν τάφρο και την υπερασπίζονται επιτυχημένα. Όταν οι οπαδοί του Ισλάμ μαθαίνουν πως κάποιοι Εβραίοι είχαν συνεργαστεί με τον εχθρό, σφάζουν τους άντρες και πουλάνε δούλους τις γυναίκες και τα παιδιά. Στη συνέχεια οι Βεδουίνοι της Χετζάζης απομακρύνονται από τη Μέκκα και συνεργάζονται με τη Μεδίνα, η οποία ελέγχει πλέον τους εμπορικούς δρόμους. Έτσι οι 2 πόλεις συνάπτουν ειρήνη.

350. Σύμφωνα με τις πληροφορίες των κορανικών χωρίων και της μουσουλμανικής παράδοσης, μια νύχτα του μηνός Ραμαντάν, ενώ ο Μωάμεθ καθόταν σε περισυλλογή στο αγαπητό του σπήλαιο Χιρά', περίπου 12 χιλ. βόρεια της Μέκκας, στο οποίο συχνά αποσυρόταν για να αφοσιωθεί σε προσευχή και θεωρίες, άκουσε ξαφνικά από ψηλά φωνή να τον καλεί στο προφητικό του αξίωμα: «Κάποιος ένδοξος μηνυτής» (σούρα 81,19 και 23), το «άγιον πνεύμα» (ρούχ αλ-κούντς) ή το «πιστόν πνεύμα» (αρ-ρούχ, σούρα 16,104- 26, 193), δηλαδή κάποιο υπερφυσικό ον, το οποίο αργότερα ο Μωάμεθ το ταύτισε με τον αρχάγγελο Γαβριήλ, στάθηκε μετέωρο πάνω από τον προφήτη και τον διέταξε να διαβάσει τους πέντε πρώτους στίχους του 96ου κεφαλαίου του Κορανίου. Έκπληκτος ο Μωάμεθ τρεις φορές αρνήθηκε να διαβάσει, γιατί δεν ήξερε γράμματα, και τρεις φορές ο άγγελος πίεσε το βιβλίο στο πρόσωπό του μέχρι πνιγμονής, ώσπου τελικά ο Μωάμεθ συγκατένευσε και ρώτησε: «Τι πρέπει να διαβάσω;», και ο άγγελος του είπε: «Ίκρσ', διάβασε, στο όνομα του Κυρίου σου, ο οποίος έπλασε τα πάντα· έπλασε τον άνθρωπο από θρόμβο αίματος. Διάβασε! Ο Κύριος σου είναι ο γενναιότατος όλων. Αυτός που δίδαξε την χρήση της γραφίδος. Δίδαξε τον άνθρωπο ό,τι αγνοούσε» (96,1-5). Με βάση τα κορανικά χωρία 2, 181. 97, 1-5 και 44, 1 κ.εξ. η μουσουλμανική παράδοση υπελόγισε ότι η πρώτη αυτή αποκάλυψη έγινε τη νύχτα της 27ης του σεληνιακού μηνός Ραμαντάν και την ονομάζει λάϋλατ αλ-κάδρ, «νύχτα της θείας Αποφάσεως ή του θείου Θεοπίσματος». Γι' αυτό ο μήνας αυτός καθιερώθηκε ως μήνας νηστείας του Ισλάμ και η 27η του μηνός, νύχτα λήξεως της νηστείας, είναι νύχτα γενικής χαράς και ευωχίας στις μουσουλμανικές χώρες. Λέγεται ότι κατά τη νύχτα αυτή κατεπέμφθη ολόκληρο το Κοράνιο μέχρι του χαμηλότερου ουρανού και μετά αποκαλύφθηκε βαθμηδόν και κατά τμήματα στον προφήτη μέσω του αγγέλου Γαβριήλ. Λέγεται ακόμη ότι κατά την νύχτα αυτή είχαν επίσης αποσταλεί άνθρωποι και οι Άγιες Γραφές των προηγούμενων λαών, ιδίως μάλιστα η Τορά των Ιουδαίων και το Ευαγγέλιο (Ιντζίλ) των Χριστιανών, δεδομένου ότι και αυτές, κατά τη μουσουλμανική παράδοση, δεν είναι παρά τμήματα του Ουρανίου βιβλίου, που φυλάσσεται αιωνίως σε πίνακα (λάουχ αλ-μαχφούζ) κοντά στον Θεό και αποτελεί την «Μητέρα της Βίβλου» (Ούμμ αλ- Κιτάπμ).

351. <https://en.wikipedia.org/wiki/Aqidah>

352. *Pillars of Islam*, Oxford Centre for Islamic Studies, United Kingdom: Oxford University.

353. Κοράνιο 2:101· 5:13-19· 9:32, 33.

Το 630 μ.Χ. 10.000 οπαδοί του Ισλάμ βαδίζουν εναντίον της Μέκκας και την καταλαμβάνουν εύκολα. Οι κάτοικοι της πόλης προσχωρούν στη νέα θρησκεία και μοναδική τους επιβάρυνση είναι το Ζακάτ. Στη συνέχεια οι Βεδουίνοι προσχωρούν με τη σειρά τους στο Ισλάμ και καταβάλουν το Ζακάτ με αντάλλαγμα την ανεξαρτησία τους. Έτσι για πρώτη φορά το μεγαλύτερο μέρος της Αραβίας είναι ενωμένο. Το 632 μ.Χ. ο Μωάμεθ πεθαίνει, αφού προηγουμένως ορίζει υπεύθυνο της δημόσιας λατρείας τον παλιό του φίλο και πεθερό Αμπού Μπακρ. Το θάνατο του Μωάμεθ ακολουθούν οι σχηματισμοί ανταγωνιστικών κομμάτων, που μετά από συμβιβασμό επιλέγουν για τη θέση του χαλίφη τον Αμπού Μπάκρ. Αυτός για 2 χρόνια (έως το 634 μ.Χ.) αγωνίζεται να επιβάλει την εξουσία του Ισλάμ στις αραβικές φυλές, που διατείνονταν πως είχαν δώσει όρκο πίστης στο πρόσωπο του Μωάμεθ και όχι στην ιδεολογία του Ισλάμ. Όταν πεθαίνει ο Μπακρ το διαδέχεται ο Ομάρ Ιμπν αλ Χατάμπ, που υπήρξε στενός σύντροφος του Μωάμεθ. Αυτός θα ξεκινήσει Τζιχάντ κι έτσι, το 635 μ.Χ. οι Ισλαμικές δυνάμεις θα καταλάβουν τη Βυζαντινή Δαμασκό μετά από εξάμηνη πολιορκία. Έπειτα 25.000 Άραβες θα νικήσουν διπλάσιο αριθμητικά βυζαντινό στρατό. Κατόπιν πέφτουν οι Συριακές πόλεις Αντιόχεια και Χαλέπι. Το 637 μ.Χ. πέφτει η Ιερουσαλήμ και τον ίδιο χρόνο στην αλ Καντισίγια καταβάλουν το στρατό των Σασσανιδών κι έπειτα καταλαμβάνουν την πρωτεύουσα τους Κτησιφόντα. Ακολουθούν τα πέρσικα οχυρά Ισπαχάν, Νιχαβάντ, Εκβάντανα στη Μηδία και η γενέτειρα των Σασσανιδών Ιστάχρ. Σε λιγότερο από μια δεκαετία οι Άραβες θα έχουν φτάσει στις Ινδίες.³⁵⁴

Οι λόγοι της ταχείας εξάπλωσης των Αράβων μπορούν να συνοψιστούν στους εξής λόγους: 1) Στην πολεμική ικανότητα και την τακτική των αστραπιαίων επιθέσεων των Αράβων. 2) Στην εξάντληση των 2 αυτοκρατοριών, Σασσανιδών και Βυζαντίου, από τις μακροχρόνιες μεταξύ τους συγκρούσεις. 3) Στην μειωμένη νομιμοφροσύνη των πολιτών των εδαφών που καταλάμβαναν, λόγω της σκληρής

354. Γρηγόριος Ζιάκας, *Ιστορία θρησκευμάτων, Β' Ισλάμ*, εκδ. Π. Πουρναράς, Θεσσαλονίκη, 1991.

μεταχείρισής τους από τις αυτοκρατορικές κυβερνήσεις. Ακολούθως η έλξη που ασκούσε πάνω τους το Ισλάμ, λόγω της απαλλαγής τους από τα βάρη. 4) Για τους αραβικούς πληθυσμούς ειδικά, η υπόσχεση για μερίδιο από τη λεία.³⁵⁵

Το 642 μ.Χ. όλη η Αίγυπτος περνάει στα χέρια των Αράβων και πλήθος κόσμου τους υποδέχεται σαν ελευθερωτές. Σημαντική υπήρξε η διαμάχη που είχε ξεσπάσει μεταξύ του Βυζαντίου και του τοπικού Κόπτη Πατριάρχη. Το πέρασμα στη μουσουλμανική κυριαρχία έγινε στις περισσότερες περιπτώσεις ομαλά. Ο κόσμος δεν υποχρεώνονταν να ενταχθεί στο Ισλάμ και μπορούσε να διατηρεί τους δικούς του νόμους. Επίσης η φορολογία ήταν σε γενικές γραμμές μικρότερη, ενώ οι τοπικοί διοικητές παρέμειναν στις θέσεις τους υπό επιτήρηση. Επίσης οι νόμοι εφαρμόζονταν με αυστηρότητα. Το 644 μ.Χ. ο Ομάρ δολοφονείται από έναν Πέρση δούλο. Ο Ομάρ από την κλίνη του θανάτου ορίζει διάδοχο τον Οσμάν. Υπό τον Οσμάν η αυτοκρατορία επεκτείνεται ακόμα περισσότερο σε Αρμενία, Μικρά Ασία, Βακτριανή και κεντρική Ασία. Επίσης ο Οσμάν αυξάνει πολύ τον προσωπικό του πλούτο και ευνοεί τους συγγενείς του. Γενικότερα ο πλούτος επιφέρει διαφθορά και εύκολο τρόπο ζωής. Η λιτότητα των πρώτων ημερών παραμερίζεται. Το 655 μ.Χ. ξεκινά η πρώτη εξέγερση στην Κούφα, κοντά στον Κτησιφώντα κι ακολουθούν κι άλλες. Όταν η αναταραχή εξαπλώνεται, μια αποστολή από την Αίγυπτο ζητά την παραίτηση του Οσμάν. Όταν αυτός αρνείται, τον δολοφονούν. Τον Οσμάν διαδέχεται ο Αλή που υπήρξε ξάδελφος του Μωάμεθ και επίσης είχε παντρευτεί την κόρη του Φατιμά. Η χήρα του προφήτη Αϊσά και δύο Μεκκανοί γέροντες, ο Τάλυα κι ο Ζουμπαϊρ, συγκροτούν στρατό στη Βασόρα για την ανατροπή του Αλή. Στην πρώτη εμφύλια διαμάχη, έξω από τη Βασόρα, ο στρατός του Αλή νικάει, οι δύο γέροντες σκοτώνονται στη μάχη κι η Αϊσά στέλνεται σπίτι της. Στη συνέχεια ο Μωαβίγια, που ήταν ξάδελφος του δολοφονημένου Οσμάν, εξεγείρεται από την Δαμασκό. Το 657 μ.Χ. ενώ ο στρατός του Μωαβίγια έχανε τη μάχη, καρφώνει στα ακόντια φύλλα απ' το Κοράνι κι έτσι επιτυγχάνεται διευθέτηση.³⁵⁶

Το 661 μ.Χ. ο Αλή δολοφονείται από έναν Χαζαρίτη κι ο θάνατός του σημαδεύει το τέλος μιας εποχής, καθώς οι 4 πρώτοι χαλίφες υπήρξαν συγγενείς του Μωάμεθ και διατηρούσαν τον αρχικό τους ενθουσιασμό για την νέα θρησκεία. Τον Αλή διαδέχεται ο Μωαβίγια και μεταφέρει την πρωτεύουσα στη Δαμασκό. Υπήρξε ο ιδρυτής της δυναστείας των Ομεαυδών που βασίλευσε έναν περίπου αιώνα κι έτσι συντελείται το πέρασμα από την αιρετή θεοκρατία στην κληρονομική μοναρχία. Το Ισλάμ των Ομεαυδών παίρνει πιο κοσμικό χαρακτήρα. Στην κοινωνική ιεραρχία οι Άραβες ήταν στη κορυφή ως άρχουσα πολεμική κάστα. Η προσχώρηση στο Ισλάμ πολλών ξένων δημιουργεί οικονομικά προβλήματα, που λύνονται με την καταβολή έγγειων φόρων σε όλους ανεξάρτητα φυλής. Κατά τ' άλλα οι μη Άραβες μουσουλμάνοι παραμένουν πολίτες δεύτερης κατηγορίας. Στην κοινωνική ιεραρχία ακολουθούν Εβραίοι, Χριστιανοί και Ζωροάστρες, που απολαμβάνουν πλήρη θρησκευτική ελευθερία και με την καταβολή κεφαλικού φόρου απαλλάσσονται από το στρατό. Στη βάση βρίσκονται οι υπόδουλοι Έλληνες, Τούρκοι, Αρμένιοι, Βέρβεροι και οι μαύροι της Αφρικής.³⁵⁷

355. Γρηγόριος Ζιάκας, *Ιστορία θρησκευμάτων, Β' Ισλάμ*, εκδ. Π. Πουρναράς, Θεσσαλονίκη, 1991.

356. Γρηγόριος Ζιάκας, *Ιστορία θρησκευμάτων, Β' Ισλάμ*, εκδ. Π. Πουρναράς, Θεσσαλονίκη, 1991.

Το 696 μ.Χ ο χαλίφης Αμπντ αλ Μάλικ επιβάλλει την αραβική ως επίσημη γλώσσα. Αρχίζει να διαμορφώνεται νέα κουλτούρα μίγμα της κληρονομιάς της Ρώμης και της Περσίας με τα διδάγματα του προφήτη και τους πλούσιους φθόγγους της αραβικής γλώσσας. Επίσης η μελέτη των μισοξεχασμένων ελληνικών μαθηματικών και επιστήμης οδηγεί σε πνευματική αφύπνιση και συμβάλει στη διάσωση αυτής της κληρονομιάς. Επί Ομεαϋδών το Ισλάμ φτάνει στη μεγαλύτερη γεωγραφική του εξάπλωση. Ανατολικά ως τα σύνορα της Κίνας και στην κοιλάδα του Ινδού ποταμού. Δυτικά καταλαμβάνεται η Ισπανία και η εξάπλωση σταματάει το 732 μ.Χ, όταν ο Κάρολος Μαρτέλος σταματάει την εξάπλωση των Αράβων στη μάχη του Πουατιέ. Στο εσωτερικό καταπνίγονται κάποιες εξεγέρσεις. Το 680 μ.Χ σκοτώνεται σε μάχη ο δευτερότοκος γιος του Αλή που διεκδικούσε την εξουσία. Από δυσανεστημένους Άραβες ιδρύθηκε το Σιάτ Αλή (το κόμμα του Αλή) που αφοσιώθηκε στην αποκατάσταση της εξουσίας των απόγονων του Αλή. Έτσι δημιουργήθηκαν οι **Σιίτες** που είναι η δεύτερη μεγαλύτερη ομάδα μουσουλμάνων μετά τους **Σουνίτες**.³⁵⁸

Από τους δυσανεστημένους μουσουλμάνους -κυρίως στην Περσία και το Ιράκ που πάντα αντιστέκονταν- ξεκινάει η εξέγερση των Αβασσιδών. Το 750 μ.Χ θέτουν υπό τον έλεγχό τους το μεγαλύτερο μέρος του Ισλάμ. Ο τελευταίος διασωθείς απόγονος των Ομεαϋδών κατέφυγε στην Ισπανία κι από την Κόρδοβα δημιουργεί λαμπρό Ισλαμικό πολιτισμό. Οι Αβασσίδες μεταφέρουν την πρωτεύουσα στη Βαγδάτη και η αυτοκρατορία γνωρίζει εκπληκτική ευημερία. Χτίζονται σχολεία, τεμένη, νοσοκομεία. Δημιουργείται ιατρική σχολή στη Βαγδάτη, οι λόγιοι δημιουργούν τη **Σαρία**, η ποίηση ακμάζει και το εμπόριο ανθεί. Το 786 μ.Χ όταν αναλαμβάνει χαλίφης ο Χαμούν αλ Ρασίντ, η αυτοκρατορία φτάνει στο απόγειό της.³⁵⁹

Συμπεραίνουμε πως η εμφάνιση του Ισλάμ είναι αξιοσημείωτη τόσο για τον τόπο που εμφανίστηκε, όσο και για την εποχή. Η επικράτηση των ιδεών του Μωάμεθ έρχεται σε μια εποχή όπου η Μέκκα οικονομικά ευημερούσε. Παρά το γεγονός αυτό, φαίνεται πως υπήρχαν μεγάλες ανισότητες στην κατανομή του πλούτου κι έτσι, ο σπόρος της ανατροπής της υπάρχουσας τάξης ρίζωσε αρχικά στα πιο αδικημένα στρώματα. Πίσω δηλαδή από το θρησκευτικό μανδύα του ισλαμικού κινήματος μοιάζει να υπήρχε το αίτημα για κοινωνική δικαιοσύνη. Αυτός πρέπει να ήταν και ο κυριότερος λόγος εξάπλωσής του έξω από την Αραβία, καθώς σε αρκετά μέρη υποδέχονταν το στρατό του Ισλάμ ως απελευθερωτή. Κάτι επίσης άξιο λόγου, ειδικά για την σημερινή εποχή και τα όσα ακούγονται για τη θρησκεία των μουσουλμάνων, είναι ο φιλελεύθερος χαρακτήρας των δύο τουλάχιστον πρώτων δυναστειών. Στην επικράτεια των οποίων, οι αλλόθρησκοι απολάμβαναν πλήρη θρησκευτική ελευθερία. Επίσης σημαντική υπήρξε η συμβολή του Ισλάμ στη διάσωση του Ελληνικού πολιτισμού και η άνθηση των τεχνών και των επιστημών, κάτι που δείχνει πως η αραβικές κοινωνίες υπήρξαν αρκετά ανοιχτές στην αφομοίωση ξένων στοιχείων.

357. Γρηγόριος Ζιάκας, *Ιστορία θρησκευμάτων, Β' Ισλάμ*, εκδ. Π. Πουρναράς, Θεσσαλονίκη, 1991.

358. Γρηγόριος Ζιάκας, *Ιστορία θρησκευμάτων, Β' Ισλάμ*, εκδ. Π. Πουρναράς, Θεσσαλονίκη, 1991.

359. https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A7%CE%B1%CE%BB%CE%B9%CF%86%CE%AC%CF%84%CE%BF_%CF%84%CF%89%CE%BD_%CE%91%CE%B2%CE%B2%CE%B1%CF%83%CE%B9%CE%B4%CF%8E%CE%BD

Κατά καιρούς το Ισλάμ αντιμετώπισε διάφορες κρίσεις, που συνοδεύτηκαν από προσπάθειες να επιστρέψουν οι ισλαμικές κοινωνίες στις θεμελιώδεις αρχές, που υπαγορεύονταν από την ερμηνεία του Κορανίου. Εμφανίστηκαν διάφορες σέκτες μεταξύ των πιστών και σχολές ερμηνείας της Σαρία, που θεωρούσαν ότι κατέχουν το κλειδί της ιερής σοφίας, διάφοροι Μουφτήδες και Ουλεμάδες, που διόρισαν τους εαυτούς τους θεματοφύλακες της θρησκείας και εξέδιδαν γνωμοδοτήσεις, αφορίζαν σαν αιρετικούς ή άπιστους, όλους τους μουσουλμάνους, που αρνούνταν να δεχθούν την δική τους στενόμυαλη πρόσληψη της Σαρία. Σε τέτοιου είδους προσπάθειες, που ονομάστηκαν αφυπνιστικά κινήματα, εντοπίζονται οι ρίζες του ισλαμικού φονταμενταλισμού. Το πρώτο σημαντικό αφυπνιστικό κίνημα εκδηλώθηκε στα τέλη του 13^{ου} -αρχές 14^{ου} αιώνα και εμπνευστής του θεωρείται ο Σεϊκ Άχμεντ ιμπν (1263-1328). Ο ιμπ Ταϊμίγια στον φετβά του,³⁶⁰ γνωστό ως «Φετβάς του Μάρντιν», καταδικάζει τους εξισλαμισθέντες Μογγόλους κατακτητές της Εγγύς Ανατολής,³⁶¹ επειδή έσφαζαν και κατέστραφαν εφαρμόζοντας τους δικούς τους νόμους και όχι τον ισλαμικό, την Σαρία, καλώντας τους «αληθινούς μουσουλμάνους» να διεξάγουν ιερό πόλεμο εναντίον των «αποστατών αυτών».³⁶² Ο Ταϊμίγια εναντιώθηκε και στον σουφισμό και επέμεινε ότι κάθε παρόμοια «μη ισλαμική» παράδοση έπρεπε να σταματήσει. Ο μουσουλμανικός κόσμος -όπως εκείνος δίδασκε- έπρεπε να κυβερνηθεί σύμφωνα με την αυστηρή εφαρμογή του ισλαμικού νόμου που βρίσκεται στο Κοράνιο.

Το ριζοσπαστικό Ισλάμ περιλαμβάνει το Ισλαμισμό ή Πολιτικό Ισλάμ, καθώς και το κίνημα των Σαλαφιστών το οποίο επικεντρώνει την προσοχή του περισσότερο στο θεολογικό δόγμα και όχι τόσο στην πολιτική πτυχή του Ισλάμ. Στη ευρύτερη περιοχή του ριζοσπαστικού Ισλάμ, ανήκουν οι **Ουαχαμπίτες (Wahhabis)**, **Ντεομπάντις (Deobandis)**, οι **Ταλιμπάν** και οι **Σαλαφιστές Τζιχαντιστές (Salafi Jihadists)**. Τον 18^ο αιώνα ο αραβικός κόσμος βρισκόταν υπό την κυριαρχία των Οθωμανών ηγεμόνων, οι οποίοι με'τα την κατάλυση του χαλιφάτου των Αββασιδών του Καΐρου, είχαν σφετεριστεί τον τίτλο του χαλίφη για να προσδώσουν στο αξίωμά τους και θρησκευτική εξουσία. Πολλοί Άραβες όμως πίστευαν ότι το οθωμανικό χαλιφάτο ήταν διεφθαρμένο. Στη Σαουδική Αραβία δημιουργήθηκε τότε ένα κίνημα, που τα μέλη του έγιναν γνωστά ως Ουαχαμπίτες, από το όνομα του ιδρυτή του, Μοχάμεντ Αλ-Ουάχαμπ. Ο Ουάχαμπ γεννήθηκε στην Αλ-Ουαΐνα κοντά στο Ριάντ της σημερινής Σαουδικής Αραβίας. Σπούδασε στην Μπάσρα, την Μέκκα και τη Μεδίνα. Ταξίδεψε για πολλά χρόνια στις μουσουλμανικές χώρες, όπου διαπίστωσε ότι υπήρχαν πολλές διαφορετικές θρησκευτικές παραδόσεις κατά τόπους.

360. Πρόκειται για την γνωμοδότηση του μουφτή (θρησκευτικού δικαστή των μουσουλμάνων) ή και μη θεολόγων ισλαμιστών δικηγόρων όταν ο πολιτικός δικαστής, ο καδής αδυνατεί να καταλήξει σε απόφαση επί ενός ζητήματος. Ο φετβάς σήμερα θεωρείται απολύτως εφαρμοστέος κυρίως από τους Σίιτες μουσουλμάνους.

361. Η Βαγδάτη αποτέλεσε και αποτελεί το ενδοξότερο κέντρο της αραβικής κουλτούρας και ισχύος, την εποχή των Αββασιδών χαλιφών, από τα τέλη του 8^{ου} αιώνα, μέχρι την παρακμή, έπεσε στα χέρια του Μογγόλου Χουλαφκού το 1258.

362. Ο φετβάς του Ιμπν Ταϊμίγια αποκυρύσσει την βία. Ο ιερός πόλεμος που επικαλείται δεν έχει καμιά σχέση με την εσφαλμένη ερμηνεία του από εξτρεμιστικές ομάδες και από τον Μπιν Λάντεν, ο οποίος διαρκώς αναφερόταν στον Ιμπν Ταϊμίγια όταν καλούσε μουσουλμάνους να ανατρέψουν την μοναρχία στη Σαουδική Αραβία και να κηρύξουν ιερό πόλεμο εναντίον των ΗΠΑ.

Επιστρέφοντας στην γενέτειρά του το 1740, έγραψε το Kitab at-tawhid (Βιβλίο Ενότητας), που αποτέλεσε το θεμελιώδες κείμενο του κινήματος του, για την επιστροφή σε μια αυθεντικότερη μορφή του Ισλάμ. Ο Ουάχαμπ δίδασκε στους οπαδούς του την υπέρτατη αξία που έχει ο Μονοθεϊσμός για το Ισλάμ και τη σημασία που έχει η καταπολέμηση του παγανισμού. Ο Ουάχαμπ πίστευε ότι η απλή πίστη στον ένα και μοναδικό Θεό δεν ήταν αρκετή και θα έπρεπε οι πιστοί Μουσουλμάνοι να διάγουν έναν αγνό ισλαμικό βίο. Ακολουθώντας τα χνάρια του Ταϊμίγια (Σχολή σκέψης Χανμπαλί),³⁶³ ο Ουάχαμπ θεωρούσε ότι η λατρεία των Αγίων του Ισλάμ, οι επισκέψεις σε τάφους και η κατασκευή μνημείων ήταν πράξεις ειδωλολατρίας. Ο Ουάχαμπ επίσης κατηγορούσε του άλλους Μουσουλμάνους ως αιρετικούς και αποστάτες (takfir).³⁶⁴ Εξαιτίας των ιδεών του, αλλά κυρίως των ακροτήτων που επέβαλε η εφαρμογή τους, ο Ουάχαμπ εξορίστηκε από την πόλη του. Το 1744 συναντήθηκε με τον ηγεμόνα της Σαουδικής Αραβίας, Μοχάμεντ ιμπν Σαούντ, ο οποίος εντυπωσιάστηκε από τις θεωρίες του Ουάχαμπ και τις εφάρμοσε στη χώρα του. Έτσι, η Σαουδική Αραβία έγινε **το πρώτο ισλαμικό φονταμενταλιστικό κράτος** στον κόσμο. Σήμερα το θρησκευτικό κατεστημένο των Ουαχαμπιτών στη Σαουδική Αραβία αποτελεί τον ισχυρό βραχίονα του καθεστώτος των Σαούντ.

Το **Ισλαμικό κίνημα** έχει τις απαρχές του στην Αίγυπτο του 19^{ου} αιώνα. Οι πρώτοι Αιγύπτιοι Ισλαμιστές υποστήριζαν το ιδεολόγημα του Παν-Ισλαμισμού ως ένα είδος αντίστασης στην Ευρωπαϊκή αποικιοκρατία. Οι πιο σημαντικοί εκπρόσωποι αυτού του κινήματος ήταν ο Jamal ad-din al-Afghani (1837-1897) και ο μαθητής του Muhammad Abduh (1849-1905). Στην προσπάθεια του να ενώσει τον μουσουλμανικό κόσμο ο αλ-Αφγκανί ίδρυσε το Ισλαμικό κίνημα. Ενθάρρυνε την επαναφορά της Σαρία, που αποτελεί το προσωπικό κώδικα συμπεριφοράς κάθε μουσουλμάνου και ταυτόχρονα το νομικό σύστημα διακυβέρνησης των φανατικών μουσουλμανικών χωρών. Ο σύγχρονος ισλαμικός φονταμενταλισμός που γεννήθηκε ως αντίδραση στην απειλή της δυτικής οικονομικής και πολιτιστικής κυριαρχίας, έχει τις ρίζες του σ' εκείνη την εποχή. Οπαδός του Abduh ήταν ο Rashid Rida (1865-1935),³⁶⁵ ο οποίος πίστευε ότι η αδυναμία του Μουσουλμανικού κόσμου έναντι της Δύσης θα μπορούσε να ανατραπεί μόνο αν οι Μουσουλμάνοι επιστρέψουν σε αυτό που έβλεπε ως «αληθινό Ισλάμ». Ένα Ισλάμ καθαρό από παγανιστικές και Δυτικές επιρροές, όπως αυτό που ασκούσε η πρώτη γενιά Μουσουλμάνων, οι λεγόμενοι Σαλάφ. Οι Σαλάφ επομένως πρέπει να είναι τα πρότυπα του πιστού Μουσουλμάνου. Οι Σαλαφιστές, δίνουν μεγαλύτερη έμφαση στην Ισλαμική θεολογία και λιγότερο στην κοινωνικοπολιτική πτυχή του Ισλάμ. Δευτερευόντως, οι Σαλαφιστές θεωρούν πως θα πρέπει να επιδιώξουν την εγκαθίδρυση ενός Ισλαμικού κράτους που θα κυβερνάται σύμφωνα με τον Νόμο της Σαρία. Ένα άλλο κίνημα που ανήκει στο ριζοσπαστικό Ισλάμ, αν και λιγότερο γνωστό είναι αυτό των Ντεομπάντι, που ιδρύθηκε το 1866

363. Μέχρι τα μέσα του 10^{ου} αιώνα, η σουνιτική θεολογία είχε αποκρυσταλωθεί σε τέσσερις αναγνωρισμένες σχολές Ισλαμικής Νομολογίας, νομικές σχολές ή σχολές σκέψης, την Χαναφί, την Μαλικί, Σαφί και την Χανμπαλί, οι οποίες δεν έχουν ιδιαίτερες διαφορές μεταξύ τους.

364. Αποτελεί μια άκρως επικίνδυνη και ολοκληρωτική έννοια, η οποία αποτελεί βασικό στοιχείο της ιδεολογίας της Αλ Κάιντα.

365. John L. Esposito, *The Islamic Threat, Myth or Reality*, Oxford University Press, New York, 1999, σελ. 61.

στην ινδική πόλη Ντεομπάντ. Οι Ντεομπάντις πρεσβεύουν ότι ο σωστός Μουσουλμάνος πρέπει να είναι πρώτα πιστός στο Ισλάμ και μετά στη χώρα της οποίας είναι πολίτης ή κάτοικος. Οι Ντεομπάντις αναγνωρίζουν μόνο τα θρησκευτικά σύνορα της ούμμα και όχι τα εθνικά σύνορα, ενώ έχουν υποχρέωση να ασκούν το τζιχάντ προκειμένου να προστατέψουν τους αδελφούς τους Μουσουλμάνους που κινδυνεύουν σε οποιαδήποτε χώρα του κόσμου. Οι Ταλιμπάν³⁶⁶ στο Αφγανιστάν, είναι επίσης ένα κίνημα που επιρρεάστηκε από τις αρχές του κινήματος των Ντεομπάντι.

Ένα άλλο παράδειγμα επεκτατικής πολιτικής με «όπλο» τον θρησκευτικό φονταμενταλισμό δεν είναι άλλο από την εξάπλωση και έπειτα εδραίωση της Οθωμανικής αυτοκρατορίας σε ρόλο πρωταγωνιστή για 623 περίπου χρόνια στον τότε γνωστό κόσμο.³⁶⁷ Το οθωμανικό κράτος ήταν αρχικά ένα από τα πολλά μικρά κρατίδια που προέκυψαν στη Μικρά Ασία κατά τη διάρκεια και μετά την κατάρρευση του κράτους των Σελτζούκων Τούρκων, στα τέλη του 13ου και στις αρχές του 14ου αιώνα. Το όνομά του προέρχεται από τον Οσμάν (ή Οθμάν), ιδρυτή της φερώνυμης δυναστείας Ταϊμίγιατων Οσμανλιδών, ή Οθωμανών, όπως είναι ευρύτερα γνωστή. Οι Οθωμανοί άρχισαν σταδιακά να απορροφούν τα άλλα κρατίδια και κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Μωάμεθ Β΄ (1451-81) υπερσκέλισαν όλες τις άλλες τοπικές τουρκικές δυναστείες. Η πρόιμη οθωμανική επέκταση υπό τους Οσμάν Α΄, Ορχάν, Μουράτ Α΄ και Βαγιαζήτ Α΄ έγινε εις βάρος της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, της Βουλγαρίας και της Σερβίας. Η Προύσα (σημερινή Μπούρσα) έπεσε το 1326 και η Αδριανούπολη (σημερινό Εντίρνε) το 1361, γενόμενες με τη σειρά τους πρωτεύουσες της αυτοκρατορίας. Οι μεγάλες οθωμανικές νίκες του Κοσσυφοπεδίου (1389) και της Νικόπολης (1396) έθεσαν τμήματα της βαλκανικής χερσονήσου υπό οθωμανικό έλεγχο και αφύπνισαν την Ευρώπη για τον εξ Ανατολών κίνδυνο. Το 1394 ο Βαγιαζήτ Α΄ ξεκίνησε μακροχρόνια πολιορκία στην Κωνσταντινούπολη, η οποία, με μικρά διαλείμματα, ουσιαστικά διήρκεσε ως το 1401, έτος που ο στρατός του τουρκομογγόλου κατακτητή Ταμερλάνου εμφανίστηκε στα ανατολικά σύνορα του οθωμανικού κράτους. Την επόμενη χρονιά (1402) ο οθωμανικός στρατός συνεντρίβη από τον Ταμερλάνο, και ο Βαγιαζήτ αιχμαλωτίστηκε και πέθανε στη φυλακή. Η συντριπτική ήττα που υπέστησαν οι Οθωμανοί ανέκοψε για κάποιο διάστημα τη γρήγορη άνοδο και επέκταση της οθωμανικής επικράτειας. Η υπό τον Μωάμεθ Α΄ επανενωμένη οθωμανική αυτοκρατορία επεκτάθηκε νικηφόρα υπό τον Μουράτ Β΄ με την επακόλουθη αξίωση του χαλιφάτου και τον Μωάμεθ Β΄. Η νίκη στη Βάρνα το 1444 επί του σταυροφορικού στρατού που οδηγούσε ο Λαντισλάους Γ΄ της Πολωνίας ακολουθήθηκε το 1453 από την εκπόρθηση της Κωνσταντινούπολης. Μέσα σε έναν αιώνα οι Οθωμανοί μεταλλάχθηκαν από μία νομαδική ορδή σε κληρονόμους της αρχαιότερης ευρωπαϊκής αυτοκρατορίας. Η επιτυχία τους οφειλόταν εν μέρει στην αδυναμία και διχόνοια των αντιπάλων τους, αλλά και εν μέρει στην καλή στρατιωτική τους οργάνωση. Η οθωμανική επέκταση έφθασε στην κορύφωσή της τον 16ο αιώνα υπό τους Σελίμ Α΄ και Σουλεϊμάν Α΄. Η διάσπαση ξεκίνησε με τους Ρωσοτουρκικούς

366. Βλ. σε επόμενη σελίδα του παρόντος κεφαλαίου.

367. https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9F%CE%B8%CF%89%CE%BC%CE%B1%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE_%CE%91%CF%85%CF%84%CE%BF%CE%BA%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%BF%CF%81%CE%AF%CE%B1

πολέμους κατά τον 18ο αιώνα. Η μεν Αίγυπτος χάθηκε προσωρινά από τις ναπολεόντειες στρατιές αλλά η Ελληνική Επανάσταση του 1821, ο Ρωσοτουρκικός Πόλεμος του 1828-29,³⁶⁸ και ο πόλεμος με τον Μεχμέτ Αλί της Αιγύπτου οδήγησαν στην περαιτέρω αποδυνάμωση του κράτους, στην απώλεια μέρους της Ελλάδας, την μετατροπή της Μολδαβίας και της Βλαχίας σε κράτη επιρροής της Ρωσίας, και την ημιαυτονομία της Σερβίας. Έγιναν προσπάθειες δραστικών μεταρρυθμίσεων στα τέλη του 18ου αιώνα και στις αρχές του 19ου αιώνα από τον Σελίμ Γ΄ και ιδίως από τον Μαχμούτ Β΄, αλλά φαίνεται πώς ήταν πλέον αργά. Κατά τον 19ο αιώνα η οθωμανική αυτοκρατορία ήταν πλέον γνωστή ως ο Μεγάλος Ασθενής της Ευρώπης.³⁶⁹

Το 1908 το κίνημα των Νεοτούρκων,³⁷⁰ εθνικιστικής ομάδας με ισχυρές προσβάσεις στις τάξεις του στρατού, επανέφερε σε ισχύ το σύνταγμα του 1876, και το 1909 το κοινοβούλιο εκθρόνισε τον σουλτάνο για να ενθρονίσει στη θέση του τον Μεχμέτ Ε΄. Στους δύο Βαλκανικούς πολέμους (περίοδος 1912-13) η Οθωμανική Αυτοκρατορία έχασε σχεδόν όλες τις περιοχές της στην Ευρώπη, τη Βουλγαρία, τη Σερβία, την Ελλάδα και την Αλβανία. Ο εθνικισμός των Νεοτούρκων, των οποίων ο αρχηγός Εμβέρ Πασά απέκτησε δικτατορική ισχύ, ανταγωνιζόταν τις εναπομείνασες μειονότητες στην επικράτεια της αυτοκρατορίας. Το ξέσπασμα του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου βρήκε την Τουρκία ευθυγραμμισμένη με τις δυνάμεις της κεντρικής Ευρώπης. Ωστόσο, αν και τα τουρκικά στρατεύματα επέτυχαν νίκη εναντίον των Συμμάχων στην εκστρατεία της Καλλίπολης (1915), η Αραβία εξεγέρθηκε και οι βρετανικές δυνάμεις κατέλαβαν (1917) τη Βαγδάτη και την Ιερουσαλήμ. Το 1918 η τουρκική αντίσταση κατέρρευσε σε Ασία και Ευρώπη και η οθωμανική αυτοκρατορία έφτασε στο τέλος της. Η Συνθήκη των Σεβρών³⁷¹ ήταν απλά η τυπική επιβεβαίωση μιας προγενέστερης κατάρρευσης. Με την νίκη των Τούρκων εθνικιστών που αρνήθηκαν να δεχθούν τους όρους της ειρήνης και εκθρόνισαν τον σουλτάνο το 1922, άρχισε η ιστορία της σύγχρονης Τουρκίας Δημοκρατίας του Μουσταφά Κεμάλ Ατατούρκ.³⁷²

Στη περίοδο που ακολούθησε την κατάρρευση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, σχηματίστηκαν πολλές ισλαμικές οργανώσεις, με σκοπό να αντισταθούν στην δυτική κυριαρχία. Τον Μάρτιο του 1928 ο Αιγύπτιος δάσκαλος και ιμάμης, Χασάν Αλ-Μπάννα (Hassan al-Banna, 1906-1949), ιδρύει στην Ισμαηλία τους «**Αδελφούς Μουσουλμάνους**». Εκείνος, κατά μία έννοια, ήταν και ο εμπνευστής του σύγχρονου ισλαμικού κινήματος, του γνωστού μας **Πολιτικού**

368. βλ. Συνθήκη της Αδριανούπολης.

369. βλ. Ανατολικό ζήτημα.

370. <http://historyreport.gr/index.php/%CE%95%CE%BA%CE%B1%CF%84%CF%8C-%CF%87%CF%81%CF%8C%CE%BD%CF%89%CE%BD-%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CE%BC%CE%BD%CE%AE%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82/%CE%A7%CF%81%CE%BF%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CF%8C-%CF%84%CE%BF%CF%85-20%CE%BF%CF%85-%CE%B1%CE%B9%CF%8E%CE%BD%CE%B1/1198-1908-%CE%97-%CE%B5%CF%80%CE%B1%CE%BD%CE%AC%CF%83%CF%84%CE%B1%CF%83%CE%B7-%CF%84%CF%89%CE%BD-%CE%9D%CE%B5%CF%8C%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%BA%CF%89%CE%BD>

371. https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A3%CF%85%CE%BD%CE%B8%CE%AE%CE%BA%CE%B7_%CF%84%CF%89%CE%BD_%CE%A3%CE%B5%CE%B2%CF%81%CF%8E%CE%BD

372. https://en.wikipedia.org/wiki/Mustafa_Kemal_Ataturk

Ισλάμ.³⁷³ Στην αρχή υπήρξε μια μικρή οργάνωση, από τις πολλές όμοιες της εποχής, με στόχο την προσωπική ευσέβεια των μελών της και φιλανθρωπικές δράσεις. Ο Αλ-Μπάννα ήρθε συχνά σε ρήξη με τις τοπικές θρησκευτικές αρχές, καθώς ξέφευγε από ορισμένες από τις συνήθειες πρακτικές για τη διδασκαλία, και για τον λόγο αυτό υιοθέτησε την στάση να αποφεύγει θρησκευτικές κόντρες.³⁷⁴ Η διδασκαλία του δεν περιοριζόταν μόνο στους άνδρες, καθώς υπήρξε, επίσης, ο ιδρυτής του «Ιδρύματος των Μουσουλμάνων Μητέρων», σκοπός του οποίου ήταν η εκπαίδευση των κοριτσιών πάνω στα ισλαμικά κείμενα. Μέχρι το 1930 παραρτήματα της οργάνωσης της Μουσουλμανικής Αδελφότητας υπήρχαν σε κάθε πόλη της Αιγύπτου. Το 1932 ο Αλ-Μπάννα μετέφερε τα γραφεία της οργάνωσης στο Κάιρο. Την δεκαετία του 1940 τα μέλη της έφταναν τους 500.000 ενώ η επιρροή της είχε περάσει τα σύνορα της χώρας. Ο αλ-Μπάννα είχε δημιουργήσει ένα μαζικό κίνημα με ακτιβιστική δράση και με εξελιγμένες μορφές διακυβέρνησης, στηριζόμενος σε προϋπάρχοντα ισλαμιστικά κοινωνικά δίκτυα, ισλαμικές οργανώσεις κοινωνικής πρόνοιας και τοπικές ομάδες. Με την οργάνωση ήταν συνδεδεμένες πολλές επιχειρήσεις, κλινικές και σχολεία, θωρακίζοντας την εμπιστοσύνη των μελών στην ίδια την οργάνωση και προσέλκυαν περισσότερα άτομα.

Οι Βρετανικές αρχές, θορυβημένες από την επιρροή του, προσπάθησαν να τον αποτρέψουν από την πολιτική, αλλά ο Αλ-Μπάννα επέμενε στις θέσεις του. Στο Κάιρο ίδρυσε μια καθημερινή εφημερίδα με το όνομα «Al-Ikhwan Al-Muslimoon» (Αδελφοί Μουσουλμάνοι), μέσω της οποίας οι θέσεις του περνούσαν σε όλο και μεγαλύτερο κοινό.³⁷⁵ Με τις ρίζες του στο Ισλάμ, η ρητορική του Αλ-Μπάννα στρεφόταν σε ζητήματα γύρω από την αποικιοκρατική πολιτική, την εκπαίδευση, τη δημόσια υγεία, τη διαχείριση των φυσικών πόρων, τον μαρξισμό, τις κοινωνικές ανισότητες, τον αραβικό εθνικισμό, την αδυναμία του ισλαμικού κόσμου στη διεθνή σκηνή καθώς και την αυξανόμενη σύγκρουση στην Παλαιστίνη, ενώ υπήρξε ενεργό μέλος της αντίστασης κατά της Βρετανικής Κυριαρχίας της Αιγύπτου.³⁷⁶ Μεταξύ 1948 και 1949, λίγο μετά την απόφαση της οργάνωσης να αποστείλει εθελοντές κατά του Ισραήλ στον Αραβό-Ισραηλινό πόλεμο του 1948, η σύγκρουση μεταξύ της οργάνωσης και του παλατιού έφθασε στο αποκορύφωμά της. Ανησυχώντας για την αυξανόμενη δύναμη της Αδελφότητας, καθώς και τις φήμες ότι σχεδίαζε πραξικόπημα, ο πρωθυπουργός Μαχμούτ Νουκράσι Πασάς προχώρησε στην διάλυσή της τον Δεκέμβριο του 1948. Τα υπάρχοντα της οργάνωσης κατασχέθηκαν και δεκάδες ηγετικά μέλη της οδηγήθηκαν στη φυλακή. Στις 28 Δεκεμβρίου του 1948, και ενώ ο Μαχμούτ Νουκράσι Πασάς βρισκόταν στο γραφείο του στο Κάιρο, ένας νεαρός φοιτητής, μέλος της Μουσουλμανικής Αδελφότητας, μεταμφιεσμένος ως αξιωματούχος της αιγυπτιακής αστυνομίας, κατάφερε οπλοφορώντας να εισέλθει στο γραφείο του και να τον δολοφονήσει. Μετά τη δολοφονία του Πασά, ο Αλ-Μπάννα

373. John L. Esposito, *The Islamic Threat, Myth or Reality*, Oxford University Press, new York 1999, σελ. 52-73.

374. <http://www.islamtimes.org/en/article/3881/imam-hassan-al-banna>

375. <http://www.islamtimes.org/en/article/3881/imam-hassan-al-banna>

376. <http://www.islamtimes.org/en/article/3881/imam-hassan-al-banna>

εξέδωσε αμέσως μια δήλωση καταδικάζοντας την πράξη, αναφέροντας ότι ο τρόμος δεν ήταν αποδεκτός τρόπος στο Ισλάμ.³⁷⁷

Στις 12 του Φεβρουαρίου του 1949, ο Αλ-Μπάννα βρισκόταν στο Κάιρο με τον κουνιάδο του Αμπντούλ Καρίμ Μανσούρ για να προχωρήσουν σε διαπραγματεύσεις με τον υπουργό Ζακί Αλί Μπάσα, ο οποίος θα εκπροσωπούσε την πλευρά της κυβέρνησης. Ο υπουργός Αλί Μπάσα δεν έφτασε ποτέ στην προγραμματισμένη συνάντηση. Κατά τις 5 μ.μ. οι δύο άντρες αποφάσισαν πως έπρεπε να αποχωρήσουν. Καθώς περίμεναν για ταξί, δέχθηκαν τα πυρά από δύο άνδρες. Ο Αλ-Μπάννα πέθανε από τις πληγές του την ίδια ημέρα. Έκτοτε, συχνά αναφέρεται από τους Μουσουλμάνους ως «Ασ-Σαχίντ Ιμάμ Χασάν αλ-Μπάννα» (Μάρτυρας Ιμάμης Χασάν αλ-Μπάννα).³⁷⁸

Με το τέλος του Α' Παγκοσμίου πολέμου οι νικητήριες δυνάμεις συγκάλεσαν τη διεθνή Συνδιάσκεψη Ειρήνης του Παρισιού, η οποία ξεκίνησε στις 18 Ιανουαρίου του 1919 και ολοκληρώθηκε στις 21 Ιανουαρίου του επόμενου έτους. Μεταξύ άλλων, με απόφαση της Συνδιάσκεψης δημιουργήθηκε η Κοινωνία των Εθνών, υπό την οποία ολοκληρώθηκε η διανομή των κεκτημένων εδαφών της Μ. Ανατολής στους νικητές του πολέμου. Τα εδάφη αυτά οργανώθηκαν ως κράτη που διευθύνονταν από την «εντολοδόχο» χώρα, η οποία μάλιστα είχε το δικαίωμα να αποφασίζει για το χρόνο που αυτά θα αποκτούσαν ικανότητα για αυτοδιαχείριση. Έτσι, η Μεγάλη Βρετανία και η Γαλλία ουσιαστικά δημιούργησαν αυτά τα μελλοντικά κράτη προκειμένου να διατηρήσουν τη δική τους κυριαρχία σε εκτάσεις που θεωρούσαν ότι κατείχαν σημαίνουσα οικονομική και στρατηγική δύναμη. Όμως οι εκτάσεις αυτές πάντα αποτελούνταν από μία μείξη θρησκευτικών και εθνικιστικών μειονοτήτων, τις τριβές των οποίων η παρουσία των Μεγάλων Δυνάμεων ενίσχυσε με γεωμετρική πρόοδο. Στο Ιράκ, επί παραδείγματι, υπήρχαν οι Κούρδοι-Σουνίτες μουσουλμάνοι στο θρήσκευμα που κατοικούσαν στο Βόρειο τμήμα της χώρας. Αυτοί είχαν λάβει τις υποσχέσεις των Γάλλων για μια μελλοντική αυτονομία. Στο κεντρικό και δυτικό τμήμα της χώρας υπήρχε μεγάλη παρουσία Σουνιτών, ενώ τα ανατολικά εδάφη ήταν κατειλημμένα από σημαντικό αριθμό Σιτών. Στο νεοσυσταθέν κράτος του Λιβάνου οι Γάλλοι ενισχύουν τους Χριστιανούς Μαρωνίτες (εθνοθρησκευτική κοινότητα του ανατολικού χριστιανικού δόγματος της Ρωμαιοκαθολική εκκλησίας), θέτοντάς τους στην ελίτ της χώρας, και τον Αύγουστο του 1920 διαιρούν τον Λίβανο σε τέσσερα αυτόνομα διοικητικά κρατίδια (Μεγάλος Λίβανος, Λατακία, Δαμασκός, Χαλέπι), κερδίζοντας έτσι μία σχετική πλειοψηφία έναντι των Σιτών και Σουνιτών. Από την άλλη, στην σημερινή περιοχή της Συρίας, οι Γάλλοι αρχικά χώρισαν τους Αλαουίτες (από τους οποίους κατάγεται η οικογένεια Assad) και τους Δρούζους σε δικά τους κράτη. Με τον χωρισμό των αντίθετων θρησκευτικών ομάδων συντελείται μια προσπάθεια διάσπασης στο εσωτερικό της χώρας, με απώτερο σκοπό τον καλύτερο έλεγχο της από την γαλλική εντολή. Η Συρία θα πάρει την σημερινή της μορφή κατά την διάρκεια του Β' Παγκοσμίου πολέμου.

377. http://www.mideastweb.org/Middle-East-Encyclopedia/hassan_al-banna.htm

378. https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A7%CE%B1%CF%83%CE%AC%CE%BD_%CE%B1%CE%BB-%CE%9C%CF%80%CE%AC%CE%BD%CE%BD%CE%B1

Οι Αδελφοί Μουσουλμάνοι συνεργάστηκαν στενά με διάφορες ομάδες και κοινωνικές οργανώσεις, επιδιώκοντας να επηρεάσουν τους υπάρχοντες ακτιβιστές με τις ριζοσπαστικές της ιδέες. Το 1952 υποστήριξαν το κίνημα των «Ελεύθερων Αξιωματικών» υπό την ηγεσία του Νάσερ στην Αίγυπτο. Μετά την κατάληψη όμως της εξουσίας από τον Νάσερ, το νέο καθεστώς άρχισε τις διώξεις κατά των Αδελφών Μουσουλμάνων, πολλοί από τους οποίους έφυγαν από την Αίγυπτο και μετανάστευσαν στην Δυτική Ευρώπη, κυρίως στην Γερμανία και τη Γαλλία, ενώ κάποιοι άλλοι βρήκαν καταφύγιο στη Σαουδική Αραβία και στα κράτη του Κόλπου. Σήμερα, πολλές ισλαμικές οργανώσεις στην Ευρώπη, ιδεολογικά ανήκουν στο ευρύτερο παγκόσμιο δίκτυο της Μουσουλμανικής Αδελφότητας, χωρίς να αποτελούν και τυπικά μέλη της.³⁷⁹ Πρωτοπόρος στην προσπάθεια της περιόδου 1950-60 αναδείχθηκε ο Σαγιέντ Κουτμπ (Sayyid Qutb, 1906-1966), ο θεωρητικός της Αδελφότητας, ο «Τρότσκι του Ισλαμισμού», ο οποίος αποτελεί εκφραστή του ακραίου Πολιτικού Ισλάμ και είναι εκείνος που ουσιαστικά μίλησε πρώτος για την αναγκαιότητα του τζιχάντ, προκειμένου να εγκαθιδρυθεί το Ισλαμικό Κράτος. Η πολιτικοκοινωνική ιδεολογία του Κουτμπ και το πουριτανικό και μισαλλόδοξο Ισλάμ των Ουαχαμιπιδών της Σαουδικής Αραβίας, αποτέλεσαν την μήτρα από την οποία γεννήθηκε η Αλ-Κάιντα -για την οποία θα μιλήσουμε εκτενώς παρακάτω- και ο σύγχρονος Σαλαφικός Τζιχαντισμός.

Από την αρχή αυτά τα νεοσυσταθέντα κράτη χαρακτηρίζονταν από αναταραχές, επαναστάσεις, ακόμα και από εμφυλίους πολέμους. Οι περισσότερες από τις αρχικές επαναστάσεις κατευθύνονταν έναντι των αποικιακών αρχών (λ.χ. οι διαδηλώσεις το 1922 στο Ιράκ με αίτημα τον τερματισμό της Βρετανικής εντολής και τη δημιουργία ενός ανεξάρτητου Ιράκ). Μετά τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο, όταν τελικά τα κράτη αυτά κέρδισαν την ανεξαρτησία τους, τα διάφορα θρησκευτικά δόγματα και οι διάφορες εθνότητες μάχονταν μεταξύ τους για να επικρατήσουν στην εξουσία. Οι Κούρδοι, οι Σουνίτες και οι Σίιτες στο Ιράκ, οι Εβραίοι και οι Άραβες στην Παλαιστίνη (μετέπειτα Ισραηλίτες και Παλαιστίνιοι), οι Μαρωνίτες και οι Μουσουλμάνοι στον Λίβανο και οι Αλεβίτες και οι Σουνίτες στην Συρία. Τρεις δεκαετίες μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου ξεκίνησαν να παρατηρούνται πολιτικές αλλαγές στις χώρες της Βορείου Αφρικής,³⁸⁰ της Μέσης Ανατολής, των Βαλκανίων (Βοσνία), της Ουκρανίας, αλλά και σε άλλα μέρη του κόσμου. Οι αλλαγές αυτές, οι οποίες παρατηρήθηκαν όχι μόνο σε κράτη, αλλά και σε ολόκληρες γεωγραφικές περιοχές, συνδυάστηκαν με εσωτερικές αναταραχές και παρακινήθηκαν από λαϊκά στρώματα με σημαντικές εθνικές και θρησκευτικές ιδιαιτερότητες.³⁸¹ Το αραβικό έθνος αποτελεί μια γλωσσική κοινότητα, καθώς και μια ιστορική και γλωσσική ενότητα, γεγονός που προκύπτει από την κοινή ταυτότητα που έδωσε το Ισλάμ στην αραβική κοινωνία και πολιτεία.

Η Οργάνωση για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης (ΟΑΠ) (Munazzamat at-Tahrir al-Filasṭīniyyah, γνωστή διεθνώς και ως PLO) είναι μια

379. Η πιο γνωστή Ευρωπαϊκή οργάνωση της Μουσουλμανικής Αδελφότητας είναι η FIOE (Federation of Islamic Organizations in Europe).

380. Το ονομαζόμενο Μαγκρέμπ.

381. Βλ. Μαίρη Μπόση στο κεφάλαιο «Αραβική άνοιξη-Μέση Ανατολή-Βόρεια Αφρική-(MENA)», *Η Διεθνής Ασφάλεια Στον Μεταψυχροπολεμικό Κόσμο*, Εκδόσεις Ποιότητα, 2014, σελ. 72.

οργάνωση που ιδρύθηκε το 1964 με σκοπό τη δημιουργία ενός ανεξάρτητου κράτους της Παλαιστίνης. Η PLO συστάθηκε από τα αραβικά κράτη κατά τη διάρκεια της πρώτης Συνόδου Κορυφής του Αραβικού Συνδέσμου στο Κάιρο το 1964 με σκοπό την «απελευθέρωση της Παλαιστίνης» μέσω ενόπλου αγώνα.³⁸² Ο πρωτότυπος Χάρτης της PLO που εκδόθηκε στις 28 Μαΐου 1964,³⁸³ όριζε πως «η Παλαιστίνη αποτελεί μια ενιαία περιφερειακή μονάδα με τα καθιερωμένα σύνορα της περιόδου της Βρετανικής Εντολής» και επεδίωκε «να εξαλείψει... την ύπαρξη και τη δράση» του Σιωνισμού.³⁸⁴ Επίσης υποστήριζε το δικαίωμα του επιστροφής και της αυτοδιάθεσης των Παλαιστινίων. Το 1969 πρόεδρος της PLO εκλέχθηκε ο Yasser Arafat.³⁸⁵ Ωστόσο, πρέπει να τονίσουμε πως στον παραπάνω Χάρτη, δεν αναφερόταν η ύπαρξη της Παλαιστίνης ως κρατικής οντότητας, ωστόσο τελικά η PLO το 1974 υποστήριξε και την ανεξαρτησία των Παλαιστινιακών εδαφών. Η οργάνωση χρησιμοποίησε πολυεπίπεδες μεθόδους ανταρτοπόλεμου για να επιτεθεί στο Ισραήλ από τις βάσεις της στην Ιορδανία (συμπεριλαμβανομένης της Δυτικής Όχθης), τον Λίβανο, την Αίγυπτο (Λωρίδα της Γάζας) και τη Συρία. Αναγνωρίζεται ως «μοναδικός νόμιμος εκπρόσωπος του παλαιστινιακού λαού» από πάνω από 100 χώρες με τις οποίες διατηρεί διπλωματικές σχέσεις,³⁸⁶ και έχει απολαύσει την ιδιότητα του παρατηρητή στα Ηνωμένα Έθνη από το 1974.³⁸⁷ Η PLO θεωρήθηκε από τις Ηνωμένες Πολιτείες και το Ισραήλ τρομοκρατική οργάνωση μέχρι τη Διάσκεψη της Μαδρίτης το 1991. Το 1993, η PLO αναγνώρισε στο Ισραήλ το δικαίωμα ύπαρξης, αποδέχθηκε τα ψηφίσματα 242 και 338 του Συμβουλίου Ασφαλείας, και απέρριψε «τη βία και την τρομοκρατία». Σε απάντηση, το Ισραήλ αναγνώρισε επίσημα την PLO ως εκπρόσωπο του παλαιστινιακού λαού.³⁸⁸

Η **Hezbollah/Χεζμπολάχ** (ή **Κόμμα του Θεού**), κίνημα που δημιουργήθηκε τη δεκαετία του '80,³⁸⁹ έγινε επισήμως κόμμα το 1985, σε μια περίοδο έντονης πολιτικής κρίσης, που καθοριζόταν από τον λιβανέζικο εμφύλιο πόλεμο και την κατάληψη του Λιβάνου από το Ισραήλ, το 1982, και μετά την εγκαθίδρυση της Ισλαμικής Δημοκρατίας του Ιράν, το 1979, σε περιφερειακό επίπεδο.³⁹⁰ Πρόκειται για ένα σιιτικό ισλαμικό φονταμενταλιστικό πολιτικό κίνημα που βρίσκει την ιδεολογική

382. http://avalon.law.yale.edu/20th_century/plocov.asp

383. Cobban, Helena (1984), *The Palestinian Liberation Organisation*, Cambridge University Press.

384. http://avalon.law.yale.edu/20th_century/plocov.asp

385. https://en.wikipedia.org/wiki/Yasser_Arafat

386. Madiha Rashid al Madfai, *Jordan, the United States and the Middle East Peace Process, 1974–1991*, Cambridge Middle East Library, Cambridge University Press (1993). ISBN 0-521-41523-3. σελ. 21: «On 28 October 1974, the seventh Arab summit conference held in Rabat designated the PLO as the sole legitimate representative of the Palestinian people and reaffirmed their right to establish an independent state of urgency.»

387. United Nations General Assembly Resolution 3237.

388. Kim Murphy, *Israel and PLO, in Historic Bid for Peace, Agree to Mutual Recognition*, Los Angeles Times, 10 September 1993.

389. Augustus R. Norton, *Hezbollah: A Short History*, Princeton University Press, 2009.

390. Joseph Daher, *Hezbollah. The Political Economy of Lebanon's Party of God*, Pluto Press, 2016.

του πηγή άμεσα στον χομεινισμό (του Αγιατολάχ Χομεινί, θρησκευτικού και πολιτικού ηγέτη του Ιράν από το 1979 ως το 1989, ο οποίος υπήρξε μια από τις κινητήριες δυνάμεις της ιρανικής επανάστασης του 1979, με την οποία ανατράπηκε το προϋπάρχον καθεστώς και ο βασιλιάς (σάχης) της χώρας, Μοχάμεντ Ρεζά Παχλαβί, αναγκάστηκε να απομακρυνθεί από το Ιράν)³⁹¹ και στη θεωρία του της «Βιλαγιάτ αλ-Φακίχ» (Θεωρία του ανώτατου θρησκευτικού ηγέτη). Σύμφωνα με τη παραπάνω θεωρία, οι θρησκευτικοί ηγέτες θα έπρεπε να κατέχουν στα χέρια τους την απόλυτη πολιτική εξουσία.³⁹² Το έτος 1987, ο Χασάν Νασράλα, που από το 1992 έγινε γενικός γραμματέας της Χεζμπολάχ,³⁹³ εξηγούσε πως η αυθεντία του αρχηγού είναι και πνευματική, καθώς και πολιτική και δεν δύναται να αμφισβητηθεί. Η θεμελιακή αυτή έννοια του κόμματος πρέπει να ακολουθείται από όλα τα μέλη. Η Χεζμπολάχ ρίζωσε στις λιβανέζικες περιοχές με συμπαγή σιτικό πληθυσμό,³⁹⁴ δηλ. στην Νταχιέ, στην «περιφέρεια» της Βηρυτού, στο νότο της χώρας ή ακόμα και στην περιοχή της Μπεκάα στα ανατολικά. Σε αυτές τις περιοχές είναι εκεί όπου η Χεζμπολάχ θεμελίωσε τη νομιμότητά της κάνοντας την ένοπλη αντίσταση κατά του Ισραήλ, επίκεντρο του σχεδίου της.

Σιγά-σιγά, η Χεζμπολάχ έγινε ένας βασικός παράγοντας διασπώντας τη λιβανική και περιφερειακή σκηνή. Η Σαουδική Αραβία, όπως και άλλες μοναρχίες του Κόλπου, την κατηγορούν ότι είναι τρομοκρατική οργάνωση.³⁹⁵ Άλλοι, αντίθετα, ιδιαίτερα η Συρία και το Ιράν, υποστηρίζουν ότι η Χεζμπολάχ είναι ουσιαστική για την αντίσταση κατά του κράτους του Ισραήλ. Η πολιτική άνοδος της Χεζμπολάχ συμβαδίζει με τις στρατιωτικές της δυνατότητες, που τις απέκτησε στον λιβανικό εμφύλιο πόλεμο. Σύμφωνα με ένα άρθρο του 2015 της εφημερίδας Figaro, το Κόμμα του Θεού είναι σε θέση να εκτοξεύει 1.000 με 1.500 ρουκέτες ημερησίως εναντίον του Ισραήλ.³⁹⁶ Εξάλλου διαθέτει και μια κοινοβουλευτική δύναμη από τουλάχιστον 10 βουλευτές από τις πρώτες βουλευτικές εκλογές το 1992.³⁹⁷ Η Χεζμπολάχ επιβεβαίωσε εξάλλου την απήχυσή της, κερδίζοντας πολλές δημοτικές εκλογές και ελέγχοντας πλέον τη μεγάλη πλειοψηφία των περιοχών με σιτικό πληθυσμό στη χώρα. Η ικανότητα δράσης του σιτικού ισλαμικού λιβανέζικου κινήματος δεν σταμάτησε να αυξάνει στην περιοχή. Ήδη μετά την εισβολή στο Ιράκ των αμερικανικών και βρετανικών στρατευμάτων, το 2003, η Χεζμπολάχ έστειλε στρατιωτικούς της συμβούλους να δουλέψουν μαζί με φονταμενταλιστικές

391. Ervand Abrahamian, *Khomeinism. Essays on the Islamic Republic*, University of California Press, 1993.

392. «*What is Wilayat al-Faqih?*», Al-Islam.

393. «*Profile: Sayed Hassan Nasrallah*», Al Jazeera, 10 Απριλίου 2006.

394. Kinda Chaib, «*Les identités chiites au Liban-Sud*», Vingtième Siècle. Revue d'histoire, 2009/3 (n° 103)

395. Zaid Sabah, Lin Noueihed, «*Arab League Condemns Iran, Calls Hezbollah a Terrorist Group*», Bloomberg, 19 Νοεμβρίου 2017.

396. Charlotte Le Maignan, «*En cas de nouvelle guerre avec le Hezbollah, Israël redoute des centaines de morts*», Le Figaro, 3 Απριλίου 2015.

397. «*Liban. Chambre parlementaire: Majlis Al-Nuwwab. Election tenues en 1992*», Union interparlementaire.

πολιτοφυλακές που συνδέονται με σιιτικές πολιτικές ισλαμικές ομάδες, κάτω από την καθοδήγηση των Ιρανών Φρουρών της επανάστασης.³⁹⁸ Πέραν της πάλης της εναντίον διαφόρων στρατευμάτων (δηλ. σουνιτικών φονταμενταλιστικών, άλλων ιρακινών αντιπολιτευτικών δυνάμεων, και αμερικανικών και βρετανικών κατοχικών δυνάμεων) επιτέθηκε επίσης και εναντίον πολιτών (Σουνιτών) στο Ιράκ και συμμετείχε και στον εμφύλιο πόλεμο μεταξύ 2005 και 2008 στο Ιράκ.³⁹⁹ Η πιο μαζική επέμβαση της Χεζμπολάχ ήταν, ωστόσο, η επέμβαση στη Συρία μετά τα τέλη του 2011-αρχές του 2012, δίπλα στις στρατιωτικές δυνάμεις του καθεστώτος Άσαντ, για να καταπνίξουν το λαϊκό κίνημα.⁴⁰⁰ Αυτές οι αναμειξίες της Χεζμπολάχ συνδέονται στενά με τα συμφέροντα του Ιράν, που σταθεροποιεί και επεκτείνει την περιφερειακή του επιρροή.⁴⁰¹ Επίσης, εξηγεί και γιατί η στρατιωτική σύγκρουση μεταξύ Χεζμπολάχ και Ισραήλ, παρά τον πόλεμο του 2006, όταν το Ισραήλ εισέβαλε στο Λίβανο δεν αποτελεί τη μόνη προτεραιότητα του λιβανέζικου κόμματος.

Η **Χαμάς/Hamas** («Κίνημα Ισλαμικής Αντίστασης») δημιουργήθηκε τη δεκαετία του 1980 ως Ισλαμική οργάνωση κοινωνικής πρόνοιας στη Λωρίδα της Γάζας και ως εκ τούτου επετράπη και ενθαρρύνθηκε αρχικά από την ισραηλινή στρατιωτική διοίκηση που την έβλεπε ως μια εναλλακτική στην PLO.⁴⁰² Η οργάνωση ουσιαστικά βρίσκεται στη διασπορά, ενώ ένα μεγάλο κομμάτι της δρα στα κατεχόμενα. Η Χαμάς είναι η πλέον πολυάριθμη, η καλύτερα οργανωμένη και η λιγότερο φανατισμένη από θρησκευτική άποψη σε σύγκριση με τις υπόλοιπες και έγινε γρήγορα πολύ δραστήρια στη μάχη ενάντια στην ισραηλινή κατοχή μεγάλου μέρους των παλαιστινιακών εδαφών κατά τη πρώτη Παλαιστινιακή Ιντιφάντα του 1987.⁴⁰³ Το ολιγάριθμο στρατιωτικό σκέλος της Χαμάς δημιουργήθηκε το 1989 και ενεργεί σχεδόν αυτόνομα. Η Χαμάς και η επίσημη Παλαιστινιακή Αρχή δεν διατήρησαν ποτέ πολύ καλές σχέσεις, ειδικά από την στιγμή που ένθερμοι οπαδοί της οργάνωσης έχουν συλληφθεί επανειλημμένως από τις παλαιστινιακές αρχές κατά τη διάρκεια διαδηλώσεων. Θεωρεί ότι το Ισραήλ πρέπει να επιστρέψει στα σύνορα του 1967. Διατηρεί επαφές με την Χεζμπολάχ, ενώ τον Ιανουάριο του 2006 κέρδισε την πλειοψηφία στις εκλογές για το Παλαιστινιακό Κοινοβούλιο επί της αντιπάλου της **Φατάχ**,⁴⁰⁴ η οποία είναι η πολιτικο-στρατιωτική οργάνωση των Αράβων Παλαιστίνιων που ιδρύθηκε το 1958 από Παλαιστίνιους παλαίμαχους των αραβο-ισραηλινών συγκρούσεων του 1948 και 1956. Μεταξύ των ιδρυτών της ήταν ο

398. Afshon P. Ostovar, *Guardians of the Islamic Revolution. Ideology, Politics, and the Development of Military Power in Iran (1979–2009)*, The University of Michigan, 2009.

399. Babak Dehghanpisheh, «*Special Report: The fighters of Iraq who answer to Iran*», Reuters, 12 Νοεμβρίου 2014.

400. «*Marchands de légumes, commerçants ou étudiants, les hommes du Hezb fiers de combattre en Syrie*», L'Orient-Le Jour, 12 Απριλίου 2014.

401. Mohammed Nuruzzaman, «*The rise and rise of Iran: How Tehran has become pivotal to the future of the Middle East*», The Conversation, 1 Σεπτεμβρίου 2017.

402. Βλ. παραπάνω αναλυτικά για την PLO.

403. https://en.wikipedia.org/wiki/First_Intifada

404. <https://en.wikipedia.org/wiki/Fatah>

Γιασέρ Αραφάτ (ο οποίος ανέλαβε και την προεδρία της PLO όταν η Φατάχ έγινε μέρος της). Σήμερα αποτελεί μια πολυκομματική συνομοσπονδία των Παλαιστινίων, συγκροτούμενη από την Κεντρική Επιτροπή με αρμοδιότητα εκτελεστικής εξουσίας και το Επαναστατικό Συμβούλιο ως κύριο νομοθετικό σώμα. Η έδρα της Φατάχ βρίσκεται στη Ραμάλα συμμετέχει ως «μέλος παρατηρητής» στη Σοσιαλιστική Διεθνή, ενώ ως το αντίπαλο κόμμα της σουνιτικής Χαμάς στη Παλαιστινιακή Εθνική Αρχή. Σημερινός ηγέτης της είναι ο Μαχμούντ Αμπάς.⁴⁰⁵ Επιστρέφοντας στην Χαμάς, αξίζει να τονίσουμε το γεγονός πως κατατάσσεται στη λίστα των τρομοκρατικών οργανώσεων από πολλές χώρες, συμπεριλαμβανομένης της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στην λίστα της τελευταίας προστέθηκε το 2003, αλλά αφαιρέθηκε τον Δεκεμβρίου 2014 και προστέθηκε εξ νέου, από τον Ιανουάριο του 2017.⁴⁰⁶

Καθίσταται εύλογα αντιληπτό ότι οι προκύπτουσες διαμάχες δεν ήταν τόσο προϊόν του αραβικού χαρακτήρα -ή του Ισλάμ- όσο της δυτικής ανάμειξης στην πολιτική της Μέσης Ανατολής, αλλά και των ευρύτερων γεωπολιτικών ανταγωνισμών πέρα από την έντονη παρουσία του θρησκευτικού στοιχείου. Για μια ολοκληρωμένη θεώρηση των ιστορικών αιτιών όμως, απαραίτητη κρίνεται και η αναφορά στην αμερικάνικη πολιτική όσον αφορά στην Μέση Ανατολή. Ξεκινώντας με χρονολογική σειρά, δεν είναι δυνατόν να μην αναφερθεί κανείς στην αμερικάνικη εισβολή στο Ιράκ το 2003, μετά τα γεγονότα της 11ης Σεπτεμβρίου 2001, η οποία δημιούργησε αναμφισβήτητα τις προϋποθέσεις δημιουργίας ακραίων ομάδων Σουνιτών, όπως το «Ισλαμικό κράτος». Ο γνωστός και ως «Πόλεμος κατά της τρομοκρατίας» που ξεκίνησε στις 20 Μαρτίου 2003, υπό την προεδρεία του George Bush του νεότερου, είχε στόχο την ανατροπή του τότε ηγέτη του Ιράκ, Saddam Hussein. Μετά την πτώση της κυβέρνησης Hussein, τη διοίκηση ανέλαβαν οι Σίιτες.

Με την Αμερικανική εισβολή, οι καταπιεσμένοι από τον Saddam Hussein Σίιτες του Ιράκ βρήκαν στο πρόσωπο των Αμερικανών την ευκαιρία να αλλάξουν το κατεστημένο και να βελτιώσουν τόσο την κοινωνική όσο και πολιτικοοικονομική τους θέση. Η Αμερικανική κατοχή προκάλεσε τεράστια ανεργία στις περιοχές των Σουνιτών απορρίπτοντας τον σοσιαλισμό, με την ελπίδα ότι ένα σύστημα ελεύθερης και ανοικτής αγοράς θα δημιουργούσε άνθηση σε πολλούς επαγγελματικούς κλάδους. Υπό την κυριαρχία του -υποστηριζόμενου από τους Αμερικάνους- σιιτικού καθεστώτος, η εργατική τάξη των Σουνιτών έχασε τεράστιες θέσεις εργασίας. Σταδιακά απώλεσαν τα προνόμια τους καθώς και την πολιτική τους δύναμη. Αντί της προώθησης μιας θρησκευτικής ενότητας, η αμερικάνικη πολιτική στο Ιράκ οδήγησε σε αιρετικές διαιρέσεις και δημιούργησε ένα πρόσφορο έδαφος, πάνω στο οποίο έμελλε να καλλιεργηθεί η δυσσάρεσκεια των Σουνιτών, μια δυσσάρεσκεια που δεν απέτρεψε την ενίσχυση εξτρεμιστικών ισλαμικών οργανώσεων, όπως αυτή της **Al Qaeda/Αλ Κάιντα**.

Ένα χρόνο αργότερα, το 2004, ο Abu Musab al-Zarqawi, ένας τζιχαντιστής από την Ιορδανία, μετά από διαπραγματεύσεις με τον Bin Laden εκδήλωσε τη στήριξή του στην οργάνωση του τελευταίου, και δρώντας στην περιοχή του Ιράκ κατέστησε γνωστή την οργάνωσή του με το όνομα «Al Qaeda στο Ιράκ». Έκτοτε ο

405. https://en.wikipedia.org/wiki/Mahmoud_Abbas

406. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32017D0154&from=EN>

Zarqawī και οι ακόλουθοί του δρούσαν με απίστευτη βιαιότητα, οργανώνοντας επιθέσεις κατά των αποστατούντων Σουνιτών, αυτών δηλαδή που τρέπονταν σε συνεργασία με τους Σίιτες. Η συνεχιζόμενη ένταση οδήγησε στον εμφύλιο πόλεμο μεταξύ Σιιτών και Σουνιτών, που ξεκίνησε τον Φεβρουάριο του 2006 και έληξε τον Μάιο του 2008. Στις 31 Αυγούστου 2010 ο πρόεδρος των ΗΠΑ, Barack Obama, κήρυξε το τέλος του πολέμου και διέταξε τους Αμερικάνους στρατιώτες να αποχωρήσουν από το Ιράκ, αφήνοντας ουσιαστικά την χώρα ευάλωτη μπροστά στον επικείμενο κίνδυνο κατάληψής της από τις ακραίες ισλαμικές οργανώσεις που είχαν γεννηθεί. Ήδη όμως τον Δεκέμβριο του 2010 είχε ξεσπάσει ένα δημοκρατικό ρεύμα εμφύλιας διαμάχης στον Αραβικό κόσμο, γνωστό ως «Αραβική Άνοιξη», που διήρκησε ως τα μέσα του 2012. Ένα ρεύμα που ο επαναστατικός του χαρακτήρας δημιούργησε το ιδανικό περιβάλλον για την ανάπτυξη της τρομοκρατίας. Μεταξύ άλλων χωρών, όπως της Τυνησίας, της Αιγύπτου, της Λιβύης και της Υεμένης, στις 23 Ιανουαρίου του 2012 -όχι πολύ μετά το ξέσπασμα του εμφυλίου στη Συρία- ανακοινώνεται επισήμως η δημιουργία της οργάνωσης «Al Qaeda branch al Nusra Front». Ο Ayman Mohammed Rabie al-Zawahiri, τωρινός ηγέτης της Al Qaeda, ωθεί τους Ιρακινούς τζιχαντιστές να πάρουν μέρος στον εμφύλιο, και ο Abu Bakr al-Baghdadi στέλνει μαχητές στη Συρία για να δημιουργήσουν και εκεί θεμέλια για την διαίωνιση της οργάνωσης, πράγμα που τελικά καθίσταται δυνατό. Μέσα στο χάος που επικρατούσε εκείνη την περίοδο στο εσωτερικό της Συρίας, οι Ιρακινοί τζιχαντιστές καταφέρνουν να εγκαθιδρύσουν σταθερές βάσεις, κερδίζοντας χρήματα και στρατολογώντας όλο και περισσότερα άτομα. Το 2013 αυτοαποκαλούνται ως «**Ισλαμικό Κράτος του Ιράκ και του Λεβάντε ή της Συρίας/I.S.I.S.**».⁴⁰⁷

Η επιτυχία τους να εγκαθιδρύσουν τόσο σταθερά το κίνημα τους στη Συρία, σε συνδυασμό με την διαφορετική πορεία δράσης των δύο ομάδων, οδήγησε στην αποστασιοποίησή τους από την Al Qaeda. Και αυτό γιατί εν αντιθέσει με την Al Qaeda, το Ισλαμικό Κράτος ακολουθούσε πολύ βίαιες τακτικές με σκοπό την εδραίωσή του, όπως εμπόριο λευκής σαρκός, αποκεφαλισμούς, εμπόριο οργάνων, καταστροφές μνημείων παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς, τακτικές που και η ίδια η Al Qaeda χαρακτήριζε ακραίες. Έτσι τον Φεβρουάριο του 2014, ο Zawahiri δημοσίως ανακοίνωσε τον πλήρη και οριστικό διαχωρισμό από την ομάδα του Baghdadi. Στις 29 Ιουνίου 2014, το ISIS αλλάζει το όνομα του σε Ισλαμικό Κράτος και κηρύττει μονομερώς την ίδρυση χαλιφάτου, σε μια έκταση που περιέχει περιοχές της Συρίας και του Ιράκ, ορίζοντας στην θέση του «χαλίφη» και «ηγέτη των απανταχού μουσουλμάνων» τον επικεφαλής της, Abu Bakr al-Baghdadi (γνωστό έκτοτε ως «Χαλίφης Ιμπραήμ»).⁴⁰⁸ Στους στόχους της οργάνωσης είναι η περαιτέρω εξάπλωση του «χαλιφάτου» μελλοντικά σε περιοχές στον Λίβανο, όπου έχει πραγματοποιήσει στο παρελθόν τρομοκρατική επίθεση,⁴⁰⁹ την Ιορδανία, το Ισραήλ, την Παλαιστίνη, το Κουβέιτ, την Τουρκία και την Κύπρο.

407. https://en.wikipedia.org/wiki/Islamic_State_of_Iraq_and_the_Levant

408. https://en.wikipedia.org/wiki/Abu_Bakr_al-Baghdadi

409. <http://www.in.gr/2014/01/04/world/organwsi-tis-al-kainta-pisw-apo-tis-bombes-kata-tis-xezmpolax-sti-biryto/>

Οι **Ταλιμπάν** (δηλαδή σπουδαστές του κινήματος της ισλαμικής γνώσης) είναι το πολιτικό-θρησκευτικό κίνημα που κυβέρνησε το Αφγανιστάν από το 1996 έως το 2001.⁴¹⁰ Οι Ταλιμπάν ανήλθαν στη εξουσία μετά από έναν μακρύ εμφύλιο πόλεμο και κατείχαν το 90% του συνόλου των εδαφών. Το θεοκρατικό καθεστώς τους κατηγορείται από την οπτική γωνία της δυτικής σκέψης ως βάνανσο σε ό,τι αφορά στα δικαιώματα των γυναικών. Εκδιώχθηκαν βίαια από την εξουσία μετά την πολεμική σύρραξη Αφγανιστάν-ΗΠΑ, τον Δεκέμβριο του 2001. Οι Ταλιμπάν εφαρμόζουν με τον πιο αυστηρό τρόπο τη σαρία, προσπαθώντας να δημιουργήσουν το γνήσιο ισλαμικό κράτος, επιβάλλοντας σε άνδρες και πολύ αυστηρότερα σε γυναίκες περιορισμούς στην καθημερινότητα και την ατομική εξέλιξη. Απαγορεύτηκε στις γυναίκες να σπουδάζουν και να εργάζονται σε οποιονδήποτε παραγωγικό τομέα, εκτός των υπηρεσιών υγείας, μόνο και μόνο για να εξετάζουν γυναίκες ασθενείς. Οι άνδρες υποχρεώθηκαν να συμμορφωθούν ενδυματολογικά σύμφωνα με τις ισλαμικές παραδόσεις. Σε πολιτισμικό επίπεδο απαγορεύτηκε η μουσική, η τηλεόραση και το βίντεο, όπως και ό,τι μη εγκεκριμένο από τους θρησκευτικούς ηγέτες. Ταυτόχρονα απαξιώθηκε δραστικά η μη ισλαμική κληρονομιά του Αφγανιστάν.⁴¹¹ Οι Ταλιμπάν προκάλεσαν σοκ στην παγκόσμια κοινή γνώμη τον Μάρτιο του 2001 με την απόφασή τους να καταστρέψουν μνημεία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς με την αιτιολογία ότι είναι είδωλα και συνεπώς αντίθετα προς τον νόμο του Ισλάμ.⁴¹² Το στρατιωτικό σώμα των Ταλιμπάν σχηματίστηκε το 1994 στις νότιες περιοχές της χώρας με αιτιολογικό την ένωση του Αφγανιστάν. Οι αντίπαλες ομάδες Μουτζαχεντίν μάχονταν ήδη από το 1989, οπότε απέσυραν οι Σοβιετικοί τις δυνάμεις κατοχής τους. Λίγο μετά τις αρχικές αφιμαχίες, οι Ταλιμπάν κατέλαβαν την πόλη Χεράτ το 1995 και έφθασαν ως την Καμπούλ τον Αύγουστο του 1996.

Στα τέλη της δεκαετίας του 1990 οι Ταλιμπάν κατείχαν το μεγαλύτερο τμήμα της χώρας με μοναδικούς αντιπάλους συμμαχίες δυνάμεων, συγκεντρωμένες βορειοανατολικά του Αφγανιστάν. Το καθεστώς απομονώθηκε διεθνώς με την κατηγορία ότι ευνοούσε τη διεθνή τρομοκρατία. Μετά τα γεγονότα της 11ης Σεπτεμβρίου 2001, το στρατιωτικό υπόβαθρο των Ταλιμπάν δοκιμάστηκε από τις εναέριες επιθέσεις των ΗΠΑ στα διοικητικά τους κέντρα στην Καμπούλ και σε άλλες πόλεις. Το καθεστώς κατέρρευσε μέσα σε εβδομάδες, αλλά δεν καταστράφηκε ολοσχερώς. Αν και έχουν εκδιωχθεί από τις πόλεις, οι Ταλιμπάν διεξάγουν σήμερα ανταρτοπόλεμο στο νότιο Αφγανιστάν.⁴¹³ Στις 11 Ιανουαρίου του 2015, οι Ταλιμπάν ορκίστηκαν πίστη στο Ισλαμικό Κράτος και για να αποδείξουν την αφοσίωσή τους στο Ισλαμικό Κράτος, αποκεφάλισαν έναν στρατιώτη του Πακιστάν που κρατούσαν

410. <https://www.infoplease.com/who-are-taliban>

411. <https://www.infoplease.com/who-are-taliban>

412. «Καθήκον μου είναι να εφαρμόσω τις προσταγές του ισλάμ που απαγορεύουν τα είδωλα. Η διαφύλαξη των αγαλμάτων (του Βούδα) θα ήταν αντίθετη από το Ισλάμ, ενώ η καταστροφή τους είναι προσταγή του» - Μουλά Ομάρ.

Βλ. στο ακόλουθο link:<http://www.in.gr/2001/02/28/culture/proklitikos-o-epikefalis-toy-kinimatos-diethneis-antidraseis/>

413. "Taliban" A Dictionary of World History. Oxford University Press, 2000.

αιχμάλωτο.⁴¹⁴ Η ιστορία του αυτοαποκαλούμενου «Ισλαμικού Κράτους» ξεκίνησε να γράφεται αιώνες πριν, οι επιπόλαιες κινήσεις των εκάστοτε πολιτικών αρχηγών σε συνδυασμό με έντονες θρησκευτικές και εθνικές διαμάχες συνέβαλαν στην διαιώνισή της ανά τους αιώνες, για να φτάσουμε εν έτη 2015 να βιώσουμε γεγονότα πρωτοφανούς τρομοκρατίας.

Το 2011 οι χώρες της Μέσης Ανατολής και της Βόρειας Αφρικής κατακλύστηκαν από πολυάριθμες διαδηλώσεις που ασκούσαν πίεση στους ηγέτες των οικείων κρατών, ώστε να θέσουν ένα τέλος σε δεκαετίες καταπίεσης. Πολλοί ήλπιζαν ότι αυτή η «**Αραβική Άνοιξη**» -που αναφέραμε ήδη παραπάνω- θα έφερνε πολιτική μεταρρύθμιση και κοινωνική δικαιοσύνη. Η πραγματικότητα, όμως, έφερε περισσότερους πολέμους, βία και καταστολή των ανθρώπων που τολμούν να μιλήσουν για μια πιο δίκαιη, πιο ανοικτή κοινωνία. Ανατρέχοντας μερικά χρόνια πίσω, η Μέση Ανατολή και η Βόρεια Αφρική είχαν βυθιστεί σε ένα άνευ προηγουμένου ξέσπασμα λαϊκών διαμαρτυριών και αξιώσεων για μεταρρυθμίσεις. Τα αίτια αυτών δεν υπήρξαν θρησκευτικά, αλλά κοινωνικά – η φτώχεια, η εξαθλίωση, η καταπίεση, καθώς και η καθημερινή καταπάτηση της ανθρώπινης αξιοπρέπειας από τα όργανα των κρατών. Διάφορες καταπιεσμένες ομάδες του πληθυσμού -γυναίκες, θρησκευτικές μειονότητες, ομοφυλόφιλοι- άρχισαν να διεκδικούν τα δικαιώματά τους. Το ξέσπασμα αυτό ξεκίνησε από την Τυνησία και, εντός μερικών εβδομάδων, εξαπλώθηκε στην Αίγυπτο, την Υεμένη, το Μπαχρέιν, τη Λιβύη και τη Συρία.⁴¹⁵ Αυταρχικοί ηγέτες που παρέμεναν για χρόνια στην εξουσία εξαναγκάστηκαν να παραιτηθούν από το αξίωμά τους λόγω των εξεγέρσεων αυτών, όπως ο Hosni Mubarak στην Αίγυπτο και ο Zine el-Abidine Ben Ali στην Τυνησία.

Σχεδόν 7 χρόνια μετά τις πρώτες διαδηλώσεις της Αραβικής Άνοιξης, οι παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στον αραβικό κόσμο φαίνονται πιο διαδεδομένες από ποτέ, και γίνονται στόχος επίκρισης. Εκατοντάδες χιλιάδες άνθρωποι -πολλοί από τους οποίους είναι παιδιά- έχουν σκοτωθεί κατά τη διάρκεια των ενόπλων συγκρούσεων που συνεχίζουν να μαίνονται στη Συρία, τη Λιβύη και την Υεμένη, με τον Συριακό εμφύλιο πόλεμο να έχει δημιουργήσει τη μεγαλύτερη προσφυγική κρίση του τρέχοντος αιώνα. Οι χώρες της Δύσης στήριξαν τις εξεγέρσεις εναντίον ηγετών τους οποίους ήθελαν να δουν εκτοπισμένους, όπως ο Muammar Gaddafi και ο Bashar al-Assad.⁴¹⁶ Ωστόσο, δεν είχε δημιουργηθεί κανένα μακροπρόθεσμο πλάνο για το μέλλον, όπως για την επαναπυροδότηση της σύγκρουσης μεταξύ Σουνιτών και Σιιτών. Παρότι, λοιπόν, οι δυτικές κυβερνήσεις και τα ΜΜΕ απεικόνιζαν την Αραβική Άνοιξη ως λαϊκή δημοκρατική εξέγερση, αυτό δεν ανταποκρινόταν στην πραγματικότητα.

Ιστορικά, οι Άραβες ηγέτες τείνουν να παράγουν μια αντιιμπεριαλιστική ρητορική, προκειμένου να διασφαλίσουν πως οι πολίτες τους δεν θα γνωρίζουν ότι

414. <http://www.tribune.gr/world/news/article/107000>

415. *Amnesty International*, 2012.

416. <https://powerpolitics.eu/%CE%B1%CF%81%CE%B1%CE%B2%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%AC%CE%BD%CE%BF%CE%B9%CE%BE%CE%B7-%CE%B7-%CE%BC%CE%AC%CF%87%CE%B7-%CE%B3%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%B1-%CE%B1%CE%BD%CE%B8%CF%81%CF%8E%CF%80%CE%B9%CE%BD%CE%B1/>

προστατεύονται από τους διεθνείς νόμους για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Μάλιστα, ισχυρίζονται ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι μια δυτική «εισαγωγή», ασυμβίβαστη με τον νόμο της Σαρία. Η Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, που εγκρίθηκε από τον Ο.Η.Ε. το 1948, είχε την υποστήριξη όλων σχεδόν των αραβικών χωρών που ήταν τότε μέλη του Οργανισμού, καθώς και των περισσότερων -τότε- χωρών του τρίτου κόσμου. Πολύ γρήγορα, η καθολικότητα του μηνύματος για τα ανθρώπινα δικαιώματα, η οποία υποστηρίχθηκε κατά τη διάρκεια των επαναστάσεων, κατέρρευσε.⁴¹⁷

417. Για παράδειγμα, μετά την εκλογή ισλαμικών κομμάτων στην Τυνησία και την Αίγυπτο, τα δικαιώματα των γυναικών τοποθετήθηκαν και πάλι σε δεύτερη θέση. Τον Μάρτιο του 2013 ο Mohammed Morsi, Πρόεδρος της Αιγύπτου, απέρριψε οριστικά μια δήλωση του Ο.Η.Ε. που ζητούσε να τερματιστεί η έμφυλη βία (Gender-Based Violence) στη χώρα, υποστηρίζοντας ότι «το έγγραφο περιλαμβάνει άρθρα που έρχονται σε αντίθεση με τις καθιερωμένες αρχές του Ισλάμ, υπονομεύουν την ισλαμική ηθική, και καταστρέφουν την οικογένεια». Σήμερα, ο γενικός κανόνας είναι ότι όλοι οι ηγέτες των κρατών ισχυρίζονται ότι έχουν αναγκαστεί να περιορίσουν τις ελευθερίες των πολιτών, λόγω των ακραίων τρομοκρατικών απειλών-ένας ισχυρισμός που έχει επίσης επισημανθεί ευρέως στη Δύση. Έτσι, η καταπολέμηση της τρομοκρατίας έχει γίνει μια ιδανική πρόσοψη για πολλές αραβικές κυβερνήσεις. Σε κάποιον βαθμό, οι κυβερνήσεις αυτές εξαρτώνται από τη συνεχιζόμενη ύπαρξη του Ι.Σ.Ι.Σ. ως δεκανίκι για τη διατήρηση της εξουσίας και της ψευδούς νομιμότητάς τους.

Κεφάλαιο 4: Ο Θρησκευτικός Φονταμενταλισμός σήμερα και αύριο ως μέσο εξάπλωσης της Τρομοκρατίας

α) Από τον πόλεμο στη Συρία στη διεθνή τρομοκρατία σήμερα

Είναι γεγονός, ότι η Ευρώπη έπαψε να είναι στη καρδιά των αμερικανικών προτεραιοτήτων για πολλούς λόγους. Κατ' αρχάς η μεταψυχροπολεμική περίοδος μετατόπισε το πεδίο των απειλών προς άλλες περιοχές, έξω από τα σύνορα της ΕΕ,⁴¹⁸ επαληθεύοντας τα λεγόμενα του Huntington (όπως είδαμε και στο δεύτερο κεφάλαιο) και του Brzezinski που μιλούσαν για μετατόπιση του ενδιαφέροντος στην Ασία. Βεβαίως στη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, οι Διατλαντικές σχέσεις κυριαρχούνταν από την ανάγκη να αντιμετωπίσουν από κοινού τη Σοβιετική απειλή. Αυτός ήταν ο λόγος που οι ΗΠΑ παρέμειναν στην Ευρώπη, ως ρυθμιστική δύναμη, κυρίως μέσω του ΝΑΤΟ. Με τη κατάρρευση του Ανατολικού μπλόκ, η απειλή που προερχόταν από το Σύμφωνο της Βαρσοβίας⁴¹⁹ και τη Σοβιετική Ένωση εξέλιπε, ενώ η διεθνής τρομοκρατία ως νέος κοινός εχθρός φαίνεται να έχει σχεδόν το αντίθετο αποτέλεσμα από αυτό της Σοβιετικής απειλής στο Ψυχρό Πόλεμο.⁴²⁰

Οι διεθνείς εξελίξεις και οι νέες απειλές που προέκυψαν, έδωσαν το έναυσμα όχι για την διάλυση του Οργανισμού, αλλά αντίθετα, για την διεύρυνση, την εντατικοποίηση της δράσης του, την εγρήγορση για την πρόληψη των αναδυόμενων νέων απειλών και τελικά την επέκταση της δράσης του «εκτός συνόρων» με την χρήση για πρώτη φορά του Άρθρου 5 που περιέχει τη δέσμευση της συλλογικής άμυνας του Κανονισμού.⁴²¹ Τμήμα των νέων κινδύνων προερχόταν από τις μουσουλμανικές χώρες, δηλαδή από τον Νότο (Βόρεια Αφρική και Μέση Ανατολή) σε αντίθεση με τον Βορρά (τα κράτη της ΕΕ, τις ΗΠΑ και γενικά τις δυτικές χώρες) όπου βρίσκονται τα κράτη-μέλη του Οργανισμού.⁴²² Ωστόσο, παρά τις προβλέψεις, το ΝΑΤΟ παρέμεινε και εξακολουθεί να θεωρείται από πολλούς ως ο κύριος οργανισμός ασφάλειας στο Δυτικό Ημισφαίριο. Αυτή η εμμονή έθεσε δύσκολα προβλήματα στους θεωρητικούς. Πως συνεχίζει να υπάρχει το ΝΑΤΟ, όταν σύμφωνα με τις παραδοσιακές θεωρίες για τη διεθνή πολιτική, η βάση της συνεργασίας είχε εκλείψει;⁴²³ Σε κάθε περίπτωση είναι προβληματικό να θεωρούμε το ΝΑΤΟ σαν μια κοινότητα φιλελευθέρων δημοκρατικών αξιών ή σαν μια «φιλειρηνική ομοσπονδία», με την Καντιανή έννοια. Κι αυτό όχι μόνο επειδή το ΝΑΤΟ στερείται δημοκρατικής εντολής, αλλά και επειδή δεν υπάρχει διεθνής νόμος που να το νομιμοποιεί. Συνεπώς

418. Ο Compert, χαριτολογώντας λέει, ότι «αν ρωτήσεις ένα Αμερικανό πως θα ήθελε την Ευρώπη, θα σου απαντήσει αμέσως τι θα έπρεπε να κάνει η Ευρώπη».

419. https://en.wikipedia.org/wiki/Warsaw_Pact

420. Υφαντής, 2004.

421. <https://www.nato.int/docu/review/2006/issue2/greek/art4.html>

422. Βλ. Μαίρη Μπόση στο κεφάλαιο «Οι πολεμικές συρράξεις στη Συρία και ο «χάρτης» της Μέσης Ανατολής», *Η Διεθνής Ασφάλεια Στον Μεταψυχροπολεμικό Κόσμο*, Εκδόσεις Ποιότητα, 2014, σελ. 282 και εξής.

423. Sjursen, 2004.

το NATO μπορεί να παραμείνει ένας οργανισμός που στη καλύτερη περίπτωση διοικείται σύμφωνα με τις αρχές της πολυμερούς συνεργασίας και στη χειρότερη της διμερούς. Κάτι το οποίο φαίνεται στην πράξη στο πόλεμο που βιώνει η πολυτάραχη Συρία.

Ο γνωστός διεθνολόγος και -για πολλά έτη- συνεργάτης των αμερικανικών κυβερνήσεων, Zbigniew Brzezinski σε μια από τις συνεντεύξεις του σχετικά με την αμερικανική στάση στη Συρία χαρακτηριστικά ανέφερε: «Οι ΗΠΑ είναι μια χώρα με εξαιρετικά απλοϊκή αντίληψη περί διεθνών υποθέσεων, αλλά και με απεριόριστη εμπιστοσύνη προς τις βίαιες στρατιωτικές επεμβάσεις, εάν και όπου το θεωρήσει απαραίτητο. Νομίζω όμως ότι σε μια εξαιρετικά περίπλοκη κατάσταση οι απλοϊκές λύσεις είτε παρέχονται από δημαγωγούς είτε εάν (όσοι καλούνται να τις εφαρμόσουν) είναι αρκετά έζυπνοι, θα χρειαστεί να παραθέτουν τις απόψεις τους με απλό τρόπο τον οποίο θα γίνονται κατανοητές από τους πολλούς. Δεν αντιλαμβανόμαστε τις καλυμμένες και πολύπλοκες καταστάσεις, γιατί αυτές θα μας «καταπιούν» (καταστρέψουν) στη περίπτωση της συμμετοχής μας σε μια περιοχή εξαιρετικά εχθρική απέναντι μας, όπως απέναντί μας είναι και αρκετοί Άραβες. Κάτι τέτοιο θα ήταν καταστροφικό για εμάς. Ο μέσος Αμερικανός δεν διαβάζει, δεν μελετά και δεν ασχολείται με τις διεθνείς υποθέσεις. Αυτή η χώρα διαθέτει καλά αισθήματα αλλά φτωχή γνώση και ακόμα φτωχότερη αντίληψη σχετικά με όσα συμβαίνουν στον έξω κόσμο.»⁴²⁴ Όπως θα δούμε και στις σελίδες που ακολουθούν, η πολιτική των ΗΠΑ στηρίζεται επί της ουσίας στη ρεαλιστική θεωρία της οποίας τα διδάγματα ακολουθούν για να επιτυγχάνουν τα κατά εποχές συμφέροντά τους.⁴²⁵ Στις εξεγέρσεις των κρατών του αραβικού κόσμου η αμερικανική στάση υπήρξε σχετικά επιφυλακτική στην αρχή των επεισοδίων με αυξημένο ενδιαφέρον να παρακολουθεί τις κινήσεις των άλλων μεγάλων δυνάμεων, οι οποίες είτε παρέμβαιναν στο Συμβούλιο Ασφαλείας, είτε εκφράζονταν με δηλώσεις και τοποθετήσεις περί βίαιων εξελίξεων στην περιοχή. Η επιφυλακτικότητα και η αβεβαιότητα σχετικά με την έκβαση των εξεγέρσεων σε εδάφη με τα οποία διατηρούσε μακροχρόνιες συμμαχίες, έδειξε την αμερικανική αμηχανία, αλλά ταυτόχρονα επεσήμανε και την άγνοια των ΗΠΑ απέναντι στις εσωτερικές διαστάσεις των κρατών, αφού οι στενές σχέσεις τους με τους τοπικούς αυταρχικούς ηγέτες δεν διαχεόταν στην κοινωνία και στους πολίτες των κρατών.⁴²⁶

Η Συρία αν και αποτελεί πρόσφορο έδαφος γέννησης και δράσης θρησκευτικού φονταμενταλισμού, είναι η χώρα που επέδειξε χαρακτηριστική αντοχή στις ταραχές -που εξελίχθηκαν σε εμφύλιο πόλεμο- αφού διατήρησε τη στήριξη των ενόπλων δυνάμεων, της επιχειρηματικής τάξης και του συντριπτικού τμήματος των πολιτών στην υπάρχουσα ηγεσία. Αρκετά χρόνια πριν ξεσπάσει ο εμφύλιος πόλεμος,

424. Βλ. Μαίρη Μπόση στο κεφάλαιο «Οι πολεμικές συρράξεις στη Συρία και ο «χάρτης» της Μέσης Ανατολής», *Η Διεθνής Ασφάλεια Στον Μεταψυχροπολεμικό Κόσμο*, Εκδόσεις Ποιότητα, 2014, σελ. 296 και εξής.

425. Βλ. Μαίρη Μπόση στο κεφάλαιο «Οι πολεμικές συρράξεις στη Συρία και ο «χάρτης» της Μέσης Ανατολής», *Η Διεθνής Ασφάλεια Στον Μεταψυχροπολεμικό Κόσμο*, Εκδόσεις Ποιότητα, 2014, σελ. 296 και εξής.

426. Για περισσότερα, βλ. Μαίρη Μπόση στο κεφάλαιο «Οι πολεμικές συρράξεις στη Συρία και ο «χάρτης» της Μέσης Ανατολής», *Η Διεθνής Ασφάλεια Στον Μεταψυχροπολεμικό Κόσμο*, Εκδόσεις Ποιότητα, 2014, σελ. 296 και εξής.

πολλοί στη Συρία διαμαρτύρονταν για τη μεγάλη ανεργία, τη διαφθορά, την έλλειψη πολιτικής ελευθερίας και την καταπίεση του καθεστώτος του Μπασάρ αλ Άσαντ, γιατρού το επάγγελμα, σπουδαγμένου στη Βρετανία, που το 2000 χωρίς να το θέλει διαδέχθηκε τον πατέρα του Χαφέζ, μόνο και μόνο γιατί ο μεγαλύτερος αδελφός του, εκλεκτός της οικογένειας για διάδοχος, σκοτώθηκε σε αυτοκινητιστικό δυστύχημα στους δρόμους της πρωτεύουσας Δαμασκού. Τον Μάρτιο του 2011, διαδηλώσεις υπέρ της δημοκρατίας, εμπνευσμένες από την Αραβική Άνοιξη, ξέσπασαν στη νότια πόλη Ντεράα. Το καθεστώς χρησιμοποίησε βία, αλλά άρχισαν διαδηλώσεις σε όλη τη χώρα με κύριο αίτημα την παραίτηση του Προέδρου. Καθώς η αναταραχή εξαπλωνόταν, το καθεστώς ενέτεινε την καταστολή. Οι οπαδοί της αντιπολίτευσης άρχισαν να εξοπλίζονται, στην αρχή για να υπερασπίσουν τον εαυτό τους και ύστερα για να διώξουν από τις περιοχές τους τις δυνάμεις ασφαλείας. Ο Μπασάρ αλ Άσαντ διακήρυξε πως *«θα συντρίψει τα ανδρείκελα των ξένων δυνάμεων και θα αποκαταστήσει την τάξη»*. Η βία κλιμακώθηκε γρήγορα και εξελίχθηκε σε εμφύλιο πόλεμο, καθώς εκατοντάδες αντάρτες -εκ των οποίων πολλοί στρατολογημένοι από το εξωτερικό- σχημάτισαν ένοπλα τάγματα που άρχισαν να πολεμούν τις κυβερνητικές δυνάμεις για τον έλεγχο της χώρας.⁴²⁷

Η κυβέρνηση του Αλαουίτη Μπασάρ αλ Άσαντ περιστοιχίζεται από εξτρεμιστικά σουνιτικά καθεστώτα, καθώς και το σιτικό θεοκρατικό Ιράν. Ειδική μνεία πρέπει γίνει και στις σχέσεις της Συρίας με το γειτονικό Ισραήλ, σχέσεις που κρίνονται τεταμένες έως και συγκρουσιακές.⁴²⁸ Άλλωστε, η Συρία εν μέσω του ιδιόμορφου εμφυλίου πολέμου που βιώνει, το Ιράκ και το Ιράν περιλαμβάνονται τόσο στον αμερικάνικο κατάλογο των κρατών-τρομοκρατών, όσο και σε εκείνον των κρατών-μελών της ΕΕ και έχουν υποστεί το οικονομικό εμπάργκο που τους επιβλήθηκε για πολλά χρόνια.⁴²⁹ Αυτό έδωσε και το έναυσμα για την πιθανότητα δυτικής στρατιωτικής παρέμβασης έστω και με την δικαιολογία «στοχευμένης στρατιωτικής επέμβασης» ή «χτυπήματος συμμόρφωσης», όπως επισημαίνει η καθηγήτρια Μαίρη Μπόση.⁴³⁰

Μετά την εισβολή το 2003, το Ιράκ αν και έχει πλέον εξαιρεθεί από τον κατάλογο που αναφέραμε παραπάνω, αποτελεί ένα ιδιαίτερο μη-κράτος, με άλλα λόγια ένα κράτος με έντονες διαχωριστικές εσωτερικές γραμμές. Από την άλλη, το Ιράν, βρίσκεται αντιμέτωπο με διεθνείς πιέσεις για το πυρηνικό του πρόγραμμα. Οι σχέσεις Ιράν-Ισραήλ ήδη από την αρχή της ιρανικής θρησκευτικής επανάστασης του 1979 μέχρι και σήμερα, είναι έντονα τεταμένες, με διαρκείς ανταλλαγές ισχυρών κατηγοριών και διαρκή ανατροφοδότηση ενός φραστικού πολεμικού κλίματος. Η

427. <http://www.sigmalive.com/simerini/world/318581/sti-syria-i-araviki-anoiksi-egine-monimos-xeimonas>

428. Βλ. Μαίρη Μπόση στο κεφάλαιο «Οι πολεμικές συρράξεις στη Συρία και ο «χάρτης» της Μέσης Ανατολής», *Η Διεθνής Ασφάλεια Στον Μεταψυχροπολεμικό Κόσμο*, Εκδόσεις Ποιότητα, 2014, σελ. 169 και εξής.

429. Για μια αναλυτική προσέγγιση των κρατών-τρομοκρατών βλέπε Μαίρη Μπόση, *Ζητήματα ασφαλείας στη νέα τάξη πραγμάτων*, ό.π.

430. Βλ. Μαίρη Μπόση στο κεφάλαιο «Οι πολεμικές συρράξεις στη Συρία και ο «χάρτης» της Μέσης Ανατολής», *Η Διεθνής Ασφάλεια Στον Μεταψυχροπολεμικό Κόσμο*, Εκδόσεις Ποιότητα, 2014, σελ. 321.

επιδείνωση της κατάστασης σημειώθηκε με την αναγγελία του Ιράν για το πυρηνικό του πρόγραμμα, το οποίο, αν και επιμένει ότι είναι για ειρηνικούς σκοπούς, αυτό δεν φαίνεται να πείθει το Ισραήλ και τις ΗΠΑ. Τα δύο τελευταία κράτη μέσω ασφυκτικών πιέσεων, κινητοποίησαν και την ΕΕ με απώτερο στόχο να τεθεί υπό έλεγχο το πρόγραμμα του Ιράν, κάτι το οποίο δεν έχει γίνει δεκτό από το σουνιτικό κράτος, με το όλο ζήτημα να παραμένει μία από τις βασικές αιτίες των διεθνών εντάσεων. Οι προσπάθειες των ΗΠΑ-ΕΕ να απομονώσουν το Ιράν λόγω του πυρηνικού του προγράμματος δεν έβρισκαν σύμφωνη την Κίνα, η οποία συνέχιζε απρόσκοπτα τις διμερείς σχέσεις της. Άλλωστε η Κίνα στις αναπτυσσόμενες χώρες αντιμετώπιζε «παραδοσιακά» λιγότερες «αντιστάσεις στον τομέα των επενδύσεων και της σύναψης εμπορικών σχέσεων, κυρίως λόγω της απουσίας αποικιοκρατικού παρελθόντος.⁴³¹ Από το 2011, το Ισραήλ αισθάνεται ανασφάλεια για την δυναμική που αναπτύσσει το Ιράν, το οποίο, οποιαδήποτε έκβαση και αν έχει ο πόλεμος στη Συρία, διατηρεί ισχυρή επιρροή στο δυτικό Αφγανιστάν σε τμήμα του σιιτικού Ιράκ και στον Λίβανο μέσω της Χεζμπολάχ του Λιβάνου.⁴³²

Σύμφωνα με ορισμένες απόψεις, οι αλαουίτες της Συρίας⁴³³ αν και λογίζονται ως μειονότητα, είναι προτιμότεροι των σιιτών του Ιράν. Η γενική ένταση στη περιοχή και η αστάθεια που επικρατεί στο σύνολο των καθεστώτων, παράλληλα με την διοχέτευση πολλών εξτρεμιστών μαχητών, συνιστούν ένα ζήτημα υψίστης ασφαλείας και βαρύτητας από πλευράς Ισραήλ. Μετά την εκλογή του Μόρσι το 2012 στην Αίγυπτο, η γενικευμένη αστάθεια που ακολούθησε προκάλεσε έντονη ανησυχία στο Ισραήλ, αν και η διατυπωμένη θέση των Αδελφών Μουσουλμάνων ήταν ανέκαθεν εχθρική απέναντί τους. Η έντονη διάθεση που έδειξε το Ισραήλ και οι προσπάθειές του να πείσει ΗΠΑ-ΕΕ να επέμβουν στη Συρία και το Ιράν, απέβησαν άκαρπες. Ο πόλεμος στη Συρία και η πιθανότητα να επιβληθούν στην ηγεσία ακραία στοιχεία του ριζοσπαστικού Ισλάμ, η πιθανή διάλυση της χώρας και η διάχυση των ακραίων στην περιοχή, ανησυχεί το Ισραήλ περισσότερο από την επανεκλογή του Άσαντ στις 16 Ιουλίου 2014.⁴³⁴ Από τα πρώτα στάδια της κρίσης στη Συρία μέχρι και σήμερα, οι διαμάχες εντοπίστηκαν μεταξύ των κυβερνητικών δυνάμεων και των «αντιφρονούντων μαχητών» με ισχυρά θρησκευτικά και φυλετικά διαχωριστικά χαρακτηριστικά, ενώ οι εξτρεμιστικές ισλαμικές ομάδες οι οποίες έφταναν στο συριακό έδαφος μέσω της Τουρκίας, άρχισαν να ασκούν αυξημένη στρατιωτική και ιδεολογική επιρροή στο διασπασμένο στρατόπεδο που μαχόταν εναντίον των κυβερνητικών δυνάμεων.⁴³⁵ Σύμφωνα με τον τότε υπουργό Άμυνας των ΗΠΑ το 2012, Leon Panetta -κάτι που αναφέρθηκε τότε για πρώτη φορά- οι «μαχητές» αυτοί

431. Βλ. Μαίρη Μπόση στο κεφάλαιο «Οι πολεμικές συρράξεις στη Συρία και ο «χάρτης» της Μέσης Ανατολής», *Η Διεθνής Ασφάλεια Στον Μεταψυχροπολεμικό Κόσμο*, Εκδόσεις Ποιότητα, 2014, σελ. 244 και εξής.

432. Βλ. Μαίρη Μπόση στο κεφάλαιο «Οι πολεμικές συρράξεις στη Συρία και ο «χάρτης» της Μέσης Ανατολής», *Η Διεθνής Ασφάλεια Στον Μεταψυχροπολεμικό Κόσμο*, Εκδόσεις Ποιότητα, 2014, σελ. 170 και εξής.

433. <https://en.wikipedia.org/wiki/Alawites>

434. Robert D. Kaplan, «Israel's Insightful Cynicism», *Stratfor*, 27 Μαρτίου 2013.

435. Ioannis Th. Mazis, «A Short Geopolitical Analysis of the Activation of the Shiite Geopolitical Factor Within the Syrian Conflict Geo-System», www.geo-mazis.gr.

αποτελούνται από μέλη της Αλ Κάιντα. Η καθηγήτρια Μαίρη Μπόση, ορθώς χρησιμοποιεί τον όρο «πόλεμος δια αντιπροσώπων» για να εξηγήσει την είσοδο «μαχητών», «αντικαθεστωτικών», «εξτρεμιστών», «τζιχαντιστών», «επαναστατών» κ.ά. στο συριακό έδαφος, ένα «πόλεμος» που χρηματοδοτείται από πηγές του εξωτερικού με στόχο την ανατροπή του Άσαντ και την μετατροπή της Συρίας σε ισλαμικό κράτος.⁴³⁶ Μια εξέλιξη που ανέκοψε πολλές επικριτικές φωνές απέναντι στο καθεστώς του Άσαντ, του οποίου την πτώση «οραματίζονταν» οι δυτικοί με την βοήθεια της συντονισμένης δράσης των αντικαθεστωτικών και την συνολική στάση των πολιτών εναντίον του.⁴³⁷

Έτσι, η παρουσία της Αλ Κάιντα, της Αλ Νούσρα,⁴³⁸ του ISIS και άλλων οργανώσεων του ισλαμικού εξτρεισμού -αρχικά- στο πλευρό του Ελεύθερου Συριακού Στρατού που αποτελείται από ένα μείγμα αποστατών στρατιωτικών, παραστρατιωτικών οργανώσεων και πολιτών από διάφορους μαχητές οι οποίοι προσήλθαν ευκαιριακά με στόχο το ιδιωτικό όφελος, δημιούργησαν μια κατάσταση που έτυχε διεθνούς προβολής και έντονου ενδιαφέροντος, ωστόσο αποτελούν ένα μείγμα ιδιοτελών συμφερόντων το οποίο μάχεται έναντι αμοιβής από ξένα συμφέροντα, ανέτρεψε σταδιακά τις απόψεις περί δυτικής επέμβασης.⁴³⁹ Η πρόσβαση των εξτρεμιστών στη Συρία λαμβάνει χώρα και με την ανοχή της Τουρκίας, καθώς και την στήριξη εξτρεμιστικών οργανώσεων της Λιβύης, της Ιορδανίας, του διασπασμένου Ιράκ και των κρατών του Κόλπου. Μέσα από τις ηλεκτρονικές διευθύνσεις τους οι εξτρεμιστές προσκαλούν όλο και περισσότερους μαχητές στον «ιερό πόλεμο» κατά του Άσαντ και την σταδιακή δημιουργία του «ισλαμικού κράτους στη Συρία».⁴⁴⁰ Επιπλέον να θυμίσουμε πως οι διαφορετικές οργανώσεις που μάχονται στη Συρία κατά των ενόπλων δυνάμεων του Άσαντ δεν έχουν απαραίτητα και την ίδια στρατηγική ή ακόμα και δεν επιθυμούν το ίδιο αποτέλεσμα. Κάποιοι εξ αυτών διαθέτουν οικονομική στήριξη και έχουν τη δυνατότητα να υποσχεθούν οικονομικά αγαθά στους στρατολογούμενους, εάν προστεθούν στις τάξεις τους, άλλοι σχετίζονται με εθνικά ή θρησκευτικά πιστεύω και κάποιοι στηρίζονται σε κοινωνικές διαπραγματεύσεις για το μέλλον των περιοχών που μάχονται.⁴⁴¹

436. Βλ. Μαίρη Μπόση στο κεφάλαιο «Οι πολεμικές συρράξεις στη Συρία και ο «χάρτης» της Μέσης Ανατολής», *Η Διεθνής Ασφάλεια Στον Μεταψυχροπολεμικό Κόσμο*, Εκδόσεις Ποιότητα, 2014, σελ. 172 και εξής.

437. Αντίθετα, η αντιπολίτευση έδειξε από την αρχή ότι ήταν αδύναμη, ενώ τη στήριξαν τελικά πολλοί «μαχητές» αμφιβόλλου προέλευσης και κινήτρων οι οποίοι κατέληξαν να πολεμούν ο ένας εναντίον του άλλου. Για περισσότερα βλ. Μαίρη Μπόση στο κεφάλαιο «Οι πολεμικές συρράξεις στη Συρία και ο «χάρτης» της Μέσης Ανατολής», *Η Διεθνής Ασφάλεια Στον Μεταψυχροπολεμικό Κόσμο*, Εκδόσεις Ποιότητα, 2014, σελ. 172 και εξής.

438. https://en.wikipedia.org/wiki/Al-Nusra_Front

439. Βλ. Μαίρη Μπόση στο κεφάλαιο «Οι πολεμικές συρράξεις στη Συρία και ο «χάρτης» της Μέσης Ανατολής», *Η Διεθνής Ασφάλεια Στον Μεταψυχροπολεμικό Κόσμο*, Εκδόσεις Ποιότητα, 2014, σελ. 172.

440. Aaron Y. Zelin, «Al-Qaeda Announces an Islamic State in Syria», *Policy Alert*, The Washington Institute, 9 Απριλίου 2013.

441. Βλ. Jeremy M. Weinstein, «Resources an the Information Problem in Rebel Recruitment», *Journal of Conflict Resolution*, τόμ. 49, τεύχ. 4, 2005, σελ. 598-624.

Υπάρχει όμως και η άποψη που προτείνει πως η ανάπτυξη του ισλαμικού κινήματος με την ακραία θρησκευτική τάση προήλθε από πολλές διαφορετικές ερμηνείες με διαφορετικά επίπεδα και ποικιλία αντιλήψεων, αλλά και διαφορετικότητα όσον αφορά την τελική αποδοχή των ερμηνειών από τους πιστούς -όπως γίνεται και στις τρεις μεγάλες μονοθεϊστικές θρησκείες- αυτό που η καθηγήτρια Μαίρη Μπόση ονομάζει ως «multiplicity and diversity».⁴⁴² Κάπως έτσι και εξτρεμιστές ισλαμιστές εκμεταλλεύονται τις πολιτικές εξελίξεις και καταστάσεις, μέσα από την αναγνώριση των παγκόσμιων θρησκευτικών γεγονότων, αλλά την ίδια στιγμή διατηρούν και συντηρούν ένα πάγιο πεδίο ιδεολογικών στόχων, ανατρέποντας παράλληλα τις πάγιες διδασχές της θρησκείας, ώστε να συντηρούν την όποια σχετικότητα των απόψεών τους.

Το μεγάλο ερώτημα είναι το πώς θα επηρεάσουν τις εξελίξεις οι αμερικανό-βρετανό-γαλλικές επιχειρήσεις και τι διάρκεια θα έχουν. Οι Ηνωμένες Πολιτείες αντιμετωπίζουν διαδοχικές «αποτυχίες» από το 2001 με το Αφγανιστάν και το Ιράκ, αλλά και μια οικονομική κρίση και διαμαρτυρίες που όλο και αυξάνονται. Στην πραγματικότητα, η μεγάλη διεθνής δύναμη σήμερα στη Συρία εκπροσωπείται από τη Ρωσία. Με στρατιωτική παρέμβαση στα τέλη του 2015, η Μόσχα, υποστήριξε ένθερμα το καθεστώς της Δαμασκού και οδήγησε τις δυνάμεις του Άσαντ στη νίκη στο Χαλέπι και τη Ράκα. Αξίζει εδώ να τονίσουμε πως στον πόλεμο της Συρίας στο πλευρό της Ρωσίας, έχει συνταχθεί και η Κίνα, αν και στην επέμβαση στην Λιβύη φανέρωσε διστακτικότητα, κάτι που επιδεικνύει την ρεαλιστική αντιμετώπιση που έχει σε όλα τα ζητήματα που αφορούν τις σχέσεις της με άλλες χώρες. Αυτό αποδίδεται στην πάγια θέση της να μην εμπλέκεται στις εσωτερικές ιδιομορφίες και τις οποιοσδήποτε ιδιαιτερότητες των κρατών με τα οποία συνεργάζεται εμπορικά, αν και αυτό έρχεται σε αντίθεση με τον παγκόσμιο οικονομικό ανταγωνισμό και τις διεθνοποιημένες φιλοδοξίες τις οποίες έχει επιλέξει να προωθή. Ωστόσο, οι θέσεις της Κίνας στο ζήτημα της Αραβικής Άνοιξης, αλλά και στις γενικότερες συρράξεις στην Μέση Ανατολή, μετά την ξεκάθαρη ταύτισή της με τη Ρωσία στο Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών, είχαν σαν μοιραίο αποτέλεσμα τη δημιουργία έντασης στις σχέσεις της με τις ΗΠΑ.⁴⁴³

Φτάνοντας στον Μάρτιο του 2016, ο Αραβικός Σύνδεσμος⁴⁴⁴ κατέταξε την Χεζμπολάχ στην λίστα με τις τρομοκρατικές οργανώσεις. Η Χεζμπολάχ μάχεται στο πλευρό του Άσαντ. Στο πλευρό της Χεζμπολάχ ωστόσο, τάχθηκε ο Ιρακινός υπουργός Εξωτερικών, ενώ έντονες ενστάσεις διατύπωσαν το Ιράν και ο Λίβανος.⁴⁴⁵ Η Ρωσία προσπαθούσε να κερδίσει χρόνο μέχρι να αναλάβει επισήμως την εξουσία στον Λευκό Οίκο πρόεδρος των ΗΠΑ ο Ντόναλντ Τραμπ -μετά την νίκη του στις

442. Βλ. Μαίρη Μπόση στο κεφάλαιο «Οι πολεμικές συρράξεις στη Συρία και ο «χάρτης» της Μέσης Ανατολής», *Η Διεθνής Ασφάλεια Στον Μεταψυχροπολεμικό Κόσμο*, Εκδόσεις Ποιότητα, 2014, σελ. 176.

443. Βλ. Μαίρη Μπόση στο κεφάλαιο «Οι πολεμικές συρράξεις στη Συρία και ο «χάρτης» της Μέσης Ανατολής», *Η Διεθνής Ασφάλεια Στον Μεταψυχροπολεμικό Κόσμο*, Εκδόσεις Ποιότητα, 2014, σελ. 244 και εξής.

444. https://en.wikipedia.org/wiki/Arab_League

445. <https://www.youtube.com/watch?v=hxLs5qu2IAQ>

προεδρικές εκλογές στις 8 Νοεμβρίου 2016- για να δουν ποιες διαπραγματευτικές προοπτικές υπάρχουν.⁴⁴⁶ Έτσι, η επόμενη κίνηση της Ρωσίας ήταν η προσπάθεια να ενισχύσει τον Άσαντ μέσα στη Συρία και το χειρότερο να οδηγήσει τα πράγματα σε de facto διάσπαση της Συρίας. Συγκεκριμένα, στη Συρία αυτή τη στιγμή υπάρχει ένα Αλαουιστάν⁴⁴⁷ και ένα Κουρδιστάν το οποίο ανακοινώθηκε τον Μάρτιο του 2016, ενώ συγκεκριμένες περιοχές κατέχει επίσης ο ISIS.⁴⁴⁸ Την 12η Σεπτεμβρίου του ίδιου έτους, οι τότε υπουργοί Εξωτερικών των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής John Kerry και της Ρωσίας Sergey Lavrov, ανακοίνωσαν ένα σχέδιο για την κήρυξη εκκευρίας στη Συρία, έπειτα από μια ημέρα μαραθώνιων διαπραγματεύσεων στη Γενεύη.⁴⁴⁹

Η εκκευρία έληξε μια εβδομάδα μετά με την Αμερική να είναι εξοργισμένη με τις ειδήσεις περί του βομβαρδισμού μιας πομπής φορτηγών με ανθρωπιστική βοήθεια κοντά στο Χαλέπι της Συρίας. Υπό τον έλεγχο των ανταρτών στο Χαλέπι παραμένουν πλέον μόνο δύο σημαντικές συνοικίες, η Σουκάρι και η αλ-Μασάντ μαζί με μια μερίδα μικρών συνοικιών. Οι αντάρτες αποσύρθηκαν από άλλες έξι σημαντικές συνοικίες της επαρχίας του Χαλεπίου στη βόρεια Συρία εναντίον της προέλασης του στρατού του Άσαντ. Η ανακατάληψη του Χαλεπίου, που είναι διαιρεμένο σε καθεστωτικούς και αντικαθεστωτικούς από το 2012, είναι η μεγαλύτερη νίκη του Άσαντ απέναντι στους αντάρτες αφότου ξεκίνησε ο πόλεμος στη Συρία.⁴⁵⁰ Το Ισλαμικό Κράτος έχει εξαπολύσει επίθεση στην Παλμύρα σε αντίποινα για την επιτυχημένη προέλαση του Συριακού στρατού στο Χαλέπι.⁴⁵¹ Στις 22 Δεκεμβρίου 2016 το Ισλαμικό Κράτος εκτελεί με τον πλέον βάνανσο τρόπο δυο Τούρκους στρατιώτες βάζοντας τους φωτιά, στο βίντεο που δόθηκε στην δημοσιότητα πρωταγωνιστεί ο αρχηγός της οργάνωσης Αμπού Μπακρ αλ-Μπαγκντάντι ο οποίος καλεί σε εκδίκηση σε βάρος της Τουρκίας.⁴⁵² Ο συριακός στρατός ανακοίνωσε κατάπαυση του πυρός που θα τεθεί σε ισχύ, στις 00:00 της 30ής Δεκεμβρίου με εγγυήτριες δυνάμεις την Ρωσία και την Τουρκία.⁴⁵³ Από τη συμφωνία αποκλείεται το Ισλαμικό Κράτος, το πρώην Μέτωπο της αλ-Νούσρα και οι ένοπλες οργανώσεις που συνδέονται παρά το πλευρό τους. Κατά την διάρκεια του 2016 οι Συριακές Δημοκρατικές Δυνάμεις έχουν δημιουργήσει 3 ξεχωριστά Στρατιωτικά Συμβούλια των Συριακών Δημοκρατικών Δυνάμεων⁴⁵⁴ στην περιοχή Σαμπά,

446. <http://www.tovima.gr/world/article/?aid=845221>

447. 'Η Ασαντστάν.

448. <https://hellasjournal.com/2016/03/siria-ora-miden-ta-pente-chronia-tis-krisis-ke-i-paradosi-sti-rosia/>

449. <http://www.kathimerini.gr/874170/article/epikairothta/kosmos/se-katapaysh-toy-pyros-sth-syria-thn-12h-septemvrioy-symfwnhsan-hpa-kai-h-rwsia>

450. <https://www.newsbomb.gr/kosmos/story/753680/syria-to-xalepi-epese-aposyrontai-oi-antartes>

451. <http://www.tovima.gr/world/article/?aid=851613>

452. https://www.huffingtonpost.gr/2016/12/23/eidhseis-diethnes-tzixantistes-kaine-stratiwtes-zwntanous_n_13807380.html

453. http://infognomonpolitics.blogspot.com/2016/12/blog-post_662.html

προκειμένου να διευκολύνουν την οργάνωση και την διεξαγωγή στρατιωτικών επιχειρήσεων στην περιοχή.

Ερχόμενοι στον Φεβρουάριο του 2017, η συριακή κυβέρνηση κατηγορήθηκε από την Διεθνή Αμνηστία ότι σε όλη την περίοδο της κρίσης εκτελέστηκαν σε συριακή φυλακή πάνω από 13.000 αιχμάλωτοι. Στην έκθεσή της η Διεθνή Αμνηστία αναφέρει ότι οι εκτελέσεις πραγματοποιήθηκαν στη φυλακή Σαϊντνάγια κυρίως από το 2011 έως το 2015, όμως είναι πιθανό να συνεχίζονται και ισοδυναμούν με εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας. Η πλειονότητα των εκτελεσμένων ήταν άμαχοι που ήταν αντίθετοι στο καθεστώς του Σύρου προέδρου Μπασάρ αλ Άσαντ. Η συριακή κυβέρνηση έχει διαψεύσει επανειλημμένως αυτές τις κατηγορίες.⁴⁵⁵ Τον Φεβρουάριο μετά την ανακατάληψη της πόλης Αλ Μπαμπ, από τον τουρκικό στρατό, τελευταίου προπυργίου του Ισλαμικού Κράτους στο Χαλέπι, 70.000 Σύροι έχουν επιστρέψει σε αυτές τις επαρχίες που έχουν εκκαθαριστεί ενώ 100.000 ακόμα πρόσφυγες αναμένεται να επιστρέψουν μέχρι τα τέλη του 2017.⁴⁵⁶ Σημαντικό πλήγμα στον αγώνα κατά της ισλαμικής τρομοκρατίας δέχθηκε η Αλ Κάιντα όταν αμερικάνικο, μη επανδρωμένο αεροσκάφος βομβάρδισε την περιοχή που βρισκόταν ο δεύτερος σε ιεραρχία της Αλ Κάιντα, Αμπού Αλ Χαϊρ Αλ Μάσρι. Αξίζει να τονίσουμε πως ο Αλ Μάσρι ήταν γαμπρός του Οσάμα Μπιν Λάντεν και υπαρχηγός της οργάνωσης. Οι ΗΠΑ θεωρούν ότι η δολοφονία ενός τόσο σημαντικού και υψηλόβαθμου στελέχους στην ιεραρχία της Αλ Κάιντα, θα οδηγήσει αναμφίβολα σε απάντηση από την πλευράς τζιχαντιστών.⁴⁵⁷

Οι ΗΠΑ, το Μάρτιο του ίδιου έτους, τοποθέτησαν αρκετές εκατοντάδες πεζοναύτες με πυροβόλα όπλα στη Συρία, στο πλαίσιο της επιχειρήσης για την εκδίωξη του Ισλαμικού Κράτους από τη πρωτεύουσά του, τη Ράκα. Μέχρι τότε οι Αμερικανοί στρατιώτες περιορίζονταν στο να προσφέρουν συμβουλές στις δυνάμεις που μάχονται κατά του ISIS, κυρίως των Συριακών Δημοκρατικών Δυνάμεων (FDS).⁴⁵⁸ Κατά την διάρκεια του Μαρτίου συναντήθηκαν οι στρατηγοί των τριών Αρχηγών Γενικών Επιτελείων, ΗΠΑ, Ρωσίας και Τουρκίας, στην τουρκική πόλη της Αντάλυας στις 7 Μαρτίου εκείνου του έτους. Ο στρατηγός Joseph Dunford των ΗΠΑ,

454. Από τα τέλη του 2016, τα τρία στρατιωτικά συμβούλια είναι το στρατιωτικό συμβούλιο της Μανμπίτζ, το στρατιωτικό συμβούλιο της Αλ Μπαμπ, και το στρατιωτικό συμβούλιο της Τζαραμπλούς. https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A3%CF%84%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%B9%CF%89%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AC_%CE%A3%CF%85%CE%BC%CE%B2%CE%BF%CF%8D%CE%BB%CE%B9%CE%B1_%CF%84%CF%89%CE%BD_%CE%A3%CF%85%CF%81%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CF%8E%CE%BD_%CE%94%CE%B7%CE%BC%CE%BF%CE%BA%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8E%CE%BD_%CE%94%CF%85%CE%BD%CE%AC%CE%BC%CE%B5%CF%89%CE%BD

455. <http://www.cnn.gr/news/kosmos/story/66569/syria-diapseydei-tin-ekthesi-tis-diethnoys-amnistias-gia-ta-vasanistiria-i-damaskos>

456. http://www.skai.gr/news/world/article/352732/tourkia-100000-suroi-epistrefoun-sti-hora-tous-os-ta-teli-tou-etous-/?utm_content=buffer86f02&utm_medium=social&utm_source=facebook.com&utm_campaign=buffer

457. <https://www.naftemporiki.gr/story/1210427/nekros-o-uparxigos-tis-al-kainta-apo-pligma-ton-ipa-sti-suria>

458. <http://www.skai.gr/news/world/article/340946/ekatodades-amerikanoi-pezonautes-me-purovola-opla-sti-suria/>

ο στρατηγός Valery Gerasimov της Ρωσίας και ο στρατηγός Hulusi Akar της Τουρκίας συναντήθηκαν και συμφώνησαν για τον συντονισμό των στρατιωτικών επιχειρήσεων στην Συρία. Η απόφαση αυτή των ΗΠΑ να στηρίξει τους Κούρδους αντάρτες προκάλεσε πανικό και απογοήτευση στην Τουρκία, καθόσον οι Τούρκοι θεωρούν το Μονάδες Προστασίας του Λαού (YPG)⁴⁵⁹ τρομοκρατική οργάνωση και παρακλάδι τις Τουρκικού PKK. Οι Τούρκοι στήριζαν από την αρχή τον Ελεύθερο Συριακό Στρατό (FSA), ο οποίος έχασε πλέον την εμπιστοσύνη των Δυτικών, λόγω της ακραίας ριζοσπαστικοποίησής του στο Ισλάμ.

Μάλιστα ο σημερινός FSA στον πυρήνα του αποτελείται από συμμορίες ισλαμιστών και Τουρκμένων, μιας τουρκικής φυλής της Συρίας, που πολεμούν για να μετατρέψουν τη Συρία σε «προτεκτοράτο» της νέας Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Οι δημοκρατικές στρατιωτικές οργανώσεις του FSA εγκαίρως είδαν την κατάσταση και έφυγαν από αυτόν και εντάχθηκαν στις SDF.⁴⁶⁰ Αξίζει να τονίσουμε πως οι ΗΠΑ προανήγγειλαν επισήμως την δημιουργία αυτού που απεύχεται η Τουρκία, του μελλοντικού Κουρδικού κράτους στην Συρία. Πρόκειται για την περιοχή ανατολικά του Ευφράτη, για την οποία οι ΗΠΑ από 2017 έχουν επιβάλει μονομερώς Ζώνη Απαγόρευσης Πτήσεων, κάτι που τους έχει φέρει σε αντιπαράθεση με την Ρωσία. Οι τρεις Αρχηγοί, αποφάσισαν να διαιρέσουν την Συριακή Ζώνη επιχειρήσεων σε τομείς ευθύνης. Έτσι θα αποφασίσουν σύντομα ποιες ζώνες επιχειρήσεων θα είναι υπό τον απόλυτο έλεγχο των Αμερικανών και δε θα εμπλέκονται οι Ρώσοι και ποιες ζώνες θα είναι υπό τον έλεγχο των Ρώσων χωρίς εμπλοκή των Αμερικανών. Το σημαντικό εδώ που οφείλουμε να τονίσουμε είναι ότι δεν αναφέρεται καν ο ρόλος της Τουρκίας, που προφανώς τίθεται εκτός των ζωνών ελέγχου Ρώσων και Αμερικανών, χωρίς να τους παρέχεται περισσότερος χώρος ευθύνης, εκτός από την περιοχή που ήδη έχει καταλάβει ο Τουρκικός στρατός.⁴⁶¹

Οι ΗΠΑ ξεκίνησαν προαναγγελλθείσα από τον Ντόναλντ Τραμπ επίθεση κατά της Συρίας στις 7 Απριλίου 2017 κατά της αεροπορικής βάσης Σαϊράτ.⁴⁶² Ο βομβαρδισμός χαρακτηρίστηκε επίθεση κατά κυρίαρχου κράτους από τον πρόεδρο της Ρωσίας Βλαντιμίρ Πούτιν.⁴⁶³ Η Ρωσία ανέστειλε τη συμφωνία αεροπορικής ασφάλειας πάνω από τη Συρία και ζήτησε την επείγουσα σύγκληση του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ.⁴⁶⁴ Η Γαλλία με την υποστήριξη της Μεγάλης Βρετανίας χαρακτήρισε την επίθεση των ΗΠΑ ως «προειδοποίηση προς ένα εγκληματικό καθεστώς». Η Τουρκία με τη σειρά της χαρακτήρισε ως θετική εξέλιξη την επίθεση, την οποία όμως καταδίκασε το Ιράν.⁴⁶⁵

459. https://en.wikipedia.org/wiki/People%27s_Protection_Units

460. https://en.wikipedia.org/wiki/Free_Syrian_Army#2017_%E2%80%93_Internal_divisions,_rise_of_Turkish-backed_FSA

461. <https://www.liberal.gr/arthro/122274/amyna--diplomatia/2017/to-telos-tou-polemou-stin-suria-to-kourdiko-kratos-kai-oi-stratigoi-matis-kai-makmaster.html>

462. <https://tvxs.gr/news/kosmos/oi-ipa-bombardisan-ti-syria-ksekinise-epithesi-o-tramp>

463. <https://tvxs.gr/news/kosmos/poytin-gia-bombardismo-ton-ipa-sti-syria-epithesi-kata-kyriarxoy-kratoys>

464. <https://www.thepressproject.gr/article/109855/Epeigousa-sugklisi-tou-SA-tou-OIE-zitai-i-Mosxa>

Τον Μάιο του 2017 η αντιπαράθεση Τουρκίας-ΗΠΑ οξύνθηκε περισσότερο με αφορμή την απόφαση του Προέδρου Ντόναλντ Τραμπ, να εξοπλίσει με βαριά όπλα τους Κούρδους μαχητές των δυνάμεων YPG της Συρίας και να αναλάβουν αυτοί στο πλαίσιο των Συριακών Δημοκρατικών Δυνάμεων (SDF), και όχι ο τουρκικός στρατός, την επιχείρηση για την ανακατάληψη της Ράκα. Τον Ιούνιο του 2017 οι χώρες του Κόλπου (Σαουδική Αραβία, η Αίγυπτος, τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, η Υεμένη, η Λιβύη και το Μπαχρέιν) ανακοίνωσαν ότι διέκοψαν τις σχέσεις τους με το Κατάρ κατηγορώντας το πλούσιο αραβικό κράτος του Κόλπου ότι υποστηρίζει την Τρομοκρατία.⁴⁶⁶ Τη διπλωματική εκπροσώπηση της Αιγύπτου τότε στο Κατάρ ανέλαβε η Ελλάδα. Στις 16 Ιουνίου 2017, η Ρωσία μετά από βομβαρδισμό ενάντια στο Ισλαμικό Κράτος ανακοίνωσε ότι -μάλλον- σκοτώθηκε ο ηγέτης της οργάνωσης Αλ Μπαγκντάντι.⁴⁶⁷

Στις 3 Ιουλίου 2017 ανακοινώθηκε στα ΜΜΕ ότι σκοτώθηκε ο αρχηγός των Αλβανών τζιχαντιστών που πολεμούν μέσα από τις γραμμές του ISIS, ο Κοσοβάρος Λαβντρίν Μουχατζέρι, ο οποίος έγινε διαβόητος από βίντεο που κυκλοφόρησε στο Διαδίκτυο και τον εμφάνιζε να αποκεφαλίζει έναν όμηρο. Καταγόταν από το Κάτσανεκ, στα σύνορα του Κοσόβου με τη FYROM, αφού προηγουμένος είχε κάψει δημόσια το διαβατήριό του, σε μια κίνηση που δήλωνε ότι αποποιείται την εθνικότητά του και εφεξής θα είναι μόνο πολεμιστής του Αλλάχ (μουτζαχεντίν). Τα χωριά της Βοσνίας με την πάροδο του χρόνου και καθώς ήταν αποκομμένα από τον κοινωνικό, οικονομικό και πολιτιστικό ιστό της ούτως ή άλλως παράλυτης χώρας, μετατράπηκαν σε εστίες καλλιέργειας ισλαμικού φανατισμού, όπου τους νόμους του κράτους υποκατέστησε η σαρία. Οι τρομοκρατικές επιθέσεις ισλαμιστών σε στόχους στη Βοσνία άρχισαν από το 2002 και εξακολουθούν και σήμερα, με τη χώρα αυτή να είναι η μόνη στη Βαλκάνια στην οποία εκδηλώνονται τρομοκρατικές ενέργειες και η δεύτερη στην Ευρώπη, μετά το Βέλγιο, σε αριθμό πολιτών, που πολεμούν για λογαριασμό του ISIS στη Συρία και το Ιράκ. Η αστυνομία της Βοσνίας αποφεύγει να εμφανίζεται στα χωριά και μάλιστα το 2010 χρειάστηκε δύναμη εξακοσίων οπλισμένων ανδρών των ειδικών δυνάμεων για να μπορέσει να εισβάλει σε δύο από αυτά, την Γκόρνια Μάοτσα και την Όβσα, που θεωρούνται προπύργια του ισλαμικού φονταμενταλισμού. Υπολογίζεται ότι γύρω στους 800 φανατικούς μουσουλμάνους από τα Δυτικά Βαλκάνια, εκ των οποίων οι 300 Βόσνιοι, πολεμούν σήμερα μέσα από τις γραμμές του Ισλαμικού Κράτους και τουλάχιστον 2.200 Τούρκοι πολεμούν μαζί με τους τζιχαντιστές στη Συρία και στο Ιράκ. Υπολογίζεται επίσης ότι 4.000 άτομα, υπήκοοι κρατών-μελών της Ε.Ε υπηρετούν στις τάξεις των Τζιχαντιστών που δεν είναι καταγεγραμμένοι στα συστήματα ασφαλείας του Σένγκεν ως ύποπτοι για να εντοπισθούν.⁴⁶⁸

465. <https://www.thepressproject.gr/article/109851/Sto-pleuro-ton-IPA-i-Dusi--Kritiki-apo-Rosia-kai-Iran>

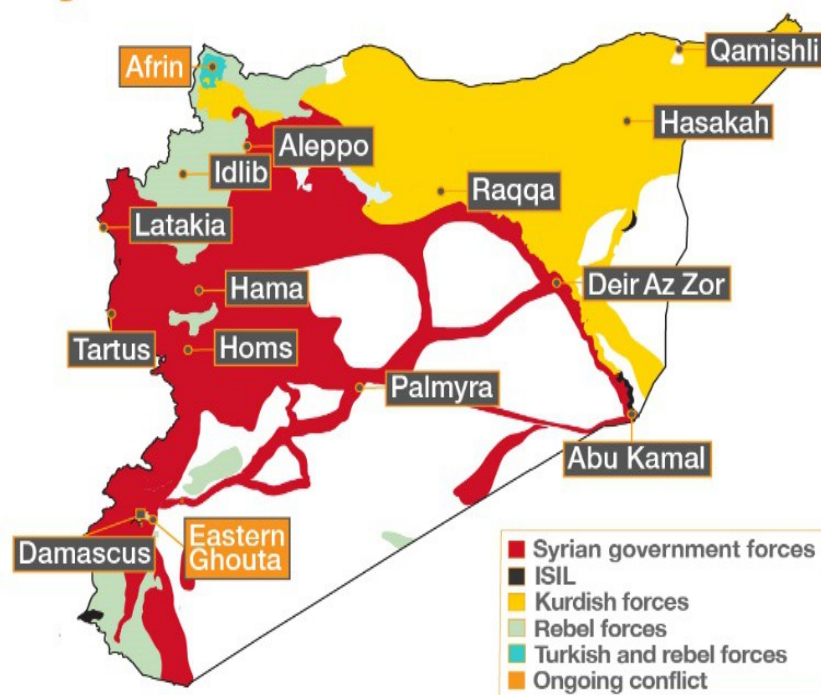
466. <http://www.news247.gr/kosmos/araviko-thriller-oi-chores-toy-kolpoy-apomononoygn-to-katar-to-pakistan-apechei.6509814.html>

467. <http://www.iefimerida.gr/news/344593/mosha-mallon-skotosame-ton-igeti-toy-isis-ampoy-mpakr-al-mpagkntanti>

468. <http://www.kathimerini.gr/916593/article/epikairothta/kosmos/kentro-fanatikwn-alvania-kosovo-pgdm-kai-vosnia>

Στις 9 Ιουλίου 2017, ο αρχηγός των ενόπλων δυνάμεων και πρωθυπουργός του Ιράκ, Χάιντερ αλ-Αμπάντι ανακοίνωσε τη νίκη κατά του Ισλαμικού Κράτους στην πόλη της Μοσούλης. Η πολυεπίπεδη και σκληρή μάχη της Μοσούλης, άρχισε στις 16 Οκτωβρίου 2016 και έληξε στις 9 Ιουλίου 2017, έπειτα από 8 μήνες περίπου. Οι μάχες αυξήθηκαν σταδιακά καθώς οι ιρακινές δυνάμεις, υποστηριζόμενες από τον συνασπισμό υπό τις ΗΠΑ, πλησίαζαν στο κέντρο της πόλης. Η πόλη είχε εγκαταλειφθεί από τις ιρακινές δυνάμεις στα χέρια των τζιχαντιστών από τον Ιούνιο του 2014.⁴⁶⁹

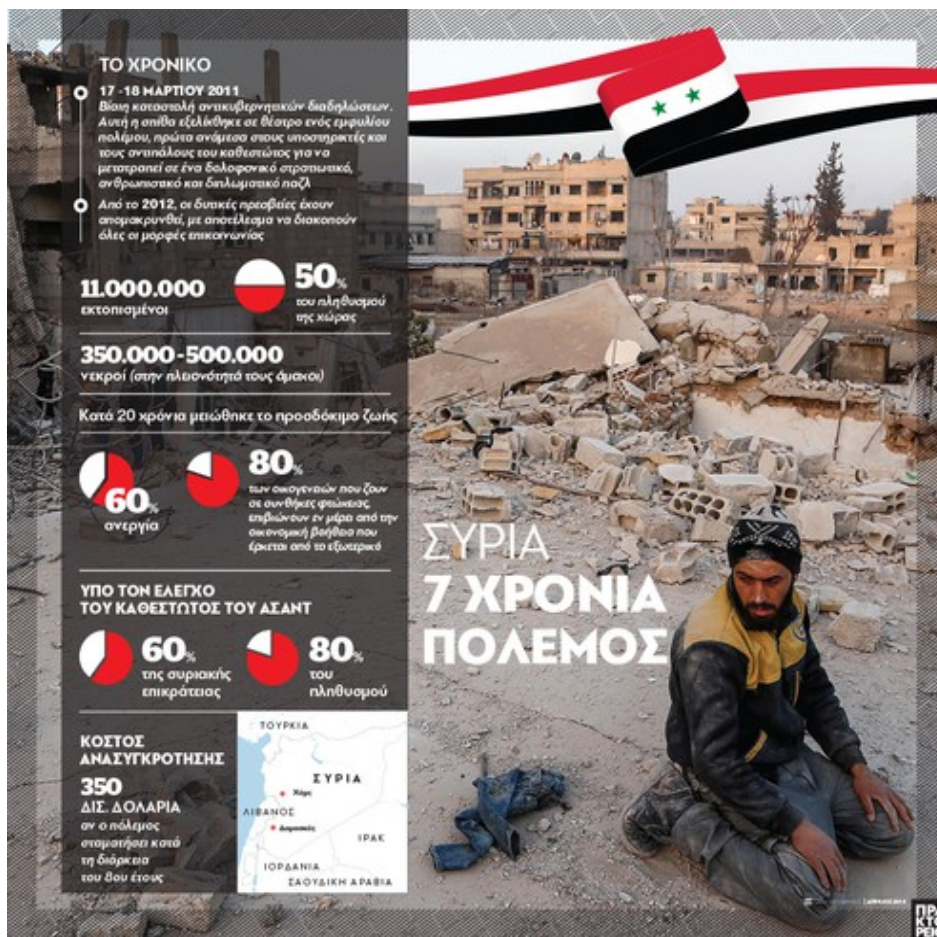
Syria: Who controls what?

Source: Institute for the Study of War, Step Agency
Updated: March 18, 2018

469. <http://www.cnn.gr/news/kosmos/story/88328/mosoyli-xekinisan-oi-panigyristoi-toy-irakinoy-stratoy-thema-xronoy-i-anakatalipsi-pics>

Το γράφημα αποτυπώνει στοιχεία σχετικά με τις καταστροφικές συνέπειες του πολέμου στη Συρία / ΑΠΕ - ΜΠΕ/ Δημοσιογραφική επιμέλεια: Δημ. Φραγκουλιώτης.⁴⁷⁰

Στις 19 Ιανουαρίου 2018 έχοντας ως κύριο λόγο την προφύλαξη των συνόρων με την Συρία, εισέβαλε ο Τουρκικός στρατός στην Συρία με κύριο στόχο την πόλη Αφρίν. Η στρατιωτική επιχείρηση «Κλάδος Ελαίας» αποτελεί ένα ακόμη μέρος της μακροχρόνιας Κουρδοτουρκικής σύγκρουσης που επικρατεί από το 1978 και προέκταση του Συριακού Εμφύλιου πολέμου. Εθελοντές από την Ευρώπη είχαν ξεκινήσει να μάχονται υπέρ των Κούρδων, προερχόμενοι από διάφορες χώρες του κόσμου. Στις 28 Ιανουαρίου μετά από μια σκληρή μάχη με τους Κούρδους, Σύριοι αντάρτες προσκείμενοι στις Τουρκικές δυνάμεις είχαν καταφέρει να συμπεριλάβουν στον έλεγχο τους, το όρος της Μπάρσας. Συνολικά, οι αντάρτες και ο Τούρκικος στρατός έχουν αιχμαλωτίσει περίπου 20 χωριά και όλα στα συριο-τουρκικά σύνορα.⁴⁷¹ Σήμερα, η Δαμασκός υποστηρίζεται επίσης σε μεγάλο βαθμό από το Ιράν, ενώ -όπως ήδη αναφέρθηκε- η συριακή αντιπολίτευση δεν μπόρεσε να ενωθεί. Τι μπορεί να ειπωθεί σχετικά με την μεταπολεμική περίοδο; Το κόστος της ανασυγκρότησης εκτιμάται σε περίπου 350 δισ. δολάρια και αυτό αν, ο πόλεμος στη Συρία σταματήσει κατά τη διάρκεια του δου -πλέον- έτους του.

470. <http://www.cnn.gr/news/kosmos/story/126030/syria-epta-xronia-polemoy-se-ena-grafima>

471. www.cnn.gr/focus/apopseis/story/124888/o-endomyxos-pothos-tis-toyrkias-sto-afryn

Η Γηραιά Ήπειρος θα λέγαμε πως έχει μετατραπεί σε «Ήπειρο του Θανάτου». Η Ευρωπαϊκή Ένωση που δημιουργήθηκε με σκοπό την διατήρηση της ειρήνης στην ευρύτερη περιοχή, δοκιμάζεται συνεχώς από τις επιθέσεις που έχουν σκοπό την δολοφονία απλών πολιτών. Οι «μαχητές» του Ισλαμικού Κράτους πλέον έχουν στα στρατεύματα τους Ευρωπαίους πολίτες με καταγωγή από χώρες της Μέσης Ανατολής και την Αφρικής, οι οποίοι μπαίνουν νόμιμα στις χώρες όπου είναι υπήκοοι και εφαρμόζουν τις θανάσιμες επιθέσεις τους. Από το 2014 μέχρι και σήμερα περίπου 600 άνθρωποι έχουν χάσει τη ζωή τους και χιλιάδες έχουν τραυματιστεί από τις επιθέσεις τρομοκρατικών οργανώσεων. Πόσες όμως επιθέσεις έχουν διενεργηθεί μέχρι σήμερα από τους τζιχαντιστές και κοινούς τρομοκράτες; Ακολουθεί η πλήρης καταγραφή και σύντομη παρουσίαση αυτών:

2014

- *Βρυξέλλες, Βέλγιο: 24 Μαΐου - 4 νεκροί*

Αντισημιτιστής επιτέθηκε με όπλο και πυροβόλησε τρεις επισκέπτες του Εβραϊκού Μουσείου στις Βρυξέλλες. 3 άνθρωποι (2 τουρίστες από το Ισραήλ) σκοτώθηκαν επί τόπου και ακόμα ένας εξέπνευσε στο νοσοκομείο.⁴⁷²

- *Τουρ, Γαλλία: 20 Δεκεμβρίου - 3 τραυματίες*

Ένας Γάλλος μουσουλμάνος έπεσε νεκρός από τα πυρά της αστυνομίας αφού πρώτα επιτέθηκε σε τρεις ανθρώπους μέσα σε αστυνομικό τμήμα με μαχαίρι. Ο Bertrand Nzohabonayo ήταν Γάλλος υπήκοος με καταγωγή από το Μπουρούντι, γεννημένος το 1994.⁴⁷³

- *Ντιζόν, Γαλλία: 21 Δεκεμβρίου – 11 τραυματίες*

13 άνθρωποι τραυματίστηκαν από έναν οδηγό που έπεσε με το αυτοκίνητο πάνω τους φωνάζοντας «Ο Αλλάχ είναι μεγάλος». Ο οδηγός πιστεύεται πως ήταν μεθυσμένος και συνελήφθη από την αστυνομία.⁴⁷⁴

- *Ναντ, Γαλλία: 22 Δεκεμβρίου – 11 τραυματίες*

11 άνθρωποι τραυματίστηκαν όταν ο οδηγός ενός μικρού φορτηγού έπεσε πάνω τους την ώρα που ψώνιζαν στην χριστουγεννιάτικη αγορά. Στη συνέχεια ο οδηγός επιχείρησε να αυτοκτονήσει μαχαιρώνοντας πολλές φορές τον εαυτό του μπροστά στον κόσμο. Πέντε άνθρωποι νοσηλεύτηκαν στο νοσοκομείο.⁴⁷⁵

2015

- *Παρίσι, Γαλλία: 7 Ιανουαρίου – 12 νεκροί*

472. <http://www.protagon.gr/epikairota/to-istoriko-tromokratias-tou-velgiou-44341087737>

473. <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/france/11307094/French-knife-attacker-Bertrand-Nzohabonayo-was-Islamic-convert.html>

474. <http://gr.euronews.com/2014/12/22/eleven-injured-after-man-drives-car-into-pedestrians-in-dijon>

475. <https://www.newsbeast.gr/world/arthro/770695/tromos-se-hristougenniatiki-agora-tis-nad>

Δύο άνδρες με μάσκες τύπου full face, αδερφοί Σάϊντ και Σερίφ Κουασί, εισέβαλαν μέσα στα γραφεία του σατηρικού περιοδικού Charlie Hebdo για να πάρουν εκδίκηση για ένα σκίτσο που απεικόνιζε τον προφήτη Μωάμεθ. Το παρακλάδι της Αλ Κάιντα στην Υεμένη ανέλαβε την ευθύνη για την επίθεση.⁴⁷⁶

- Παρίσι 8 Ιανουαρίου – 1 νεκρός

Στα νότια προάστια του Παρισιού ένας οπλισμένος άνδρας επιτέθηκε και σκότωσε μία γυναίκα αστυνομικό πριν δραπετεύσει. Η συγκεκριμένη επίθεση πιστεύεται πως έχει σχέση με αυτή στο Charlie Hebdo.⁴⁷⁷

- Παρίσι 9 Ιανουαρίου – 4 νεκροί

Ένας άνδρας εισέβαλε σε εβραϊκό παντοπωλείο και κρατούσε όμηρους τους πελάτες. Η αστυνομία περικύκλωσε το κτήριο και μετά από συντονισμένη επιχείρηση τον εξόντωσε. Τέσσερις όμηροι βρέθηκαν νεκροί μέσα στο παντοπωλείο.⁴⁷⁸

- Κοπεγχάγη, Δανία: 14-15 Φεβρουαρίου – 2 νεκροί

Ένας άνδρας επιτέθηκε σε εκδήλωση ενός καλλιτέχνη που σατίριζε τον προφήτη Μωάμεθ. Μετά από μερικές ώρες, ακόμα ένας άνδρας επιτέθηκε με όπλο σε συναγωγή και σκότωσε δύο ανθρώπους ενώ τραυμάτισε πέντε αστυνομικούς.⁴⁷⁹

- Παρίσι, Γαλλία: 19 Απριλίου – 1 νεκρός

Μία Γαλλίδα σκοτώθηκε από έναν άνδρα που επιχείρησε να επιτεθεί σε εκκλησία.⁴⁸⁰

- Ζβόρνικ, Βοσνία Ερζεγοβίνη: 27 Απριλίου – 1 νεκρός

Οπλισμένος άνδρας φώναξε «Allahu Akbar»⁴⁸¹ και επιτέθηκε σε ένα αστυνομικό τμήμα της Βοσνίας Ερζεγοβίνης σκοτώνοντας τέσσερις αστυνομικούς και τραυμάτισε δύο πριν αυτοκτονήσει.⁴⁸²

- Ντιγιάρμπακιρ, Τουρκία: 5 Ιουνίου – 5 νεκροί, πάνω από 100 τραυματίες

476. <https://www.newsbomb.gr/kosmos/story/657966/7-ianoyarioy-2015-epithesi-sto-charlie-hebdo-h-imera-poy-allaxe-gia-panta-tin-eyropi>

477. <https://www.newsbomb.gr/kosmos/story/657966/7-ianoyarioy-2015-epithesi-sto-charlie-hebdo-h-imera-poy-allaxe-gia-panta-tin-eyropi>

478. <https://www.newsbomb.gr/kosmos/story/657966/7-ianoyarioy-2015-epithesi-sto-charlie-hebdo-h-imera-poy-allaxe-gia-panta-tin-eyropi>

479. <https://www.newsbomb.gr/kosmos/story/556613/dania-dipli-tromokratiki-epithesi-me-dyo-nekroys-stin-kopegxagi>

480. https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_terrorist_incidents_in_France

481. Που σημαίνει: «Ο Αλλάχ (Θεός) είναι μεγάλος.»

482. https://en.wikipedia.org/wiki/Zvornik_police_station_shooting

Δύο εκρήξεις σε συλλαλητήριο Κούρδων είχαν σαν αποτέλεσμα τον θάνατο δύο ανθρώπων και τον τραυματισμό πάνω από 100.⁴⁸³

- Γκρενόμπλ, Γαλλία: 26 Ιουνίου – 1 νεκρός

Ένας εργάτης εργοστασίου επιτέθηκε στον ιδιοκτήτη και του έκοψε το κεφάλι. Στη συνέχεια κρέμασε σημαίες του Ισλαμικού Κράτους στην είσοδο. Ο Γιασίν Σαλί, που είχε διασυνδέσεις με το Ισλαμικό Κράτος, συνελήφθη και αργότερα αυτοκτόνησε στη φυλακή.⁴⁸⁴

- Τρένο στη διαδρομή Άμστερνταμ-Παρίσι: 21 Αυγούστου

Τρεις Αμερικανοί πεζοναύτες καταφέρνουν να σταματήσουν έναν ένοπλο. Ο ύποπτος, ο Μαροκινός Αγιούμπ Ελ Χαζάνι, συλλαμβάνεται αργότερα στη νότια Γαλλία. Καμία οργάνωση δεν ανέλαβε την ευθύνη, αλλά ο Ελ Χαζάνι θεωρείται ότι ριζοσπαστικοποιήθηκε μέσω του διαδικτύου.⁴⁸⁵

- Άγκυρα, Τουρκία: 10 Οκτωβρίου – 102 νεκροί, πάνω από 400 τραυματίες

Οι τζιχαντιστές τοποθέτησαν δύο βόμβες σε ειρηνική διαδήλωση.⁴⁸⁶

- Παρίσι, Γαλλία: 13 Νοεμβρίου – 137 νεκροί, 400 τραυματίες

Συντονισμένες επιθέσεις στο γήπεδο Stade de France, μαγαζιά, εστιατόρια και το Μπατακλάν είχαν σαν αποτέλεσμα την χειρότερη επίθεση στα χρονικά της ΕΕ. Το Ισλαμικό Κράτος ανέλαβε την ευθύνη για την επίθεση.⁴⁸⁷

- Σεράγεβο, Βοσνία Ερζεγοβίνη: 18 Νοεμβρίου – 2 νεκροί, 5 τραυματίες

Η συγκεκριμένη επίθεση διενεργήθηκε από έναν μοναχικό λύκο και είχε σαν αποτέλεσμα τον θάνατο δύο στρατιωτών και τον τραυματισμό άλλων πέντε.⁴⁸⁸

2016

- Κωνσταντινούπολη, Τουρκία: 7 Ιανουαρίου – 10 νεκροί

483. <https://www.cnn.gr/news/kosmos/story/60998/o-tromos-pano-apo-tin-toyrkia-15-epitheseis-321-nekroi>

484. https://www.huffingtonpost.gr/2015/06/26/story_n_7669350.html

485. <http://www.avgi.gr/article/10927/5793779/o-marokinos-el-chazani-prophylakisteke-gia-stocheumene-kai-promeletemene-epi>

486. <https://www.cnn.gr/news/kosmos/story/60998/o-tromos-pano-apo-tin-toyrkia-15-epitheseis-321-nekroi>

487. https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%95%CF%80%CE%B9%CE%B8%CE%AD%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82_%CF%84%CE%B7%CF%82_13%CE%B7%CF%82_%CE%9D%CE%BF%CE%B5%CE%BC%CE%B2%CF%81%CE%AF%CE%BF%CF%85_2015_%CF%83%CF%84%CE%BF_%CE%A0%CE%B1%CF%81%CE%AF%CF%83%CE%B9

488. <https://www.reuters.com/article/us-bosnia-attacks/sarajevo-gunman-commits-suicide-after-killing-two-soldiers-idUSKCN0T735520151119>

Αυτή η βομβιστική επίθεση αυτοκτονίας ήταν το πρώτο μεγάλο χτύπημα στην Κωνσταντινούπολη, κοντά στην Αγία Σοφία. Ο δράστης ήταν ο Ναμπίλ Φαντλί, Σύρος μέλος του Ισλαμικού Κράτους.⁴⁸⁹

- Κωνσταντινούπολη, Τουρκία: 19 Μαρτίου – 5 νεκροί, 36 τραυματίες

Σε έκρηξη σε πολυσύχναστο δρόμο χάνουν τη ζωή τους 5 άνθρωποι και 36 τραυματίζονται. Τούρκοι αξιωματούχοι κατηγόρησαν το Ισλαμικό Κράτος.⁴⁹⁰

- Βρυξέλλες, Βέλγιο: 22 Μαρτίου – 35 νεκροί και πάνω από 300 τραυματίες

Δύο καμικάζι αυτοκτονίας επιτέθηκαν στο αεροδρόμιο Ζάβεντεμ. Ακόμα μία βόμβα εξερράγη στο σταθμό του μετρό Μάαλμπεκ.⁴⁹¹

- Κωνσταντινούπολη, Τουρκία: 7 Ιουνίου – 11 νεκροί, δεκάδες τραυματίες

Σε ώρα αιχμής, αυτοκίνητο παγιδευμένο με εκρηκτικά προκαλεί το θάνατο 11 ατόμων και τον τραυματισμό δεκάδων.⁴⁹²

- Παρίσι, Γαλλία: 13 Ιουνίου – 2 νεκροί

Ο αστυνομικός Ζαν Μπαπτίστ Σαλβέν και η σύζυγός του μαχαιρώνονται και πεθαίνουν, μέσα στο σπίτι τους, κοντά στο Παρίσι, από έναν άνδρα που δήλωσε ότι έχει ορκιστεί πίστη στο Ισλαμικό Κράτος.⁴⁹³

- Μάγκανβιλ, Γαλλία: 14 Ιουνίου – 2 νεκροί

Ένας άνδρας εισέβαλλε στο σπίτι μιας οικογένειας και μαχαίρωσε έναν αστυνομικό και την σύζυγο του. Ο δράστης είχε ορκιστεί πίστη στο Ισλαμικό Κράτος.⁴⁹⁴

- Κωνσταντινούπολη, Τουρκία: 28 Ιουνίου – 41 νεκροί και 239 τραυματίες

Τρεις δράστες ανοίγουν πυρ και κάνουν επίθεση με εκρηκτικά στο αεροδρόμιο «Ατατούρκ» είχαν σαν αποτέλεσμα τον θάνατο 41 ανθρώπων. Η κυβέρνηση κατηγόρησε το Ισλαμικό Κράτος.⁴⁹⁵

489. <https://www.cnn.gr/news/kosmos/story/60998/o-tromos-pano-apo-tin-toyrkia-15-epitheseis-321-nekroi>

490. <https://www.cnn.gr/news/kosmos/story/60998/o-tromos-pano-apo-tin-toyrkia-15-epitheseis-321-nekroi>

491. <https://www.newsbomb.gr/kosmos/story/779262/22-martioy-2016-h-mera-poy-stamatise-o-xronos-san-simera-to-makeleio-toy-isis-stis-vryxelles>

492. <https://www.cnn.gr/news/kosmos/story/60998/o-tromos-pano-apo-tin-toyrkia-15-epitheseis-321-nekroi>

493. <http://www.iefimerida.gr/news/272384/ayto-einai-zeygari-poy-skotose-o-tzihantistis-sto-parisi-eikona>

494. https://en.wikipedia.org/wiki/2016_Magnanville_stabbing

495. <https://www.cnn.gr/news/kosmos/story/60998/o-tromos-pano-apo-tin-toyrkia-15-epitheseis-321-nekroi>

- *Νίκαια, Γαλλία: 14 Ιουλίου – 84 νεκροί*

Ένας Γάλλος υπήκοος, ο Μοχάμεντ Λαχουαεΐ Μπουλέλ, με καταγωγή από την Τυνησία σκόρπισε τον θάνατο με το φορτηγό του την ημέρα της Βαστίλης, στην παραλιακή οδό της Νίκαιας.⁴⁹⁶

- *Wurzburg, Γερμανία: 18 Ιουλίου – 5 τραυματίες*

Ένας 17χρονος που είχε ζητήσει άσυλο στη Γερμανία εισέβαλε σε τρένο και τραυμάτισε 5 επιβάτες με τσεκούρι. Το ISIS ανέλαβε επισήμως την ευθύνη.⁴⁹⁷

- *Μόναχο, Γερμανία: 22 Ιουλίου – 9 νεκροί*

Ένας 18χρονος Ιρανο-Γερμανός σκόρπισε τον θάνατο πυροβολώντας αδιακρίτως σε εμπορικό κέντρο και ταχυφαγείο. Η συγκεκριμένη επίθεση έγινε στην επέτειο της μαζικής δολοφονίας στη Νορβηγία όπου ο Άντερς Μπρέιβικ σκότωσε 77 νέους ανθρώπους.⁴⁹⁸

- *Άνσπαχ, Γερμανία: 24 Ιουλίου – 15 νεκροί*

Ένας Σύρος τραυμάτισε 15 ανθρώπους στην προσπάθεια του να ανατιναχθεί μέσα σε μουσικό φεστιβάλ. Την ευθύνη ανέλαβε επισήμως το Ισλαμικό Κράτος. Ο 27χρονος δράστης είχε πάει στη Γερμανία πριν από δύο χρόνια και είχε κάνει αίτημα για άσυλο. Είχε απασχολήσει και στο παρελθόν τις αρχές.⁴⁹⁹

- *Ρουέν, Νορμανδία, Γαλλία: 26 Ιουλίου – 1 νεκρός*

Δύο νέοι εισέβαλαν σε εκκλησία και αποκεφάλισαν τον 86χρονο ιερέα, Jacques Hamel.⁵⁰⁰

- *Βερολίνο, Γερμανία: 19 Δεκεμβρίου – 12 νεκροί, 56 τραυματίες*

Το βράδυ της 19ης Δεκεμβρίου 2016, ένας 24χρονος Τυνήσιος, ο Ανίς Αμρί (Anis Amri) έριξε ένα φορτηγό στη χριστουγεννιάτικη αγορά στην Breitscheidplatz, στο Βερολίνο με αποτέλεσμα να χάσουν τη ζωή τους 12 άνθρωποι και να τραυματιστούν άλλοι 56. Ο δράστης της τρομοκρατικής επίθεσης είχε κλέψει το φορτηγό νωρίτερα την ίδια μέρα (αφού είχε σκοτώσει τον οδηγό του) και σκοτώθηκε τέσσερις μέρες αργότερα, στο σιδηροδρομικό σταθμό, στην περιοχή Sesto San

496. <https://tvxs.gr/news/eyropi-eop/aytos-einai-o-moxament-laoyiz-mpoylel-poy-aimatokylyse-ti-nikaia>

497. https://en.wikipedia.org/wiki/W%C3%BCrzburg_train_attack

498. https://en.wikipedia.org/wiki/2016_Munich_shooting

499. <https://www.cnn.gr/news/kosmos/story/40567/gnisia-islamistiki-epithesi-aytoktonias-i-epithesi-sto-ansmpax-leei-ypoyrgos-tis-vayarias>

500. <https://www.theguardian.com/world/2016/jul/26/father-jacques-hamel-normandy-france-a-good-priest-who-did-his-job-to-the-very-end>

Giovanni, στο Μιλάνο σε ανταλλαγή πυροβολισμών με αστυνομικούς που προσπάθησαν να του κάνουν έλεγχο.⁵⁰¹

Χάρτης με τις τρομοκρατικές επιθέσεις και τον αριθμό θυμάτων την περίοδο 2014-2016. Πηγή: Daily Mail

2017

- Κωνσταντινούπολη, Τουρκία: 1 Ιανουαρίου – 39 νεκροί, 70 τραυματίες

Ένας ένοπλος, ο οποίος στην αρχή θεωρήθηκε πως ήταν ντυμένος με την στολή του Άγιου Βασίλη, άρχισε να πυροβολεί με όπλο τύπου AK-47 σκοτώνοντας αρχικά έναν αστυνομικό και τον φύλακα του κέντρου. Σύμφωνα με μαρτυρίες μιλούσε αραβικά. Επίσης αναφέρθηκε ότι πιθανόν οι δράστες να ήταν περισσότεροι του ενός. Ο δράστης εγκατέλειψε το όπλο, επάνω στην σκηνή του κέντρου. Στο νυχτερινό κέντρο κατά τη διάρκεια της επίθεσης υπήρχαν 700 άτομα. Αρκετοί από αυτούς έπεσαν στα νερά του Βοσπόρου για να γλυτώσουν.⁵⁰² Ο κυβερνήτης της Κωνσταντινούπολης, Βασίπ Σαχίν, αποκάλυψε πως η ενέργεια αυτή ήταν τρομοκρατική.⁵⁰³ Η κυβέρνηση της Τουρκίας, εξέδωσε μυστική διαταγή να

501. <https://www.newsbomb.gr/kosmos/story/846493/germania-thrinos-sto-verolino-stin-epeteio-tis-tromokratikis-epithesis-sti-xristoygenniatiki-agera>

502. <http://www.haberturk.com/gundem/haber/1343321-reinaya-silahli-saldiri-35-kisi-hayatini-kaybetti-40-yarali>

503. <http://www.euronews.com/2017/01/01/several-people-wounded-in-an-attack-on-a-nightclub-in-istanbul-two-attackers>

δραστηριοποιηθεί και να πολλαπλασιαστεί η ασφάλεια της πόλης, σε δημόσιες περιοχές. Επιπλέον, μετά την αποκάλυψη της ταυτότητας του δράστη ο οποίος ήταν φανατικό μέλος του ISIS, ο Τούρκικος Στρατός διατάχθηκε να κάνει επίθεση σε όμοια μέλη, στην πόλη Αλ-Αμπάμπ όπου σκοτώθηκαν 22 άτομα. Επίσης και ο Ρωσικός Στρατός επιτέθηκε μέσω της Πολεμικής Αεροπορίας της, στην πόλη Ντάϊρ Κάκ πέντε χιλιόμετρα περίπου νοτιοδυτικά της Αλ-Αμπάμπ.⁵⁰⁴

- Λονδίνο, Αγγλία: 22 Μαρτίου – 4 νεκροί, 20 τραυματίες

Ο τρόμος χτύπησε το Λονδίνο, ακριβώς έναν χρόνο μετά τις τρομοκρατικές επιθέσεις στις Βρυξέλλες. Τέσσερα άτομα σκοτώθηκαν -μεταξύ αυτών και ο δράστης- όταν άνδρας έπεσε πάνω σε περαστικούς στη Γέφυρα του Westminster και στη συνέχεια επιτέθηκε με μαχαίρι κατά φρουρού του Westminster. Είκοσι οι τραυματίες, μεταξύ αυτών τρεις Γάλλοι μαθητές και τρεις αστυνομικοί.⁵⁰⁵

- Στοκχόλμη, Σουηδία: 7 Απριλίου – 4 νεκροί, 15 τραυματίες

Ένα φορτηγό μεταφοράς τροφίμων είχε μπει κυριολεκτικά στην είσοδο του πολυκαταστήματος Ahlens, στην καρδιά της Στοκχόλμης, αφού πρώτα ανέβηκε με μεγάλη ταχύτητα, επί 500 μέτρα, στον πεζόδρομο Drottninggatan, μιας από τις μεγάλες εμπορικές αρτηρίες της σουηδικής πρωτεύουσας. Τέσσερα άτομα σκοτώθηκαν και 15 τραυματίστηκαν, εκ των οποίων τα 9 βαριά. Έξι άλλα άτομα βγήκαν από το νοσοκομείο κατά τη διάρκεια της νύχτας. Ένα άτομο συνελήφθη το βράδυ εκείνης της Παρασκευής, ενώ βρισκόταν σε μια μπουτίκ του προαστίου Märsta, στα βόρεια της Στοκχόλμης, του οποίου η συμπεριφορά κίνησε υποψίες. Το δικαστήριο ανακοίνωσε ότι κατηγορείται για «τρομοκρατικά εγκλήματα και ανθρωποκτονίες». Ο εκπρόσωπος της αστυνομίας, Lars Byström, διευκρίνισε, το πρωί του Σαββάτου, ότι ήταν «πιθανόν» αυτός που έριξε το φορτηγό πάνω στο πολυκατάστημα. Το δημόσιο ραδιόφωνο της Σουηδίας ανέφερε ότι οι γερμανικές αρχές επιβεβαίωσαν πως ο ύποπτος κατάγεται από το Ουζμπεκιστάν. Τα ΜΜΕ αναφέρουν επίσης ότι συνελήφθη κι ένα άλλο άτομο, στο προάστιο Hjulsta, στα βορειο-ανατολικά της πρωτεύουσας. Σύμφωνα με το κανάλι SVT, το οποίο επικαλέστηκε αστυνομικές πηγές, ένα σακίδιο με εκρηκτικά βρέθηκε στο φορτηγό.⁵⁰⁶

- Μάντσεστερ, Αγγλία: 22 Μαΐου – 23 νεκροί, 116 τραυματίες

Στις 22 Μαΐου 2017 πραγματοποιήθηκε βομβιστική επίθεση αυτοκτονίας στο Manchester Arena, μετά από μια συναυλία. Ο δράστης, που πιστεύεται ότι είναι ο 22χρονος Βρετανός λιβυκής καταγωγής Σαλμάν Αμπέντι (Salman Abedi), πυροδότησε έναν αυτοσχέδιο εκρηκτικό μηχανισμό γεμάτο με κομμάτια μετάλλων, στο φουαγέ της Αρένας, καθώς οι θεατές έφευγαν από την αρένα.⁵⁰⁷ Η έκρηξη, που συνέβη στις 22:33 τοπική ώρα, σκότωσε 23 ενήλικες και παιδιά, συμπεριλαμβανομένου του Αμπέντι, και τραυμάτισε άλλους 116. Οι αρχές

504. <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/istanbul-nightclub-attack-isis-claim-responsibility-new-years-eve-shooting-reina-a7505151.html>

505. https://www.huffingtonpost.gr/2017/03/22/-----_n_15542016.html

506. <http://www.iefimerida.gr/news/330146/i-stokholmi-se-sok-meta-tin-tromokratiki-epithesi-kai-toys-4-nekroys>

προσπαθούν να προσδιορίσουν εάν ήταν τρομοκρατική επίθεση «μοναχικού λύκου» ή αν ο βομβιστής ήταν μέρος ενός τρομοκρατικού πυρήνα.⁵⁰⁸

- Λονδίνο, Αγγλία: 3 Ιουνίου – 7 νεκροί, 48 τραυματίες

Στις 3 Ιουνίου 2017, στις 22:08 τοπική ώρα, τρεις ισλαμιστές τρομοκράτες πραγματοποίησαν τρομοκρατική επίθεση σε δύο τοποθεσίες στο κέντρο του Λονδίνου. Η επίθεση άρχισε όταν ένα λευκό φορτηγάκι χτύπησε πεζούς στην Γέφυρα του Λονδίνου. Το φορτηγό συνέχισε την πορεία του και σταμάτησε νότια της γέφυρας. Τρεις άντρες βγήκαν από το φορτηγάκι και έτρεξαν προς την Borough Market, όπου επιτέθηκαν με μαχαίρι σε πελάτες εστιατορίων. Μάρτυρες ανέφεραν ότι οι δράστες φώναζαν «Αυτό είναι για τον Αλλάχ».⁵⁰⁹ Επτά άνθρωποι σκοτώθηκαν και 48 τραυματίστηκαν κατά την επίθεση. Τρεις ύποπτοι φορώντας γιλέκα που έμοιαζαν να έχουν εκρηκτικά σκοτώθηκαν από την αστυνομία. Η Μητροπολιτική Αστυνομία κήρυξε τις επιθέσεις αυτές ως τρομοκρατικές ενέργειες.⁵¹⁰

- Βαρκελώνη, Καταλονία, Ισπανία: 17 Αυγούστου – 15 νεκροί, 130 τραυματίες

Ένα αυτοκίνητο τύπου βαν (MPV) έπεσε πάνω σε πεζούς στον πεζόδρομο Λα Ράμπλα της Βαρκελώνης το απόγευμα της 17ης Αυγούστου 2017, σκοτώνοντας 15 ανθρώπους και τραυματίζοντας τουλάχιστον 130. Στην πόλη Ρίπολ ένας άνδρας αρχικά φέρεται να νοίκιασε το φορτηγάκι, αλλά αργότερα δήλωσε στην αστυνομία ότι η ταυτότητά του είχε κλαπεί από τον αδερφό του. Εννέα ώρες μετά την επίθεση της Βαρκελώνης, η αστυνομία πυροβόλησε και σκότωσε πέντε άτομα στο Κάμπριλς ενώ πραγματοποιούσαν μια δεύτερη επίθεση με αυτοκίνητο, η οποία σκότωσε ένα άτομο και τραυμάτισε έξι άλλους. Το βράδυ πριν την επίθεση στην Βαρκελώνη, είχε σημειωθεί έκρηξη στην καταλανική πόλη Αλκανάρ, η οποία ισοπέδωσε ένα κτίριο και σκότωσε τουλάχιστον ένα άτομο. Ο Ζοζέπ Λουίς Τραπέρο, επικεφαλής της αστυνομίας της Καταλονίας, δήλωσε ότι η έκρηξη αυτή σχετίζεται με την επίθεση στην Λα Ράμπλα. Ο πρωθυπουργός της Ισπανίας Μαριάνο Ραχόι αποκάλυψε την έκρηξη στην Βαρκελώνη μια τζιχαντιστική πράξη. Το πρακτορείο ειδήσεων Αμάκ απέδωσε έμμεση ευθύνη για την επίθεση στο Ισλαμικό Κράτος. Οι εν λόγω επιθέσεις ήταν οι πιο θανατηφόρες στην Ισπανία ήδη από τις βομβιστικές επιδρομές της Μαδρίτης τον Μάρτιο του 2004 και οι πιο θανατηφόρες στην Βαρκελώνη ήδη από τον βομβαρδισμό των Ιπποτών το 1987.⁵¹¹

- Τούρκου, Φινλανδία: 17 Αυγούστου – 2 νεκροί, 6 τραυματίες

507. <https://www.independent.co.uk/arts-entertainment/music/news/manchester-arena-security-ariana-grande-fans-explosion-suicide-bombing-evacuation-procedure-a7750631.html>

508. <https://abcnews.go.com/International/police-respond-reports-incident-manchester-arena/story?id=47569092>

509. <https://www.telegraph.co.uk/news/2017/06/05/london-bridge-attack-latest-gunshots-heard-police-launch-fresh/>

510. <https://www.newsbomb.gr/kosmos/story/797381/ektakto-efta-oi-nekroi-apo-to-tromokratiko-xtypima-sto-londino>

511. <https://www.newsbomb.gr/kosmos/story/814619/tromokratiki-epithesi-varkeloni-aimatokylian-ti-la-ramblas-eikones-frikis-apo-to-xtypima>

Ως «έγκλημα που συνδέεται με την τρομοκρατία» χαρακτηρίσε η φινλανδική αστυνομία την επίθεση με μαχαίρι που σημειώθηκε το βράδυ της Παρασκευής 17 Αυγούστου 2017, όταν ένας 18χρονος Μαροκινός σκότωσε δύο ανθρώπους και τραυμάτισε άλλους οκτώ στην πόλη Τούρκου. Τον Ιούνιο του ίδιου έτους, οι φινλανδικές υπηρεσίες ασφαλείας (Supo) αύξησαν κατά μία βαθμίδα την εκτίμησή τους για τον κίνδυνο τρομοκρατικής επίθεσης, ανακοινώνοντας ότι εντόπισαν δραστηριότητα του Ισλαμικού Κράτους που μπορεί να είχε στόχο τη Φινλανδία. Ο κίνδυνος τρομοκρατικής επίθεσης που μέχρι τότε θεωρείτο «μηδαμινός» είναι πλέον «αυξημένος», βρίσκεται δηλαδή στη δεύτερη βαθμίδα σε μια κλίμακα τεσσάρων.⁵¹²

Χάρτης με τις πιο πολύνεκρες τρομοκρατικές επιθέσεις της περιόδου 2015-2017. Πηγή: Lifo

β) Μια «ριψοκίνδυνη» πρόβλεψη για το μέλλον

Σύμφωνα με τον David Gardner των Financial Times το χαλιφάτο του ISIS σίγουρα θα αφανιστεί, αλλά ο τζιχαντισμός κρίνεται πως έχει ακόμα μέλλον. Όσο οι μεγάλες δυνάμεις του διεθνούς συστήματος θα κοιτάνε τα δικά τους συμφέροντα και το Ιράκ και η Συρία θα παραμένουν σε εμπόλεμη κατάσταση, οι ευκαιρίες θα αυξάνονται για τους τζιχαντιστές. Δεν είναι καν είδηση για τον κόσμο στη Βαρκελώνη και στο Λονδίνο, και πριν από αυτούς για τους πολίτες σε Παρίσι και Βρυξέλλες, στην Κωνσταντινούπολη και στην Άγκυρα, την Αγία Πετρούπολη και τη Στοκχόλμη ή την Νίκαια και το Βερολίνο, ότι οι τζιχαντιστές που έχουν εμπνευστεί και ξεσηκωθεί από το Ισλαμικό Κράτος μπορούν να τρομοκρατούν τις πόλεις τους,

512. <http://www.cnn.gr/news/kosmos/story/93834/finlandia-tromokratiki-energeia-i-epithesi-stin-poli-toyrkoy-pics>

ακόμη και αν δυνάμεις ανακαταλάβουν τα προπύργια του ISIS στη Μοσούλη, στη Ράκα και, πλέον, στην επαρχία Ντέιρ εζ Ζορ.⁵¹³

«Το χαλιφάτο του Ισλαμικού Κράτους, με όλη του την τερατώδη κενοδοξία, θα αφανιστεί. Αλλά ο τζιχαντισμός, με όλη του την αιματοβαμμένη και δογματική απλότητα, φαίνεται ότι έχει ένα εκρηκτικό μέλλον. Επιθέσεις όπως εκείνη στη Las Ramblas της Βαρκελώνης ή στο Westminster και στη Γέφυρα του Λονδίνου, δεν είναι φυσικά κάτι νέο, ούτε απλά μια στρατηγική απάντηση στις εδαφικές ήττες στη Συρία, στο Ιράκ και αλλού. Το Ισλαμικό Κράτος ίσως είναι το πρώτο σύγχρονο, σουνιτικό τζιχαντιστικό κίνημα που έχει ιδρύσει δικό του κράτος. Αλλά πάντα ενθαρρύνει τους οπαδούς του να κάνουν χρήση της πλήρους γκάμας παράτυπων πολεμικών επιχειρήσεων, από κλασική τρομοκρατία, μέχρι και επιθέσεις με τη χρήση αυτοκινήτων, φορτηγών και μαχαιριών. Ο κόσμος θα δει πλέον κι άλλα τέτοια, καθώς οι τζιχαντιστές υποχωρούν στις περιφερειακές σουνιτικές αραβικές πόλεις και φυλές, και θα χτίζουν τα παγκόσμια δίκτυά τους και τα τοπικά παρακλάδια.», όπως συμπεραίνει ο David Gardner.⁵¹⁴

Θυμίζουμε πως ο προκάτοχος του ISIS, το ιρακινό κεφάλαιο της Αλ Κάιντα που δημιουργήθηκε από τον Αμπού Μουσάμπ Αλ Ζαρκάουι, σχεδόν καταστράφηκε την διετία 2007-2009 από την επίθεση του αμερικανικού στρατού και την εξέγερση των σουνιτικών φυλών του κεντρικού και του δυτικού Ιράκ. Αφότου αναστήθηκε, ενόσω η Συρία βυθιζόταν στην αιματηρή σφαγή και εξασφάλισε νέα ραχοκοκαλιά συμμαχώντας με τα σουνιτικά, εθνοφυλετικά απομεινάρια του κόμματος Μπάαθ και του στρατού του Σαντάμ Χουσεΐν, το Ισλαμικό Κράτος επέστρεψε δριμύτερο στο Ιράκ και θέσπισε το χαλιφάτο του, πέντε χρόνια αργότερα.⁵¹⁵ Αυτό όμως δεν μπορεί να αποτελεί κριτήριο για να υπολογιστεί αξιόπιστα ο αριθμός των «μαχητών» του.

Ο πόλεμος στη Συρία, εδώ και 8 πλέον χρόνια, έχει καταστήσει το Ισλαμικό Κράτος πολύ μεγαλύτερο φαινόμενο σε σχέση με τον προκάτοχό του. Ωστόσο το ερώτημα εκτείνεται πέραν του Ισλαμικού Κράτους. Η Χαγιάτ Ταχρίρ ας Σαμ (Hay'at Tahrir al-Sham/Organization for the Liberation of the Levant), η τελευταία οργάνωση του κινήματος Τζαμπάτ αλ Νούσρα που γεννήθηκε από την Αλ Κάιντα, πλέον αναπτύσσει έναν από τους μεγαλύτερους στρατούς στη Συρία. Αν και μεγάλο κομμάτι των ισχυρών δυνάμεων -εκτιμώνται στις 30.000- της Ταχρίρ ας Σαμ, είναι εγκλωβισμένο στην επαρχία Ιντλίμπ στο Βορρά, έχουν προσαρτήσει με επιτυχία τις περισσότερες ομάδες σαλαφιστών μαχητών, έχουν υπό τον έλεγχό τους μια μακρά λωρίδα στα βορειοδυτικά σύνορα με την Τουρκία, έχουν άφθονη προσφορά σε βομβιστές αυτοκτονίας και επιδεικνύουν ικανότητες για επιθέσεις.⁵¹⁶ Αντίθετα με τον ISIS, όπως σημειώνει ο Γαλλοσύρος ακαδημαϊκός Fabrice Balanche, αυτή η ομάδα «κινείται με διακριτικότητα προκειμένου να αποφύγει τοπικούς αντιπάλους» και,

513. <http://www.pontos-news.gr/article/166009/stohos-einai-i-nteir-ez-zor-kai-ohi-i-raka>

514. <http://neaproini.us/2017/09/12/to-mellon-tis-islamikis-tromokratias-stin-meta-isis-epochi/>

515. <http://newpost.gr/kosmos/582558/h-istoria-toy-islamikoy-kratoys-isis-binteo>

516. https://en.wikipedia.org/wiki/Tahrir_al-Sham

πράγμα κρίσιμο, «βασίζεται περισσότερο στις ικανότητες του δικτύου της, αντί της συσσώρευσης εδαφών».⁵¹⁷

Οι διεθνείς φιλοδοξίες της Ταχρίρ ας Σαμ, η οποία σημάδεψε την επιστροφή της σπάζοντας τους δεσμούς με την Αλ Κάιντα -τουλάχιστον επίσημα- δεν είναι σαφείς. Αλλά η δυνατότητά της να αντικαταστήσει το Ισλαμικό Κράτος στις καρδιές εν δυνάμει τζιχαντιστών στο εξωτερικό, είναι εμφανής. Αυτοί οι λεγόμενοι «ντόπιοι» εξτρεμιστές πιθανότατα συνιστούν μεγαλύτερη απειλή σε σύγκριση με τους εθελοντές που επιστρέφουν στην πατρίδα τους, δεδομένου του πόσο πολλοί από τους τελευταίους έχουν εξαλειφθεί ως αναλώσιμοι στη φαρέτρα των τζιχαντιστών.⁵¹⁸ Η προοπτική είναι ακόμη πιο σκοτεινή, εφόσον το γεωπολιτικό πλαίσιο έχει σχεδόν σχεδιαστεί για να πυροδοτήσει τη δυσανεξία των σουνιτών που οι τζιχαντιστές μεταλλάσσουν επιδέξια σε απόγνωση. Η σουνιτική πλειονότητα στη Συρία αισθάνεται προδομένη και η σουνιτική μειονότητα στο Ιράκ, ιστορικά ο ακρογωνιαίος λίθος για την εξουσία, νιώθει εκτοπισμένη. Οι δύο χώρες είναι κατακερματισμένες, πρώτα από την εισβολή στο Ιράκ το 2003 με επικεφαλής τις ΗΠΑ και μετά με τις αναταράξεις από τον ξεσηκωμό των Αράβων μετά το 2011 στα πλαίσια της Αραβικής Άνοιξης.

Οι κύριοι εξωτερικοί παίκτες -οι ΗΠΑ και η Ρωσία, το Ιράν και η Τουρκία- κυνηγούν τα δικά τους συμφέροντα, χωρίς να ξέρουν πώς να εμποδίζουν αυτό «το καζάνι που βράζει» στη Μέση Ανατολή. Όλοι θέλουν σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό, να ηττηθεί το Ισλαμικό Κράτος. Ωστόσο η κυβέρνηση του Ντόναλντ Τραμπ στις ΗΠΑ φαίνεται να τηρεί μια συνολική στάση που να «επιτρέπει» στη Σαουδική Αραβία -με την εξτρεμιστική ουαχαμίτικη ιδεολογία της- να εξαπολύσει ένα σουνιτικό τζιχάντ ενάντια στο σιιτικό Ιράν. Θυμίζουμε πως τον Ιανουάριο του 2016, η Σαουδική Αραβία διέκοψε τις διπλωματικές σχέσεις της με το Ιράν. Μια απόφαση που ανακοινώθηκε κατά την διάρκεια συνέντευξης τύπου από τον Υπουργό Εξωτερικών της Σαουδικής Αραβίας, Αντελ αλ-Ζουμπέιρ, μετά την δριμεία κριτική της Ιρανικής ηγεσίας για την εκτέλεση του σιίτη ιερωμένου, Νιμρ αλ-Νιμρ και την έφοδο διαμαρτυρούμενων διαδηλωτών στην πρεσβεία της Σαουδικής Αραβίας στην Τεχεράνη. Το παράδειγμά της ακολούθησαν το Μπαχρέιν και το Σουδάν, ενώ τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα υποβάθμισαν τις διπλωματικές σχέσεις με το Ιράν.⁵¹⁹ Για τη Ρωσία του Βλαντιμίρ Πούτιν, η Συρία είναι μια πρώτης τάξεως ευκαιρία για να επιστρέψει στη διεθνή σκηνή ως παγκόσμια δύναμη. Το Ιράν και οι σύμμαχοί του στις σιιτικές πολιτοφυλακές του Ιράκ, της Συρίας και του Λιβάνου, σφυρηλατούν ανελέητα έναν άξονα από τα σύνορά του στη Μεσόγειο. Η Τουρκία, ως ένας αμφιταλαντευόμενος και έως αμφισβητούμενος σύμμαχος του ΝΑΤΟ, αλλά και σχεδόν παροπλισμένος υποψήφιος για την ΕΕ, έχει διαρκώς εμμονικές τάσεις με το να σταματήσει τις κουρδικές, αυτοκυβερνώμενες δυνάμεις που έχουν συμμαχήσει με τις ΗΠΑ, από το να εξαπλωθούν σε όλη τη βόρεια Συρία.⁵²⁰

517. <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/preventing-a-jihadist-factory-in-idlib>

518. [https://en.wikipedia.org/wiki/Tahrir_al-Sham#Consolidation_of_power_\(2017\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Tahrir_al-Sham#Consolidation_of_power_(2017))

519. <https://www.reuters.com/article/us-saudi-security-iran-fury-idUSKBN0UH00C20160103>

520. <http://neaproini.us/2017/09/12/to-mellon-tis-islamikis-tromokratias-stin-meta-isis-epochi/>

Κεφάλαιο 5: Ο Θρησκευτικός Φονταμενταλισμός στην Ελλάδα

Η Ελλάδα είναι μια χώρα «προνομιούχα» ως προς την απουσία σοβαρών εξάρσεων θρησκευτικού φονταμενταλισμού με την παρουσία εκτεταμένων σοβαρών επεισοδίων ένοπλης βίας και σε αυτό βοηθά σίγουρα η θρησκευτική ομοιογένεια του συνολικού πληθυσμού της Ελλάδας. Σύμφωνα με έρευνα θρησκευτικού αυτοπροσδιορισμού στην Ελλάδα που έλαβε χώρα το 2017, ένα ποσοστό παραπάνω από το 90% του συνολικού πληθυσμού αυτοπροσδιορίζονται ως χριστιανοί Ορθόδοξοι, κάτι που αποδεικνύει την ομοιογένεια την οποία αναφέραμε.⁵²¹ Ο αριθμός των Μουσουλμάνων στην Ελλάδα που είναι Έλληνες πολίτες, πιστεύεται πως ανέρχεται στα 97.604 άτομα ή στο 0.95% του συνολικού πληθυσμού σύμφωνα με απογραφή του 1991.⁵²² Αυτοί κατοικούν κυρίως στη Θράκη και γλωσσικά είναι τουρκόφωνοι, σλαβόφωνοι Πομάκοι και Ρομά. Αντίθετα, οι Μουσουλμάνοι μετανάστες μέχρι το 2006 εκτιμούνταν πως ήταν γύρω στα 200.000 με 300.000 άτομα.⁵²³ Οι Μουφτείες της Θράκης θεωρούνται δημόσια υπηρεσία επιπέδου γενικής διεύθυνσης, ενώ το κράτος διορίζει και μισθοδοτεί τους ιεροδιδασκάλους στα τεμνή της περιοχής.⁵²⁴ Από τους μουσουλμάνους Έλληνες πολίτες, περίπου το 5% ακολουθούν τον Μπεκτασισμό και οι περισσότεροι από αυτούς είναι Πομάκοι.⁵²⁵

Βάσει του ισχύοντος Συντάγματος⁵²⁶ του 1975/2008, οι σχέσεις του ελληνικού κράτους με την Ανατολική Ορθόδοξη Εκκλησία ρυθμίζονται από το σύστημα της «νόμου κρατούσας πολιτείας».⁵²⁷ Στο σύστημα αυτό η πολιτεία επεμβαίνει στα της εκκλησίας, όχι όμως με βίαια μέσα, αλλά η ανάμειξη της οροθετείται από νόμους και εκφράζεται με νόμους, παράλληλα δε κατοχυρώνεται συνταγματικά η θρησκευτική

521. <http://www.pewforum.org/2017/05/10/religious-affiliation/>

522. <http://www.hri.org/MFA/foreign/musmingr.htm>

523. <https://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2006/71383.htm>

524. ΦΕΚ 2757/8.8.2017.

525. <https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A0%CE%BF%CE%BC%CE%AC%CE%BA%CE%BF%CE%B9>

526. Στο προοίμιο του Συντάγματος γίνεται επίκληση «εις το όνομα της Αγίας και Ομοουσίου και Αδιαιρέτου Τριάδος», και η θρησκεία της «Ανατολικής Ορθόδοξης Εκκλησίας του Χριστού» αναγνωρίζεται ως «επικρατούσα θρησκεία στην Ελλάδα» στο Άρθρο 3 του Συντάγματος. Στην 1η παράγραφο του ίδιου άρθρου, το Σύνταγμα ρυθμίζει τις εκκλησιαστικές σχέσεις μεταξύ της «Ορθόδοξης Εκκλησίας της Ελλάδας, που γνωρίζει κεφαλή της τον Κύριο ημών Ιησού Χριστό» και της «Μεγάλης Εκκλησίας της Κωνσταντινούπολης», ενώ η 3η παράγραφος του ίδιου άρθρου απαγορεύει την μετάφραση της Αγίας Γραφής χωρίς την έγκριση της Ορθόδοξης Εκκλησίας.

527. Βλ. Τσάτσος, Δημήτριος (1993). *Συνταγματικό Δίκαιο*. Κομοτηνή: Αν. Σάκκουλα, σελ. 603.

ελευθερία.⁵²⁸ Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια πτώση στη στατιστικώς αποτυπούμενη θρησκευτικότητα. Από το 2006 ως το 2015 το ποσοστό των Ελλήνων που δήλωναν θρησκευόμενοι σε διαχρονική έρευνα της Κάπα Research μειώθηκε κατά 34%.⁵²⁹ Σύμφωνα με έρευνα της Pew Research, στην Ελλάδα το 54% θεωρεί ότι είναι αρκετά σημαντικό να είναι κανείς Χριστιανός για να θεωρείται πραγματικός Έλληνας. Το ποσοστό είναι μεγαλύτερο σε μεγαλύτερες ηλικίες και γενικά είναι αρκετά ψηλότερο από το αντίστοιχο ερώτημα σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες (7% στην Σουηδία, 8% στην Ολλανδία).⁵³⁰ Στο Άρθρο 13 του Συντάγματος κατοχυρώνεται συνταγματικά το δικαίωμα της θρησκευτικής ελευθερίας.⁵³¹ Το Άρθρο 14 που αφορά στην ελευθερία του λόγου, αναφέρει πως μεταξύ των εξαιρέσεων στις οποίες επιτρέπεται η άμεση κατάσχεση εντύπων ύστερα από παραγγελία εισαγγελέα, ανήκει η «προσβολή της χριστιανικής και κάθε άλλης γνωστής θρησκείας».⁵³²

528. Βλ. Παπαστάθης, Χαράλαμπος (2007). *Εκκλησιαστικό Δίκαιο*, τεύχος Β'. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα, σελ. 27.

529. <http://www.tovima.gr/society/article/?aid=694021>

530. <http://www.pewglobal.org/2017/02/01/faith-few-strong-links-to-national-identity/#religion-and-national-identity-in-europe-canada-and-australia>

531. https://el.wikisource.org/wiki/%CE%A3%CF%8D%CE%BD%CF%84%CE%B1%CE%B3%CE%BC%CE%B1_%CF%84%CE%B7%CF%82_%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1%CF%82#p13

532. https://el.wikisource.org/wiki/%CE%A3%CF%8D%CE%BD%CF%84%CE%B1%CE%B3%CE%BC%CE%B1_%CF%84%CE%B7%CF%82_%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1%CF%82#p14

Πηγή: Wikipedia.org

Στην Ελλάδα έδρασαν τρομοκρατικές οργανώσεις προερχόμενες από την Μέση Ανατολή, χρησιμοποιώντας κυρίως τον ελληνικό χώρο σαν ένα είδος «περάσματος», παρά σαν τόπο διαμονής. Σύμφωνα με την καθηγήτρια Μαίρη Μπόση, η διατύπωση αυτή βασίζεται στο γεγονός ότι δεν έχει εντοπιστεί καμία οργάνωση της διεθνούς τρομοκρατίας με έδρα την Ελλάδα.⁵³³ Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι ένα επεισόδιο που συνέβη το 1982. «Στις 22 Νοέμβρη 1982, δύο Παλαιστίνιοι μέλη της «Οργάνωσης Αμπού Νιντάλ», συνελήφθησαν ενώ προσπαθούσαν να εισάγουν 60 κιλά εκρηκτικής ύλης από την Τουρκία στην Ελλάδα. Όπως κατέθεσαν, θα χρησιμοποιούσαν τα εκρηκτικά για μια επίθεση κατά της πρεσβείας του Ισραήλ στη Ρώμη».⁵³⁴ Ωστόσο η πλειονότητα αυτών των οργανώσεων, ουσιαστικά ανήκει σε διασπάσεις της Οργάνωσης για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης.⁵³⁵

533 Βλ. περισσότερα στο κεφάλαιο «Οργανώσεις της «διεθνούς» ή «εισαγόμενης» τρομοκρατίας», σελ. 122-129, Μπόση Μαίρη (1996), *Ελλάδα και Τρομοκρατία – Εθνικές και Διεθνείς Διαστάσεις*, Αθήνα, Εκδόσεις ANT N. Σάκκουλα.

534 Βλ. *Terrorist Actions against Israeli Targets Abroad*, June 1982-November 1982, Israel Defence Forces Press, Confidential Report, σελ. 6.

535 Βλ. περισσότερα στο κεφάλαιο «Οργανώσεις της «διεθνούς» ή «εισαγόμενης» τρομοκρατίας», σελ. 122-129, Μπόση Μαίρη (1996), *Ελλάδα και Τρομοκρατία – Εθνικές και Διεθνείς Διαστάσεις*, Αθήνα, Εκδόσεις ANT N. Σάκκουλα.

Η γενικότερη τακτική που ακολουθούσαν οι δράστες στις επιχειρήσεις τους στον ελλαδικό χώρο, μπορεί να θεωρηθεί και σαν «ξεκαθάρισμα λογαριασμών» μεταξύ θρησκευτικά και πολιτικά διαφωνούντων ομάδων. Πιο ειδικά, οι τρομοκρατικές οργανώσεις, έδρασαν ουσιαστικά κατά άλλων οργανώσεων ή ατόμων προερχόμενων από τον ίδιο γεωγραφικό χώρο της Μέσης Ανατολής, με τις περισσότερες από τις ενέργειές τους να έχουν τον χαρακτήρα «hit and run» επιχειρήσεων, που διεξάγονται στη μέση του δρόμου.⁵³⁶ Τα τρομοκρατικά περιστατικά στην Ελλάδα συγκριτικά με άλλες ευρωπαϊκές χώρες, είναι εμφανώς λιγότερα, έλαβαν χώρα δε κατά την δεκαετία 1970-1980 και εντάσσονται στα πλαίσια δράσης των παλαιστινιακών οργανώσεων στον ευρωπαϊκό χώρο, αφού -όπως αναφέραμε παραπάνω- η Ελλάδα, λόγω της γεωγραφικής της θέσης, υπήρξε ένα από τα σημεία εισόδου. Εκτός της αεροπειρατείας στο Έντεμπε το 1976, όπου ενεπλάκη και η χώρα μας άλλα περιστατικά είχαν σαν άμεσο στόχο την απελευθέρωση άλλων τρομοκρατών που βρίσκονταν κρατούμενοι στις ελληνικές φυλακές. Τέτοια περιστατικά ήταν τα εξής:

1) Δύο Άραβες, που είχαν καταδικαστεί σε θάνατο στις 5 Αυγούστου 1973 για επίθεση στο αεροδρόμιο της Αθήνας, έμειναν στη φυλακή λιγότερο από 6 μήνες όταν αεροπειρατές κατέλαβαν ελληνικό αεροσκάφος στο κράτος του Πακιστάν και διαπραγματεύονταν την απελευθέρωσή τους.

2) Στις 22 Ιουλίου 1970, έξι Παλαιστίνιοι, μέλη του Palestinian Popular Struggle Front, έκαναν αεροπειρατεία σε τζετ της Ο.Α., καθώς πετούσε πάνω από τη Ρόδο, απαιτώντας να ελευθερωθούν άλλοι επτά συμπατριώτες τους που κρατούνταν στις ελληνικές φυλακές για τρία διαφορετικά περιστατικά: α) Την επίθεση σε αεροσκάφος της EL-AL, το 1968. β) Την απόπειρα αεροπειρατείας το 1969. γ) Την επίθεση στα γραφεία της EL-AL της Αθήνας το 1969.

3) Το 1973, σε μια προσπάθεια να μην γίνει η Κύπρος -κάτι σαν- πεδίο μάχης της Μέσης Ανατολής, ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος απελευθέρωσε επτά αεροπειρατές κατόπιν δμηνης φυλάκισης, ενώ η ποινή προέβλεπε 8 έτη.⁵³⁷

Μια νέα μορφή ένοπλης αντιπαράθεσης που εμπεριέχει μορφές και είδη τρομοκρατίας είναι η διαφορές μεταξύ μειονοτήτων. Ανεξάρτητα από το αν οι διαφορές αυτές οφείλονται σε ιστορικούς λόγους, θρησκευτικούς, οικονομικούς ή πολιτιστικούς, οι αντιμαχόμενες μειονότητες θα χρησιμοποιήσουν την ένοπλη βία στη προσπάθειά τους να επιβληθούν. Είναι πλέον σύνηθες για τι μειονότητες να κατοικούν σε συνοριακές περιοχές, οπότε τα προβλήματα είναι ακόμη εντονότερα, επομένως και πιο ουσιαστικά, αν σκεφτεί κανείς την πιθανότητα ένοπλης σύρραξης, με τη χρήση της τρομοκρατίας ως εναρκτήρια αιτία.⁵³⁸

536 Βλ. *Stephen Sloan, Richard Kearney, Non-territorial terrorism: An empirical approach to Policy formation, Conflict, Vol. 1, No. 1-2, 1978, σελ. 132.*

537 Για περισσότερα βλ. στο κεφάλαιο «Οργανώσεις της «διεθνούς» ή «εισαγόμενης» τρομοκρατίας», σελ. 122-129, Μπόση Μαίρη (1996), *Ελλάδα και Τρομοκρατία – Εθνικές και Διεθνείς Διαστάσεις*, Αθήνα, Εκδόσεις ANT N. Σάκκουλα.

538 Βλ. στο κεφάλαιο «Οργανώσεις της «διεθνούς» ή «εισαγόμενης» τρομοκρατίας», σελ. 122-129, Μπόση Μαίρη (1996), *Ελλάδα και Τρομοκρατία – Εθνικές και Διεθνείς Διαστάσεις*, Αθήνα, Εκδόσεις ANT N. Σάκκουλα.

Οι μορφές βίας με τις αντιπαραθέσεις των λαών που εκδηλώθηκαν τις προηγούμενες δεκαετίες στην Μέση Ανατολή σταδιακά ήταν αναμενόμενο -όπως και έγινε όπως είδαμε στα προηγούμενα κεφάλαια- να επεκταθούν και στην Ευρώπη. Ήδη κατά την διάρκεια του 1995 παρατηρήθηκε μια εκτεταμένη αρθρογραφία στον ευρωπαϊκό και αμερικάνικο Τύπο για την επέκταση και τη δράση του μουσουλμανικού στοιχείου στην Ευρώπη και στις ΗΠΑ. Ένα στοιχείο αυτής της δράσης έλαβε χώρα το καλοκαίρι του 1994 στη Ρόδο, όπου μια βομβιστική ενέργεια τραυμάτισε αθώους πολίτες, τόσο Έλληνες όσο και αλλοδαπούς. Ομοίως, το καλοκαίρι του 1995, σύμφωνα με οδηγίες του State Department, οι ελληνικοί κρατικοί μηχανισμοί πληροφορήθηκαν ότι αναμενόταν τρομοκρατική ενέργεια της Χεζμπολάχ κατά αμερικανικού στόχου. Αυτά τα δύο δείγματα ήταν το «καμπανάκι του κινδύνου» για την μετέπειτα έξαρση του φαινομένου του ισλαμικού εξτρεμισμού, αφού όπως αποδείχθηκε μέχρι σήμερα μετά από αμέτρητες επιθέσεις φονταμενταλιστικού χαρακτήρα, δεν υπήρξε πάντοτε η απαραίτητη πρόληψη για την αναγκαστική καταστολή τέτοιων επιθέσεων.⁵³⁹

Σύμφωνα με την καθηγήτρια Μαίρη Μπόση, η Ελλάδα μέχρι σήμερα ήταν εκ των πραγμάτων «καταδικασμένη» να δεχθεί τις επιπτώσεις από τις νέες μορφές τρομοκρατίας, είτε γιατί θεωρείται γεωγραφικά τόπος «περάσματος», είτε λόγω ενδογενών προβλημάτων τα οποία δεν έχουν βρει σε βάθος χρόνου λύσεις λόγω της αποσιώπησης που επιβάλλουν οι «εθνικοί λόγοι».⁵⁴⁰

Ένα παράδειγμα «ηπίου» εγχώριου θρησκευτικού φονταμενταλισμού στην Ελλάδα είναι η ένταση που προκλήθηκε στην χώρα μας με αφορμή την κυκλοφορία του βιβλίου του Dan Brown, «Κώδικας Ντα Βίντσι» το 2006. «Αιρετικοί», «προδότες», «οικουμενιστές», «οπαδοί του διεθνούς σιωνισμού», «εχθροί της Εκκλησίας, της παράδοσης και του γένους», «υπηρέτες της παγκοσμιοποίησης και των ξένων συμφερόντων» είναι μόνο μερικοί από τους χαρακτηρισμούς που εξαπολύουν εναντίον πατριαρχών, αρχιεπισκόπων, ιεραρχών, θεολόγων και μελών της Εκκλησίας οι θεματοφύλακες της παράδοσης, όπως αυτοπροσδιορίζονται. Αυτές οι ομάδες άρχισαν να κάνουν την εμφάνισή τους στην Ελλάδα μετά τη διάσπαση της Αδελφότητας Θεολόγων «Η Ζωή» και τη δημιουργία του «Σωτήρα» τη δεκαετία του '60 και «ανδρώθηκαν» το '80,⁵⁴¹ όταν ο τότε Αρχιεπίσκοπος Σεραφείμ τις επιστράτευσε στην προσπάθειά του να αντιμετωπίσει δυναμικά τις πρωτοβουλίες του Ανδρέα Παπανδρέου για την αποποινικοποίηση της μοιχείας, την έκδοση του αυτόματου διαζυγίου, την τέλεση του υποχρεωτικού πολιτικού γάμου και τη δήμευση της εκκλησιαστικής περιουσίας.⁵⁴²

539 βλ. στο κεφάλαιο «Οργανώσεις της «διεθνούς» ή «εισαγόμενης» τρομοκρατίας», σελ. 122-129, Μπόση Μαίρη (1996), *Ελλάδα και Τρομοκρατία – Εθνικές και Διεθνείς Διαστάσεις*, Αθήνα, Εκδόσεις ANT N. Σάκκουλα.

540 βλ. στο κεφάλαιο «Οργανώσεις της «διεθνούς» ή «εισαγόμενης» τρομοκρατίας», σελ. 122-129, Μπόση Μαίρη (1996), *Ελλάδα και Τρομοκρατία – Εθνικές και Διεθνείς Διαστάσεις*, Αθήνα, Εκδόσεις ANT N. Σάκκουλα.

541 https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%91%CE%B4%CE%B5%CE%BB%CF%86%CF%8C%CF%84%CE%B7%CF%82_%CE%98%CE%B5%CE%BF%CE%BB%CF%8C%CE%B3%CF%89%CE%BD_%C2%AB%CE%9F_%CE%A3%CF%89%CF%84%CE%AE%CF%81%C2%BB

542 <http://www.tovima.gr/relatedarticles/article/?aid=173350>

Η εμφάνιση κληρικών, μοναχών και μερικών μελών του Ελληνικού Σωτηρίου Κινήματος (ΕΛΚΙΣ) και της Πύρινης Ρομφαίας εκείνες τις μέρες στην πλατεία Συντάγματος με αφορμή την προβολή της ταινίας «Κώδικας Ντα Βίντσι» πέρασε εμφανώς ασχολίαστη από τους ιεράρχες της Ορθόδοξης Εκκλησίας της Ελλάδος καθώς πρόκειται για ομάδες που προέρχονται από το παλαιό ημερολόγιο, τις οποίες χαρακτηρίζουν τουλάχιστον περιθωριακές. Το φαινόμενο όμως που προβληματίζει κατά καιρούς ακόμα περισσότερο την Εκκλησία της Ελλάδος είναι η δράση γνωστών θεολόγων και «οργανώσεων» που αντιτάσσονται στα ανοίγματα, στις προσεγγίσεις και στις συζητήσεις με τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία, τους αρχαίους Ανατολικούς Μονοφυσίτες, το Παγκόσμιο Συμβούλιο Εκκλησιών, την απόδοση και στα νέα ελληνικά των βιβλικών αναγνώσμάτων ή τη θέση της γυναίκας στην Ορθόδοξη Εκκλησία. Και το φαινόμενο λαμβάνει διαρκώς ακόμη μεγαλύτερες διαστάσεις, καθώς πρόκειται για κληρικούς, μοναχούς, θεολόγους και λαϊκούς που αναπτύσσουν δράση σε όλη την ελληνόφωνη Ορθοδοξία.⁵⁴³

Εξίσου δυναμική χαρακτηριζόταν εκείνη την εποχή και η παρουσία της Πανελλήνιας Ένωσης Θεολόγων, η οποία ζήτησε και την άμεση παρέμβαση της Ιεράς Συνόδου στην προβολή της ταινίας «Κώδικας Ντα Βίντσι», όμως σπανίως οι πραγματικά ισχυρές ομάδες θα κάνουν την εμφάνισή τους στους δρόμους. Δεν κρατούν πλακάτ ή πανό. Διαμορφώνουν όμως μέσα από τα μοναστήρια και τις ενορίες που τους στηρίζουν την αντίληψη των πιστών που εκκλησιάζονται κάθε Κυριακή και κυρίως όμως διαθέτουν τεράστια δυναμική στην Ιεραρχία. Αυτό φάνηκε ξεκάθαρα όταν ο Αρχιεπίσκοπος Χριστόδουλος μίλησε για την απλοποίηση του ράσου και στη συνέχεια το ζήτημα ξεχάστηκε. Φάνηκε όταν εφαρμόστηκε το πιλοτικό πρόγραμμα για την ανάγνωση των βιβλικών κειμένων στη διάρκεια της Θείας Λειτουργίας και στα ελληνικά το οποίο ανεστάλη. Φαίνεται ακόμη στα συνέδρια που διοργανώνονται για τις γυναίκες όπου κυριαρχούν ενδυματολογικές και κομμωτικές προτιμήσεις των δεκαετιών του '40 και του '50. Όσο για τους παλαιοημερολογίτες που διαδήλωναν στην πλατεία Συντάγματος, δεν είναι τόσο λίγοι όσο νομίζει κανείς. Μπορεί μεν να είναι διασπασμένοι σε πέντε ή έξι διαφορετικές ομάδες με διαφορετικούς αρχιεπισκόπους, μητροπολίτες και κληρικούς αλλά, όπως δηλώνεται στην -τότε- έκθεση του State Department, πρόκειται για περίπου «500.000-800.000 παλαιοημερολογίτες σε ολόκληρη τη χώρα, υπερσυντηρητικούς ορθοδόξους οι οποίοι χρησιμοποιούν το Ιουλιανό ημερολόγιο και είναι αφοσιωμένοι στις παραδοσιακές ελληνορθόδοξες πρακτικές».⁵⁴⁴

Σε αυτό το σημείο δεν θα μπορούσαμε να παραλείψουμε να αναφέρουμε την εκτεταμένη φονταμενταλιστική δράση της Χρυσής Αυγής εναντίον μεταναστών όλα αυτά τα χρόνια, υπό τον μανδύα της εθνικής απειλής. Ο Λαϊκός Σύνδεσμος-Χρυσή Αυγή, συχνά αποκαλούμενος απλά ως Χρυσή Αυγή (ή ΧΑ), είναι ελληνικό ακροδεξιό πολιτικό κόμμα.⁵⁴⁵ Ιδρύθηκε το 1980 από τον Νίκο Μιχαλολιάκο⁵⁴⁶ ως οργάνωση με χαρακτήρα ναζιστικό, προσανατολισμένη γύρω από την έκδοση ομώνυμου

543 <http://www.tovima.gr/relatedarticles/article/?aid=173350>

544 <http://www.tovima.gr/relatedarticles/article/?aid=173350>

545 Βλ. Χασαπόπουλος Νίκος, *Χρυσή Αυγή - Η Ιστορία, τα Πρόσωπα και η Αλήθεια*, Εκδόσεις Λιβάνη, Απρίλιος 2013.

περιοδικού. Ανέπτυξε τη δράση της στις αρχές της δεκαετίας του 1990, περίοδο έντασης του Μακεδονικού ζητήματος. Έκτοτε καταγγέλλθηκαν δεκάδες βίαιες επιθέσεις Χρυσανγιδών εναντίον μεταναστών και Ελλήνων. Το 1998 απαγγέλθηκαν κατηγορίες για μια τέτοια επίθεση στον υπαρχηγό της οργάνωσης, «Περίανδρο» Ανδρουτσόπουλο, που ήταν καταζητούμενος για επτά χρόνια. Μετά τις αντιδράσεις για το σχεδιασμό ενός «φεστιβάλ μίσους» το 2005,⁵⁴⁷ ο Ανδρουτσόπουλος παραδόθηκε οικειοθελώς και η ΧΑ ανακοίνωσε ότι θα ανέστειλε τη δράση της, που συνεχίστηκε μέσα από την «Πατριωτική Συμμαχία», μια συγγενική προς την Χρυσή Αυγή οργάνωση.⁵⁴⁸

Από τη δεκαετία του '90⁵⁴⁹ οι εκπρόσωποι της ΧΑ έχουν παύσει τις αναφορές στο ναζισμό και αυτοπροσδιορίζονται συστηματικά ως «εθνικιστές» και προωθούν τον μεταξισμό⁵⁵⁰ ως την επίσημη ιδεολογία του κόμματος.⁵⁵¹ Η ΧΑ ωστόσο, εξακολουθεί να θεωρείται μιας φασιστική και νεοναζιστική οργάνωση, από δημοσιογράφους, ερευνητές, πολιτικούς αναλυτές και πολιτικούς επιστήμονες, που αναφέρονται στα σύμβολά της, τις ιστορικές αναφορές της και την ιδεολογία της.⁵⁵² Έχει κατηγορηθεί για εξτρεμιστική δράση, άσκηση ρατσιστικής βίας, ακόμα και για δολοφονικές απόπειρες, όπως θα δοούμε παρακάτω. Από το 2003 ως το 2014 έχουν εκδοθεί 20 καταδικαστικές αποφάσεις για εγκληματικές ενέργειες και επιθέσεις μελών και στελεχών της Χρυσής Αυγής. Το 1993 ιδρύθηκε ως κόμμα, αλλά η συμμετοχή της σε εκλογές ήταν ανεπιτυχής. Από το 2009 η ΧΑ ανέπτυξε τη δράση της σε γειτονιές του κέντρου της Αθήνας, όπως ο Άγιος Παντελεήμονας, και στις αυτοδιοικητικές εκλογές του 2010 κέρδισε μία έδρα στο δημοτικό συμβούλιο του δήμου Αθηναίων. Στις βουλευτικές εκλογές του Μαΐου 2012 εισήλθε για πρώτη φορά στο κοινοβούλιο, παίρνοντας ποσοστό σχεδόν 7%,⁵⁵³ το οποίο διατήρησε στις

546 <http://www.tovima.gr/politics/article/?aid=509255>

547 <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/4252494.stm>

548 Βλ. Χασαπόπουλος Νίκος, *Χρυσή Αυγή - Η Ιστορία, τα Πρόσωπα και η Αλήθεια*, Εκδόσεις Λιβάνη, Απρίλιος 2013.

549 Βλ. Ψαρράς Δημήτρης, *Η μαύρη βίβλος της Χρυσής Αυγής: Ντοκουμέντα από την ιστορία και τη δράση μιας ναζιστικής ομάδας*, Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα 2012, σελ. 268.

550 <https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9C%CE%B5%CF%84%CE%B1%CE%BE%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82>

551 Βλ. Χασαπόπουλος Νίκος, "Χρυσή Αυγή - Η Ιστορία, τα Πρόσωπα και η Αλήθεια", Εκδόσεις Λιβάνη, Απρίλιος 2013.

552 Βλ. Danforth, Loring M. (1997), *The Macedonian Conflict*. Princeton University Press, σελ. 132, Dina Kyriakidou, "Greece must shame corrupt politicians: far-right," *Reuters*, (28 September 2009) και Vasilopoulou Sofia – Halikiopoulou Daphne (2015), *The Golden Dawn's 'Nationalist Solution': Explaining the Rise of the Far Right in Greece*, Basingstoke: Palgrave Macmillan, σελ. 3-6.

553 <http://ekloges-prev.singularlogic.eu/v2012a/public/index.html#%7B%22cls%22:%22main%22,%22params%22:%22%7B%7D%7D>

βουλευτικές εκλογές των επόμενων τριών χρόνων (δηλαδή τον Ιούνιο του 2012 και τον Ιανουάριο και Σεπτέμβριο του 2015), αν και ο αριθμός των ψήφων που έλαβε μειώθηκε αρκετά.

Από τα τέλη του 2010 άρχισαν να γίνονται πιο γνωστές οι επιθέσεις -γνωστές και ως τάγματα εφόδου- εις βάρος μεταναστών, αφού -σύμφωνα με τα μέλη της Χρυσής Αυγής- η διαρκώς αυξανόμενη εισροή μεταναστών είναι τεράστια απειλή για την φυλετική και θρησκευτική ομοιογένεια της χώρας. Ωστόσο ένα γεγονός ήταν εκείνο που εντατικοποίησε ακόμα περισσότερο της επιθέσεις. Στις 9 Μαΐου 2011, ο 44χρονος Μανώλης Καντάρης δολοφονήθηκε στο πάρκινγκ κοντά στο σπίτι του από τρεις ληστές. Για την δολοφονία του συνελήφθησαν δύο Αφγανοί ηλικίας 27 και 20 ετών. Ακόμα και σήμερα αναζητείται ένας Πακιστανός που θεωρείται επίσης δράστης.⁵⁵⁴ Αυτή η δολοφονία ήταν η «κατάλληλη» αφορμή για να κλιμακωθούν οι επιθέσεις κατά μεταναστών, πολλές φορές σε σημείο θανάτου. Ωστόσο, η δολοφονία του Παύλου Φύσσα στις 18 Σεπτεμβρίου 2013 από τον Γιώργο Ρουπακιά, μέλος της Χρυσής Αυγής με πολιτικό κίνητρο, ήταν η αφορμή ώστε να γίνει εισαγγελική έρευνα και στοιχειοθέτηση κατηγορίας σύστασης εγκληματικής οργάνωσης από την Χρυσή Αυγή.⁵⁵⁵ Το παραπάνω γεγονός καταδεικνύει το εύρος στοχοποίησης κοινωνικών ομάδων από πλευράς Χρυσής Αυγής, αφού τα χτυπήματά τους δεν περιορίζονται μόνο σε μετανάστες, αλλά και σε αριστερούς, όμως και σε Εβραίους με πιο πρόσφατη περίπτωση, την βεβήλωση του μνημείου του Ολοκαυτώματος στη Πλατεία Ελευθερίας στη Θεσσαλονίκη στις 27 Ιουνίου 2018, με αφορμή το τότε συλλαλητήριο για το Μακεδονικό Ζήτημα.⁵⁵⁶

Ιδιαίτερης προσοχής χρίζει όμως η περίπτωση ενός αυτόκλητου μιάμη στο πακιστανικό σουνιτικό τζαμί Ταρίκ των Μεγάρων, ο οποίος συνελήφθη στη χώρα μας, στις αρχές του 2015. Στο παρελθόν, είχε διαφύγει στο Πακιστάν και επιχειρούσε να επιστρέψει στην Ελλάδα για να συνεχίσει το «κήρυγμα μίσους» στους ομοθρήσκους του. Αν και το πλήρες όνομά του δεν έχει δοθεί πλήρως στη δημοσιότητα,⁵⁵⁷ η περίπτωσή του καταγγέλθηκε από συμπατριώτες του, όταν τον Νοέμβριο του 2014 προχώρησε σε ένα κήρυγμα σε τζαμί του Αιγάλεω, που το σύνολο των προέδρων της πακιστανικής κοινότητας χαρακτήρισε ευθέως ως «κήρυγμα μίσους ενάντια σε άλλους μουσουλμάνους και χριστιανούς».⁵⁵⁸ Ο συγκεκριμένος μιάμης ζούσε στην Ελλάδα περίπου 7 χρόνια και είχε επανειλημμένα

554 <https://www.cnn.gr/news/ellada/story/18888/manolis-kantaris-to-xroniko-tis-dolofonias-poy-sygklonise-tin-ellada>

555 https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%94%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CF%86%CE%BF%CE%BD%CE%AF%CE%B1_%CF%84%CE%BF%CF%85_%CE%A0%CE%B1%CF%8D%CE%BB%CE%BF%CF%85_%CE%A6%CF%8D%CF%83%CF%83%CE%B1#%CE%A0%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE_%CE%B4%CE%AF%CF%89%CE%BE%CE%B7

556 https://kis.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=2017:2018-06-28-11-43-10&catid=54:2009-05-27-11-10-17&Itemid=30

557 σ.σ.: Πρόκειται για τον Χ. Μ. Ι. και τα πλήρη στοιχεία του βρίσκονται εν γνώσει της εφημερίδας «Καθημερινή».

558 <http://www.kathimerini.gr/840429/article/epikairothta/ereynes/o-imamhs-toy-misoys-sthn-ellada>

διακριθεί για ακραίου περιεχομένου κηρύγματα έχοντας δραστηριοποιηθεί, εκτός από το μικρό τζαμί στη δυτική Αττική, αλλά και στο Διαδίκτυο. Συμπατριώτες του υποστήριζαν πως όσο ήταν στο Πακιστάν επηρεαζόταν από την ιδεολογία της εξτρεμιστικής οργάνωσης Lashkar-e-Taiba.⁵⁵⁹ Η οργάνωση αυτή, που ιδρύθηκε στο Αφγανιστάν με χρήματα του Οσάμα Μπιν Λάντεν, φέρεται να διατηρούσε στενές σχέσεις με τη μυστική υπηρεσία του Πακιστάν (ISI Interservices Intelligence) και είχε διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην ινδική χερσόνησο.⁵⁶⁰

Τα κηρύγματά του του συγκεκριμένου ιμάμη είχαν κεντρίσει αρνητικά την προσοχή των ομοεθνών του που είχαν απευθυνθεί το 2013 στην πρεσβεία του Πακιστάν. Οι πρόεδροι των πακιστανικών κοινοτήτων αλλά και προσωπικότητες της κοινότητάς τους που ζουν στην Αθήνα, αποφάσισαν να κινηθούν χωρίς να απευθυνθούν μόνο στην πακιστανική πρεσβεία. Συνέταξαν εξώδικη διαμαρτυρία, την οποία, αφού την κοινοποίησαν στον ίδιο και πέντε ακόμα άτομα που ασπάζονταν ως ένα βαθμό τις ιδέες του, την παρέδωσαν και στις υπηρεσίες του υπουργείου Δημοσίας Τάξεως. Ο αυτόκλητος ιμάμης κατηγορούνταν για ομιλία «ακραία, φανατική, επικίνδυνη για τη δημόσια τάξη και την ασφάλεια της χώρας». Το κήρυγμα του αυτό, σύμφωνα και με τους εκπροσώπους των κοινοτήτων διαστρεβλώνει τις παραδόσεις των μουσουλμάνων «αλλά και τα λόγια του Προφήτη,⁵⁶¹ προτρέποντας τους πιστούς να προβαίνουν σε «πράξεις βίας». Ο ιμάμης, ωστόσο, είχε προλάβει να μεταβεί στο Πακιστάν και από εκεί επιχείρησε να εισέλθει ξανά στη χώρα μας δύο μήνες μετά την καταγγελία εις βάρος του. Ωστόσο, συνελήφθη στο αεροδρόμιο, μεταφέρθηκε στην Αμυγδαλέζα και έπειτα απελάθηκε στο Πακιστάν. Σύμφωνα με ανθρώπους που είχαν παρακολουθήσει το κήρυγμα του ιμάμη, είπαν πως δεν είναι ο μόνος που χρησιμοποιούσε με ευκολία τον όρο «τζιχάντ», ούτε ήταν ο μόνος που παρότρυνε

559 Δηλ. «ο στρατός του Θεού» ή «ο στρατός των δικαίων» ή «ο στρατός των αγνών», κατά τη μετάφραση από τα Ουρντού - το μόνο βέβαιο είναι ότι πρόκειται για «στρατό». Η Lashkar-e-Taiba θεωρείται η πιο αποτελεσματική ακραία ισλαμιστική οργάνωση της Ν.Α. Ασίας. Οι ΗΠΑ και η Ινδία τη θεωρούν τρομοκρατική. Αντίθετα, το Πακιστάν μέχρι τουλάχιστον τις επιθέσεις στη Βομβάη, ακολουθούσε μια επαμφοτερίζουσα πολιτική απέναντί της. Από τη μία συνελάμβανε στελέχη της που έμεναν κατά κανόνα ατιμώρητα, από την άλλη, οι επικεφαλής της έβρισκαν καταφύγιο στο Πακιστάν. Η οργάνωση ιδρύθηκε το 1979 από τον Αμπντουλά Αζάμ, έναν Παλαιστίνιο που είχε διδάξει ισλαμικές σπουδές στο Αμμάν και τη Σαουδική Αραβία. Ο Αζάμ άνοιξε ένα γραφείο που διευκόλυνε Αραβες μουτζαχεντίν να πολεμήσουν κατά των σοβιετικών τη δεκαετία του '80 στο Αφγανιστάν. Συνδοιοπόρος του στο «στήσιμο» της οργάνωσης ήταν ο Χαφίζ Μοχάμεντ Σαγιέντ που, όπως και ο Αζάμ, ακολουθούσε τη σαλαφιστική κατεύθυνση (του υπερσυντηρητικού Ισλάμ που αποδέχεται πράξεις βίας εναντίον όσων δεν τηρούν τους ιερούς νόμους). Το 1989 ο Αζάμ δολοφονήθηκε από βόμβα που πιθανολογείται ότι έβαλε η Μοσάντ και ο Σαγιέντ προήχθη στο κρατικό συμβούλιο για την ισλαμική ιδεολογία, ενώ αργότερα του δόθηκε θέση στο πανεπιστήμιο της Λαχώρας. Το 2005, ο μετέπειτα πρέσβης του Πακιστάν στις ΗΠΑ Χουσεΐν Χακανί ομολόγησε ότι η οργάνωση που είχε προετοιμάσει και εκτελέσει σειρά βομβιστικών και δολοφονικών επιθέσεων στην Ινδία «χρηματοδοτείτο από τη Σαουδική Αραβία και προστατευόταν από τις μυστικές υπηρεσίες του Πακιστάν». Η οργάνωση είχε δημιουργήσει το «Κέντρο για την Διάδοση της Πίστης και της Διδασκαλίας» που διαθέτει ένα ευρύτατο δίκτυο φιλανθρωπικών, εκπαιδευτικών και παραστρατιωτικών εγκαταστάσεων κοντά στη Λαχώρα. Στο Λονδίνο και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες υπάρχουν δεκάδες τζαμιά της οργάνωσης. Οι ηγέτες της βρίσκονται σήμερα σε κατ' οίκον κράτηση στο Πακιστάν.

560 https://en.wikipedia.org/wiki/Lashkar-e-Taiba#Role_in_India-Pakistan_relations

561 Δηλ. του Μωάμεθ.

τους λίγους πιστούς του να τιμωρήσουν τους απίστευτους, ενώ παρόμοια κηρύγματα σαν αυτού, είχαν γίνει σε τζαμιά στο Μενίδι και στον Κολωνό.⁵⁶²

Όταν τον Οκτώβριο του 2001 οι ΗΠΑ ξεκίνησαν την επιχείρηση «Διαρκής Ελευθερία» κατά των Ταλιμπάν στο Αφγανιστάν, ήταν μόλις μερικές εβδομάδες μετά την τρομοκρατική επίθεση της 11ης Σεπτεμβρίου στους δίδυμους πύργους στη Νέα Υόρκη. Τους επόμενους μήνες η Ελλάδα υποδέχτηκε αρκετές χιλιάδες πρόσφυγες από το Αφγανιστάν οι οποίοι εγκατέλειψαν την πατρίδα τους. Αυτό ήταν και το πρώτο κύμα μουσουλμάνων που έφτασε στη χώρα μας, αποτέλεσμα της πολιτικής που χάραζαν οι ΗΠΑ και όπως φάνηκε -μέχρι σήμερα- δεν ήταν και το τελευταίο. Η εισβολή στο Ιράκ, δύο χρόνια μετά, είχε ως αποτέλεσμα να έρθουν χιλιάδες Ιρακινοί πρόσφυγες και μαζί με αυτούς έφτασαν σταδιακά με τον καιρό και μερικές χιλιάδες άλλοι μετανάστες από διάφορες χώρες, όπως το Πακιστάν και το Μπαγκλαντές. Οι άνθρωποι αυτών των εθνικοτήτων εγκαταστάθηκαν κυρίως στις γειτονιές του κέντρου της Αθήνας, αλλά και σε άλλες περιοχές. Τα επόμενα χρόνια που ακολούθησαν έστησαν εκεί τη ζωή τους, δημιούργησαν οικογένειες, άνοιξαν καταστήματα, έστειλαν τα παιδιά τους στο σχολείο. Ο ακριβής αριθμός τους δεν μπορεί ούτε σήμερα να προσδιοριστεί με απόλυτη σιγουριά. Το State Department παλιότερα είχε κάνει λόγο για περίπου 750.000 μουσουλμάνους οι οποίοι φέρονταν να ζουν στην Αττική. Σύμφωνα με εκτιμήσεις της Μουσουλμανικής Ένωσης Ελλάδος, οι μουσουλμάνοι στην Αττική δεν ξεπερνούν πια τις 500.000 ανθρώπους. Είναι γεγονός ότι τα τελευταία χρόνια, εξαιτίας και της οικονομικής κρίσης που μαστίζει την Ελλάδα, αρκετοί εγκατέλειψαν τη χώρα μας. Πρόκειται κυρίως για Αιγύπτιους, Πακιστανούς, Αφγανούς, Σύρους, Άραβες, Λίβυους, Τυνησίους, οι οποίοι συνθέτουν την ανθρωπογεωγραφία του μουσουλμανικού στοιχείου στην Αττική.⁵⁶³

Οι άνθρωποι αυτοί έχουν δημιουργήσει στην Αττική τους δικούς τους χώρους προσευχής και λατρείας, ανάλογα με την εθνικότητά τους και το δόγμα στο οποίο πιστεύουν, δηλαδή σίιτες ή σουνίτες. Οι χώροι αυτοί υπολογίζονται σε πάνω από 100. Από τη Σαλαμίνα, τον Πειραιά και το κέντρο της Αθήνας μέχρι το Παλαιό Ψυχικό και τον Μαραθώνα. Πρόκειται κυρίως για υπόγειους νοικιασμένους χώρους, κυρίως παλιές αποθήκες, όπου οι μουσουλμάνοι συγκεντρώνονται προκειμένου να τελέσουν τα θρησκευτικά τους καθήκοντα κατά τη διάρκεια της ημέρας αλλά και των εορτών τους. Στη συντριπτική τους πλειονότητα λειτουργούν στη χώρα μας από το 2003.⁵⁶⁴ Παρά το γεγονός ότι οι χώροι λατρείας και προσευχής είναι πάνω από 100, από την ελληνική πολιτεία και συγκεκριμένα από το υπουργείο Παιδείας έχουν αναγνωριστεί μόλις τέσσερις. Οι δύο εξ αυτών στο κέντρο της Αθήνας, συγκεκριμένα στη Κυψέλη και την Ομόνοια, ο ένας στη Θήβα και ένας ακόμη στη Δραπετσώνα. Ως προς τους υπολοίπους, αν και έχουν γίνει προσπάθειες αναγνώρισης, δεν το κατάφεραν εξαιτίας νομικών κωλυμάτων, γι' αυτό και συχνά αποκαλούνται «παράνομα» ή «παράτυπα». Πάντως η λειτουργία τους είναι γνωστή στις αρχές.⁵⁶⁵

562 <http://www.kathimerini.gr/840429/article/epikairothta/ereynes/o-imamhs-toy-misoys-sthn-ellada>

563 <http://www.documentonews.gr/article/oi-fyles-twn-moysoylmanwn-ths-athhnas>

Σήμερα, πρόεδρος της Μουσουλμανικής Ένωσης Ελλάδος είναι ο Ναΐμ Ελγαντούρ, Αιγύπτιος στην καταγωγή, που ζει και εργάζεται στη χώρα μας από το 1972 και έχει μιλήσει ουκ ολίγες φορές δημόσια για τα ζητήματα της μουσουλμανικής κοινότητας στη χώρα μας. Ο ίδιος τάσσεται κατά του κλεισίματος των «παράτυπων» τζαμιών μετά απόφαση για την ανέγερση του τεμένους στον Βοτανικό που ανακοίνωσε το 2017, ο Αναπληρωτής Υπουργός Προστασίας του Πολίτη, κ. Νίκος Τόσκας. Από τους μουσουλμάνους που ζουν στη χώρα μας η συντριπτική πλειονότητα είναι σουνίτες. Τα δύο διαφορετικά δόγματα κυριαρχούν στο Ισλάμ και μετρούν ήδη 1.400 χρόνια διχασμού. Ένα ερώτημα που τίθεται έχει να κάνει με τη λειτουργία του τζαμιού στον Ελαιώνα. Το τζαμί θα διαθέτει χωρητικότητα 350 ατόμων. Αντιλαμβάνεται κανείς ότι είναι σχεδόν απίθανο να επαρκεί ώστε να ικανοποιούνται οι θρησκευτικές ανάγκες των εκατοντάδων χιλιάδων μουσουλμάνων που ζουν και εργάζονται στη χώρα μας. Ο κ. Ελγαντούρ θεωρεί την ίδρυση του τζαμιού «συμβολικής σημασίας» για τον μουσουλμανικό πληθυσμό της Ελλάδος, ενώ υποστηρίζει πως δεν υπάρχει κανένα πρόβλημα μεταξύ σιτών και σουνιτών μουσουλμάνων και ούτε πρόκειται να δημιουργηθεί. Παρόμοια είναι και η άποψη του κ. Χαϊντέρ, ο οποίος σημειώνει πως *«ποτέ δεν υπήρχε αντιπαλότητα. Ούτε καν το παραμικρό. Έχουν γίνει αμέτρητες φορές εκδηλώσεις από κοινού, ενώ στο ΔΣ του ισλαμικού τεμένους συμμετέχουν τόσο σουνίτες όσο και σίιτες»*. Να σημειωθεί ότι η κατασκευή του τεμένους στον Ελαιώνα είναι ιστορία που εκκρεμεί εδώ και σχεδόν δώδεκα χρόνια. Ήταν 2006 όταν αποφασίστηκε για πρώτη φορά από την τότε κυβέρνηση, με τον νόμο 3512, η χωροθέτηση του τεμένους στον Ελαιώνα. Για την κατασκευή υπήρξαν αντιδράσεις, ακόμη και προσφυγές στο Συμβούλιο της Επικρατείας. Είναι χαρακτηριστικό ότι ο διαγωνισμός κηρύχτηκε άγονος τέσσερις φορές και τελικά κατακυρώθηκε την πέμπτη φορά, έπειτα από παρέμβαση της πολιτείας. Το τέμενος ουσιαστικά θα τελεί υπό τον έλεγχο του ελληνικού κράτους. Ενδεικτικά, ο ιμάμης θα ορίζεται από την ελληνική πολιτεία, ενώ την πλειοψηφία στο ΔΣ του τεμένους θα έχει επίσης η ελληνική πολιτεία με τριετή θητεία.⁵⁶⁶

Ένα ακόμη ζήτημα που τίθεται σήμερα, το οποίο απασχολεί ολοένα και περισσότερο την κοινωνία, είναι κατά πόσο η Ελλάδα είναι ασφαλής χώρα. Η ανησυχία έχει μεγαλώσει μετά και τα συνεχιζόμενα τρομοκρατικά χτυπήματα σε διάφορες χώρες της Ευρώπης από μέλη του Ισλαμικού Κράτους. Οι εκπρόσωποι των μουσουλμανικών κοινοτήτων εμφανίζονται καθησυχαστικοί στο κομμάτι αυτό και διαβεβαιώνουν ότι η Ελλάδα είναι ασφαλής χώρα. Συγκεκριμένα ο κ. Ελγαντούρ

564 Για παράδειγμα οι Άραβες μουσουλμάνοι (Αιγύπτιοι, Σύροι, Τυνήσιοι, Λίβυοι κ.ά.) διαθέτουν 25 τέτοιους χώρους λατρείας σε διάφορες περιοχές της Αττικής: στον Νέο Κόσμο, στο Μοσχάτο, στην Καλλιθέα, στο κέντρο της Αθήνας, το Παλαιό Ψυχικό κ.λπ. Οι Αφγανοί διαθέτουν χώρους προσευχής στο Περιστέρι και το κέντρο της Αθήνας, οι σουνίτες της πακιστανικής κοινότητας σε Περιστέρι, Αιγάλεω, Ρουφ, οι σουνίτες του Μπαγκλαντές στο κέντρο της Αθήνας. Σε ό,τι αφορά τους σίιτες, λειτουργούν πέντε τζαμιά. Το ένα βρίσκεται στον Πειραιά, τα δύο στο Περιστέρι και τα άλλα δύο στη Θήβα. Τη σιιτική κοινότητα συγκροτούν άνθρωποι διάφορων εθνικοτήτων, όπως για Πακιστανοί, Ιρανοί, Ιρακινοί, Σύροι, Αζέροι και άλλοι Άραβες. Ο αναγνωρισμένος αριθμός τους είναι περίπου 4.500 με 5.000. Πρόκειται για νόμιμους κατοίκους αλλά και πρόσφυγες, ενώ στον αριθμό αυτό θα πρέπει να προστεθούν και όσοι δεν διαθέτουν νόμιμα έγγραφα παραμονής στη χώρα μας.

565 <http://www.documentonews.gr/article/oi-fyles-twn-moysoylmanwn-ths-athhnas>

566 <http://www.documentonews.gr/article/oi-fyles-twn-moysoylmanwn-ths-athhnas>

υποστηρίζει ότι «οι μουσουλμάνοι που ζουν στην Ελλάδα αγαπούν την Ελλάδα. Οι Έλληνες δεν είναι ρατσιστές. Με εξαίρεση την εγκληματική οργάνωση της Χρυσής Αυγής και κάποιους λίγους ακροδεξιούς, οι Έλληνες δεν έχουν κανένα πρόβλημα με τους μουσουλμάνους. Εμείς κλείνουμε εδώ 50 χρόνια. Τόσα χρόνια ποτέ δεν έγινε τίποτε. Τα ίδια έλεγαν και πριν από τους Ολυμπιακούς Αγώνες τους 2004. Η σχέση που έχουν οι μουσουλμάνοι με την Ελλάδα είναι άλλη απ' αυτήν με τις υπόλοιπες χώρες». Από την πλευρά του ο κ. Χαϊντέρ αναφέρει πως «εγγύηση ότι δεν θα υπάρξει κάποια τρομοκρατική ενέργεια στην Ελλάδα είναι η ίδια η εξωτερική πολιτική που ακολουθεί η Ελλάδα, η οποία από πολλές πλευρές είναι πολύ σωστή».⁵⁶⁷

Χαρακτηριστικό είναι ότι σύμφωνα με την έκθεση της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ το 2014 για τους πρόσφυγες με τίτλο «Τάσεις Ασύλου για το 2014», 866.000 αιτήσεις ασύλου, κατατέθηκαν προηγούμενη χρονιά στις βιομηχανικά ανεπτυγμένες χώρες. Ο αριθμός αυτός είναι κατά 45% υψηλότερος από τον αντίστοιχο του 2013, όταν είχαν καταγραφεί 596.600 αιτήσεις. Πρόκειται για τον υψηλότερο αριθμό από το 1992, χρονιά κατά την οποία ξέσπασε η σύγκρουση στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, και αναμενόταν να αυξηθεί στη διάρκεια του 2015 και όπως αποδείχθηκε σήμερα εν έτει 2018, αυτό έγινε πραγματικότητα και με το παραπάνω.⁵⁶⁸

Όπως σημειώνει και η ερευνήτρια του Ελληνικού Ιδρύματος Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής, Αγγελική Δημητριάδη, η πλειονότητα των αφιχθέντων είναι κυρίως συριακής καταγωγής. Το 90% των προσφύγων προέρχεται από τη Συρία και ανήκουν στη μεσοαστική τάξη, λαμβάνοντας υπόψη τα οικονομικά δεδομένα της Συρίας, η οποία εργαζόταν και είχε καταφέρει να αποταμιεύσει ορισμένα χρήματα πριν το ξέσπασμα του πολέμου. Πρόκειται κυρίως για μορφωμένα άτομα, τα οποία έχουν αποφοιτήσει από την τριτοβάθμια εκπαίδευση και οι συνηθέστερες ειδικότητες είναι εκείνες των γιατρών, αρχιτεκτόνων ή δικηγόρων, ενώ μιλούν τουλάχιστον μία ξένη γλώσσα. Άλλωστε, το εκπαιδευτικό επίπεδο των Σύρων, τους καθιστά αρκετά διαφορετικούς από κάθε άλλη ομάδα προσφύγων ή μεταναστών. Έρχονται επί το πλείστον κατά οικογένειες και συγκεκριμένα με τον στενό αλλά και τον διευρυμένο οικογενειακό τους κύκλο. Υπάρχουν και περιπτώσεις μονογονεϊκών οικογενειών αλλά και ανύπαντροι άνδρες, κατηγορίες οι οποίες όμως δεν αποτελούν τον κανόνα. Έαν ανάμεσά τους να βρίσκονται άτομα, τα οποία διώκονται από το καθεστώς Άσαντ και έχουν αναπτύξει αντικαθεστωτική δράση η ερευνήτρια του ΕΛΙΑΜΕΠ, δεν το αποκλείει ως σοβαρή πιθανότητα, επομένως θα καταβάλλουν κάθε προσπάθεια να παραμείνουν απαρατήρητοι. Επιπλέον, είναι εξαιρετικά δύσκολο να γίνουν αντιληπτοί, με δεδομένη τη δυσκολία που παρουσιάζει η καταγραφή ενός εξαιρετικά διευρυμένου σε αριθμό μεταναστευτικού ρεύματος.⁵⁶⁹ Να σημειώσουμε εδώ, πως όταν αναφερόμαστε σε αντικαθεστωτικούς, εννοούμε εκείνους που εναντιώνονται στο καθεστώς Άσαντ και όχι τους εξτρεμιστές και τους τζιχαντιστές, ούτε εκείνους, οι οποίοι εντάσσονται σε μία ομάδα και πολεμούν εναντίον του ISIS ή του καθεστώτος Άσαντ, αλλά ανήκουν σε κάποια άλλη παράταξη. Αναφερόμαστε κυρίως σε εκείνους,

567 <http://www.documentonews.gr/article/oi-fyles-twn-moysoylmanwn-ths-athhnas>

568 <https://www.news.gr/politikh/exoterikh-politikh/article-wide/233428/to-profil-ton-syron-prosfygon-sthn-ellada.html>

569 <https://www.news.gr/politikh/exoterikh-politikh/article-wide/233428/to-profil-ton-syron-prosfygon-sthn-ellada.html>

οι οποίοι λίγο πριν ξεσπάσει ο πόλεμος, είχαν ήδη διωχθεί από το καθεστώς, ανάμεσά τους και δημοσιογράφοι, οι οποίοι είχαν φυλακιστεί. Πρόκειται για άτομα τα οποία είχαν έντονες σχέσεις με τη Δύση, ενώ ανάμεσά τους βρίσκονται και ορισμένοι με αντίθετη πολιτική άποψη.⁵⁷⁰

Σε ό,τι αφορά τους εξτρεμιστές όπως τζιχαντιστές ή άλλου είδους εξτρεμιστική ομάδα, προφανώς έχουν λόγους να κρύβονται. Είναι αυτονόητο ότι προσπαθούν να περάσουν και να γίνουν όσο το δυνατόν λιγότερο αντιληπτοί, ωστόσο μέχρι το ημερολογιακό έτος 2016, περίπου 1.500 φανατικοί ισλαμιστές με ευρωπαϊκά διαβατήρια χρησιμοποίησαν την Ελλάδα για να περάσουν στην Τουρκία την περίοδο 2013-2016, εκτιμούν οι αρμόδιες υπηρεσίες, μετατρέποντας ουσιαστικά τη χώρα σε ένα ιδιότυπο κέντρο αφίξεων και αναχωρήσεων από και προς τη Συρία. Οι Κήποι του Έβρου, η Ορεστιάδα, η Λέσβος αποτέλεσαν τις πύλες τόσο αραβικής καταγωγής υπηκόων δυτικών ευρωπαϊκών χωρών όσο και Σύρων και Ιρακινών που επιθυμούσαν να κυκλοφορούν ανάμεσα στην εμπόλεμη ζώνη και την Ευρώπη χωρίς να καταγράφονται τα πραγματικά τους στοιχεία. Οι τζιχαντιστές και όχι μόνο, χρησιμοποιούσαν κυρίως μυστικά περάσματα στην περιοχή του χωριού Πέπλος στον Έβρο και με τη βοήθεια Τούρκων συνδέσμων περνούν στην γειτονική χώρα. Αυτό δηλαδή που επιχείρησαν να κάνουν ο Μιρσάντ Μπεκτάσεβικ μαζί με τον Αλ Χασάνι Αμέρ που συνελήφθησαν στην Αλεξανδρούπολη με δύο χαντζάρες στον σάκο τους και τα εισιτήρια για το χωριό Πέπλος. Για το αντίστροφο δρομολόγιο, να μπου δηλαδή από την Τουρκία στην Ελλάδα γυρνώντας από την εμπόλεμη ζώνη, οι «ξένοι μαχητές» συνήθως περνούσαν από τα ελληνικά σύνορα, μεμονωμένα ή σε μικρές ομάδες των 2-3 ατόμων, ηλικίας μικρότερης των 40 χρόνων ή ως μέλη κομβόι ανθρωπιστικών αποστολών.⁵⁷¹

Οι ελληνικές Αρχές μαζί με την ΕΥΠ, εκείνη την χρονική περίοδο βρίσκονταν σε συνεχή επαφή κυρίως με τις γαλλικές, βρετανικές και αμερικανικές υπηρεσίες, έτσι, γίνονταν τότε τουλάχιστον μία φορά την εβδομάδα αποδέκτες πληροφοριών από αντίστοιχες υπηρεσίες για το ταξίδι που ετοιμάζαν «ύποπτοι» περνώντας από την Ελλάδα. Μάλιστα η Ιντερπόλ υποστήριξε ότι μέχρι τότε ταξίδεψαν στη Συρία μέσω Ελλάδας περίπου 150 «ξένοι μαχητές» και επέστρεψαν και πάλι σε ευρωπαϊκό έδαφος 50 από αυτούς, ενώ σύμφωνα με υπολογισμούς στην ελληνική επικράτεια μέχρι τότε, βρέθηκαν δεκάδες φανατικοί ισλαμιστές ενεργοί ή εν υπνώσει, που είτε ζούσαν, είτε επισκέπτονταν προσωρινά τη χώρα προκειμένου να μεταβούν ή να επιστρέψουν από τα μέτωπα της Συρίας. Να τονίσουμε εδώ, πως σε αρκετές περιπτώσεις υπήρξε μια διακριτική παρακολούθηση από τις Αρχές, ενώ καθημερινά υπήρχε ενημέρωση από ευρωπαϊκές χώρες για Σύρους και Ιρακινούς που ζούσαν στη χώρα μας και φέρονταν να είχαν φιλική σχέση ή και συγγενική με τζιχαντιστές που ζούσαν κυρίως σε Βρετανία και Γαλλία.⁵⁷² Επίσης, υπήρχε και συνεχής ροή πληροφοριών για τις κινήσεις τζιχαντιστών που έμεναν ως τότε ή πέρασαν από τη

570 <https://www.news.gr/politikh/exoterikh-politikh/article-wide/233428/to-profil-ton-syron-prosfigon-sthn-ellada.html>

571 <https://www.protothema.gr/greece/article/551005/1500-fanatiko-i-islamistes-perasan-apo-tin-ellada-ta-teleutaia-3-hronia-/>

572 <https://www.protothema.gr/greece/article/551005/1500-fanatiko-i-islamistes-perasan-apo-tin-ellada-ta-teleutaia-3-hronia-/>

Ελλάδα και βρίσκονταν στην πρώτη γραμμή του «ιερού πολέμου» στη Συρία. Ωστόσο, είναι εξαιρετικά δύσκολο, τόσο για τον ερευνητή, όσο και για τον ελεγκτικό μηχανισμό, ο οποίος αναλαμβάνει την καταγραφή μεταναστών.⁵⁷³ Και αυτό γιατί οι Σύριοι έρχονται με διαβατήρια, όμως δεν είναι όμως -φυσικά- όλοι Σύριοι. Υπάρχουν αρκετά περιστατικά Ιρακινών, οι οποίοι δηλώνουν Σύριοι σε μία προσπάθεια να αναγνωριστούν ως πρόσφυγες και να τους παρασχεθεί αναγνωριστεί το δικαίωμα ασύλου.⁵⁷⁴

Ωστόσο για το εάν υπάρχουν πρόσωπα τα οποία ενδεχομένως διώκονται από το συριακό καθεστώς Άσαντ και η καθηγήτρια Μαίρη Μπόση συμφωνεί ότι πιθανόν υπάρχουν άτομα αυτής της κατηγορίας. Ωστόσο, πρόσωπα τα οποία διώκονται από το συγκεκριμένο καθεστώς έχουν βρει καταφύγιο όχι τόσο στις ευρωπαϊκές, αλλά κυρίως σε αραβικές ή φίλα προσκείμενες χώρες στη δράση κατά του Άσαντ. Έτσι, οι αντικαθεστωτικοί βρίσκουν συμπαράσταση σε αραβικά καθεστώτα ή ακόμα και στην Τουρκία, τα οποία είναι αντίθετα στον Άσαντ. Κανείς δεν μπορεί να αποκλείσει όμως, ορισμένοι να αναζητούν καταφύγιο στην Ελλάδα ή σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Δεδομένου ότι δεν υπάρχουν στεγανοποιημένες χώρες, είναι πιθανό να υπάρχουν και άτομα σε όλο αυτό το μεταναστευτικό κύμα το οποίο εισρέει το τελευταίο χρονικό διάστημα, τα οποία να έρχονται με εντολές και στόχο να δημιουργήσουν προβλήματα στην ευρωπαϊκή ήπειρο.⁵⁷⁵

Έχοντας ως δεδομένο ότι στο σύνολο τους -θεωρητικά τουλάχιστον- τα ευρωπαϊκά κράτη έχουν τη δυνατότητα να ελέγξουν ποιος εισέρχεται εντός των συνόρων τους. Κάτι ανάλογο συμβαίνει και με την Ελλάδα, η οποία συνεργάζεται με τους μηχανισμούς ελέγχου ως μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του ΝΑΤΟ, αλλά και των δυνάμεων ασφαλείας παγκοσμίως. Στην πράξη όμως, όπως έχει αποδειχθεί εν τέλει, ένα κράτος δεν μπορεί να ελέγξει απόλυτα τη μεταναστευτική ροή, όταν ο αριθμός των εισερχόμενων είναι τόσο μεγάλος. Ανάμεσά τους είναι πιθανό να περάσει και κάποιος, ο οποίος δεν είναι διατηρεί το «κλασικό προφίλ» ενός πρόσφυγα, ο οποίος προέρχεται από κάποια εμπόλεμη ζώνη. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι οι ΗΠΑ, οι οποίες αντιμετωπίζουν μεγάλο πρόβλημα με άτομα τα οποία εισρέουν μέσα από τα σύνορά του, είτε από τον Καναδά, είτε από το Μεξικό». ⁵⁷⁶ Επιπλέον, ακόμα και όσοι θέλουν να κρυφτούν ή δεν επιθυμούν να φανούν, δεν συνεπάγεται ότι συνδέονται με εξτρεμιστική δράση, αφού δεν είναι απαραίτητο ότι όσοι έρχονται στην Ελλάδα σχετίζονται με τον εξτρεμισμό. Η Μεσόγειος αυτή τη στιγμή πάντως, αντιμετωπίζει ένα μεγάλο πρόβλημα διεθνούς ασφάλειας. Προς το παρόν γίνονται προσπάθειες να προσεγγίζεται το ζήτημα και από ανθρωπιστικής απόψεως, δεν παύει όμως να διογκώνεται διαρκώς, μέρα με τη μέρα, σε σημείο που μπορεί να αποτελέσει ένα μεγάλο κίνδυνο.⁵⁷⁷

573 Ούτε οι ίδιοι οι αστυνομικοί μπορούν να γνωρίζουν κάτι «ύποπτο» πάντα με σιγουριά, εκτός και αν έχουν κάποια συγκεκριμένη πληροφορία για κάποιο άτομο, το οποίο και πάλι είναι σχετικό.

574 <https://www.news.gr/politikh/exoterikh-politikh/article-wide/233428/to-profil-ton-syron-prosfygon-sthn-ellada.html>

575 <https://www.news.gr/politikh/exoterikh-politikh/article-wide/233428/to-profil-ton-syron-prosfygon-sthn-ellada.html>

576 <https://www.news.gr/politikh/exoterikh-politikh/article-wide/233428/to-profil-ton-syron-prosfygon-sthn-ellada.html>

Είναι γεγονός ότι η Ελλάδα θα πρέπει να πιέσει λίγο περισσότερο ώστε να δοθούν λύσεις σε συγκεκριμένα ζητήματα που αφορούν στο μεταναστευτικό. Σύμφωνα και πάλι με την καθηγήτρια Μαίρη Μπόση, οι πιο ενδεδειγμένες λύσεις είναι δύο: Η πρώτη επιβάλλει να επιλυθεί το πρόβλημα της προέλευσης αυτών των ανθρώπων. Κατ' επέκταση να δοθεί μία λύση στο πρόβλημα της Συρίας με τη συμμετοχή κρατών και διεθνών οργανισμών, οι οποίοι θα πρέπει αντί να εντείνουν το πρόβλημα, να το επιλύσουν. Υπάρχουν δυνάμεις που έχουν διάθεση επίλυσης και άλλες που δεν έχουν καμία τέτοια διάθεση. Η καθηγήτρια επιπλέον, «προέβλεψε» επιτυχώς πως το πρόβλημα της Συρίας δεν φαινόταν τότε να λύνεται, αντίθετα θα εντινόταν και θα επεκτινόταν με την μορφή που έχει σήμερα, με τον πόλεμο να διανύει το 8^ο έτος του. Η δεύτερη λύση αφορά στην ευρωπαϊκή ήπειρο, η οποία γίνεται αποδέκτης όλων αυτών των προσφύγων, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα ή η Ιταλία. Είναι απαραίτητο να ανοίξουν και οι υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες τα σύνορά τους για να διοχετευθούν οι συγκεκριμένοι άνθρωποι -έστω και προσωρινά- στο σύνολο των ευρωπαϊκών κρατών και όχι μόνο στην Ελλάδα.⁵⁷⁸

Στο πλαίσιο της άμεσης δράσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης για να βοηθήσει τα κράτη-μέλη που βρίσκονται στην πρώτη γραμμή και τα οποία αντιμετωπίζουν δυσανάλογες μεταναστευτικές πιέσεις στα εξωτερικά σύνορα της, στην Ευρωπαϊκή Ατζέντα για τη Μετανάστευση που υποβλήθηκε το Μάιο του 2015 ένα από τα σημαντικότερα μέτρα που έλαβε η Κομισιόν για την διαχείριση της προσφυγικής κρίσης -κομμάτι μιας σειρά επιχειρησιακών μέτρων- και αφορά άμεσα τη χώρα μας, ήταν η εγκατάσταση των γνωστών πλέον «hot spots».⁵⁷⁹ Πρόκειται για κέντρα καταγραφής, διαπίστευσης ή ταυτοποίησης που εγκαταστάθηκαν σε Ελλάδα και Ιταλία από εθνικές αρχές, σε συνεργασία με τρεις οργανισμούς της ΕΕ: τον Frontex, την Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Υποστήριξης για το Άσυλο (EASO) και τον Europol.

Τα Κέντρα Καταγραφής «hot spots», λειτουργούν πάντα με τη βοήθεια ειδικών ομάδων υποστήριξης, αλλά και εμπειρογνομών από άλλα κράτη μέλη, σε συνεργασία πάντα με τις εθνικές αρχές, και να παράσχουν εξοπλισμό υψηλής τεχνολογίας προκειμένου την ταυτοποίηση και καταγραφή των εισερχόμενων προσώπων. Ταυτόχρονα, οι ίδιες ομάδες, σύμφωνα με την πρόβλεψη, θα προετοίμαζαν τις διεργασίες για την επιστροφή όσων δεν έχουν κανένα δικαίωμα παραμονής. Από πλευράς τους, οι εθνικές αρχές, όφειλαν να σχεδιάσουν και να οριστικοποιήσουν τους «χάρτες πορείας» για την ενίσχυση των ομάδων υποστήριξης που εργάζονται σε περιοχές hotspot. Τα κέντρα αυτά καταγραφής προσφύγων, είναι λοιπόν χώροι όπου ελέγχεται κατά πόσο κάποιος είναι πρόσφυγας, μετανάστης ή λαθρομετανάστης. Ο έλεγχος στα hotspot γίνεται λαμβάνοντας υπόψη χαρτιά που μπορεί να έχουν μαζί τους οι πρόσφυγες, των οποίων ελέγχεται η γνησιότητα. Βέβαια, στις περισσότερες περιπτώσεις δεν υπάρχουν χαρτιά και η ταυτοποίηση γίνεται βάσει της γλώσσας που μιλάει ο καθένας ή κάποιων βασικών γνώσεων

577 <https://www.news.gr/politikh/exoterikh-politikh/article-wide/233428/to-profil-ton-syron-prosfygon-sthn-ellada.html>

578 <https://www.news.gr/politikh/exoterikh-politikh/article-wide/233428/to-profil-ton-syron-prosfygon-sthn-ellada.html>

579 https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-migration/background-information/docs/2_hotspots_el.pdf

σχετικά με την χώρα από την οποία υποστηρίζουν ότι προέρχονται αυτοί οι άνθρωποι κλπ. Για παράδειγμα, κάποιος που υποστηρίζει ότι κατάγεται από τη Συρία θα πρέπει εκτός από τη γλώσσα να γνωρίζει ποιος είναι πρωθυπουργός της χώρας, ποιες είναι οι μεγαλύτερες πόλεις κλπ. Αξίζει να σημειωθεί ότι στις 20 Μαρτίου 2016, στο πλαίσιο υλοποίησης της συμφωνίας μεταξύ της Ε.Ε. και της Τουρκίας, τα Κέντρα Υποδοχής και Ταυτοποίησης προσφύγων και μεταναστών (hot spot) μετατράπηκαν, μέσα σε 24 ώρες, από ένα ανοικτό camp σε ένα κλειστό Κέντρο κράτησης/φιλοξενίας.

Το κλείσιμο των συνόρων σε συνδυασμό με τον εγκλεισμό όλων των προσφύγων-μεταναστών που κατέφθαναν εφεξής στα νησιά, αποτέλεσαν τις συνθήκες μίας απότομης προσαρμογής, όλων των εμπλεκόμενων πλευρών, στο νέο μοντέλο διαχείρισης των προσφυγικών-μεταναστευτικών ροών, συνέπεια των πολιτικών αποφάσεων σε ευρωπαϊκό επίπεδο και κατ' επέκταση στο νέο καθεστώς λειτουργίας των hotspots.⁵⁸⁰ Ακολουθεί πίνακας όπου καταγράφονται οι φιλοξενούμενοι στα hotspots στις 16 Ιουνίου 2017, παρουσιάζοντας παράλληλα τη χωρητικότητα των δομών αυτών, αλλά και τις τελευταίες νέες αφίξεις στα νησιά του Αιγαίου.⁵⁸¹

ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΩΝ ΡΟΩΝ ΝΗΣΩΝ ΑΝΑΤ. ΑΙΓΑΙΟΥ ΤΗΣ 16 / 06 / 2017 - ΩΡΑ 10:00 (ΚΕΠΟΜ)				
	ΦΙΛΟΞΕΝΟΥΜΕΝΟΙ		ΦΙΛΟΞΕΝΟΥΜΕΝΟΙ	
	ΣΕ ΔΟΜΕΣ	ΟΝΟΜΑΣΤΙΚΗ ΧΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ ΔΟΜΩΝ *	ΣΕ ΧΩΡΟΥΣ **	ΝΕΕΣ ΑΦΙΞΕΙΣ ***
ΛΕΣΒΟΣ ΣΥΝΟΛΙΚΑ	3708	3500	473	58
ΧΙΟΣ ΣΥΝΟΛΙΚΑ	1949	1100	1999	39
ΣΑΜΟΣ ΣΥΝΟΛΙΚΑ	2091	850	93	48
ΛΕΡΟΣ ΣΥΝΟΛΙΚΑ	632	1000	204	0
ΚΩΣ ΣΥΝΟΛΙΚΑ	1673	1000	833	0
ΛΟΙΠΑ ΝΗΣΙΑ ΣΥΝΟΛΙΚΑ	-	-	713	0
ΣΥΝΟΛΟ UNHCR ΝΗΣΙΩΝ	-	1223	994	-
ΣΥΝΟΛΟ ΝΗΣΙΩΝ	9059	8673	5309	145
ΣΥΝΟΛΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ Υ.Τ.Χ. ΥΠΟ ΑΡΧΕΙΟΘΕΤΗΣΗ ****			6038	
ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ ΝΗΣΙΩΝ	14368			
ΣΥΝΟΛΟ ΕΝΔΟΧΩΡΑΣ ΚΑΙ ΝΗΣΩΝ ΟΠΩΣ ΕΙΧΕ ΤΗΝ ΤΡΙΤΗ 13/06/2017 (ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΕΣ ΔΟΜΕΣ)				
ΒΟΡΕΙΑ ΕΛΛΑΔΑ	3354	ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ	3347	
ΔΥΤΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ	143	ΑΤΤΙΚΗ	7578	
ΛΟΙΠΕΣ ΚΡΑΤΙΚΕΣ ΔΟΜΕΣ	3857			
ΝΗΣΙΑ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ	14023			
ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	62258			
* ΟΝΟΜΑΣΤΙΚΗ ΧΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ ΔΟΜΩΝ ΦΙΛΟΞΕΝΙΑΣ ΑΝΑΦΕΡΕΤΑΙ ΣΤΙΣ ΔΟΜΕΣ ΤΩΝ ΝΗΣΙΩΝ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΤΩΝ ΥΠΕΥΘΥΝΩΝ ΚΡΑΤΙΚΩΝ ΦΟΡΕΩΝ				
** ΩΣ ΧΩΡΟΙ ΦΙΛΟΞΕΝΙΑΣ ΣΤΑ ΝΗΣΙΑ ΑΝΑΦΕΡΟΝΤΑΙ ΑΥΤΟΙ ΤΗΣ UNHCR, ΤΩΝ ΛΟΙΠΩΝ ΜΚΟ & ΤΩΝ ΛΟΙΠΩΝ ΜΗ ΑΝΟΙΚΤΩΝ ΚΡΑΤΙΚΩΝ ΔΟΜΩΝ				
*** ΤΑ ΑΝΑΓΡΑΦΟΜΕΝΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΝΕΩΝ ΑΦΙΞΕΩΝ ΕΙΝΑΙ ΔΥΝΑΜΙΚΑ, ΑΝΑΦΕΡΟΝΤΑΙ ΣΤΗΝ ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΠΟΥ ΔΙΕΝΕΡΓΕΙΤΑΙ ΕΩΣ ΤΙΣ 08:00 ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΑΛΛΟΝΤΑΙ ΣΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΟΥ ΕΙΚΟΣΙΤΕΤΡΑΩΡΟΥ.				
**** ΑΙΤΗΜΑΤΑ ΠΡΟ-ΚΑΤΑΓΡΑΦΗΣ ΑΣΥΛΟΥ ΣΤΑ ΝΗΣΙΑ ΑΝΑΤ. ΑΙΓΑΙΟΥ, ΠΟΥ ΕΧΟΥΝ ΑΡΧΕΙΟΘΕΤΗΘΕΙ.				

Από τις πρώτες μέρες έναρξης λειτουργίας τους, η κατάσταση που επικρατεί στα hot spots μέχρι σήμερα ανά την Ελλάδα φαίνεται ότι φθάνει με γοργούς ρυθμούς σε σημείο

580 <https://www.dikaiologitika.gr/eidhseis/dhmosio/93343/ti-provlepei-to-nomosxedio-tou-yges-gia-ta-hot-spots>

581 <http://www.mindigital.gr/index.php/45-eidiki-grammateia-epikoinoniakis-diaxeirisis-kriseon/prosfygiko-zitima-20/1178-17-04-2017>

βρασμού, με τον θρησκευτικό παράγοντα ως αιτία συγκρούσεων, να μην απουσιάζει. Ενδεικτικό είναι το επεισόδιο που έγινε το βράδυ της 29^{ης} Ιουλίου 2016 στην Χίο στο hot spot της ΒΙ. ΑΛ. στο Χαλκειός. Η αιμαχίες ξεκίνησαν το απόγευμα εκείνης της ημέρας μεταξύ ομάδων Ιρανών και Αφγανών, και λίγο μετά τις 9 το βράδυ η ένταση κλιμακώθηκε με αποτέλεσμα να υπάρξουν τραυματισμοί με μαχαίρια. Στο συγκεκριμένο Κέντρο Κράτησης βρίσκονταν τότε πάνω από 1.500 μετανάστες και επικρατεί μεγάλη αναστάτωση ανάμεσα στις διάφορες εθνικότητες και τους 12 Αστυνομικούς, Λιμενικούς και μέλη της Frontex που έχουν την αρμοδιότητα για την βραδινή φύλαξή τους. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι λόγω του κλίματος που επικρατεί έχει δοθεί εντολή στα στελέχη των σωμάτων ασφαλείας να αποφεύγουν τη χρήση στολής εντός του Κέντρου, ώστε να μην αποτελούν στόχο των συγκεκριμένων ομάδων.⁵⁸²

Ένταση και επεισόδια σημειώθηκαν όμως και τον Ιούλιο του 2017 στο Κέντρο Υποδοχής και Ταυτοποίησης προσφύγων στη Μόρια της Λέσβου. Όλα ξεκίνησαν όταν ομάδα μεταναστών κατευθύνθηκε στο προαναχωρησιακό κέντρο που λειτουργεί μέσα στο hotspot, διαμαρτυρόμενοι για τις συνθήκες κράτησης. Στο προαναχωρησιακό κέντρο που βρίσκεται σε ειδικά περιφραγμένο χώρο εντός του καταυλισμού παραμένουν σε περιορισμό οι μετανάστες, των οποίων το αίτημα για άσυλο έχει απορριφθεί και σε δεύτερο βαθμό, οπότε πρόκειται να επιστρέψουν στην Τουρκία. Αστυνομικές δυνάμεις που προσπάθησαν να παρέμβουν και δέχθηκαν επίθεση με πέτρες, οπότε και απάντησαν με χρήση χημικών. Κατά κήκαν ολοσχερώς αρκετά κοντέινερ, ενώ ολοσχερώς καταστράφηκε και μια μεγάλη τέντα διαστάσεων 400 τετραγωνικών μέτρων που λειτουργούσε ως χώρος αναψυχής όσων διέμεναν στον καταυλισμό. Ομάδες μεταναστών δεν επέτρεπαν στην Πυροσβεστική να μπει μέσα στο hotspot. Μάλιστα, τα στελέχη της πυροσβεστικής αποχώρησαν από το χώρο όταν δέχθηκαν επίθεση με πέτρες, ενώ ζημιές υπέστη και όχημα της πυροσβεστικής. Εκατοντάδες πρόσφυγες και μετανάστες κυρίως οικογένειες με παιδιά εγκατέλειψαν για λόγους ασφάλειας τον καταυλισμό και προσέφυγαν στα γύρω κτήματα.⁵⁸³

Με τα επεισόδια στην Μόρια να συνεχίζονται πυρετωδώς, στις 23 Απριλίου 2018, ακροδεξιά στοιχεία, εκμεταλλευόμενα τη συγκέντρωση διαμαρτυρίας πολιτών, για τους Έλληνες στρατιωτικούς, Άγγελο Μητρετώδη και Δημήτρη Κουκλατζή που βρίσκονται φυλακισμένοι στις τουρκικές φυλακές, πέταξαν πάνω σε παιδιά και γυναίκες προσφύγων και μεταναστών φωτοβολίδες και κροτίδες. Η αστυνομία έκανε τότε για να περιφρουρήσει τις ζωές και την ασφάλεια των αλλοδαπών, χρήση δακρυγόνων. Κατά τη διάρκεια των επεισοδίων υπήρξαν πολλοί τραυματισμοί, κυρίως μεταναστών και προσφύγων.⁵⁸⁴

Σχετικά με μια μελλοντική απειλή ισλαμικού φονταμενταλισμού εις βάρος της Ελλάδας, αξίζει να μελετήσουμε τα λεγόμενα του Γερμανού ιστορικού Egon Flaig,⁵⁸⁵ ο οποίος σε ένα άρθρο του το 2006⁵⁸⁶ παρέθετε την ομιλία του Hassan al Banna, ιδρυτή της Μουσουλμανικής Αδελφότητας, στην Αίγυπτο το 1929: «Θέλουμε η

582 <https://www.protothema.gr/greece/article/565788/hios-mahairomata-metaxu-metanaston-se-hotspot/>

583 <http://www.kathimerini.gr/917759/article/epikairothta/ellada/entash-kai-epeisodia-se-hotspot-sth-moria>

584 <http://www.news247.gr/koinonia/lesvos-akrodexioi-epitethikan-se-prosfyges-viaii-metafora-toys-sti-moria.6605045.html>

585 https://de.wikipedia.org/wiki/Egon_Flaig

σημαία του Ισλάμ να ανεμίσει σε όλες τις περιοχές της γης που είχαν κάποτε την ευτυχία να διοικηθούν από αυτό και να ακούσουν την φωνή του μουεζίνη να δοξάζει τον Αλλάχ. Μετά το φως του Ισλάμ έσβησε και έγιναν άπιστοι. Ανδalousία, Σικελία, τα Βαλκάνια, η Νότιος Ιταλία και τα ελληνικά νησιά, είναι όλα ισλαμικές αποικίες που πρέπει να επιστρέψουν στην αγκαλιά του Ισλάμ. Η Μεσόγειος και η Ερυθρά Θάλασσα πρέπει να γίνουν κλειστές θάλασσες του Ισλάμ όπως ήταν κάποτε».⁵⁸⁷

Ο ίδιος ο Flaig, αναρωτήθηκε μετά πως η κατάκτηση εδαφών μπορούν να αποτελέσουν μέρος του προγράμματος μιας θρησκευτικής οργάνωσης. Και μεθοδικά εξηγεί γιατί η κλασική διδασκαλία του Ισλάμ για τον «Κόσμο του Ισλάμ» και τον «Κόσμο του Πολέμου» αποτελεί μια πολιτική φιλοσοφία που έχει σαν αποτέλεσμα την τζιχάντ. Πέραν όμως της ενδιαφέρουσας θεολογικής ανάλυσης του πως η τζιχάντ μεταφράστηκε από τους εξτρεμιστές αναγνώστες του Κορανίου, εδώ μας ενδιαφέρει η τρέχουσα πραγματικότητα και η πολιτική συζήτηση περί «μετριοπαθούς» Ισλάμ σε αντιδιαστολή με το εξτρεμιστικό. Σε αυτή την συζήτηση το Αιγαίο εξ ορισμού αποτελεί μια «παλιά αποικία» του Ισλάμ που επιθυμητό θα ήταν να κατακτηθεί ξανά. Το αν αυτό θα γινόταν «μετριοπαθώς» όπως διατείνονται οι Αδελφοί Μουσουλμάνοι και το παγκόσμιο δίκτυο της ή «βιαίως» όπως έκαναν από τα αρχαία ακόμη χρόνια μέχρι σήμερα διάφοροι κατακτητές του δεν αφαιρεί τα συγκρουσιακά χαρακτηριστικά αυτής της πολιτικής φιλοσοφίας.⁵⁸⁸ Κάποιοι μπορεί να σκέφτονται ότι όσο η αντιπαράθεση έχει πολιτιστικά χαρακτηριστικά, χωρίς να ανακατεύονται όπλα και στρατοί, η κατάσταση είναι διαχειρίσιμη. Και φυσικά έχουν δίκιο μέσα στην ιστορική συνέχεια της περιοχής της Μεσογείου. Οι πολιτισμοί δεν αποτελούνται έτσι κι αλλιώς από στεγανοποιημένες διαδικασίες αναπαραγωγής και συνέχειας τους. Τι γίνεται όμως όταν «μη φιλικές» δυνάμεις της γειτονιάς μας προσχωρήσουν στην πολιτική φιλοσοφία της τζιχάντ και εντάξουν τις πάγιες εδαφικές τους διεκδικήσεις στον μανδύα του επεκτατικού Ισλάμ; Ο Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν που -κατά πολλούς- δείχνει μια διακριτική «συμπάθεια» στη πλευρά των Αδελφών Μουσουλμάνων, αλλάζει εντυπωσιακά τον ρόλο τους στην περιοχή μας. Από τη στιγμή δε που αυτό γίνεται πλέον δημόσια και απροκάλυπτα αντιμετωπίζουμε τον κίνδυνο η Τουρκία να μην είναι πλέον μια δύναμη κατάκτησης στη Μέση Ανατολή, αλλά ο ισχυρότερος σύνδεσμος στο παζλ της τζιχάντ. Οι εξελίξεις αυτές που θα πρέπει πια να προβληματίζουν το σύνολο της ΕΕ, αλλά ειδικότερα την περιοχή μας, θα απαιτήσουν νέες συμμαχίες και ενδεχομένως νέες «συμπεριφορές» στην Μεσόγειο και η Ελλάδα θα πρέπει να είναι έτοιμη να τις αντιμετωπίσει.

586 <http://www.faz.net/frankfurter-allgemeine-zeitung/essay-der-islam-will-die-welteroberung-1354009.html>

587 <http://www.faz.net/frankfurter-allgemeine-zeitung/essay-der-islam-will-die-welteroberung-1354009.html> και https://books.google.gr/books?id=KJRYAgAAQBAJ&pg=PA23&lpg=PA23&dq=egon+flaig+hassan+al+banna&source=bl&ots=jbCcrJiwMe&sig=HT_7Cb91RDfE-YXHAJZeMnjG-qE&hl=el&sa=X&ved=0ahUKewion67EononAhXKKCwKHamKAoMQ6AEINzAG#v=onepage&q=egon%20flaig%20hassan%20al%20banna&f=false

588 https://books.google.gr/books?id=KJRYAgAAQBAJ&pg=PA23&lpg=PA23&dq=egon+flaig+hassan+al+banna&source=bl&ots=jbCcrJiwMe&sig=HT_7Cb91RDfE-YXHAJZeMnjG-qE&hl=el&sa=X&ved=0ahUKewion67EononAhXKKCwKHamKAoMQ6AEINzAG#v=onepage&q=egon%20flaig%20hassan%20al%20banna&f=false

Κεφάλαιο 6: Κοινωνιολογική προσέγγιση του Θρησκευτικού Φονταμενταλισμού

Σύμφωνα με τον Willi Braun, η θρησκεία εκφράζεται μέσω πολιτισμικών, κοινωνικών, ιδεολογικών, εμπειρικών, ιστορικών, παραδοσιακών και άλλων αναφορών, οι οποίες είτε την καθιστούν αυτονόητη από την πλευρά των ανθρώπων είτε τα στοιχεία αυτά χρησιμοποιούμενα μ' έναν ορισμένο τρόπο, καθίστανται ικανά να περιγράψουν ένα σύνολο διαφορετικών θρησκευτικών φαινομένων, όπως τις θρησκευτικές ιδέες, τη θρησκευτική εμπειρία, τις θρησκευτικές τελετές, τη θρησκευτική τέχνη, τις θρησκευτικές παραδόσεις, τους φανατικούς πιστούς κ.ά.⁵⁸⁹ Ένα σημαντικό όμως μέρος των δημόσιων συζητήσεων περιστρέφεται γύρω από τον ρόλο της θρησκείας στις σύγχρονες κοινωνίες, ρόλος που -θα λέγαμε- προσωποποιείται μέσω των αντιλήψεων, πράξεων, συμπεριφορών των ηγετικών θρησκευτικών ομάδων, ενώ στις συζητήσεις αυτές μπορούν να λάβουν μέρος όχι μόνο τα μέλη των θρησκευτικών κοινοτήτων, αλλά και όλοι εκείνοι που δυνητικά έχουν δικαίωμα στον δημόσιο λόγο, δηλαδή όλοι. Οι συζητήσεις αυτές εντείνονται, όταν συγκεκριμένα περιστατικά απασχολούν το δημόσιο κοινωνικό και πολιτικό ενδιαφέρον, όπως για παράδειγμα φαινόμενα τρομοκρατικών επιθέσεων, βίαιων συγκρούσεων, εθνικιστικών αντιπαραθέσεων, ενώ δεν είναι λίγες οι φορές που ο ρόλος της θρησκείας αξιολογείται θετικά ή αρνητικά με κριτήριο τις σχέσεις κοινωνικής δικτύωσης που αναπτύσσει η παρουσία της στην προσπάθεια αντιμετώπισης κοινωνικών φαινομένων, όπως ανθρωπιστικές κρίσεις, υποσιτισμός, κοινωνική περίθαλψη, μόρφωση κ.ά.

Εναλλακτικά, θα μπορούσαμε να πούμε ότι ο δημόσιος διάλογος για τη θρησκεία δεν είναι ένας απλός θρησκευτικός διάλογος, ένας διάλογος δηλαδή, που γίνεται με θεολογικά/θρησκευτικά κριτήρια, ακόμα και όταν ασχολείται με τις θρησκευτικές στάσεις/συμπεριφορές των ανθρώπων της θρησκείας, τις αξιολογεί και τις σχολιάζει σε σχέση με την ίδια τη θρησκεία, αλλά κυρίως το ενδιαφέρον του δημόσιου διαλόγου εστιάζει τόσο στις θεσμοθετημένες σχέσεις της θρησκείας, όσο και στις μη θεσμοθετημένες επιδράσεις της σε σχέση με το κοινωνικό περίγραμμα μιας ορισμένης κοινωνίας. Υπό αυτήν την έννοια, οι συζητήσεις για τη θρησκεία έχουν κοινωνιολογικό ενδιαφέρον, επειδή όχι απλά καταγράφουν τη θεσμική της συγκρότηση και παρουσία σε μια συγκεκριμένη κοινωνία, οπότε μοιραία και τον βαθμό ανταπόκρισής της σε αναμενόμενες «τυποποιημένες» συμπεριφορές, αλλά και της καταγραφής των διαφορετικών αντιλήψεων που αναπτύσσονται για τη θρησκεία από τους ίδιους τους ανθρώπους -θρησκευόμενους και μη- στο πλαίσιο των ποικίλων ερμηνειών της.

Επομένως, στο επίκεντρο της κοινωνιολογικής διερεύνησης της θρησκείας εντάσσεται το θρησκευτικό γεγονός, το οποίο συμπυκνώνει τις σχέσεις νοηματικής οικειοποίησης από τον άνθρωπο και την κοινωνία του, των πολλαπλών στοιχείων που συνθέτουν την ίδια την κοινωνική πραγματικότητα σε οικονομικό, πολιτικό, πολιτισμικό, εθνικό, εκπαιδευτικό πεδίο. Η κοινωνιολογία της θρησκείας ως επιστήμη, μελετά τη θρησκεία στο πλαίσιο της συγκρότησης του θρησκευτικού εαυτού, ο οποίος διαμορφώνεται με κριτήριο τις ίδιες ενδογενείς και εξωγενείς λειτουργίες της ανθρώπινης δράσης, όπως προσωπικά χαρακτηριστικά, φυσικούς

⁵⁸⁹ Βλ. Russel McCutcheon-Willi Braun, *Εγχειρίδιο Θρησκειολογίας*, Εκδόσεις Βάνιας, 2003.

παράγοντες και ανθρώπινες σχέσεις, στοιχεία που διαμορφώνουν και τον κοινωνικό εαυτό.⁵⁹⁰ Οι άνθρωποι θρησκευούν μέσα από τις σχέσεις νοηματικής οικειοποίησης των κόσμων που τους περιβάλλουν. Απόδειξη αυτού αποτελεί η πληθώρα των θρησκειών που αναπτύχθηκαν μέσα από την ιστορική πορεία της ανθρωπότητας, καθώς και οι νέες θρησκείες που αναδείχθηκαν μέσα από τα παραδοσιακά θρησκευτικά μοτίβα.

Κατά τον Erich Fromm, η παρουσία της θρησκείας παρέχει ένα πλαίσιο προσανατολισμού και ένα αντικείμενο λατρείας. Στον βαθμό που διαχειρίζεται μια ολοκληρωμένη αφήγηση για τη δημιουργία του κόσμου (κοσμολογία) και μια ολοκληρωμένη αφήγηση για τον άνθρωπο (ανθρωπολογία), η θρησκεία καλεί σε αναδημιουργία του κόσμου και τον άνθρωπο από την αρχή, δηλαδή τον εαυτό μας σε σχέση με τον κόσμο που μας περιβάλλει.⁵⁹¹ Η κατανόηση των θρησκευτικών αντιλήψεων και η μελέτη του θρησκευτικού εαυτού είναι σύνθετη διαδικασία, επειδή μέσα από την εκτύλιξη της αντανακλώνται οι ιδιαίτερες σχέσεις που αναπτύσσονται μέσα στην κοινωνία, οι πολιτικές και οικονομικές συμπεριφορές, η ταξική θέση, οι ηθικές αξίες, το επίπεδο μόρφωσης, η οικογενειακή κατάσταση, η γλώσσα, ο πολιτισμός, η παράδοση κ.ά. Τα στοιχεία αυτά θα πρέπει να τα λάβει κάποιος σοβαρά υπόψη του, προκειμένου να ερμηνεύσει θρησκευτικές αντιλήψεις και πρακτικές, να κατανοήσει τις σχέσεις των ανθρώπων με τις θεσμικές θρησκείες και να καταγράψει τις θρησκευτικές τάσεις που διαμορφώνονται στις σύγχρονες κοινωνίες. Από την άλλη πλευρά, ο ίδιος ο θρησκευτικός εαυτός μπορεί να καταστεί στοιχείο αξιοποιήσιμο στη μελέτη και ερμηνεία της ίδιας της κοινωνικής κατασκευής στον βαθμό που η χρηστική λειτουργία της θρησκείας επιδρά στην οργάνωση και λειτουργία της κοινωνίας.⁵⁹²

Έτσι, οφείλουμε να επισημάνουμε ότι σε κάθε περίπτωση οι κανονιστικές προσδοκίες των θρησκευτικών ρόλων από τη μελέτη του εαυτού δεν είναι ποτέ αναμενόμενες και σίγουρες, αλλά εξαρτημένες από το σύνολο των κοινωνικών ρόλων και των προσωπικών προσδοκιών. Σύμφωνα με τον Martin Hollis, «οι κανόνες επιβάλλουν στον παίχτη πώς να συνεχίσει και ωστόσο δομούνται από τις ερμηνείες που οι παίκτες δίνουν στην οδηγία αυτή».⁵⁹³ Έτσι, οι ρόλοι θα μπορούσαν να περιλαμβάνουν απροσδιόριστες ή και αντιφατικές προσδοκίες, παρέχοντας στους παίκτες, σύμφωνα με τη θεωρία παιγνίων (game theory) και της ορθολογικής επιλογής, το περιθώριο να ερμηνεύουν τους ρόλους τους ή και να επιδιώκουν την επίτευξη άσχετων με τους ρόλους σκοπών.⁵⁹⁴ Ένα τέτοιο παράδειγμα αποτελεί η αντίληψη που θεωρεί ότι οι θεσμικά διαμορφωμένες θρησκείες υπέστησαν μια κοινωνική υποβάθμιση κατά την εποχή της νεωτερικότητας.⁵⁹⁵ Η αντίληψη αυτή έχει κερδίσει έδαφος το τελευταίο χρονικό διάστημα στην κοινωνιολογική σκέψη. Σε αντίθεση με το θρησκευτικό μονοπωλιακό καθεστώς που προσδιόρισε τα παραδοσιακά πολιτισμικά μοτίβα, οι σύγχρονες κοινωνίες οδήγησαν όλο και

590 βλ. Β. Γιούλτσης, *Γενική Κοινωνιολογία*, εκδόσεις Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 2004, σελ. 456.

591 βλ. Erich Fromm, *Ψυχανάλυση και Θρησκεία*, Εκδόσεις Μπουκουμάνης, Δεκέμβριος 1974.

592 Το ίδιο με άνωθι.

593 Hollis, 2005.

594 https://en.wikipedia.org/wiki/Game_theory

595 Θάνος Λίποβατς, *Εθνικισμός και θρησκεία στη νεωτερικότητα*, Επιστήμη και Κοινωνία, Τεύχος 5-6, 2001.

περαιτέρω τη θρησκευτική κατανόηση του εαυτού στο πλαίσιο μιας ιδιωτικής υπόθεσης των ανθρώπων, ενώ η εκκοσμίκευση έγινε κατανοητή ως μια προσδοκία απεγκλωβισμού του πολιτικού στοιχείου από τους θρησκευτικούς επικαθορισμούς και περιορισμούς. Στην ουσία, αυτό που παρατηρούμε σήμερα είναι ότι ένας νέος θρησκευτικός εαυτός αναδύθηκε με πολλές διαφοροποιήσεις, στο πλαίσιο του θρησκευτικού πλουραλισμού και της εκκοσμικευμένης κοινωνίας. Ο θρησκευτικός εαυτός δομείται στο πλαίσιο μιας ιδιωτικού τύπου θρησκευτικότητας, η οποία χρήζει σήμερα διερεύνησης.

Οι άνθρωποι κατασκευάζουν τους κόσμους που τους περιβάλλουν μέσα σε ένα πλαίσιο κανόνων και αξιών, δηλαδή στοιχείων που οριοθετούν και ρυθμίζουν τις αποδεκτές κοινωνικές συμπεριφορές και άρα τις νόμιμες κοινωνικές σχέσεις. Με την έννοια αυτή, ο πολιτισμός μας συγκροτείται σε σχέση με τις ρυθμίσεις αυτές. Οι πολιτισμικές κατασκευές αναδεικνύουν, αλλά και προσδιορίζουν όλες τις δυναμικές σχέσεις νοηματικής ιδιοποίησης συμπεριφορών που σχετίζονται με αυτό που όλοι κατανοούμε ως «πραγματικότητα των καθημερινών αναγκών». Η κοινωνική απόκλιση ή παρέκκλιση από τα πρότυπα αυτά συνιστά αμφισβήτηση των κοινωνικών κανόνων, ενώ οι όποιες διαφοροποιήσεις μπορεί να δημιουργήσουν νέα πρότυπα, νέες αξίες, νέους κανόνες. Οι πολιτισμικές κατασκευές δημιουργούν αντίστοιχους κοινωνικούς καταναγκασμούς στον βαθμό που επιβάλλουν το «κοινωνικό απόθεμα της γνώσης», το οποίο σύμφωνα με τους Bergreger και Luckmann διαμοιράζεται ως *«κοινή βιογραφία εμπειριών ανάμεσα στα άτομα που συναποτελούν τα μέλη των ομάδων, δημιουργώντας αντίστοιχα πολιτισμικά μοτίβα.»*⁵⁹⁶ Τα πολιτισμικά πρότυπα συνδέονται πρωτογενώς με τον καταμερισμό της εργασίας και της εξουσίας σε εθνικό και υπερεθνικό επίπεδο, ενώ παράλληλα αναπαράγονται από τους αντίστοιχους μηχανισμούς της εκπαίδευσης, της παράδοσης, των θρησκειών, των κομμάτων, των Μ.Μ.Ε. κ.ά.

Επίσης, υπάρχουν πολιτισμικά πρότυπα που δεν είναι απαραίτητα ενσωματωμένα στα επίσημα ή αναγνωρισμένα συστήματα αξιών και προέρχονται από ανεπίσημες, περιθωριακές ή «απαγορευμένες» κουλτούρες. Από την άλλη πλευρά, οι ομάδες που αναφέραμε παραπάνω είναι σε θέση να ελέγχουν το κοινωνικό απόθεμα της γνώσης, μέσω των ιδεολογικών και θεσμικών μηχανισμών εξουσίας και κοινωνικής δικτύωσης (εκπαιδευτικό σύστημα, διανοούμενοι, Μ.Μ.Ε, θρησκείες), μπορούν να επηρεάζουν και να καθορίζουν τον βαθμό συναίνεσης και διαμοιρασμού της γνώσης αυτής ανάμεσα στα άτομα μιας οργανωμένης κοινωνίας. Έτσι, αυτό που συμβαίνει συνήθως είναι οι αφηρημένοι, συμβολικοί και εννοούμενοι μύθοι, οι δοξασίες και οι αφηγήσεις για το παρελθόν να καθοδηγούν την καθημερινή συμπεριφορά και τη λογική των μελών της κοινωνίας. Πολύ περισσότερο η κοινωνική, και όχι η εμπειρική ή επιστημονικά ορθολογική κατανόηση της πραγματικότητας επικυρώνει την καθημερινή κοινή λογική. Έχει παρατηρηθεί, άλλωστε, ότι οι ιδέες γίνονται κοινωνικά πειστικές λιγότερο με την πειθώ και τις ορθολογικές αποδείξεις σε σχέση με την κοινωνική επιβεβαίωση, μίμηση και συναίνεση. Οι κοινωνικές ιδέες είναι πειστικές, όχι λόγω του ορθολογικού και έγκυρου περιεχομένου τους, αλλά στον βαθμό που άλλα άτομα και ομάδες ακολουθούν αυτές τις ιδέες και τις θεωρούν δεδομένες, δηλαδή, όταν η κοινωνική δομή υποστηρίζει την αξιοπιστία των ιδεών. Κατά συνέπεια, οι ιδέες είναι πιο πειστικές, όταν ακολουθούνται από όλους και δεν αμφισβητούνται από κανέναν.⁵⁹⁷

⁵⁹⁶ Bergreger & Luckmann, 2003.

Με την άνοδο του εθνικισμού, η εκτεταμένη μετακίνηση πληθυσμιακών ομάδων και η πολιτισμική πολυμορφία εντός των κρατών αλλά και εκτός, στο πλαίσιο ευρύτερων διακρατικών συνασπισμών επανάφερε στο προσκήνιο τη συζήτηση για τον τρόπο οργάνωσης των πολυπολιτισμικών κοινωνιών και των αντίστοιχων οικονομικών, κοινωνικών, πολιτικών και ιδεολογικών τους κατασκευών, ενώ την ίδια στιγμή ανέδειξε περαιτέρω την αντιφατικότητα των πολιτισμικών προτύπων και των νέων προβλημάτων που προέκυψαν από την ίδια τη νεωτερική κατασκευή.⁵⁹⁸

Σύμφωνα με τον Berger, στην εποχή της νεωτερικότητας λειτουργούμε κυρίως ως «μετανάστες» από τον έναν βίοκοσμο στον άλλο, εναλλάσσοντας πολλές φορές ταυτότητες, προκειμένου η παρουσία μας στους πολλαπλούς κόσμους να έχει νόημα.⁵⁹⁹ Σύμφωνα με τον Νίκο Μουζέλη, τα χαρακτηριστικά της νεωτερικότητας συμπυκνώνονται μέσα από την ταυτόχρονη συνύπαρξη τριών κοινωνικο-δομικών στοιχείων, τα οποία δεν εντοπίζονται ούτε στις πολύπλοκες προνεωτερικές κοινωνίες. Τα στοιχεία αυτά είναι:

- α) η αποδυνάμωση της παραδοσιακής κοινότητας και η κινητοποίηση και ένταξη του πληθυσμού στο έθνος/κράτος,
- β) η ολική διαφοροποίηση των θεσμικών χώρων και
- γ) η εξάπλωση της εξατομίκευσης.⁶⁰⁰

Για αρκετούς ερευνητές η νεωτερικότητα ως πολιτισμικό γεγονός θα πρέπει να ιδωθεί και μέσα από τις διαδικασίες της εκκοσμίκευσης, η οποία προσδιόρισε σε έναν πολύ σημαντικό βαθμό τις ανθρώπινες σχέσεις της νεωτερικής κατασκευής της κοινωνίας σε σχέση με τη θρησκεία. Εάν το ένα σκέλος της νεωτερικότητας αποτέλεσε η κοινωνική αλλαγή μέσω της νομιμοποιημένης πολυμορφικής κοινωνικής πραγματικότητας, με αντίστοιχη κοινωνική προβολή το αναφαίρετο ατομικό δικαίωμα της επιλογής ταυτότητας, αυτό ακριβώς το στοιχείο διαμόρφωσε συνακόλουθα και τις νέες αντιλήψεις για τη θρησκευτική κατασκευή της πραγματικότητας και των αντίστοιχων πολιτισμικών μοτίβων που αυτές διατηρούσαν. Η κριτική που ασκήθηκε στη θρησκεία στο ως τότε θεσμικό της πλαίσιο, αποτέλεσε το δεύτερο σκέλος της νεωτερικής κατασκευής με συνέπειες την εδραίωση ενός πολλαπλού συστήματος κατανόησης των θρησκευτικών αφηγήσεων, το οποίο συμπυκνώνεται σε δύο τάσεις: Η μια θεωρεί ότι η ιστορία προχωρά με βάση ένα εξελικτικό σχήμα από τις ατελέστερες στις συνθετότερες μορφές, όπως από τη γεωργία στη βιομηχανία και στις τεχνολογικές κατασκευές, ανατρέποντας τις παλιές κοινότητες και δημιουργώντας νέες ρευστές και συχνά ανώνυμες κοινωνίες. Η επιστήμη και η λογική πρυτανεύουν στις ανθρώπινες σχέσεις, άρα η δεισιδαιμονίες και οι θρησκευτικές πρακτικές ενδεχομένως θα ξεπεραστούν από την ίδια την κοινωνική εξέλιξη και αλλαγή. Η δεύτερη τάση προκύπτει από την άποψη ότι ο κόσμος εξελίσσεται από τις ατελείς μορφές κοινωνικής οργάνωσης σε συνθετότερες και πολυπλοκότερες μορφές διαφοροποίησης. Στον δημόσιο χώρο βιώνουμε σε

597 Kilp, 2011.

598 Θάνος Λίποβατς, *Εθνικισμός και θρησκεία στη νεωτερικότητα*, Επιστήμη και Κοινωνία, Τεύχος 5-6, 2001.

599 Berger, 1969.

600 βλ. Νίκος Π. Μουζέλης, *Νεωτερικότητα και θρησκευτικότητα*, 2014, Εκδόσεις Πόλις.

αρκετές περιπτώσεις τον διαχωρισμό της θρησκείας από το κράτος, τα σχολικά ιδρύματα, τα δικαστήρια, τα νοσοκομεία, την κοινωνική πρόνοια και τις επιχειρήσεις.

Παρόλο που η θρησκεία σήμερα στις δυτικές κοινωνίες δεν έχει την καθολικά ισχυρή πολιτική επιρροή που είχε κάποτε, εξακολουθεί ωστόσο να αποτελεί ισχυρό κίνητρο για δράση ανάμεσα σε ομάδες που επιδιώκουν να αποκτήσουν ταυτότητα, κοινωνική δυναμική, εξουσία και πολιτική συμπεριφορά, ανεξάρτητα από τα υπάρχοντα κοινωνικο-πολιτικά μοτίβα αυτοέκφρασης. Μια σύγχρονη κοινωνιολογική κατανόηση της θρησκείας οφείλει να κάνει λόγο για τις πολλαπλές μορφές νεωτερικότητας, αλλά και εκκοσμίκευσης, λαμβάνοντας υπόψη τις αντίστοιχες κοινωνικο-πολιτισμικές διαδικασίες που συντελούνται σε κάθε τόπο και εποχή, όπως η κοινωνική διαφοροποίηση και εξατομίκευση, η καπιταλιστική ανάπτυξη, η εκβιομηχάνιση, η κοινωνική κινητοποίηση, ο σχηματισμός του κράτους, η οικοδόμηση και ο εκδημοκρατισμός, ο εξορθολογισμός, η διάνοηση, οι μηχανισμοί κοινωνικής αναπαραγωγής, όπως η ιδεολογία, το εκπαιδευτικό σύστημα, η πολιτική κ.ά. Αυτό που διαφαίνεται ως πραγματικότητα είναι ότι η θρησκεία στις παραδοσιακές, εκσυγχρονιστικές ή στις εκκοσμικευμένες της μορφές παραμένει μια βασική διάσταση του νεωτερισμού, στον βαθμό που μελετάται σε σχέση με όλα τα στοιχεία νοηματική ιδιοποίησης, εξήγησης και ερμηνείας των πολιτισμικών κατασκευών της νεωτερικότητας.⁶⁰¹

Ο James Beckford θέτει τρεις κυρίαρχες κοινωνικές παραμέτρους για την κατανόηση της θρησκείας στη σύγχρονη εποχή:

α) Οι κοινωνίες διαφέρουν σε σχέση με την έκταση της θρησκευτικής ποικιλομορφίας.

β) Οι θρησκευτικές ομάδες διαφέρουν από χώρα σε χώρα ως προς την αποδοχή και αναγνώριση που απολαμβάνουν στη δημόσια σφαίρα.

γ) Ο βαθμός της διευρυμένης ηθικής και πολιτικής αξίας δια μέσου της κοινωνικής αποδοχής των θρησκειών ποικίλλει επίσης. Αυτή η τρίτη έννοια του όρου για τον Beckford, που συνδέεται με την ιδεολογική και κανονιστική δέσμευση, συνιστά «πλουραλισμό».⁶⁰²

Ο «πλουραλισμός» ως έννοια είναι πλέον μια πραγματικότητα που χρησιμοποιείται ευραίως στην καθημερινότητά μας. Οι περιγραφές στις κοινωνικές επιστήμες διαγράφουν επίσης πολλαπλές ερμηνείες του, οι οποίες σχετίζονται με την ύπαρξη ή συν-ύπαρξη πολλαπλών ιδεολογιών, πολιτισμικών συστημάτων και συμπεριφορών, οικονομικών σχέσεων, εθνικών ιδιαιτεροτήτων, κοινωνικών ταυτοτήτων και θρησκευτικών επιλογών. Σαφέστατα, η παρουσία του «πλουραλισμού» δεν είναι προϊόν της νεωτερικότητας. Άλλωστε, οι ανθρώπινες σχέσεις από την αρχαιότητα έως τις μέρες μας διέπονταν από πολύπλοκες και πολυσύνθετες μορφές. Ωστόσο, στην εποχή της νεωτερικότητας οι μετακινήσεις μεγάλων πληθυσμιακών ομάδων, η εναλλαγή κοινωνικών ταυτοτήτων, η έντονη κοινωνική διαφοροποίηση, η επιλεκτική και ετερόκλητη δράση, η υποχρέωση για συνύπαρξη με το διαφορετικό όχι ως πολιτική επιβολή αλλά ως πολιτική υποχρέωση διαμόρφωσε το νέο πλαίσιο της κατανόησης του «πλουραλισμού». Προς την κατεύθυνση αυτή ο θρησκευτικός πλουραλισμός γίνεται κατανοητός ως μέρος της ίδιας προβληματικής.⁶⁰³ Με όσα αναφέρθηκαν ως τώρα, καθίσταται προφανές ότι η ιδέα της θρησκευτικής ποικιλομορφίας είναι περίπλοκη και άρα δεν υφίσταται ένας

601 Βλ. Β. Γιούλτσης, *Γενική Κοινωνιολογία*, εκδόσεις Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 2004.

602 Beckford, 2003.

μοναδικός, κυρίαρχος και κοινά αποδεκτός τρόπος υπολογισμού και αξιολόγησης της θρησκευτικής ποικιλομορφίας. Στην ουσία, αυτού του είδους οι πλουραλισμοί που αφορούν όχι μόνο τη δομική συγκρότηση του ίδιου του θρησκευτικού στοιχείου αλλά και τον βαθμό της κοινωνικής του αποδοχής, μας οδηγεί σε μια διευρυμένη κατανόηση του ρόλου του στις σύγχρονες κοινωνίες, οι οποίες διαχειρίζονται -έτσι και αλλιώς- τον πλουραλισμό τους προς διαφορετικές κατευθύνσεις.

Σύμφωνα με τον Berger, στα δυτικά προνεωτερικά σχήματα κοινωνικής οργάνωσης κυριαρχεί η μονοπωλιακή παρουσία μιας κυρίαρχης χριστιανικής θρησκείας. Στοιχείο το οποίο αλλάζει κυρίως τον 16ο αιώνα με τις αντιπαραθέσεις μεταξύ καθολικών και προτεσταντών στον ευρωπαϊκό χώρο, όπως είδαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο.⁶⁰⁴ Αυτές οι αντιπαραθέσεις δημιούργησαν τα θεμέλια του θρησκευτικού πλουραλισμού μέσω τριών μορφών: η πρώτη είναι ο κατακερματισμός του χριστιανισμού και η αύξηση των μη-θρησκευτικών ιδεολογιών. Η δεύτερη είναι η ανάπτυξη του ανταγωνισμού στη θρησκευτική «αγορά» μεταξύ των θρησκευτικών ομάδων. Και η τρίτη είναι η προοδευτική διαφοροποίηση των θρησκευτικών ιδρυμάτων σε σχέση με τους πιο ισχυρούς οικονομικούς και πολιτικούς θεσμούς των σύγχρονων κοινωνιών. Ο κύριος στόχος της ανάλυσης του Berger σχετικά με τον πλουραλισμό στον σύγχρονο κόσμο ήταν η περιγραφή της εκκοσμίκευσης ως κρίση θρησκευτικής αξιοπιστίας.⁶⁰⁵

Σύμφωνα πάλι με τον Berger, ο εκσυγχρονισμός, ο εξορθολογισμός και η εκβιομηχάνιση είναι οι κινητήριες δυνάμεις των αλλαγών στις κοινωνικές δομές που αποτρέπουν το κράτος από την επιβολή συγκεκριμένων μορφών της θρησκείας. Πράγματι, το κράτος παύει να χρειάζεται θρησκευτική νομιμοποίηση και γίνεται ένας αμερόληπτος θεματοφύλακας της τάξης μεταξύ των ανεξάρτητων και των δίχως εξαναγκασμό ανταγωνιστικών θρησκειών. Σε αυτές τις περιπτώσεις, η θρησκεία δεν μπορεί πλέον να εκπληρώσει την κλασική αποστολή της, αυτή της οικοδόμησης ενός κοινού κόσμου μέσα στον οποίο το σύνολο των κοινωνικών κανόνων λαμβάνει την τελική και δεσμευτική για όλους σημασία. Έτσι η θρησκεία γίνεται θέμα προσωπικής προτίμησης και επιλογής. Ο Berger υποστηρίζει ακόμη ότι και το περιεχόμενο της θρησκείας με δεδομένο ότι οι περισσότεροι «καταναλωτές» της θρησκείας ζουν σε έναν αρκετά εκκοσμηκευμένο κόσμο, θα προτιμήσουν τα θρησκευτικά προϊόντα που μπορούν να προσαρμοστούν στην εκκοσμηκευμένη εκδοχή της πραγματικότητας σε σχέση με εκείνα τα προϊόντα που αρνούνται να ενσωματωθούν σε αυτήν.⁶⁰⁶

Από την άλλη πλευρά, έχει παρατηρηθεί ότι ο φονταμενταλισμός, η επιστροφή δηλαδή στην παράδοση, έγινε αντιληπτός στην κοινωνιολογική μελέτη της θρησκείας ως νεωτερική κατασκευή και όχι ως μια προ-νεωτερική της διάσταση. Άρα οι κάθε είδους σχέσεις νοηματική ιδιοποίησης του θρησκευτικού στοιχείου από το σύνολο των προσωπικών ενορμήσεων ανθρώπων που διαχειρίζονται την ύπαρξή τους στο πλαίσιο της καθημερινής τους δράσης, αυτή και μόνο αυτή μπορεί να ορίσει το περιεχόμενο της παράδοσης ή του εκσυγχρονισμού, του πλουραλισμού ή της

603 Ο James Beckford διακρίνει πέντε μορφές θρησκευτικού πλουραλισμού-ποικιλομορφίας. Βλ. περισσότερα Beckford, 2003.

604 Για περισσότερα, βλ. σελ. 97-102 του παρόντος βιβλίου.

605 Peter L. Berger, 1969.

606 Peter L. Berger, 1969.

ομογενοποίησης, με κριτήρια που προσδιορίζονται κάθε φορά από το σύνολο των κοινωνικών παραμέτρων μιας ορισμένης κοινωνικής κατασκευής.⁶⁰⁷

Η σχέση της θρησκείας με την πολιτική δεν αφορά μόνο στο Μεσαίωνα, αλλά φαίνεται ότι αποτελεί ένα δομικό γνώρισμα του ανθρώπινου πολιτισμού εν γένει. Ο πολιτικός επιστήμονας Andrew Heywood άλλωστε επισημαίνει χαρακτηριστικά επ' αυτού ότι «η πιο σημαντική πτυχή της αυξανόμενης πολιτικής σημασίας του πολιτισμού αφορά, αναμφισβήτητα, την αφύπνιση της θρησκείας και την ανάδυση των θρησκευτικών κινημάτων».⁶⁰⁸ Μολονότι, η νεωτερικότητα ως έννοια και ιστορική περίοδος αρθρώνεται γύρω από τη διαδικασία της εκκοσμίκευσης, η ριζοσπαστική θρησκευτική αναβίωση με τη μαχητική μορφή του φονταμενταλισμού από τη δεκαετία του 1970 και μετά σε παγκόσμια κλίμακα, κυρίως γύρω από τις μείζονες μονοθεϊστικές θρησκείες, τον ιουδαϊσμό, το χριστιανισμό και τον ισλαμισμό, άλλαξε άρδην την παραδοσιακή θεώρηση της σχέσης της θρησκείας με την πολιτική, ιδίως βέβαια με τις διεθνείς σχέσεις, στο βαθμό που η νέα κατάσταση συνύπαρξης λαμβάνει χώρα μέσα στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης. Υπό αυτήν την έννοια, θα έλεγε κανείς ότι το βασικό ερμηνευτικό μοντέλο του Auguste Comte περί της γραμμικής πορείας της ανθρωπότητας από το θεολογικό στο μεταφυσικό και από εκεί στο επιστημονικό στάδιο, που δέσποζε στο γνωστικό πεδίο της Κοινωνιολογίας της Θρησκείας για περισσότερο από έναν αιώνα, φαίνεται ότι έχει απολέσει την εξηγητική ισχύ του ως επιστημονικό παράδειγμα.⁶⁰⁹

Το γεγονός ότι η νεωτερικότητα δεν συνεπάγεται εξ ορισμού και τη μείωση της θρησκευτικής πίστης ή πρακτικής ή πολύ περισσότερο την απώθηση και την υποβάθμιση της θρησκείας στην ιδιωτική σφαίρα σηματοδοτείται κυρίως από την εμφάνιση στην ύστερη νεωτερικότητα νέων μορφών θρησκευτικότητας.⁶¹⁰ Η αναδιοργάνωση του θρησκευτικού πεδίου στη Δύση, με τη σχετικοποίηση άλλα και την απελευθέρωση συγχρόνως των λεγόμενων ομολογιακών ταυτοτήτων, και η ενδυνάμωση των φονταμενταλιστικών θρησκευτικών τάσεων στην Ανατολή, δεν αφύπνισαν απλώς τις λανθάνουσες θρησκευτικές στάσεις και συμπεριφορές των ανθρώπων απανταχού της γης, αδυνατίζοντας το επιχείρημα του πολιτικού εξορθολογισμού και της εκκοσμίκευσης, αλλά συνέβαλαν στην εμφάνιση νέων θρησκευτικών κινημάτων, δηλαδή στην ίδρυση, όπως λέγεται εμφαιτικά, νέων θρησκειών στα όρια των παραδοσιακών μεγάλων θρησκειών, απογειώνοντας τη δύναμη της θρησκευτικής εμπειρίας και την ίδια στιγμή όμως επαναφέροντας το ζήτημα του θρησκευτικού φανατισμού και της βίας που προκαλεί στο προσκήνιο της διεθνούς πολιτικής. Ο κοινωνιολόγος Νίκος Μουζέλης, μελετώντας σε βάθος τον πολιτικό ρόλο της θρησκευτικότητας στην ύστερη παγκοσμιοποιημένη νεωτερικότητα, υπογραμμίζει ότι η επιστροφή της θρησκείας δεν συνεπάγεται εξ ορισμού την αποδυνάμωση του εργαλειακού κοσμικού φανατισμού, προς όφελος της ανεκτικότητας και του σεβασμού, αλλά μάλλον την ενδυνάμωσή του με το στοιχείο του θρησκευτικού φανατισμού, ο οποίος σε κάθε περίπτωση απειλή τα υποκείμενα με μία ισοπέδωση των πάσης φύσεως φιλελεύθερων ταυτοτήτων. Η σαφής και ρητή

607 Βλ. Αποστόλου Β. Νικολαΐδη, *Κοινωνιολογία της Θρησκείας*, Εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα 2007.

608 Για περισσότερα βλ. Andrew Heywood, *Εισαγωγή στη Πολιτική*, Οκτώβριος 2014, Εκδόσεις Επίκεντρο.

609 Βλ. Αποστόλου Β. Νικολαΐδη, *Κοινωνιολογία της Θρησκείας*, Εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα 2007.

610 Βλ. Αποστόλου Β. Νικολαΐδη, *Κοινωνιολογία της Θρησκείας*, Εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα 2007.

πνευματικότητα της θρησκείας, καταλήγει, υποκύπτει κάτω από τη μισαλλόδοξη δύναμη του αντι-πνευματικού σκοταδισμού.⁶¹¹

Η θρησκεία, όσο και αν αυτό μοιάζει παράδοξο για τα ορθολογικά δεδομένα της θεωρίας της εκκοσμίκευσης, δίνει τη δυνατότητα όχι μόνο ορθής προσέγγισης του ίδιου του κοινωνικού φαινομένου, αλλά και αποτελεσματικής πολιτικής οργάνωσης των ανθρώπινων συλλογικών σχηματισμών. Αυτήν ακριβώς την κοινωνικο-πολιτική και λειτουργική διάσταση της θρησκείας, ήδη στις απαρχές της νεωτερικότητας, είχε συλλάβει ο Niccolò Machiavelli, ο οποίος, αν και δεν αποδεχόταν καμία μορφή ηθικής παρέμβασης στην πολιτική, πίστευε ότι η θρησκεία μπορούσε υπό προϋποθέσεις να ενισχύσει τη *raison d'État*.⁶¹² Δεν είναι έτσι καθόλου τυχαίο ότι οι σημαντικότεροι κοινωνικοί και πολιτικοί στοχαστές της νεωτερικότητας έθεσαν το ζήτημα της θρησκείας σε σχέση με την πολιτική οργάνωση των κοινωνιών στο επίκεντρο του έργου τους. Ο Karl Marx υποστήριζε ότι η θρησκευτική αλλοτρίωση επιτείνει την κοινωνική και πολιτική αλλοτρίωση.

Ο Max Weber είναι γνωστό ότι απέδωσε την καπιταλιστική πρόοδο στην ηθική του προτεσταντισμού, εγγράφοντας την κοινωνιολογία της θρησκείας σε μία πολιτική κοινωνιολογία ή κοινωνιολογία της κυριαρχίας.⁶¹³ Ο Max Weber συνέδεσε άμεσα τη θρησκεία αλλά και τις εκκλησιαστικές μορφές της θρησκευτικότητας με την τάση του ανθρώπου να ενσωματώνεται σε μικρότερες ή μεγαλύτερες ομάδες. Η ίδια η θρησκεία, με άλλα λόγια, ως τέτοια είναι μία μορφή αρχετυπικής συλλογικότητας, ιδιαίτερα οργανωμένης, όταν συνεπάγεται γραφειοκρατικές δομές, δόγματα, ιεραρχίες, μέλη και μία θεσμική τάξη που προσομοιάζει στα κοσμικά συστήματα εξουσίας.⁶¹⁴ Δεν είναι προφανώς τυχαίο ότι ο Max Weber ανέπτυξε τις θεωρίες του για τις θρησκευτικές κοινότητες στην εποχή του ευρωπαϊκού Μεσοπολέμου, όταν η λεγόμενη πολιτική θεολογία μεσουρανούσε ιδίως στη βαϊμαρική Γερμανία και επιφανείς πολιτικοί φιλόσοφοι, όπως ο Eric Voegelin, αναλύοντας διεξοδικά τις θρησκευτικές εκφάνσεις του ναζισμού, έκαναν λόγο για ένα είδος πολιτικής θρησκείας.⁶¹⁵ Η συνύπαρξη και η οργανική συμπλοκή θρησκείας και πολιτικής άγγιξε με τον Ολοκληρωτισμό τις πλέον ακραίες και ανορθολογικές μορφές της. Η κοινότητα των πιστών ως ένα είδος *suī generis* πολιτικής κοινότητας, τονίζει ο Max Weber, προκύπτει μέσα από την καθημερινοποίηση του χαρίσματος του θρησκευτικού ηγέτη. Δεν αποφεύγει έτσι να υποστηρίξει ότι «οι σχέσεις μεταξύ πολιτικής ισχύος και θρησκευτικής κοινότητας, από τις οποίες γεννιέται η έννοια της «ομολογίας πίστης», ανήκουν στην ανάλυση της εξουσίας».⁶¹⁶

Σημαντική είναι όμως η κριτική που ασκεί ο μαρξιστής ιστορικός, κοινωνιολόγος και οριενταλιστής Maxime Rodinson⁶¹⁷ στις θέσεις του Max Weber για το Ισλάμ και τη σχέση του με τον καπιταλισμό και τον δυτικού τύπου

611 Βλ. Νίκος Π. Μουζέλης, *Νεωτερικότητα και θρησκευτικότητα*, 2014, Εκδόσεις Πόλις.

612 Βλ. Niccolò Machiavelli, *Ο Ηγεμόνας*, Αύγουστος 2012, Εκδόσεις Πατάκης.

613 Hervieu-Léger and Willaime, 2005.

614 Giddens, 2009.

615 Voegelin, 1986.

616 Weber, 2007.

617 https://en.wikipedia.org/wiki/Maxime_Rodinson

ορθολογισμό, μια κριτική που εστιάζει σε τρία σημεία.⁶¹⁸ Το πρώτο σημείο αφορά τη νωχέλεια και τη μοιρολατρία που, κατά το Weber, χαρακτηρίζουν τους μουσουλμάνους, κάτι που για τον Rodinson, τέτοιου είδους χαρακτηρισμοί κρίνονται ανακριβείς, αλλά ακόμα κι αν δεν ήταν, ο Weber, όφειλε να λάβει υπόψη του και άλλες θρησκευτικές παραδόσεις, όπως τον Χριστιανισμό και τον Ινδουισμό. Ο Rodinson εδώ παρατηρεί πως «η Παλαιά Διαθήκη φαίνεται να επιμένει πολύ περισσότερο στον μυστηριακό και απρόσιτο χαρακτήρα των θείων σχεδίων»⁶¹⁹ απ' όσο το Κοράνι, το οποίο βρίθκει αναφορών εμπορικής φύσεως στις σχέσεις Θεού-πιστών. Το δεύτερο σημείο της κριτικής αφορά στο ότι ο Weber θεωρούσε τη μαγεία έναν από τους σημαντικούς αντιπάλους του ορθολογισμού και περισσότερο του εξορθολογισμού του δικαίου και της ανάπτυξης μιας ορθολογικής οικονομίας, αφού το Κοράνι δέχεται την ύπαρξη της μαγείας -όπως ακριβώς και ο Χριστιανισμός- υποτάσσοντάς την όμως στην δύναμη του Αλλάχ. Ο Rodinson παραδέχεται ότι αυτό δεν αποτελεί πρόοδο, καταλήγοντας πως η ιδεολογία που ήταν αντίθετη στην ανάπτυξη του ορθολογισμού στον ισλαμικό κόσμο (άρα και στον καπιταλισμό) δεν ήταν αυθεντικά ισλαμική, αλλά είχε έντονες μη ισλαμικές και μάλλον ανατολικοχριστιανές καταβολές. Το τρίτο και τελευταίο σημείο της κριτικής αφορά το ζήτημα του κράτους και τη φύση του δικαίου, με τον Rodinson να υποστηρίζει πως η ερμηνευτική αξία που ο Weber δίνει στο ρόλο του ορθολογικού κράτους δυτικού τύπου στο πλαίσιο ανάπτυξης του καπιταλισμού είναι -τουλάχιστον- αμφισβητήσιμη, αφού κατηγορεί τον Weber ότι υπερβάλλει είτε όσον αφορά τον μη ορθολογικό χαρακτήρα της ισλαμικής παράδοσης, είτε όσον αφορά την ορθολογικότητα του δυτικοευρωπαϊκού πολιτισμού, που γέννησε τον καπιταλισμό.

Η ιστορική πορεία του Ισλάμ δείχνει ότι σε καμιά περίπτωση θρησκευτικο-πολιτική παράδοση δεν ευνόησε την κινητοποίηση των μαζών για οικονομικούς κυρίως λόγους ανατρεπτικού και επαναστατικού χαρακτήρα, αλλά για τον Rodinson, αυτό δεν σημαίνει ότι το Ισλάμ απαγορεύει στις μάζες να ξεσηκωθούν στο όνομα άλλων εκκλησιών που ντύνονται με ισλαμικό μανδύα, με άλλα λόγια μιλάμε για «χρησιμοποίηση» του Ισλάμ μέσα στο πλαίσιο ταξικών αγώνων. Σήμερα η μελέτη του Rodinson φαίνεται ξεπερασμένη όσον αφορά τις νεο-οριενταλιστικές της καταβολές, αφού οι αντίστοιχοι τύποι αναλύσεις που γίνονται δεν αφορούν τη σχέση του Ισλάμ με τον καπιταλισμό ή τον σοσιαλισμό, αλλά με την ίδια την δημοκρατία και ιδίως την παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.⁶²⁰

Συμπερασματικά, από την εμφάνιση νέων και συχνά πολύ δυναμικών μορφών θρησκευτικότητας, που έχουν τροφοδοτήσει μία σειρά από νέα θρησκευτικά κινήματα, η επιστροφή της θρησκείας από το 1970 και μετά σε παγκόσμια κλίμακα, αναθέρμανε το παραδοσιακό ενδιαφέρον για τις κοινωνικο-πολιτικές διαστάσεις του θρησκευτικού φαινομένου. Στο βαθμό μάλιστα που η αναβίωση του θρησκευτικού συναισθήματος συνδέθηκε με αυτό που οριοθετείται πλέον σήμερα ως πολιτική της

618 Βλ. Γεράσιμος Μακρής, *Ισλάμ: Πεποιθησεις, πρακτικές και τάσεις*, 2004, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, σελ. 296-305.

619 Βλ. Γεράσιμος Μακρής, *Ισλάμ: Πεποιθησεις, πρακτικές και τάσεις*, 2004, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, σελ. 296-305.

620 Βλ. Γεράσιμος Μακρής, *Ισλάμ: Πεποιθησεις, πρακτικές και τάσεις*, 2004, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, σελ. 296-305.

ταυτότητας,⁶²¹ προσδίδοντας ακόμη και εθνικο-πολιτικά χαρακτηριστικά σε θρησκευτικές ομάδες και συλλογικότητες, καθίσταται εύκολα αντιληπτό πώς ο σύνδεσμος θρησκείας και πολιτικής μπορεί να επηρεάσει θετικά ή αρνητικά τις ανθρώπινες κοινωνίες και κατ' επέκταση τη διεθνή ασφάλεια και ειρήνη στο πεδίο των διακρατικών και διεθνικών σχέσεων. Η θρησκεία, είτε ως μία αρχετυπική και ισχυρή έκφραση τη πολιτισμικής και ηθικής ποικιλομορφίας του πλανήτη, είτε ως μία διάσταση της συλλογικότητας, αποκτά πλέον έναν κρίσιμο ρόλο στη διαμόρφωση της διεθνούς πολιτικής, ειδικά όταν σε πολλές χώρες και σε πολλές περιπτώσεις ενδύεται την ακραία πολιτική όψη του φανατισμού και του φονταμενταλισμού. Δεν είναι έτσι τυχαίο ότι ένας εκ των κορυφαίων πολιτικών επιστημόνων, ο Samuel Huntington, χρησιμοποίησε το θρησκευτικό πεδίο για να διατυπώσει τη θεωρία του περί της σύγκρουσης των πολιτισμών, η οποία συνιστά, αναντίλεκτα, μία από τις πλέον δημοφιλείς και αμφιλεγόμενες, συγχρόνως, πολιτικές θεωρίες των Διεθνών Σχέσεων στον 21ο αιώνα.

Ο θρησκευτικός φονταμενταλισμός και οι σαφείς πλέον πολιτικές εκφράσεις του, όπως για παράδειγμα το έντονο φαινόμενο του πολιτικού Ισλάμ⁶²² -για το οποίο μιλήσαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο- κατέρριψε την αισιόδοξη θέση της εκκοσμίκευσης περί ενός πολιτικού εξορθολογισμού των νεοτερικών ανθρώπινων σχέσεων και συμπεριφορών. Ιδίως, η εμφάνιση του ριζοσπαστικού φονταμενταλισμού στην «καρδιά» της διεθνούς πολιτικής μετά το 1970, δεν σηματοδότησε απλώς την επιστροφή της θρησκείας στη δημόσια σφαίρα, αλλά κυρίως την επιστημονική αναγκαιότητα να διερευνηθεί εκ νέου ο ρόλος της θρησκευτικής εμπειρίας και δη της βεμπεριανής κοινότητας των πιστών στη διαμόρφωση των σύγχρονων διακρατικών και διεθνών σχέσεων. Από αυτήν την οπτική γωνία, κατά συνέπεια, η θρησκεία συνιστά σήμερα ένα από τα πλέον σημαντικά και ανθηρά γνωστικά και εμπειρικά πεδία ανάπτυξης τόσο της Πολιτικής Επιστήμης όσο και των Διεθνών Σχέσεων. Σύμφωνα με τον Andrew Heywood, η αναζωπύρωση του φονταμενταλισμού, ως ένα πρόγραμμα ηθικής και πολιτικής αναγέννησης της κοινωνίας, με κύριο άξονα μία θρησκευτική καθαρότητα που εδράζεται στην πίστη της κοινοτικής ζωής, είτε αναφερόμαστε στην προτεσταντική, είτε στην εβραϊκή, είτε στην ισλαμική εκδοχή του, είναι αν μη τι άλλο ένα εναλλακτικό σχέδιο μαχητικής απόρριψης της νεοτερικότητας στην εκκοσμικευμένη διάστασή της.⁶²³

Ο θρησκευτικός φονταμενταλισμός ως η ηγεμονική έκφραση της πολιτικής της λαϊκής κινητοποίησης και της κοινωνικής αναγέννησης έχει σαφή στοιχεία ενός λαϊκισμού, που για τη Chantal Mouffe υποδηλώνει ενδεχομένως και την ύπαρξη πολλαπλών νεοτερικότητων.⁶²⁴ ένα επιχείρημα που στοχεύει φανερά σε έναν εκδημοκρατισμό του διεθνούς συστήματος, μέσα από την εγκαθίδρυση ενός πολυπολικού κόσμου, η θρησκευτική αναβίωση μετά το 1970, δυστυχώς δεν έφερε στο προσκήνιο μία ανεκτική θρησκευτικότητα, αυτό που ο Νίκος Μουζέλης ορίζει ως

621 http://www.fylopedia.uoa.gr/index.php/%CE%A4%CE%B1%CF%85%CF%84%CF%8C%CF%84%CE%B7%CF%84%CE%B1,%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE_%CF%84%CE%B7%CF%82_%CF%84%CE%B1%CF%85%CF%84%CF%8C%CF%84%CE%B7%CF%84%CE%B1%CF%82

622 Βλ. σελ. 111 του παρόντος βιβλίου.

623 Βλ. Andrew Heywood, *Εισαγωγή στη Πολιτική*, Οκτώβριος 2014, Εκδόσεις Επίκεντρο.

624 Mouffe, 2013.

πνευματική θρησκευτικότητα,⁶²⁵ αλλά έναν έτερο τύπο θρησκευτικότητας, που, σύμφωνα με το Φώτη Τερζάκη, «είναι σε υψηλό βαθμό πολιτικοποιημένος» και, δίχως άλλο, όπως δείχνει η διεθνής κατάσταση από την 11η Σεπτεμβρίου 2001 και μετά, «χαρακτηρίζεται από μισαλλοδοξία και επιθετικότητα απέναντι σε όσους δεν συμμερίζονται το δικό του όραμα για τον κόσμο και την ιστορία και είναι έτοιμος ανά πάσα στιγμή να επιβάλει στο όνομα του Θεού τη θέλησή του διά της ισχύος».⁶²⁶

625. Βλ. Νίκος Π. Μουζέλης, *Νεωτερικότητα και θρησκευτικότητα*, 2014, Εκδόσεις Πόλις.

626. Βλ. Τερζάκης Φώτης, *Ανορθολογισμός, φονταμενταλισμός και θρησκευτική αναβίωση*, 2013, Οι Εκδόσεις των Συναδέλφων.

Συμπέρασμα

Στις προηγούμενες σελίδες έγινε μια απόπειρα για μια όσο το δυνατόν εκτενή και πλήρη παρουσίαση και ανάλυση του θρησκευτικού φονταμενταλισμού που αποτελεί παγκόσμιο φαινόμενο, απασχολώντας τα περισσότερα τα κράτη, ανά τον κόσμο. Επιπλέον διαπιστώσαμε πως ο θρησκευτικός φονταμενταλισμός -αναφίβλα- χρησιμοποιείται ως μέσο εξάπλωσης της τρομοκρατίας. Για να φτάσουμε σε αυτό το δεδομένο, ήταν απαραίτητη η παρουσίαση των γενικών αρχών της Τρομοκρατίας: από την αναρχία τα εθνικοαπελευθερωτικά κινήματα των προηγούμενων αιώνων, στη βία ως μορφή τρομοκρατίας και από τις απόπειρες απόδοσης ενός ορισμού της Τρομοκρατίας ανά τους αιώνες, αλλά και τις ποικίλες κατηγορίες τρομοκρατίας, μέχρι τη μετάβαση στη Διεθνή Τρομοκρατία μεταψυχροπολεμικά. Το επόμενο βήμα στην έρευνα ήταν η απόδοση ενός ορισμού της Διεθνούς Ασφάλειας και η σύνδεση της με την τρομοκρατία χθες και σήμερα. Κάπως έτσι, οδηγηθήκαμε σε μια γενική και αρκετά σύντομη προσέγγιση του φαινομένου του θρησκευτικού φονταμενταλισμού -πάντα- υπό το πρίσμα των Διεθνών Σχέσεων, καθώς και των σημαντικότερων κατηγοριών θρησκευτικού φονταμενταλισμού, του ιουδαϊκού, του χριστιανικού και του ισλαμικού. Αναμφίβολα, δεν μπορούσε να μην γίνει εκτενής λόγος για την γέννηση, την ιστορική εξέλιξη, καθώς και το παρόν των παραπάνω κατηγοριών. Έχοντας σε αυτό το σημείο τις απαραίτητες εννοιολογικές βάσεις, η προσοχή εστιάστηκε πλέον στο παρόν του θρησκευτικού φονταμενταλισμού και κυρίως ως μέσω εξάπλωσης της τρομοκρατίας. Για τον σκοπό αυτό χρησιμοποιήθηκε ένα case study από τον πόλεμο στη Συρία -αναλύοντας τα σημαντικότερα γεγονότα του δετούς ως τώρα πολέμου- μέχρι την εξάπλωση της διεθνούς τρομοκρατίας στις χώρες της Δύσης και όχι μόνο, μέσα από την παρουσίαση όλων των επιθέσεων που έλαβαν χώρα από το 2014 μέχρι σήμερα. Έπειτα, ακολούθησε μια πρόβλεψη για το μέλλον του φαινομένου του θρησκευτικού φονταμενταλισμού, με τον το κίνδυνο να εστιάζεται στην ισλαμική του έκφραση. Ακολούθως, η προσοχή μας στράφηκε στις μορφές έκφρασης θρησκευτικού φονταμενταλισμού τόσο από γηγενείς κοινωνικές και πολιτικές ομάδες, όσο και εισαγόμενες. Το παρόν επιστημονικό πόνημα ολοκληρώθηκε με μια εκτενή κοινωνιολογική προσέγγιση του φαινομένου του θρησκευτικού φονταμενταλισμού, μια προσέγγιση που δίνει απαντήσεις σε καθημερινά ερωτήματα που καθένας έχει σίγουρα αναρωτηθεί για το φαινόμενο του θρησκευτικού φονταμενταλισμού, όπως για παράδειγμα τι είναι αυτό που οδηγεί τον άνθρωπο στη διαφοροποίηση του από τον κυρίως πυρήνα μιας θρησκείας καθολικά αποδεκτής και εφαρμόσιμης από το σύνολο του πληθυσμού μιας χώρας.

Κλείνοντας λοιπόν, σκοπός της συγγραφής αυτού του επιστημονικού πονήματος ήταν/είναι η περιγραφή και η κατανόηση του φαινομένου του θρησκευτικού φονταμενταλισμού καθώς και τις τρομοκρατίας -τόσο ως ξεχωριστά δεδομένα, όσο και σε άμεση συνάρτηση- ως ζήτημα εθνικής και διεθνούς ασφαλείας, πάντοτε μέσα σε διεθνολογικά πλαίσια.

Βιβλιογραφία

Ελληνική και ξένη βιβλιογραφία

Μπόση Μαίρη, (2014), *Η διεθνής ασφάλεια στον μεταψυχροπολεμικό κόσμο. Οι αραβικές εξεγέρσεις και η περίπτωση της Συρίας*. Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα.

Αρβανιτόπουλος Κωνσταντίνος, Ήφαιστος Παναγιώτης (2003), *Ευρωπαϊκτικές Σχέσεις*. Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα.

Πλατιάς Αθανάσιος (1995), *Το νέο διεθνές σύστημα. Ρεαλιστική Προσέγγιση Διεθνών σχέσεων*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Πλατιάς Αθανάσιος (2010), *Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στον Θουκιδίδη*. Αθήνα: Εκδόσεις Εστία.

John Mearsheimer (2011), *Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*, Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα.

Kenneth Waltz (2011), *Ο Άνθρωπος, το Κράτος και ο Πόλεμος. Μία θεωρητική ανάλυση*, Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα.

Zbigniew Brzezinski (1998), *Η μεγάλη Σκακιέρα. Η αμερικανική υπεροχή και οι γεωστρατηγικές της επιταγές*. Αθήνα: Εκδοτικός Όμιλος Λιβάνη.

Μπόση Μαίρη (2000), *Περί του Ορισμού της Τρομοκρατίας*, Αθήνα: Εκδόσεις Π. Τραυλός.

Κολιόπουλος Κωνσταντίνος (2010), *Η Στρατηγική Σκέψη. Από την αρχαιότητα, έως σήμερα*. Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα.

Πλατιάς Αθανάσιος, Κολιόπουλος Κωνσταντίνος, *Η τέχνη του Πολέμου του Σουν Τσου*, Εκδόσεις Δίαυλος, Αθήνα 2015.

Μπόση Μαίρη (1996), *Ελλάδα και Τρομοκρατία. Εθνικές και διεθνείς διαστάσεις*, Αθήνα: Εκδόσεις ANT. Ν Σάκκουλα.

Zbigniew Brzezinski (2005) *Η Επιλογή. Παγκόσμια Κυριαρχία ή Παγκόσμια Ηγεσία*. Αθήνα: Εκδοτικός Οίκος Α.Α. Λιβάνη.

W. Laquer, *Terrorism*, Boston, Little Brown and Co., 1977.

W. Laquer, *The Age of Terrorism*, Little Brown and Co., 1987.

Petra, J. and Zeitlin, M., (eds), *Latin America. Reform or Revolution?*, Fawcett, USA, 1968.

Φ. Δασκαλοπούλου-Λιβαδά (1998), *Τρομοκρατία: Νεότερες Εξελίξεις στο Διεθνές Δίκαιο*, Αθήνα-Κομοτηνή: Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα.

Alex P. Schmid, *Political Terrorism: A Research Guide to Concepts, Theories, Data Bases and Literature, with a Bibliography by the author and a world directory of terrorism organizations by A. Jongman*, Amsterdam: North Holland Publishing Company, 1984.

Περράκης, Ε. Σ., *Η πολεμική κατοχή στο Σύγχρονο Διεθνές Δίκαιο*, τομ. Α', Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1990.

Stephen Sloan, Richard Kearney, *Non-territorial terrorism: An empirical approach to policy formation*, Conflict, Vol. 1, No. 1 and 2, 1978

B. Saul, *Defining Terrorism in International Law*, Oxford: Oxford University Press (2006).

R. Young, *Defining Terrorism: The Evolution of Terrorism as a Legal Concept in International Law and its Influence in Domestic Legislation*, Boston College International & Comparative Law Review, Vol.29, Issue 1, (2006).

Kenneth N. Waltz, «*Structural Realism after the Cold War*», International Security, τόμ. 25, τεύχ. 1, καλοκαίρι 2000.

Roxanne Lynn Doty (1998), *Immigration and the Politics of Security*, Volume 8, Issue 2-3, Security Studies.

Kenneth N. Waltz, «*Intimitations of Multipolarity*», The New World Order: Contrasting Theories, Bithe Hansen και Bertil Hearlin (επιμ.), New York, St. Martins, 2000.

Hedley Bull, *Η άναρχη κοινωνία*, Εκδόσεις Ποιότητα, Δεκέμβριος 2009.

Doyle Michael W., «*Kant, Liberal Legacies and Foreign Affairs*». Philosophy and Public Affairs, τόμ. 12, τεύχ. 3, καλοκαίρι 1983.

Kenneth N. Waltz, «*Kant, Liberalism, and War*», American Political Science Review, τόμ. 56, τεύχ. 2, Ιούνιος 1962.

Patrick James, Glenn E. Mitchell II, «*Targets of Covert Pressure: The Hidden Victims of the Democratic Peace*», International Interactions: Empirical and Theoretical research in International Relations, τόμ. 21, τεύχ. 1, Routledge, 2008.

John M. Owen, «*How Liberalism Produces Democratic Peace*», International Security, τόμ. 19, τεύχ. 2, φθινόπωρο 1994.

Samuel P. Huntington, «*The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*», University of Oklahoma Press, Norman, 1991.

Melvin Small, David J. Singer, «*The War-proneness of Democratic Regimes, 1816-1965*», The Jerusalem Journal of International Relations, τεύχ. 1, Απρίλιος 1976.

Bruce M. Russett, John Oneal, *Triangulating Peace: Democracy, Interdependence, and International Organizations*, W.W. Norton, New York, 2001.

Emmanuel Kant, *Zum ewigen Frieden*, Reclam, Stuttgart, (1795), 2005.

Edward D. Mansfield, Jack Snyder, «*Democratic Transitions, Institutional Strength, and War*», *International Organization*, τόμ. 56, τεύχ. 2, 2002.

Michael W. Doyle, «*Kant, Liberal Legacies, and Foreign Affairs, Part I*», *Philosophy and Public Affairs*, τόμ. 12, τεύχ. 3, Ιούνιος 1983.

Wolfgang Merkel, «*Embedded and Defective Democracies*», *Democratization*, τόμ. 5, Routledge, 2004.

Edward D. Mansfield, Jack Snyder, «*Democratization and the Danger of War*», *International Security*, τόμ. 20, τεύχ. 1, 1995.

Francis Fukuyama, *The End of History and the Last Man*, Free Press, New York, 1992.

Rapport, 2002.

Hoffman, 2006.

Paul Johnson, *The seven deadly sins of terrorism*, 1979.

R.W. Apple Jr, «*Meese Suggests Press Code on Terrorism*», *New York Times*, 18 Ιουλίου 1985.

TE-SAT, 2014.

Commission Report 9/11, 2001.

Crenshaw, 2007.

Human Rights, *Terrorism and Counter-Terrorism*, 2017.

Άρθρο 6, Ν. 2015-501.

Άρθρο 11, Ν. 2015-501.

Samuel P. Huntington, *The Clash of Civilizations and the remaking of World Order*, *Foreign Affairs*, 1997.

Francis Fukuyama, «*Liberal Democracy as a Global Phenomenon*», *Political Science and Politics*, τόμ. 24, τεύχ. 4, 1991.

Δημητρίου Στέφανος, *Πολιτική και «Σύγκρουση των Πολιτισμών»*, περ. Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης, τχ. 19, εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα (Μάιος) 2002.

Αρβανιτόπουλος Κωνσταντίνος, *Οι νέες Αμερικανικές προτεραιότητες*, Αρχείο άρθρων στο Ι.Δ.Κ.Κ. Στίς 18-12-2001.

Β. Γιούλτσης, *Γενική Κοινωνιολογία*, εκδόσεις Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 2004.

Keith A. Roberts, David Yamane, *Religion in Sociological Perspective*, SAGE Publications, USA 2011.

Γρηγόριος Ζιάκας, *Θρησκευσιολογία: Η θρησκεία των προϊστορικών κοινωνιών και των αρχαίων λαών*, Έκδοση: Υπηρεσία Δημοσιευμάτων, Θεσσαλονίκη 1996.

Anthony Giddens, *Κοινωνιολογία. Μετάφραση και επιμέλεια: Δημήτρης Γ. Τσαούσης*, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2002.

Roberto Cipriani, *The Sociology of Religion: An Historical Introduction*, Transaction Publishers, 2000.

Steven Lukes, Emile Durkheim, *His Life and Work: A Historical and Critical Study*, Stanford University Press, 1985.

Max Weber, *Η θεωρία της θρησκευτικής αρνησικοσμίας: ενδιάμεση θεώρηση*, Εκδόσεις Σαββάλας, 01/06/2002.

Αποστόλου Β. Νικολαΐδη, *Κοινωνιολογία της Θρησκείας*, εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα 2007.

Βανδώρας, Σ., *Εισαγωγή στις Πολιτικές Ιδεολογίες*, Αθήνα: ΣΕΑΒ, 2015.

Vincent, 2010.

Davidson Lawrence, *Islamic Fundamentalism*, Greenwood Press, Westport, Conn., 1998.

Shafir Gershon, *Being Israeli: the dynamics of multiple citizenship*, Cambridge University Press, 2002.

Bareli Avi, *Forgetting Europe: Perspectives on the Debate about Zionism and Colonialism, in Israeli historical revisionism: from left to right*, Psychology Press, 2003.

Pappé Ilan, *A history of modern Palestine: one land, two peoples*, Cambridge University Press, 2006.

Prior Michael, *The Bible and colonialism: a moral critique*, Continuum International Publishing Group, 1997.

Shafir Gershon, *Zionism and Colonialism, in The Israel/Palestinian Question*, by Ilan Pappé, Psychology Press, 1999.

Gal-or, Noemi (Editor). *Tolerating Terrorism in the West: An International Survey*. Routledge, May 29 2015.

Δευτερονόμιο 30:19.

Δευτερονόμιο 30:11-12.

Κεφάλαια Πατέρων 1:12.

Γένεσις 1:26.

Pedahzur, Ami, and Arie Perliger, *Jewish Terrorism in Israel*, Columbia University Press, 2009.

Ian S. Lustick, *For The Land and The Lord: The Evolution of Gush Emunim*, Wayback Machine, 2008-12-01.

Γιαννόπουλος Ν. Βασίλειος, *Ιστορία και Θεολογία των Οικουμενικών Συνόδων*, Εκδόσεις Έννοια, Δεκέμβριος 2011.

Sebastian Brock, *The "Nestorian" Church: a lamentable misnomer*, Bulletin of the John Rylands University Library of Manchester 78/3 (1996).

H. L. Murre-van den Berg, «*The American Board and the Eastern Churches: the 'Nestorian Mission' (1844-1846)*», Pontificium Institutum Orientalium Studiorum, Orientalia Christiana Periodica, Τόμ. 65, 1999.

Γιαννόπουλος Ν. Βασίλειος, *Ιστορία και Θεολογία των Οικουμενικών Συνόδων*, ΘΗΕ, τ. 2, Εκδόσεις Έννοια, Δεκέμβριος 2011.

Μπέγζος Μάριος, *Φαινομενολογία της Θρησκείας*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1995

Ιωάν. α' 1.

Γεώργιος Μεταλληνός, *Ομολογώ Έν Βάπτισμα*, Εκδόσεις ΤΗΝΟΣ, Αθήνα 1996.

Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ), *"Εκκλησία"*, τόμ. 5, εκδόσεις Μαρτίνοσ Αθ., Αθήνα 1964.

Φειδάς Ιω. Βλάσιος, *Εκκλησιαστική Ιστορία-Από την Εικονομαχία μέχρι τη Μεταρρύθμιση*, τόμ. Β', 3η έκδ., Αθήνα 2002.

Έρασμος, *Μωρίας Εγκώμιο (1515)*, Εκδόσεις Ηριδάνος, Δεκέμβριος 1970.

Β. Σταθοκώστα, *Μεταρρύθμιση (1517-1648)*, Μεγάλη Ορθόδοξη Χριστιανική Εγκυκλοπαίδεια, τόμ. 11, Στρατηγικές Εκδόσεις, Νοέμβριος 2010.

Β. Σταθοκώστα, *Καλβίνος Ιωάννης (John Calvin)*, Μεγάλη Ορθόδοξη Χριστιανική Εγκυκλοπαίδεια, , τόμ. 9, Στρατηγικές Εκδόσεις, Νοέμβριος 2010.

Μανούσος Μαραγκουδάκης, *Αμερικανικός Φονταμενταλισμός*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2010.

Samuel Huntington, «*Ποιοι Είμαστε;*», Εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα 2005.

Πόλλη Θαναηλάκη, *Αμερική και προτεσταντισμός: Η «Ευαγγελική Αυτοκρατορία» και οι οραματισμοί των Αμερικανών μισιονάριων για την Ελλάδα το 19ο αιώνα*, Εκδόσεις Καστανιώτη, 8 Δεκεμβρίου 2005.

Jean-Pierre Moisset, *Ιστορία του Καθολικισμού*, Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα 2011

Pillars of Islam, Oxford Centre for Islamic Studies, United Kingdom: Oxford University.

Κοράνιο 2:101· 5:13-19· 9:32, 33.

Γρηγόριος Ζιάκας, *Ιστορία θρησκευμάτων, Β' Ισλάμ*, εκδ. Π. Πουρναράς, Θεσσαλονίκη, 1991

John L. Esposito, *The Islamic Threat, Myth or Reality*, Oxford University Press, New York, 1999.

Cobban, Helena (1984), *The Palestinian Liberation Organisation*, Cambridge University.

Press Madiha Rashid al Madfai, *Jordan, the United States and the Middle East Peace Process, 1974–1991*, Cambridge Middle East Library, Cambridge University Press (1993).

United Nations General Assembly Resolution 3237.

Kim Murphy, *Israel and PLO, in Historic Bid for Peace, Agree to Mutual Recognition*, Los Angeles Times, 10 September 1993.

Augustus R. Norton, *Hezbollah: A Short History*, Princeton University Press, 2009.

Joseph Daher, *Hezbollah. The Political Economy of Lebanon's Party of God*, Pluto Press, 2016.

Ervand Abrahamian, *Khomeinism. Essays on the Islamic Republic*, University of California Press, 1993.

Kinda Chaib, «*Les identités chiites au Liban-Sud*», Vingtième Siècle. Revue d'histoire, 2009/3 (n° 103)

Zaid Sabah, Lin Noueihed, «*Arab League Condemns Iran, Calls Hezbollah a Terrorist Group*», Bloomberg, 19 Νοεμβρίου 2017.

Charlotte Le Maignan, «*En cas de nouvelle guerre avec le Hezbollah, Israël redoute des centaines de morts*», Le Figaro, 3 Απριλίου 2015.

«*Liban. Chambre parlementaire: Majlis Al-Nuwwab. Election tenues en 1992*», Union interparlementaire. Afshon P. Ostovar, *Guardians of the Islamic Revolution. Ideology, Politics, and the Development of Military Power in Iran (1979–2009)*, The University of Michigan, 2009.

Babak Dehghanpisheh, «*Special Report: The fighters of Iraq who answer to Iran*», Reuters, 12 Νοεμβρίου 2014.

«*Marchands de légumes, commerçants ou étudiants, les hommes du Hezb fiers de combattre en Syrie*», L'Orient-Le Jour, 12 Απριλίου 2014.

Mohammed Nuruzzaman, «*The rise and rise of Iran: How Tehran has become pivotal to the future of the Middle East*», The Conversation, 1 Σεπτεμβρίου 2017.

"*Taliban*" *A Dictionary of World History*. Oxford University Press, 2000.

Amnesty International, 2012

Υφαντής, 2004.

Sjursen, 2004.

Jeremy M. Weinstein, «*Resources an the Information Problem in Rebel Recruitment*», *Journal of Conflict Resolution*, τόμ. 49, τεύχ. 4, 2005.

ΦΕΚ 2757/8.8.2017.

Τσάτσος, Δημήτριος (1993). *Συνταγματικό Δίκαιο*. Κομοτηνή: Εκδόσεις Αν. Σάκκουλα.

Παπαστάθης, Χαράλαμπος (2007). *Εκκλησιαστικό Δίκαιο*, τεύχος Β'. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Αν. Σάκκουλα.

Terrorist Actions against Israeli Targets Abroad, June 1982-November 1982, Israel Defence Forces Press, Confidential Report.

Stephen Sloan, Richard Kearney, *Non-territorial terrorism: An empirical approach to Policy formation*, *Conflict*, Vol. 1, No. 1-2, 1978.

Χασαπόπουλος Νίκος, *Χρυσή Αυγή - Η Ιστορία, τα Πρόσωπα και η Αλήθεια*, Εκδόσεις Λιβάνη, Απρίλιος 2013.

Ψαρράς Δημήτρης, *Η μαύρη βίβλος της Χρυσής Αυγής: Ντοκουμέντα από την ιστορία και τη δράση μιας ναζιστικής ομάδας*, Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα 2012.

Danforth, Loring M. (1997), *The Macedonian Conflict*, Princeton University Press.

Vasilopoulou Sofia – Halikiopoulou Daphne (2015), *The Golden Dawn's 'Nationalist Solution': Explaining the Rise of the Far Right in Greece*, Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Russel McCutcheon-Willi Braun, *Εγχειρίδιο Θρησκευολογίας*, Εκδόσεις Βάνιας, 2003.

Β. Γιούλτσης, *Γενική Κοινωνιολογία*, Εκδόσεις Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 2004.

Erich Fromm, *Ψυχανάλυση και Θρησκεία*, Εκδόσεις Μπουκουμάνης, Δεκέμβριος 1974.

Hollis, 2005.

Θάνος Λίποβατς, *Εθνικισμός και θρησκεία στη νεωτερικότητα*, Επιστήμη και Κοινωνία, τευχ. 5-6, 2001.

Berggrer & Luckmann, 2003.

Kilp, 2011.

Berger, 1969.

Νίκος Π. Μουζέλης, *Νεωτερικότητα και θρησκευτικότητα*, Εκδόσεις Πόλις, 2014

Beckford, 2003.

Peter L. Berger, 1969.

Andrew Heywood, *Εισαγωγή στη Πολιτική*, Εκδόσεις Επίκεντρο, Οκτώβριος 2014

Niccolo Machiavelli, *Ο Ηγεμόνας*, Εκδόσεις Πατάκης, Αύγουστος 2012.

Hervieu-Léger and Willaime, 2005.

Giddens, 2009.

Voegelin, 1986.

Weber, 2007.

Γεράσιμος Μακρής, *Ισλάμ: Πεποιθησεις, πρακτικές και τάσεις*, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, 2004.

Τερζάκης Φώτης, *Ανορθολογισμός, φονταμενταλισμός και θρησκευτική αναβίωση*, Οι Εκδόσεις των Συναδέλφων, 2013.

Διαδικτυακές πηγές

Περισσότερες χρήσιμες πληροφορίες για τον Μιχαήλ Μπακούνιν διαθέσιμες στο link:

https://en.wikipedia.org/wiki/Mikhail_Bakunin

Brian Michael Jenkins, *The New Age of Terrorism*, National Security Research Division, διαθέσιμο στο link:

https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/reprints/2006/RAND_RP1215.pdf

Martha Crenshaw, *Theories of terrorism: Instrumental and organizational approaches*, Taylor & Francis Online, 24 January 2008, σελ. 13-31, διαθέσιμο στο link:

<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/01402398708437313>

Περισσότερες χρήσιμες πληροφορίες για τον Γιάννη Πανούση διαθέσιμες στο link:

https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%93%CE%B9%CE%AC%CE%BD%CE%BD%CE%B7%CF%82_%CE%A0%CE%B1%CE%BD%CE%BF%CF%8D%CF%83%CE%B7%CF%82

Ralph E. Dowling, *Terrorism and the Media: A Rhetorical Genre*, Wiley Online Library, March 1986, διαθέσιμο στο link:

<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1460-2466.1986.tb03036.x/abstract>

Amy Sands, *Political Terrorism*, διαθέσιμο στο link:

<https://books.google.gr/books?>

[id=Up4uDwAAQBAJ&pg=PA230&lpg=PA230&dq=amy+sands+redlick+terrorism&source=bl&ots=RwLtSrHlme&sig=fTUETJ9orzj_CyqavTDbjg-hTU&hl=el&sa=X&ved=0ahUKEwjCnZTV5eXZAhWH_ywKHbZPDZEO6AEILDAB#v=onepage&q=amy%20sands%20redlick%20terrorism&f=false](https://books.google.gr/books?id=Up4uDwAAQBAJ&pg=PA230&lpg=PA230&dq=amy+sands+redlick+terrorism&source=bl&ots=RwLtSrHlme&sig=fTUETJ9orzj_CyqavTDbjg-hTU&hl=el&sa=X&ved=0ahUKEwjCnZTV5eXZAhWH_ywKHbZPDZEO6AEILDAB#v=onepage&q=amy%20sands%20redlick%20terrorism&f=false)

Opinion of the European Economic and Social Committee on a directive of the European Parliament and of the Council on the prevention of the use of the financial system for the purpose of money laundering, including terrorist financing, (COM(2004) 448 final), διαθέσιμο στο link:

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52005AE0529>

Ορισμός του junk terrorism διαθέσιμος στο link:

<https://books.google.gr/books?id=SS-PBAAAQBAJ&pg=PA134&lpg=PA134&dq=junk+terrorism&source=bl&ots=md-4r8h5Od&sig=HamqkN7llDtroM0KzW2Uhh0WWLo&hl=el&sa=X&ved=0ahUKEwiKhajN0OXZAhUDkCwKHQVCDawQ6AEILjAB#v=onepage&q=junk%20terrorism&f=false>

Περισσότερες ποικίλες πληροφορίες για τον Ισλαμισμό διαθέσιμες στο link:

<https://en.wikipedia.org/wiki/Islamism>

Περισσότερα για τον Ροβεσπιέρο στο link:

https://en.wikipedia.org/wiki/Maximilien_Robespierre

Ο ορισμός της κολεκτίβας διαθέσιμος στο link:

<https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9A%CE%BF%CE%BB%CE%B5%CE%BA%CF%84%CE%AF%CE%B2%CE%B1>

Περισσότερες πληροφορίες για την Βιομηχανική Επανάσταση διαθέσιμες στο link:
https://en.wikipedia.org/wiki/Industrial_Revolution

Η επίθεση στους Αιγύπτιους ψαράδες στο Πέραμα τον Ιούνιο του 2012, Πηγή: jailgoldendawn, 22/01/2014, διαθέσιμο στο link:

<http://jailgoldendawn.com/2014/01/22/%CE%B7-%CE%B5%CF%80%CE%AF%CE%B8%CE%B5%CF%83%CE%B7-%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%82-%CE%B1%CE%B9%CE%B3%CF%8D%CF%80%CF%84%CE%B9%CE%BF%CF%85%CF%82-%CF%88%CE%B1%CF%81%CE%AC%CE%B4%CE%B5%CF%82-%CF%83%CF%84/>

Η Χρυσή Αυγή στήνει «Τάγματα Ασφαλείας» κατά «αλλοδαπών εισβολέων», Πηγή: newsbomb, 22 Αυγούστου 2012, διαθέσιμο στο link:

<http://www.newsbomb.gr/ellada/news/story/227969/i-hrysi-aygi-stinei-tagmata-asfaleias-kata-allodapon-eisvoleon>

Περισσότερα για τον ισλαμικό εξτρεμισμό στο ακόλουθο link:
https://en.wikipedia.org/wiki/Islamic_extremism

Περισσότερα για την Χαμάς στο ακόλουθο link:

<http://embassies.gov.il/athens/AboutIsrael/the-middle-east/Pages/Hamas.aspx>

<http://www.newsonly.gr/article.asp?catid=36386&subid=2&pubid=130041890>

http://www.diethnologos.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=14&Itemid=28

Μιχάλης Πολυδώρου, *Τα 10+1 τρομοκρατικά χτυπήματα που συγκλόνισαν την Ευρώπη*, Πηγή: reporter, 15/07/2016, διαθέσιμο στο link:
reporter.com.cy/international/article/85168/

Η ισλαμική τρομοκρατία στην Ευρώπη με στοιχεία της Europol διαθέσιμο στο link:

<https://theamapati.wordpress.com/2007/05/28/280507/>

ISIL: Ποιές χώρες και πώς δρουν ενάντια στους τζιχαντιστές, Πηγή: sigmalive, 07/10/2014, διαθέσιμο στο link:

<http://www.sigmalive.com/news/international/isis/168094/isis-poies-xores-kai-pos-droun-enantia-stous-tzixantistes>

Roxanne Lynn Doty, *Immigration and politics of security*, Taylor & Francis Online, 24 Δεκεμβριού 2007, σελ. 71-93, διαθέσιμο στο link:

<http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09636419808429375>

Περισσότερα για τον David C. Rapoport στο ακόλουθο link:

https://en.wikipedia.org/wiki/David_C._Rapoport

Τα Τέσσερα Κύματα της Τρομοκρατίας, Πηγές: defensegr, 04/07/2016 και international.ucla.edu, διαθέσιμο στο link:

<https://defensegr.wordpress.com/2016/07/04/ta-tessera-kymata-ths-tromokratias/>

Περισσότερα για την Οργάνωση για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης (PLO) στο ακόλουθο link:

https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9F%CF%81%CE%B3%CE%AC%CE%BD%CF%89%CF%83%CE%B7_%CE%B3%CE%B9%CE%B1_%CF%84%CE%B7%CE%BD_%CE%91%CF%80%CE%B5%CE%BB%CE%B5%CF%85%CE%B8%CE%AD%CF%81%CF%89%CF%83%CE%B7_%CF%84%CE%B7%CF%82_%CE%A0%CE%B1%CE%BB%CE%B1%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%AF%CE%BD%CE%B7%CF%82

Περισσότερες πληροφορίες για την Αλ Κάιντα διαθέσιμες στο ακόλουθο link:

https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%91%CE%BB_%CE%9A%CE%AC%CE%B9%CE%BD%CF%84%CE%B1

Για τον Οσάμα μπιν Λάντεν στο ακόλουθο link:

https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9F%CF%83%CE%AC%CE%BC%CE%B1_%CE%BC%CF%80%CE%B9%CE%BD_%CE%9B%CE%AC%CE%BD%CF%84%CE%B5%CE%BD

Paul Johnson, *International Terrorism*, σελ. 142-184, διαθέσιμο στο link:

http://www.ablongman.com/partners_in_polisci/sampchps/herr.0785.04.pgs142-193.pdf

Θοδωρής Μπαζίνης, *Ορίζοντας την Τρομοκρατία*, Πηγή: powerpolitics, 6 Μαρτίου 2017, διαθέσιμο στο link:

<https://powerpolitics.eu/%CE%BF%CF%81%CE%AF%CE%B6%CE%BF%CE%BD%CF%84%CE%B1%CF%82-%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CF%84%CF%81%CE%BF%CE%BC%CE%BF%CE%BA%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%AF%CE%B1/>

Eric Posner, *The case against human rights*, Πηγή: The Guardian, 04/12/2014, διαθέσιμο στο link:

<https://www.theguardian.com/news/2014/dec/04/-sp-case-against-human-rights>

Για τον Russ Feingold στο ακόλουθο link:

https://en.wikipedia.org/wiki/Russ_Feingold

Amanda Terkel, *The One Senator Who Voted Against The Patriot Act Warn What Would Happen*, Πηγή: Huffington Post, 06/07/2013, διαθέσιμο στο link:

http://www.huffingtonpost.com/2013/06/07/russ-feingold-patriot-act-speech_n_3402878.html

Cara McGoogan, *What is the Investigatory Powers Bill and what does it mean for my privacy?*, Πηγή: The Telegraph, 29 November 2016, διαθέσιμο στο link:

<https://www.telegraph.co.uk/technology/2016/11/29/investigatory-powers-bill-does-mean-privacy/>

Περισσότερα για το Investigatory Powers Act 2016 στο ακόλουθο link:

https://en.wikipedia.org/wiki/Investigatory_Powers_Act_2016

Legislation.gov.uk

UK: Surveillance Bill a Threat to Privacy, Πηγή: hrw.org, November 9 2015, διαθέσιμο στο link:

<https://www.hrw.org/news/2015/11/09/uk-surveillance-bill-threat-privacy>

Theo Gavrielides, *The Terrorist Within*, διαθέσιμο στο link:

https://www.academia.edu/31830419/The_terrorist_within

Γαλλία: Ο Μακρόν θέλει παράταση της κατάστασης έκτακτου ανάγκης, Πηγή: cnn.gr, 24 Μαΐου 2017, διαθέσιμο στο link:

<http://www.cnn.gr/news/kosmos/story/81986/gallia-o-makron-thelei-paratasi-tis-katastasis-ektaktoy-anagkis>

France: State of Emergency Extended to July 2017, Πηγή: loc.gov, διαθέσιμο στο link:

<http://www.loc.gov/law/foreign-news/article/france-state-of-emergency-extended-to-july-2017/>

France: Abuses Under State of Emergency, Πηγή: hrw.org, February 3 2016, διαθέσιμο στο link:

<https://www.hrw.org/news/2016/02/03/france-abuses-under-state-emergency>

Χριστόφορος Ζαφείρης, *Απαγορεύεται Να Καλύπτεις Το Πρόσωπό Σου. Είσαι Ελεύθερη.*, Πηγή: powerpolitics, 8 Νοεμβρίου 2016, διαθέσιμο στο link:

<https://powerpolitics.eu/%CE%B1%CF%80%CE%B1%CE%B3%CE%BF%CF%81%CE%B5%CF%8D%CE%B5%CF%84%CE%B1%CE%B9-%CE%BD%CE%B1-%CE%BA%CE%B1%CE%BB%CF%8D%CF%80%CF%84%CE%B5%CE%B9%CF%82-%CF%84%CE%BF-%CF%80%CF%81%CF%8C%CF%83%CF%89%CF%80%CF%8C/>

<http://www.bbc.com/news/world-europe-3680>

London attack: What we know so far, Πηγή: bbc, 7 April 2017, διαθέσιμο στο link:

<http://www.bbc.com/news/uk-39355108>

Νέος νόμος αντικαθιστά την κατάσταση έκτακτης ανάγκης, Πηγή: dw, διαθέσιμο στο link:

<http://www.dw.com/el/%CE%BD%CE%AD%CE%BF%CF%82-%CE%BD%CF%8C%CE%BC%CE%BF%CF%82-%CE%B1%CE%BD%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%B1%CE%B8%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%AC-%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%BA%CE%B1%CF%84%CE%AC%CF%83%CF%84%CE%B1%CF%83%CE%B7-%CE%AD%CE%BA%CF%84%CE%B1%CE%BA%CF>

<https://www.worldegynews.com/2017/08/03/athanasios-th-kosmopoulos-analyth-diethnys-aspfalias-nomikos-h-energeiakh-tromokratia-epikairh-oso-pote-allote>

Αθανάσιος Θ. Κοσμόπουλος (Αναλυτής Διεθνούς Ασφαλείας, Νομικός): *Η ενεργειακή τρομοκρατία επίκαιρη όσο ποτέ άλλοτε*, Πηγή: worldenergynews, 03/08/2017, διαθέσιμο στο link:

<http://worldenergynews.gr/index.php/%CE%B1%CF%80%CF%8C%CF%88%CE%B5%CE%B9%CF%82/item/11966-athanasios-th-kosmopoylos-analyths-diethnoys-aspfaleias-%E2%80%93-nomikos-h-energeiakh-tromokratia-epikairh-oso-pote-allote>

Περισσότερα για την Κυβερνοτρομοκρατία στο ακόλουθο link:

<https://en.wikipedia.org/wiki/Cyberterrorism>

Περισσότερα για την state-sponsored τρομοκρατία στο ακόλουθο link:

https://en.wikipedia.org/wiki/State-sponsored_terrorism

Sophie Tatum, *US accuses Russia of cyberattacks on power grid*, Πηγή: cnn, March 18 2018, διαθέσιμο στο link:

<https://edition.cnn.com/2018/03/15/politics/dhs-fbi-russia-power-grid/index.html>

Για την Saudi Aramco στο ακόλουθο link:

https://en.wikipedia.org/wiki/Saudi_Aramco

Για τον Samuel P. Huntington στο ακόλουθο link:

https://en.wikipedia.org/wiki/Samuel_P._Huntington

Για το πασίγνωστο έργο του Samuel P. Huntington στο ακόλουθο link:

https://en.wikipedia.org/wiki/Clash_of_Civilizations

Στάλιν: *Ο Μαρξισμός και το εθνικό ζήτημα*, διαθέσιμο στο link:

<https://www.scribd.com/document/325900291/Στάλιν-Ο-Μαρξισμός-και-το-εθνικό-ζήτημα>

www.idkaramanlis.gr

Περισσότερα για τον Emil Durkheim στο ακόλουθο link:

https://en.wikipedia.org/wiki/%C3%89mile_Durkheim

Περισσότερα για τον Max Weber στο ακόλουθο link:

https://en.wikipedia.org/wiki/Max_Weber

Περισσότερα για τον Niccolò Machiavelli στο ακόλουθο link:

https://en.wikipedia.org/wiki/Niccol%C3%B2_Machiavelli

Ο Αντόνιο Γκραμισι για τον Μακιαβέλλι, διαθέσιμο στο link:

<http://eranistis.net/wordpress/wp-content/uploads/2013/09/GIA-TON-MAKIABELI-GRAMSI-ANTONI.pdf>

Περισσότερα για τον Baruch Spinoza στο ακόλουθο link:

https://en.wikipedia.org/wiki/Baruch_Spinoza

Καθώς και εδώ:

<https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/2711/7/Eisagogi%20sti%20Filosofia%20tou%20Spinoza%20PDF-KOY.pdf>

Περισσότερα για τον Thomas Hobbes στο ακόλουθο link:

https://en.wikipedia.org/wiki/Thomas_Hobbes

Οι θεωρήσεις του Χόμπς και του Καντ για τις σχέσεις του ιερατείου με την πολιτική εξουσία στη πρόωγη νεωτερικότητα, διαθέσιμο στο link:

<http://socialpolicy.gr/2017/05/%CE%BF%CE%B9-%CE%B8%CE%B5%CF%89%CF%81%CE%AE%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CF%87%CE%BF%CE%BC%CF%80%CF%82-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%BA%CE%B1%CE%BD%CF%84-%CE%B3%CE%B9%CE%B1.html>

Περισσότερα για τον Jean-Jacques Rousseau στο ακόλουθο link:

https://en.wikipedia.org/wiki/Jean-Jacques_Rousseau

Καθώς και εδώ:

<http://users.sch.gr/gkelesidis/images/PDF/Articell/rousseau.emile.A.pdf>

Φρειδερίκος Νίτσε: «Ο Θεός είναι νεκρός!», του Βασίλη Σπηλιωτόπουλου, πηγή: protagon.gr, διαθέσιμο στο ακόλουθο link:

<http://www.protagon.gr/apopseis/blogs/freiderikos-nitse-o-theos-einai-nekros-2595600000>

«Η Θρησκεία είναι το όπιο του λαού», του Σεβ. Μητροπολίτου Ναυπάκτου και Αγίου Βλασίου Ιεροθέου, διαθέσιμο στο link:

<http://www.oodegr.com/oode/koinwnia/politika/opio1.htm>

Ο ορισμός του Φονταμενταλισμού στο ακόλουθο link:

<https://en.wikipedia.org/wiki/Foundationalism>

Η Ιστορία του Φονταμενταλισμού διαθέσιμο στο ακόλουθο link:

<http://teachinghistory.org/history-content/ask-a-historian/24092>

Η επανάσταση των Ζηλωτών στη Θεσσαλονίκη στο ακόλουθο link:

<http://eranistis.net/wordpress/2013/03/13/%CE%B7-%CE%B5%CF%80%CE%B1%CE%BD%CE%AC%CF%83%CF%84%CE%B1%CF%83%CE%B7-%CF%84%CF%89%CE%BD-%CE%B6%CE%B7%CE%BB%CF%89%CF%84%CF%8E%CE%BD-%CF%83%CF%84%CE%B7-%CE%B8%CE%B5%CF%83%CF%83%CE%B1%CE%BB%CE%BF%CE%BD/>

Η θεολογική ταυτότητα του Προτεσταντισμού διαθέσιμη στο ακόλουθο link:

<https://www.impantokratoros.gr/96072F44.el.aspx>

<http://www.enet.gr/?i=issue.el.home&date=08/05/2011&s=shmeiwmatario-idewn&c=texnes>

Περισσότερα για τον Ρουχολάχ Χομείνι στο ακόλουθο link:

https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A1%CE%BF%CF%85%CF%87%CE%BF%CE%BB%CE%AC%CF%87_%CE%A7%CE%BF%CE%BC%CE%B5%CF%8A%CE%BD%CE%AF

Περισσότερα για τον Φονταμενταλισμό στο ακόλουθο link:

<https://www.britannica.com/topic/fundamentalism#ref883280>

Περισσότερα για τον Τζαϊνισμό στο ακόλουθο link:

<https://en.wikipedia.org/wiki/Jainism>

Περισσότερα για τον Ιουδαϊσμό γενικότερα ακόλουθο link:

<https://en.wikipedia.org/wiki/Judaism>

Για τον Ραββινικό Ιουδαϊσμό στο ακόλουθο link:

https://en.wikipedia.org/wiki/Rabbinic_Judaism

Και εδώ:

https://en.wikipedia.org/wiki/Rabbinic_Judaism#Written_and_oral_law

Για την βία για κείμενα της Παλαιάς Διαθήκης περισσότερα στο ακόλουθο link:

http://www.holybooks.info/old_testament_violence.html

Περισσότερα για τον ιουδαϊκό φονταμενταλισμό στο ακόλουθο link:

http://www.humanreligions.info/judaism_fundamentalism.html

Περισσότερα για την Φυλετική κάρτα στο ακόλουθο link:

https://en.wikipedia.org/wiki/Race_card

Περισσότερα για τον Heinrich Graetz στο ακόλουθο link:

https://en.wikipedia.org/wiki/Heinrich_Graetz

Περισσότερα για τον Baruch Goldstein στο ακόλουθο link:

https://en.wikipedia.org/wiki/Baruch_Goldstein

Defense minister: Those who spread hate against the Arab minority are a danger to Israeli society., Πηγή: Jerusalem Post, January 4 2015, διαθέσιμο στο ακόλουθο link:

<http://www.jpost.com/Israel-News/Report-Yaalon-looks-to-designate-anti-assimilation-group-Lehava-a-terrorist-organization-386649>

Περισσότερα για το Shin Bet στο ακόλουθο link:

https://en.wikipedia.org/wiki/Shin_Bet

www.kipa.co.il

Lidman, Melanie, *"Police arrest one of the leaders of Mea She'arim 'mafia'"*. Jerusalem Post, 20 September 2011.

Maayan, Lubell (22 April 2011). "Religious zealots attack "immodest" Jerusalem shops". Reuters

BBC News (2011 Dec 27) Eleven o'clock news on BBC News 24.

<https://www.jpost.com/Magazine/Between-worlds-533476>

https://www.huffingtonpost.gr/2016/12/30/koinonia-life-sinomilontas-me-tis-thriskeies-stin-ellada-a_n_13880444.html

https://en.wikipedia.org/wiki/Israel#Government_and_politics

https://en.wikipedia.org/wiki/Criticism_of_the_Israeli_government

https://en.wikipedia.org/wiki/David_Ben-Gurion

<http://www.cohen.gr/new/articles/jean-cohen-articles/4054-2016-02-03-07-11-44>

https://en.wikipedia.org/wiki/Yohanan_Plesner

Μαρία Κ. Καραμπελιά, *Χριστιανική Ηθική*, διαθέσιμο στο link:

<https://openclass.teiwm.gr/modules/document/file.php/PS101/%CE%95%CE%BD%CF%8C%CF%84%CE%B7%CF%84%CE%B1%2024%20%CE%9F%20%CE%9A%CE%99%CE%9D%CE%94%CE%A5%CE%9D%CE%9F%CE%A3%20%CE%A4%CE%9F%CE%A5%20%CE%A6%CE%9F%CE%9D%CE%A4%CE%91%CE%9C%CE%95%CE%9D%CE%A4%CE%91%CE%9B%CE%99%CE%A3%CE%9C%CE%9F%CE%A5%20%2813%29.pdf>

Περισσότερα για το Παπικό Πρωτείο στο ακόλουθο link:

https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A0%CE%B1%CF%80%CE%B9%CE%BA%CF%8C_%CF%80%CF%81%CF%89%CF%84%CE%B5%CE%AF%CE%BF

<https://www.pemptousia.gr/2013/04/opsis-thriskeftikis-misallodoxias-1/>

Περισσότερα για τον Τριακονταετή Πόλεμο στο ακόλουθο link:

https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/3949/7/02_chapter_04.pdf

https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A4%CF%81%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CF%84%CE%B1%CE%B5%CF%84%CE%AE%CF%82_%CE%A0%CF%8C%CE%BB%CE%B5%CE%BC%CE%BF%CF%82

https://en.wikipedia.org/wiki/Marcel_Lefebvre

<https://en.wikipedia.org/wiki/Aqidah>

Περισσότερα για το Χαλιφάτο των Αββασιδών στο ακόλουθο link:

https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A7%CE%B1%CE%BB%CE%B9%CF%86%CE%AC%CF%84%CE%BF_%CF%84%CF%89%CE%BD_%CE%91%CE%B2%CE%B2%CE%B1%CF%83%CE%B9%CE%B4%CF%8E%CE%BD

Περισσότερα για την Επανάσταση των Νεότουρκων (1908) στο ακόλουθο link:

<http://historyreport.gr/index.php/%CE%95%CE%BA%CE%B1%CF%84%CF%8C-%CF%87%CF%81%CF%8C%CE%BD%CF%89%CE%BD-%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CE%BC%CE%BD%CE%AE%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82/%CE%A7%CF%81%CE%BF%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CF%8C-%CF%84%CE%BF%CF%85-20%CE%BF%CF%85-%CE%B1%CE%B9%CF%8E%CE%BD%CE%B1/1198-1908-%CE%97-%CE%B5%CF%80%CE%B1%CE%BD%CE%AC%CF%83%CF%84%CE%B1%CF%83%CE%B7-%CF%84%CF%89%CE%BD-%CE%9D%CE%B5%CF%8C%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%BA%CF%89%CE%BD>

Περισσότερα για την Συνθήκη των Σεβρών στο ακόλουθο link:

https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A3%CF%85%CE%BD%CE%B8%CE%AE%CE%BA%CE%B7_%CF%84%CF%89%CE%BD_%CE%A3%CE%B5%CE%B2%CF%81%CF%8E%CE%BD

https://en.wikipedia.org/wiki/Mustafa_Kemal_Ataturk

Περισσότερα για τον Hassan al-Banna στο ακόλουθο link:

<http://www.islamtimes.org/en/article/3881/imam-hassan-al-banna>

και εδώ:

http://www.mideastweb.org/Middle-East-Encyclopedia/hassan_al-banna.htm

καθώς και εδώ:

https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A7%CE%B1%CF%83%CE%AC%CE%BD_%CE%B1%CE%BB-%CE%9C%CF%80%CE%AC%CE%BD%CE%BD%CE%B1

http://avalon.law.yale.edu/20th_century/plocov.asp

https://en.wikipedia.org/wiki/Yasser_Arafat

«What is Wilayat al-Faqih?», *Al-Islam*.

«Profile: Sayed Hassan Nasrallah», *Al Jazeera*, 10 Απριλίου 2006.

Babak Dehghanpisheh, «Special Report: The fighters of Iraq who answer to Iran», *Reuters*, 12 Νοεμβρίου 2014.

Mohammed Nuruzzaman, «The rise and rise of Iran: How Tehran has become pivotal to the future of the Middle East», *The Conversation*, 1 Σεπτεμβρίου 2017.

https://en.wikipedia.org/wiki/First_Intifada

<https://en.wikipedia.org/wiki/Fatah>

https://en.wikipedia.org/wiki/Mahmoud_Abbas

COUNCIL DECISION (CFSP) 2017/154 (27 January 2017), διαθέσιμο στο link:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32017D0154&from=EN>

https://en.wikipedia.org/wiki/Islamic_State_of_Iraq_and_the_Levant

https://en.wikipedia.org/wiki/Abu_Bakr_al-Baghdadi

<http://www.in.gr/2014/01/04/world/organwsi-tis-al-kainta-pisw-apo-tis-bombes-kata-tis-xezmpolax-sti-biryto/>

<https://www.infoplease.com/who-are-taliban>

<http://www.in.gr/2001/02/28/culture/proklitikos-o-epikefalis-toy-kinimatos-diethneis-antidraseis/>

<http://www.tribune.gr/world/news/article/107000>

Δημήτρης Λιακόπουλος, *Αραβική Άνοιξη: Η μάχη για τα ανθρώπινα δικαιώματα*, Πηγή: powerpolitics, 15 Μαΐου 2017, διαθέσιμο στο link:

<https://powerpolitics.eu/%CE%B1%CF%81%CE%B1%CE%B2%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%AC%CE%BD%CE%BF%CE%B9%CE%BE%CE%B7-%CE%B7-%CE%BC%CE%AC%CF%87%CE%B7-%CE%B3%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%B1-%CE%B1%CE%BD%CE%B8%CF%81%CF%8E%CF%80%CE%B9%CE%BD%CE%B1/>

https://en.wikipedia.org/wiki/Warsaw_Pact

<https://www.nato.int/docu/review/2006/issue2/greek/art4.html>

<http://www.sigmalive.com/simerini/world/318581/sti-syria-i-araviki-anoiksi-egine-monimos-xeimonas>

<https://en.wikipedia.org/wiki/Alawites>

Robert D. Kaplan, «*Israel's Insightful Cynicism*», Stratfor, 27 Μαρτίου 2013.

Ioannis Th. Mazis, «*A Short Geopolitical Analysis of the Activation of the Shiite Geopolitical Factor Within the Syrian Conflict Geo-System*», www.geo-mazis.gr.

Aaron Y. Zelin, «*Al-Qaeda Announces an Islamic State in Syria*», Policy Alert, The Washington Institute, 9 Απριλίου 2013.

https://en.wikipedia.org/wiki/Arab_League

<https://www.youtube.com/watch?v=hxLs5qu2IAQ>

<http://www.tovima.gr/world/article/?aid=845221>

<https://hellasjournal.com/2016/03/siria-ora-miden-ta-pente-chronia-tis-krisis-ke-i-paradosi-sti-rosia/>

<http://www.kathimerini.gr/874170/article/epikairothta/kosmos/se-katapaysh-toy-pyros-sth-syria-thn-12h-septemvrioy-symfwnhsan-hpa-kai-h-rwsia>

<https://www.newsbomb.gr/kosmos/story/753680/syria-to-xalepi-epese-aposyrontai-oi-antartes>

<http://www.tovima.gr/world/article/?aid=851613>

https://www.huffingtonpost.gr/2016/12/23/eidhseis-diethnes-tzixantistes-kaine-stratiwtes-zwntanous_n_13807380.html

http://infognomonpolitics.blogspot.com/2016/12/blog-post_662.html

Περισσότερα για τα στρατιωτικά συμβούλια στη Συρία στο ακόλουθο link:

https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A3%CF%84%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%B9%CF%89%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AC_%CE%A3%CF%85%CE%BC%CE%B2%CE%BF%CF%8D%CE%BB%CE%B9%CE%B1_%CF%84%CF%89%CE%BD_%CE%A3%CF%85%CF%81%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CF%8E%CE%BD_%CE%94%CE%B7%CE%BC%CE%BF%CE%BA%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8E%CE%BD_%CE%94%CF%85%CE%BD%CE%AC%CE%BC%CE%B5%CF%89%CE%BD

<http://www.cnn.gr/news/kosmos/story/66569/syria-diapseydei-tin-ekthesi-tis-diethnoys-amnistias-gia-ta-vasanistiria-i-damaskos>

http://www.skai.gr/news/world/article/352732/tourkia-100000-suroi-epistrefoun-sti-hora-tous-os-ta-teli-tou-etous-/?utm_content=buffer86f02&utm_medium=social&utm_source=facebook.com&utm_campaign=buffer

<https://www.naftemporiki.gr/story/1210427/nekros-o-uparxigos-tis-al-kainta-apo-pligma-ton-ipa-sti-suria>

<http://www.skai.gr/news/world/article/340946/ekatodades-amerikanoi-pezonautes-me-purovola-opla-sti-suria/>

https://en.wikipedia.org/wiki/People%27s_Protection_Units

https://en.wikipedia.org/wiki/Free_Syrian_Army#2017_%E2%80%93_3_Internal_divisions,_rise_of_Turkish-backed_FSA

<https://www.liberal.gr/arthro/122274/amyna--diplomatia/2017/to-telos-tou-polemou-stin-suria-to-kourdiko-kratos-kai-oi-stratigoi-matis-kai-makmaster.html>

<https://tvxs.gr/news/kosmos/oi-ipa-bombardisan-ti-syria-ksekinise-epithesi-o-tramp>

<https://tvxs.gr/news/kosmos/poytin-gia-bombardismo-ton-ipa-sti-syria-epithesi-kata-kyriarxoy-kratoys>

<https://www.thepressproject.gr/article/109855/Epeigousa-sugklisi-tou-SA-tou-OIE-zitaei-i-Mosxa>

<https://www.thepressproject.gr/article/109851/Sto-pleuro-ton-IPA-i-Dusi--Kritiki-apo-Rosia-kai-Iran>

<http://www.news247.gr/kosmos/araviko-thriler-oi-chores-toy-kolpoy-apomononoynto-katar-to-pakistan-apechei.6509814.html>

<http://www.iefimerida.gr/news/344593/mosha-mallon-skotosame-ton-igeti-toy-isis-ampoy-mpakr-al-mpagkntanti>

<http://www.kathimerini.gr/916593/article/epikairothta/kosmos/kentro-fanatikwn-alvania-kosovo-pgdm-kai-vosnia>

<http://www.cnn.gr/news/kosmos/story/88328/mosoyli-xekinisan-oi-panigyrismoi-toy-irakinoy-stratoy-thema-xronoy-i-anakatalipsi-pics>

<http://www.cnn.gr/news/kosmos/story/126030/syria-epta-xronia-polemoy-se-ena-grafima>

www.cnn.gr/focus/apopseis/story/124888/o-endomyxos-pothos-tis-toyrkias-sto-afrin

Ακολουθούν αναλυτικά οι πηγές όλων των τρομοκρατικών επιθέσεων από το 2014 έως το 2017 στα διαθέσιμα links:

<http://www.protagon.gr/epikairotita/to-istoriko-tromokratias-tou-velgiou-44341087737>

<https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/france/11307094/French-knife-attacker-Bertrand-Nzohabonayo-was-Islamic-convert.html>

<http://gr.euronews.com/2014/12/22/eleven-injured-after-man-drives-car-into-pedestrians-in-dijon>

<https://www.newsbeast.gr/world/arthro/770695/tromos-se-hristougenniatiki-agora-tis-nad>

<https://www.newsbomb.gr/kosmos/story/657966/7-ianoyarioy-2015-epithesi-sto-charlie-hebdo-h-imerapoy-allaxe-gia-panta-tin-eyropi>

<https://www.newsbomb.gr/kosmos/story/556613/dania-dipli-tromokratiki-epithesi-me-dyo-nekroys-stin-kopegxagi>

https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_terrorist_incidents_in_France

https://en.wikipedia.org/wiki/Zvornik_police_station_shooting

<https://www.cnn.gr/news/kosmos/story/60998/o-tromos-pano-apo-tin-toyrkia-15-epitheseis-321-nekroi>

https://www.huffingtonpost.gr/2015/06/26/story_n_7669350.html

<http://www.avgi.gr/article/10927/5793779/o-marokinos-el-chazani-prophylakistekesia-stocheumene-kai-promeletemene-epi>

https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%95%CF%80%CE%B9%CE%B8%CE%AD%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82_%CF%84%CE%B7%CF%82_13%CE%B7%CF%82_%CE%9D%CE%BF%CE%B5%CE%BC%CE%B2%CF%81%CE%AF%CE%BF%CF%85_2015_%CF%83%CF%84%CE%BF_%CE%A0%CE%B1%CF%81%CE%AF%CF%83%CE%B9

<https://www.reuters.com/article/us-bosnia-attacks/sarajevo-gunman-commits-suicide-after-killing-two-soldiers-idUSKCN0T735520151119>

<https://www.newsbomb.gr/kosmos/story/779262/22-martioy-2016-h-mera-poy-stamatise-o-xronos-san-simera-to-makeleio-toy-isis-stis-vryxelles>

<http://www.iefimerida.gr/news/272384/ayto-einai-zeygari-poy-skotose-o-tzihantistis-sto-parisi-eikona>

https://en.wikipedia.org/wiki/2016_Magnanville_stabbing

<https://tvxs.gr/news/eyropi-eop/aytos-einai-o-moxament-laoyiz-mpoylel-poy-aimatokylise-ti-nikaia>

https://en.wikipedia.org/wiki/W%C3%BCrzburg_train_attack

https://en.wikipedia.org/wiki/2016_Munich_shooting

<https://www.cnn.gr/news/kosmos/story/40567/gnisia-islamistiki-epithesi-aytoktonias-i-epithesi-sto-ansmpax-leei-y-poyrgos-tis-vayarias>

<https://www.theguardian.com/world/2016/jul/26/father-jacques-hamel-normandy-france-a-good-priest-who-did-his-job-to-the-very-end>

<https://www.newsbomb.gr/kosmos/story/846493/germania-thrinos-sto-verolino-stin-epeteio-tis-tromokratikis-epithesis-sti-xristoygenniatiki-agera>

<http://www.haberturk.com/gundem/haber/1343321-reinaya-silahli-saldiri-35-kisi-hayatini-kaybetti-40-yarali>

<http://www.euronews.com/2017/01/01/several-people-wounded-in-an-attack-on-a-nightclub-in-istanbul-two-attackers>

<https://www.independent.co.uk/news/world/europe/istanbul-nightclub-attack-isis-claim-responsibility-new-years-eve-shooting-reina-a7505151.html>

https://www.huffingtonpost.gr/2017/03/22/-----_n_15542016.html

<http://www.iefimerida.gr/news/330146/i-stokholmi-se-sok-meta-tin-tromokratiki-epithesi-kai-toys-4-nekroys>

<https://www.independent.co.uk/arts-entertainment/music/news/manchester-arena-security-ariana-grande-fans-explosion-suicide-bombing-evacuation-procedure-a7750631.html>

<https://abcnews.go.com/International/police-respond-reports-incident-manchester-arena/story?id=47569092>

<https://www.telegraph.co.uk/news/2017/06/05/london-bridge-attack-latest-gunshots-heard-police-launch-fresh/>

<https://www.newsbomb.gr/kosmos/story/797381/ektakto-efta-oi-nekroi-apo-to-tromokratiko-xytipima-sto-londino>

<https://www.newsbomb.gr/kosmos/story/814619/tromokratiki-epithesi-varkeloni-aimatokylian-ti-la-ramblas-eikones-frikis-apo-to-xytipima>

<http://www.cnn.gr/news/kosmos/story/93834/finlandia-tromokratiki-energeia-i-epithesi-stin-poli-toyrkoy-pics>

<http://www.pontos-news.gr/article/166009/stohos-einai-i-nteir-ez-zor-kai-ohi-i-raka>

<http://neaproini.us/2017/09/12/to-mellon-tis-islamikis-tromokratias-stin-meta-isis-epochi/>

<http://newpost.gr/kosmos/582558/h-istoria-toy-islamikoy-kratoys-isis-binteo>

Περισσότερα για την *Tahrir al-Sham* στο ακόλουθο link:

https://en.wikipedia.org/wiki/Tahrir_al-Sham

<http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/preventing-a-jihadist-factory-in-idlib>

[https://en.wikipedia.org/wiki/Tahrir_al-Sham#Consolidation_of_power_\(2017\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Tahrir_al-Sham#Consolidation_of_power_(2017))

<https://www.reuters.com/article/us-saudi-security-iran-fury-idUSKBN0UH00C20160103>

<http://neaproini.us/2017/09/12/to-mellon-tis-islamikis-tromokratias-stin-meta-isis-epochi/>

<http://www.pewforum.org/2017/05/10/religious-affiliation/>

<http://www.hri.org/MFA/foreign/musmingr.htm>

<https://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2006/71383.htm>

Περισσότερα για τους Πομάκους στο ακόλουθο link:

<https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A0%CE%BF%CE%BC%CE%AC%CE%BA%CE%BF%CE%B9>

Δημοσκόπηση Κάπα Research: Χριστιανοί ορθόδοξοι αλλά... μιά φορά τον χρόνο.

Πηγή: Το Βήμα, 10 Απριλίου 2015, διαθέσιμο στο link:

<http://www.tovima.gr/society/article/?aid=694021>

<http://www.pewglobal.org/2017/02/01/faith-few-strong-links-to-national-identity/#religion-and-national-identity-in-europe-canada-and-australia>

Άρθρο 13, Σύνταγμα της Ελλάδος στο ακόλουθο link:

https://el.wikisource.org/wiki/%CE%A3%CF%8D%CE%BD%CF%84%CE%B1%CE%B3%CE%BC%CE%B1_%CF%84%CE%B7%CF%82_%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1%CF%82#p13

Άρθρο 14, Σύνταγμα της Ελλάδος στο ακόλουθο link:

https://el.wikisource.org/wiki/%CE%A3%CF%8D%CE%BD%CF%84%CE%B1%CE%B3%CE%BC%CE%B1_%CF%84%CE%B7%CF%82_%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1%CF%82#p14

Αδελφότης Θεολόγων «Ο Σωτήρ» στο ακόλουθο link:

https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%91%CE%B4%CE%B5%CE%BB%CF%86%CF%8C%CF%84%CE%B7%CF%82_%CE%98%CE%B5%CE%BF%CE%BB%CF%8C%CE%B3%CF%89%CE%BD_%C2%AB%CE%9F_%CE%A3%CF%89%CF%84%CE%AE%CF%81%C2%BB

Ποιοι είναι οι έλληνες «φονταμενταλιστές». Πηγή: Το Βήμα, 25 Νοεμβρίου 2008, διαθέσιμο στο link:

<http://www.tovima.gr/relatedarticles/article/?aid=173350>

Ποιο είναι το πραγματικό πρόσωπο της Χρυσής Αυγής. Πηγή: Το Βήμα, 23 Απριλίου 2013, διαθέσιμο στο link:

<http://www.tovima.gr/politics/article/?aid=509255>

Neo-Nazis gather for Greek Fest. Πηγή: BBC News, 16 Σεπτεμβρίου 2005, διαθέσιμο στο link:

<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/4252494.stm>

Περισσότερα για τον Μεταξισμό στο ακόλουθο link:

<https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9C%CE%B5%CF%84%CE%B1%CE%BE%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82>

Dina Kyriakidou, *"Greece must shame corrupt politicians: far-right,"* Reuters, (28 September 2009)

Τα αποτελέσματα των Βουλευτικών Εκλογών 2012 διαθέσιμα στο ακόλουθο link:

<http://ekloges-prev.singularlogic.eu/v2012a/public/index.html#%7B%22cls%22:%22main%22,%22params%22:%7B%7D%7D>

<https://www.cnn.gr/news/ellada/story/18888/manolis-kantaris-to-xroniko-tis-dolofonias-poy-sygklonise-tin-ellada>

Ποινική δίωξη για την δολοφονία του Πάυλου Φύσσα στο διαθέσιμο link:

https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%94%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CF%86%CE%BF%CE%BD%CE%AF%CE%B1_%CF%84%CE%BF%CF%85_%CE%A0%CE%B1%CF%8D%CE%BB%CE%BF%CF%85_%CE%A6%CF%8D%CF%83%CF%83%CE%B1#%CE%A0%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE_%CE%B4%CE%AF%CF%89%CE%BE%CE%B7

Ανακοίνωση του ΚΙΣΕ για τον βανδαλισμό του Μνημείου του Ολοκαυτώματος Θεσσαλονίκης, Πηγή: kis.gr, Αθήνα 28 Ιουνίου 2018, διαθέσιμο στο ακόλουθο link: https://kis.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=2017:2018-06-28-11-43-10&catid=54:2009-05-27-11-10-17&Itemid=30

Περισσότερα για την Lashkar -e- Taiba και τον ρόλο της στις σχέσεις Ινδίας-Πακιστάν στο ακόλουθο link: https://en.wikipedia.org/wiki/Lashkar-e-Taiba#Role_in_India-Pakistan_relations

Ο μιάμης του μίσους στην Ελλάδα, Πηγή: Η Καθημερινή, 29 Νοεμβρίου 2012, διαθέσιμο στο link: <http://www.kathimerini.gr/840429/article/epikairothta/ereynes/o-imamhs-toy-misoys-sthn-ellada>

Οι φυλές των μουσουλμάνων της Αθήνας. Πηγή: documentonews.gr, 15 Αυγούστου 2018, διαθέσιμο στο link: <http://www.documentonews.gr/article/oi-fyles-twn-moysoylmanwn-ths-athhnas>

Το προφίλ των Σύρων προσφύγων στην Ελλάδα. Πηγή: new.gr, 20 Αυγούστου 2015, διαθέσιμο στο link: <https://www.news.gr/politikh/exoterikh-politikh/article-wide/233428/to-profil-ton-syron-prosfygon-sthn-ellada.html>

1500 φανατικοί ισλαμιστές πέρασαν από την Ελλάδα τα τελευταία 3 χρόνια. Πηγή: Πρώτο Θέμα, 6 Φεβρουαρίου 2016, διαθέσιμο στο link: <https://www.protothema.gr/greece/article/551005/1500-fanatiko-i-islamistes-perasan-apo-tin-ellada-ta-teleutaia-3-hronia/>

Το νομοσχέδιο του ΥΠΕΣ για τα hotspots διαθέσιμο στο ακόλουθο link: <https://www.dikaiologitika.gr/eidhseis/dhmosio/93343/ti-provlepei-to-nomosxedio-tou-ypes-gia-ta-hot-spots>

Η συνοπτική κατάσταση προσφυγικών ροών νήσων Ανατολικού Αιγαίου όπως διαμορφώθηκε το πρωί της Δευτέρας 17 Απριλίου 2017. Πηγή: mindigital.gr, διαθέσιμο στο link:

<http://www.mindigital.gr/index.php/45-eidiki-grammateia-epikoinoniakis-diaxeirisis-kriseon/prosfygiko-zitima-20/1178-17-04-2017>

Χίος: Μαχαιρώματα μεταξύ μεταναστών σε hotspot. Πηγή: Πρώτο Θέμα, 29 Μαρτίου 2016, διαθέσιμο στο link: <https://www.protothema.gr/greece/article/565788/hios-mahairomata-metaxu-metanaston-se-hotspot/>

Ενταση και επεισόδια σε hotspot στη Μόρια. Πηγή: Η Καθημερινή, 10 Ιουλίου 2017, διαθέσιμο στο link:

<http://www.kathimerini.gr/917759/article/epikairothta/ellada/entash-kai-epeisodia-se-hotspot-sth-moria>

Λέσβος: Ακροδεξιοί επιτέθηκαν σε πρόσφυγες-Βίαη μεταφορά τους στη Μόρια. Πηγή: news247, 23 Απριλίου 2018, διαθέσιμο στο link:

<http://www.news247.gr/koinonia/lesvos-akrodexioi-epitethikan-se-prosfyges-viaii-metafora-toys-sti-moria.6605045.html>

Περισσότερες χρήσιμες πληροφορίες για τον Egon Flaig διαθέσιμες στο link:

https://de.wikipedia.org/wiki/Egon_Flaig

Ο Ego Flaig για το Ισλάμ διαθέσιμο στο link:

<http://www.faz.net/frankfurter-allgemeine-zeitung/essay-der-islam-will-die-welteroberung-1354009.html>

Ο Egon Flaig για τον Hassan Al Banna διαθέσιμο στο link:

https://books.google.gr/books?id=KJRYAgAAQBAJ&pg=PA23&lpg=PA23&dq=egon+flaig+hassan+al+banna&source=bl&ots=jbCcrJiwMe&sig=HT_7Cb91RDfE-YXHAIJZeMnjG-qE&hl=el&sa=X&ved=0ahUKEwion67EnoncAhXKCCwKHamKAoMQ6AEINzAG#v=onepage&q=egon%20flaig%20hassan%20al%20banna&f=false

Αναλυτική παρουσίαση της Θεωρίας Παιγνίων (Game Theory) διαθέσιμη στο link:

https://en.wikipedia.org/wiki/Game_theory

Περισσότερες χρήσιμες πληροφορίες για τον Maxime Rodinson διαθέσιμες στο link:

https://en.wikipedia.org/wiki/Maxime_Rodinson

Η ταυτότητα ως όρος και η πολιτική της ταυτότητας διαθέσιμα στο link:

http://www.fylopedia.uoa.gr/index.php/%CE%A4%CE%B1%CF%85%CF%84%CF%8C%CF%84%CE%B7%CF%84%CE%B1,%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE_%CF%84%CE%B7%CF%82_%CF%84%CE%B1%CF%85%CF%84%CF%8C%CF%84%CE%B7%CF%84%CE%B1%CF%82

